

GV

**EOGRAFSKI
ESTNIK**

2013

85-1



**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE**



**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE**

**85-1
2013**



**ZVEZA GEOGRAFOV SLOVENIJE
ASSOCIATION OF SLOVENIAN GEOGRAPHERS
L'ASSOCIATION DES GÉOGRAPHES SLOVÈNES**

**GEOGRAFSKI VESTNIK
GEOGRAPHICAL BULLETIN
BULLETIN GÉOGRAPHIQUE
85-1
2013**

**ČASOPIS ZA GEOGRAFIJO IN SORODNE VEDE
BULLETIN FOR GEOGRAPHY AND RELATED SCIENCES
BULLETIN POUR GÉOGRAPHIE ET SCIENCES ASSOCIÉES**

LJUBLJANA 2013

ISSN: 0350-3895

COBISS: 3590914

UDK: 91

<http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/geografskivestnik.aspx> (ISSN: 1580-335X)

GEOGRAFSKI VESTNIK – GEOGRAPHICAL BULLETIN

85-1

2013

© Zveza geografov Slovenije 2013

Mednarodni uredniški odbor – International editorial board:

dr. Valentina Brečko Grubar (Slovenija), dr. Rok Ciglič (Slovenija), dr. Predrag Djurović (Srbija),
dr. Sanja Faivre (Hrvaška), dr. Matej Gabrovac (Slovenija), dr. Uroš Horvat (Slovenija),
dr. Andrej Kranjc (Slovenija), dr. Drago Perko (Slovenija), dr. Ugo Sauro (Italija), dr. Katja
Vintar Mally (Slovenija), dr. Matija Zorn (Slovenija) in dr. Walter Zsilincsar (Avstrija)

Urednik – Editor-in-chief: dr. **Matija Zorn**

Upravnik in tehnični urednik – Managing and technical editor: dr. **Rok Ciglič**

Naslov uredništva – Editorial address: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU,
Gospodarska ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

Izdajatelj in založnik – Publisher: Zveza geografov Slovenije

Za izdajatelja – For the publisher: dr. Stanko Pelc

Računalniški prelom – DTP: SYNCOMP d. o. o.

Tisk – Printed by: SYNCOMP d. o. o.

Sofinancer – Co-founded by: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (številka
pogodbe: 1000-13-0521)

Publikacija je vključena tudi v – The journal is indexed in: CGP (Current geographical publications),
FRANCIS, Geobase (Elsevier indexed journals), GeoRef (Database of bibliographic information
in geosciences), OCLC WorldCat (Online computer library center: Online union catalog), SciVerse
Scopus

Naslovnica: Dubaj v Združenih arabskih emiratih od začetka 21. stoletja doživlja ogromne urbanistične
spremembe, ki so povezane z neverjetno gospodarsko rastjo. Na posnetku sta vidna dva velika gradbe-
na projekta v obalnem morju: Palma Jumeirah (spodaj) in Svetovno otočje (zgoraj). Vir: NASA Earth
Observatory. Medmrežje: <http://earthobservatory.nasa.gov/>.

Front page: Part of the United Arab Emirates, the resort town of Dubai entered a period of dramatic
urbanization at the beginning of the twenty-first century connected to the enourmous economic growth.
The image shows two major construction projects in the offshore area – the Palm Jumeirah (at the bottom
of the image) and The World (at the top) artificial islands. Credit: NASA Earth Observatory. Internet:
<http://earthobservatory.nasa.gov/>.

VSEBINA – CONTENTS

RAZPRAVE – PAPERS

Staša Salmič, Miha Koderman	
Prostorska analiza počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora	9
<i>Spatial analysis of second homes in the Municipality of Kranjska Gora</i>	23
Nika Razpotnik Viskovič, Miha Seručnik	
Ugled kmečkega poklica in polkmetov v slovenski družbi po drugi svetovni vojni	25
<i>Respectability of the farming profession and part-time farmers in Slovene society after World War II</i>	35

RAZGLEDI – REVIEWS

Maruša Goluža	
Vloga počitniških bivališč na podeželju: primerjava med občinama Cerklje na Gorenjskem in Komen	37
<i>The function of second homes in countryside: the comparison between the Municipalities of Cerklje na Gorenjskem and Komen</i>	48
Mimi Urbanc, Primož Pipan	
Prihodnost turizma v Alpah v luči prilagajanja podnebnim spremembam: nekatere ugotovitve iz projekta ClimAlpTour	51
<i>The future of tourism in the Alps in the light of adaptation to climate changes: Some findings from the ClimAlpTour project</i>	61
Irena Hergan, Maja Umek	
Raba zemljevidov spodbuja miselno aktivnost učencev	63
<i>Map use improves pupils' thinking skills</i>	73

METODE – METHODS

Jernej Tiran	
Vpliv izbora metode na vrednost gostote prebivalstva	75
<i>Choice of method and its influence on the population density</i>	84

KNJIŽEVNOST – LITERATURE

Primož Gašperič, Milan Orožen Adamič, Janez Šumrada: Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812 / Carte des Provinces illyriennes de 1812 (Drago Perko)	87
Bojan Erhartič: Geomorfološka dediščina v Dolini Triglavskih jezer, Geografija Slovenije 23 (Miha Pavšek)	90
Marjan Ravbar, Jani Kozina: Geografski pogledi na družbo znanja v Sloveniji, Georitem 19 (Nika Razpotnik Viskovič)	91
Janez Nared, David Bole, Matej Gabrovec, Matjaž Geršič, Maruša Goluža, Nika Razpotnik Viskovič, Petra Rus: Celostno načrtovanje javnega potniškega prometa v Ljubljanski urbani regiji, Georitem 20 (Jernej Tiran)	93
Plinij Starejši: Naravoslovje 1: Kozmologija in geografija, knjige 1–6, Zbirka Historia scientiae (Drago Perko)	95
Matej Hriberšek: Po Plinijevem nebu in Zemlji, Zbirka Historia scientiae (Drago Perko)	97
Drago Kladnik, Rok Ciglič, Mauro Hrvatin, Drago Perko, Peter Repolusk, Manca Volk: Slovenski eksonimi, Geografija Slovenije 24 (Matjaž Geršič)	98
Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik 52-1 in 52-2 (Matija Zorn)	100
Janez Nared, Nika Razpotnik Viskovič (urednika): Moving People: Towards Sustainable Mobility in European Metropolitan Regions (Jani Kozina)	102

KRONIKA – CHRONICLE

Akademik prof. dr. Igor Vrišer – utemeljitelj slovenske geografske regionalno planerske šole (Andrej Černe)	105
In memoriam: prof. dr. Vladimir Klemenčič (10. 7. 1926–27. 5. 2013) (Jernej Zupančič)	108
Milan Natek – osemdesetletnik (Matej Gabrovec)	111
Konferenca projekta CHERPLAN (Janez Nared)	112
Šesto srečanje v okviru projekta »Orodje za strateško prostorsko načrtovanje v Sredozemlju« (Matija Zorn, Mateja Ferk)	113

ZBOROVANJA – MEETINGS

Dolgoročne spremembe okolja 2013 (Matija Zorn)	117
4. letna konferenca Evropskega združenja geografov (Katarina Polajnar Horvat)	118
14. srečanje Delovne skupine za eksonime (Drago Kladnik)	119
21. Mednarodna krasoslovná šola »Klasični kras« (Petra Gostinčar, Bojan Otoničar)	122
Petdeset let Karpatsko-balkanske geomorfološke komisije (Matija Zorn)	123

POROČILA – REPORTS

120 let Geografske fakultete Univerze v Beogradu (Predrag Djurović)	127
Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU v letu 2012 (Drago Perko)	128

NAVODILA – INSTRUCTIONS

Navodila avtorjem za pripravo prispevkov v Geografskem vestniku (Matija Zorn, Drago Perko, Rok Ciglič)	133
--	-----

RAZPRAVE**PROSTORSKA ANALIZA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ
V OBČINI KRANJSKA GORA**

AVTORJA

Staša Salmič

Cesta na Belo 18, SI – 4000 Kranj, Slovenija

stasa.salmic@gmail.com

dr. Miha Koderman

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Garibaldijeva 1, SI – 6000 Koper, Slovenija

miha.koderman@zrs.upr.si

UDK: 911.3:728.18(497.4Kranjska Gora)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Prostorska analiza počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora

Prispevek obravnava problematiko počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora in njihovo umeščanje v prostor. Počitniška bivališča so v posameznih naseljih občine povzročila spremembo morfologije naselja, ki se odraža zlasti v naselbinski zgotitvi teh bivališč in umeščanju večstanovanjskih stavb v prostor za kate-rega takšna oblika pozidave ni značilna. V članku je osrednja pozornost namenjena vprašanju prostorske razporeditve počitniških bivališč v naselju Kranjska Gora, njihovo umestitev v prostor pa podrobneje pojasnjujejo slikovni prikazi registriranih počitniških bivališč. Predstavljeno je tudi regionalno poreklo lastnikov počitniških bivališč.

KLJUČNE BESEDE

geografija turizma, počitniško bivališče, prostorska razporeditev, morfologija naselja, regionalno poreklo lastnikov počitniških bivališč, Občina Kranjska Gora

ABSTRACT

Spatial analysis of second homes in the Municipality of Kranjska Gora

The article deals with the issue of second home development in the Municipality of Kranjska Gora and analyses the role of second homes and their position in the landscape. Second homes are one of the main causes of transformation in the morphology of the traditional village-based settlements in the municipality. Changes can be particularly evident in the intense concentration of these buildings in the area, which also occur in the form of blocks of flats, intentionally designed for second home users. The main part of the paper focuses on the spatial distribution of registered second homes in the town of Kranjska Gora and shows their locations on detail scale maps. In addition, the authors also present and spatially analyze the regional origins of the second homes owners.

KEY WORDS

tourism geography, second home, spatial distribution, urban morphology, regional origins of the second homes owners, Municipality of Kranjska Gora

Uredništvo je prispevek prejelo 18. maja 2012.

1 Uvod

V splošnem se je turizem v svoji množični obliki pojavil šele z intenzivnim industrijskim razvojem po drugi svetovni vojni. Tekom desetletij, ki so sledila, se je pomembnost aktivnega preživljanja prostega časa dodobra uveljavila in danes predstavlja eno od osnovnih življenjskih funkcij, ki je enakovredna delu, bivanju, oskrbovanju, izobraževanju ter družbenemu udejstvovanju (Ruppert s sodelavci 1981, 26–28). Obdobja po drugi svetovni vojni ni zaznamoval le močan industrijski razvoj, temveč tudi precejšnje socialne spremembe, ki so med drugim pripeljale do novih navad pri preživljanju prostega časa.

Enega izmed načinov preživljanja prostega časa predstavlja bivanje v počitniških bivališčih, ki je svoj razmah na slovenskem ozemlju doživelo prav po drugi svetovni vojni, njihova gradnja pa je vrhunec dosegla v 80-ih letih 20. stoletja. Kljub temu, da so takšna bivališča prostorsko precej razpršena, saj jih lahko najdemo v skorajda vseh občinah v Sloveniji, lahko na določenih območjih opazimo njihovo precejšno zgostitev (SI-STAT 2011). Do zgostitev prihaja predvsem v krajih, ki so zaradi svojih pokrajinskih in doživljajskih značilnosti turistično privlačni in jih lahko uvrstimo med turistično najzanimivejša območja Slovenije (Jeršič 1999, 88–89).

Počitniška bivališča so pomembno vplivala tudi na naselbinsko in pokrajinsko zasnovu Občine Kranjska Gora, ki predstavlja zaradi naravnih danosti in dolgoletne tradicije vodilnega zimskošportnega središča v Sloveniji še posebej privlačno okolje za preživljanje prostega časa in izvajanje rekreacijskih dejavnosti. V letu 2002 je bilo v Občini Kranjska Gora registriranih 788 počitniških bivališč (SI-STAT 2011), kar predstavlja 2,5 odstotka vseh registriranih počitniških bivališč v Sloveniji, omenjeni delež pa to občino postavlja na sedmo mesto med vsemi občinami v Sloveniji.

2 Metodološka pojasnila

V prispevku so uporabljeni statistični podatki, pridobljeni pri Statističnem uradu Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS) in Geodetski upravi Republike Slovenije (v nadaljevanju GURS). Podatki SURS-a izhajajo iz popisov, opravljenih v letih 1971, 1981, 1991 in 2002. Na podlagi njihove primerjave smo skušali ponazoriti številčni obseg obravnavanega pojava. S pomočjo podatkov GURS-a oziroma Registra nepremičnin, smo prikazali prostorski raspored počitniških bivališč v naselju Kranjska Gora. Na sedežu Občine Kranjska Gora smo pridobili podatke o stalnem bivališču lastnikov počitniških bivališč.

Register nepremičnin (2011; prim. Komac, Zorn in Kušar 2012) je bil vzpostavljen po popisu nepremičnin v letih 2006 in 2007. V njem so zajeti tudi podatki iz zemljiške knjige in katastra stavb. Podatki iz Registra nepremičnin, ki so uporabljeni v prispevku, so bili pridobljeni v septembru 2011 in so odraz trenutnega stanja.

Popisni vprašalnik nepremičnin, ki ga je lastnik lahko izpolnil sam ali ob pomoči popisovalca, je vseboval vprašanja o stanovanju, nestanovanjskem delu nepremičnine in o stavbi ter parceli. Pri pridobivanju podatkov o stanovanju je bilo med drugim vključeno tudi vprašanje, ali se posamezen del stavbe uporablja v počitniške namene. Iz pridobljenih podatkov za območje Občine Kranjska Gora so bili najprej izločeni vsi deli stavb, za katere so lastniki odgovorili, da se ne uporabljajo v počitniške namene, ali pa odgovora niso podali. Po izločanju podatkov je ostal 1001 del stavbe, za katere so lastniki označili, da se uporablja v počitniške namene. V nadaljnjem koraku je bilo teh 1001 enot razvrščenih glede na vrsto stavbe, pri tem pa so bili izločeni tisti, ki ne ustrezajo kriterijem počitniškega bivališča. Na tak način je bilo izločenih 18 enot, med katerimi jih je bilo, po metodologiji GURS-a, dvanajst označenih kot prostor večnamenske uporabe (mešana klet, senčnica (uta), rezervator), pri štirih je bil jasno izražen turistični (hotel, motel, drug prenočitveni objekt) in gostinski namen (del stavbe, namenjen strežbi hrane in pijače), dve pa sta bili označeni kot bivalna enota za posebne name-

ne (dijaški ali študentski dom, dom za ostarele, župnišče, materinski dom, prehodni dom za tujce, zavežišče).

Po končanem razvrščanju je bilo na območju Občine Kranjska Gora prepoznanih 983 enot, ki jih lastniki uporabljajo v počitniške namene. Število je sicer treba razumeti s pridržkom, saj je lahko ob izvedbi popisa in kasnejši posodobitvi prišlo do primerov, ko se lastniki o dejanski rabi bivališč ali niso opredelili ali pa so le-to napačno navedli. Omenjeno število (983) lahko primerjamo s številom počitniških bivališč iz evidenc občinske uprave Kranjska Gora, v katerih je bilo marca 2011 zabeleženih 1279 počitniških enot (Černe 2011), ali pa s popisom stavb in stanovanj iz leta 2002, ko je bilo teh bivališč 788 (SI-STAT 2011). Razliko med popisom iz leta 2002 in Registrom nepremičnin iz leta 2011 je mogoče pojasniti s številčnim porastom počitniških bivališč v tem obdobju, razliko med podatki Registra nepremičnin in evidenco Občine Kranjska Gora pa s tem, da so podatki GURS-a rezultat samoocene, medtem ko je občina podatke pridobila po analizi skupka kriterijev (plačilo nadomestila za stavbno zemljišče, priklop na komunalno infrastrukturo, plačilo komunalnih prispevkov). Kljub omenjenim številčnim razlikam lahko ocenimo, da podatki GURS-a izkazujejo visoko stopnjo reprezentativnosti ter v veliki meri odražajo realno stanje številčne zastopanosti počitniških bivališč ne samo v naselju Kranjska Gora, temveč na celotnem območju občine.

3 Pregled teoretičnih izhodišč in literature

Počitniška bivališča so intenzivnejše preučevanje doživela šele po koncu druge svetovne vojne, čeprav je pojav preživljanja prostega časa v počitniškem bivališču poznan že vse od časa antike (Coppock 1977, 14). V slovenski literaturi se za označevanje teh bivališč največkrat uporabljajo pojmi: počitniško bivališče, sekundarno bivališče, sekundarno počitniško bivališče, občasno bivališče ter stanovanja za počitek in rekreacijo, v neformalni rabi pa je močno prisoten tudi izraz vikend. Slovenski geografi, ki so se obravnavani tematiki raziskovalno najbolj posvečali (na primer Anton Gosar, Matjaž Jeršič, Dušan Plut), so v svojih študijah največkrat uporabljali pojem sekundarno počitniško bivališče ali počitniško bivališče; prav slednji izraz pa je danes moč največkrat zaslediti v (sicer maloštevilnih) geografskih prispevkih, ki se ukvarjajo s to problematiko.

Počitniška bivališča prvenstveno služijo za zadovoljevanje rekreacijskih potreb, njihovi uporabniki pa s svojim delovanjem vplivajo na gospodarstvo, družbo in okolje. Müller (2004, 15) ugotavlja, da so učinki na omenjene elemente podobni, kot jih imajo druge oblike turizma. Nekateri avtorji tej obliki turizma sicer očitajo pomanjkanje neposrednih ekonomskih transakcij med uporabniki bivališč in ponudniki storitev, vendar pa je več raziskovalcev (med njimi Marjavaara 2007, 296–297) te očitke zavrlo. Ugotavljajo namreč, da se finančni kapital v okviru turizma počitniških bivališč ne pretaka zgolj znotraj posameznih storitev, ki so značilne za turistični sektor, temveč so ekonomski učinki vidni tudi v nepremičninskem in bančnem sektorju.

Razvoj tovrstnih bivališč je vplival tudi na družbeno-kulturna razmerja in kot navaja Marjavaara (2008, 17), so ti vplivi zaradi različnih norm in vrednot ter načina življenja domačinov in uporabnikov počitniških bivališč lahko vir mnogih konfliktov. Nesoglasja nemalokrat izvirajo tudi iz zviševanja cen življenjskih potrebščin in nepremičnin, zaradi česar s strani stalnih prebivalcev lahko pride do preseljevanja in praznjenja posameznih območij. Hkrati nekateri avtorji (Casado Diaz 1999, 225; Marjavaara 2008, 18) kot možni vir nasprotij omenjajo potencialno boljši družbeno-ekonomski položaj lastnikov in uporabnikov počitniških bivališč v primerjavi s stalnimi prebivalci. Vsekakor o stopnji družbene integracije odloča vsak posameznik sam (Müller s sodelavci 2004, 21), opravljene terenske ankete med lastniki počitniških bivališč na izbranih območjih Slovenije pa razkrivajo, da lastniki odnos med njimi in domačini ocenjujejo kot dober ter navajajo, da med njimi prihaja do sodelovanja, nudenja medsebojne pomoči ter drugih oblik druženja (Gosar 1988; Oseli 2009; Jurečič 2010; Goluža 2013).

Počitniška bivališča svoj najbolj viden pečat puščajo v pokrajini, ki je že marsikje dodobra preobražena in ki tudi zavoljo teh bivališč izgublja svojo prvotno podobo. Počitniška bivališča spreminjajo fiziognomijo in funkcijo posameznih naselij, njihov številčni porast pomeni vedno večjo obremenitev za okolje, hkrati pa se pojavlja trend zgoščevanja počitniških bivališč na najbolj privlačnih in hkrati pogosto najbolj okoljsko ranljivih območjih (Cigale 2009, 115–116). Uporabniki počitniških bivališč s svojim delovanjem vršijo pritisk na (Hiltunen 2007, 247; Jeršič 1987, 74):

- naravne vire (oskrba z energijo in vodo, raba zemljišč in posledična erozija prsti);
- naravno okolje, ki lahko zaradi pozidave postane razvrednoteno;
- rastlinstvo in živalstvo, s čimer povzročajo zmanjševanje biotske raznovrstnosti;
- naravno okolje, ki je zaradi emisij toplogrednih plinov in neprečiščenih odpadnih voda vedno bolj onesnaženo.

Obremenjevanje okolja je sicer večje na območjih brez ustrezne infrastrukture (oskrba z vodo, odvajanje odpadnih voda, električni tok, odvažanje odpadkov, prometne povezave in drugo), kajti precejšnje število počitniških bivališč se pojavlja v redkeje poseljenih območjih, kjer omenjena infrastruktura ni zgrajena, zaradi česar prihaja do onesnaževanja površinskih in podzemnih voda (Jeršič 1987, 74; Cigale 2009, 113). Hiltunenova (2008, 261) ugotavlja, da so številni okoljski učinki turizma počitniških bivališč v primerjavi z drugimi vrstami turizma sicer manjši, vendar ob tem opozarja, da jih ni mogoče prezreti, saj pomembno prispevajo k preobrazbi naravnega okolja. Kljub temu je treba izpostaviti dejstvo, da počitniška bivališča za okolje ne predstavljajo le obremenitve, temveč na posameznih območjih tudi varujejo kulturno krajino, saj lastniki bivališč s svojimi prostočasnimi dejavnostmi (sadjarstvo, vinarstvo, vrtničarstvo) preprečujejo zaraščanje obdelovalnih zemljišč (Stanič s sodelavci 2000, 26).

4 Razvoj počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora

Počitniška bivališča so se v naseljih Občine Kranjska Gora začela razvijati po uveljaviti Zgornjesavske doline kot zimsko-športnega središča, njihov razvoj pa sovпада z obdobjem rasti teh bivališč na celotnem območju Slovenije. Zadnji statistični popis iz leta 2002 kaže, da je na območju občine 788 stanovanj, namenjenih za zasebno počitniško rabo, kar predstavlja 21,6 odstotka počitniških bivališč Gorenjske statistične regije oziroma 2,5 odstotka vseh počitniških bivališč v Sloveniji (SI-STAT 2011).

Gosar (1988, 165) razvoj počitniških bivališč v alpskem svetu navezuje na tri obdobja, pri čemer ima vsako od njih »... svojsko pravno-posesetno obliko, značilne lokacije in specifične vzroke ...«. Gosarjevo razvojno časovnico (razvoj do 1. svetovne vojne, razvoj med obema vojnoma in razvoj po 2. svetovni vojni) lahko priredimo in jo razširimo na štiri obdobja (razvoj do 1. svetovne vojne, razvoj med obema vojnoma, razvoj med letoma 1945 in 1990, razvoj po letu 1991). Počitniška bivališča na območju obravnavane občine so zajeta v vsa štiri omenjena obdobja, pri čemer je za prvi dve obdobji značilna počasnejša rast, po letu 1960 pa so tovrstna bivališča doživela nagel razvoj, zaradi česar lahko o obdobju med letoma 1960 in 1991 govorimo kot o desetletjih razcveta počitniških bivališč. Kot ugotavlja Gosar (1988, 167), v petdesetih letih 20. stoletja v alpskem svetu skorajda ni bilo alohtonih lastnikov, saj takratna zakonodaja ni bila naklonjena temu, da bi imela ena oseba v lasti več kot eno stanovanje. Spremembe v razvoju počitniških bivališč so nastopile po letu 1960, ko se je nekdanja Jugoslavija odprla turizmu. Leta 1964 je bila sprejeta odločitev o razvoju turizma v slovenskem alpskem svetu, ki je med drugim postavljala smernice ne samo za razvoj turizma in rekreacije, temveč tudi za gradnjo zasebnih počitniških zmogljivosti. Gosar (1988, 167) zato obdobje v začetku šestdesetih let 20. stoletja opredeljuje kot čas »razprodaje (kmečke) posesti«, Jeršič (1974, 136) pa piše o gradbenem razcvetu počitniških bivališč, ki je zajel predvsem alpski svet in Slovensko primorje, pri čemer razvojne faze gradnje oziroma obnove počitniških bivališč sovpadajo s turističnim razvojem območja.

Začetne razvojne faze v Občini Kranjska Gora (in tudi na drugih območjih Slovenije) niso poznale načrtne izločitve večjih zazidalnih območij za namen vzpostavitve počitniških bivališč, kar je pripeljalo

Preglednica 1: Številčni raspored počitniških bivališč po naseljih Občine Kranjska Gora in indeks rasti v letih med 1971 in 2011 (Stanovanja za počitek in rekreacijo 1971; Rezultati raziskovanj: Stanovanja 1981; Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji 1991; Register nepremičnin 2011; SI-STAT podatkovni portal 2011).

	1971	1981	1991	2002	2011	indeks 1981/1971	indeks 1991/1981	indeks 2002/1991	indeks 2011/2002	indeks 2011/1971
Belca	1	4	2	2	2	400	50	100	200	200
Dovje	3	7	14	8	13	233,3	200	57,1	162,5	433,3
Gozd Martuljek	37	78	101	93	120	210,8	129,5	92,1	129	324,3
Kranjska Gora	37	278	238	581	694	751,4	85,6	244,1	119,4	1875,7
Log	2	4	4	7	15	200	100	175	214,3	750
Mojstrana	16	24	24	23	29	150	100	95,8	181,3	181,3
Podkoren	13	32	55	26	64	246,2	171,9	47,3	246,2	492,3
Rateče	3	8	8	15	14	266,7	100	187,5	93,3	466,7
Srednji Vrh	3	6	6	9	8	200	100	150	88,9	266,7
Zgornja Radovna	8	34	35	24	24	425	102,9	68,6	100	300
SKUPAJ	123	475	487	788	983	386,2	102,5	161,8	124,7	799,2

do stihijske gradnje počitniških bivališč. Območja, kjer so se gradili oziroma obnavljali prvi zasebni počitniški objekti v občini, so bila v naseljih Gozd Martuljek, Kranjska Gora, Mojstrana in Podkoren, povsod pa se je gradilo ali obnavljalo ob pomanjkanju dolgoročneje vizije in predpisov, ki bi urejali to področje. Za gradnjo prvih počitniških bivališč so tako veljali popolnoma enaki pogoji kot za gradnjo drugih stanovanjskih stavb; to področje so začeli urejati šele kasnejši predpisi, ki so omejili nenačrtno in nekontrolirano gradnjo (Gosar 1988, 169; Pristavec 2011). Zaradi povečanega zanimanja za nakup ali gradnjo počitniškega bivališča je občina (nekdanja Občina Jesenice) izdala zazidalni načrt, ki je predvidel območja za tovrstno gradnjo. Leta 1973 je bil izdelan načrt, ki je predvideval gradnjo počitniških bivališč v naselju Gozd Martuljek (Zazidalni načrt za weekend naselja V1 in V2). Poleg območij v Gozd Martuljku so bili namenski pozidavi s počitniškimi bivališči namenjeni še posamezni predeli v Kranjski Gori (okolica jezera Jasna – naselje Ivana Krivca), Podkorenu (Podkoren vzhod) in Ratečah (Rateče vzhod) (Pristavec 2011). Po podatkih v statističnih letopisih je bila največja rast počitniških bivališč na območju občine zabeležena med leti 1971 in 1981 (Stanovanja 1981). V tem obdobju se niso gradile ali obnavljale le enostanovanjske hiše, temveč je prišlo ob koncu sedemdesetih in v začetku osemdesetih let tudi do porasta večstanovanjskih stavb v naselju Kranjska Gora – nove večstanovanjske objekte se je gradilo na območju Bezij in Čičar. Gradnja tovrstnih objektov, v katerih so bila stanovanja že v osnovi namenjena za počitniško rabo, je pomenila precejšno spremembo v pokrajinski zasnovi in dotedanjem izgledu naselja Kranjska Gora.

V osemdesetih letih se je na območju občine sicer intenzivno gradilo (Pristavec 2011), kljub temu pa je v obdobju med letoma 1981 in 1991 prišlo na obravnavanem območju po podatkih SURS-a do stagnacije rasti počitniških bivališč. O umirjanju rasti počitniških bivališč sredi osemdesetih let je pisal tudi Gosar (1988, 176–177) ter ugotavljal zasičenost s počitniškimi bivališči predvsem v turističnih centrih, zaradi česar naj bi se gradnja tovrstne infrastrukture preselila na obrobe omenjenih središč. V obdobju med letoma 1981 in 1991 je vzroke majhnega številčnega porasta počitniških bivališč na eni ter številnih gradbenih del na drugi strani sicer težko pojasniti, predvidevamo pa lahko, da se je del dotedanjih počitniških bivališč, vsaj navidezno, spremenil v stalna bivališča (Gosar 1988, 142).

Glede na podatke v preglednici 1 je območje kranjskogorske občine drugi val porasta počitniških bivališč, poleg tistega v sedemdesetih letih, doživelo med letoma 1991 in 2002. Velik prirast počitniških bivališč je zabeležen predvsem zaradi povečanja teh bivališč v naselju Kranjska Gora, kjer so leta 2002 zabeležili 41 odstotkov več počitniških bivališč kot leta 1991 (SI-STAT 2011). Občina je skušala številčni porast počitniških bivališč omejiti z dvema odlokoma – leta 1998 je bil sprejet *Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje Občine Kranjska Gora*, leta 2005 pa *Odlok o začasnih ukrepih za zavarovanje prostora v Občini Kranjska Gora*, ki je bil kasneje s strani Vrhovnega sodišča Republike Slovenije razveljavljen, zaradi česar je občina morala prenehati z njegovim izvajanjem. Leta 2009 je bil sprejet *Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje Občine Kranjska Gora (PUP Kranjska Gora)*, ki je, tako kot že odlok iz leta 1998, nadaljnjo gradnjo počitniških bivališč prepovedal, prav tako pa je s tem odlokom otežena možnost izrabljanja zakona s strani investitorjev. Na občini so bili v času raziskave (leta 2011) sicer mnenja, da je na zmanjšano številčno rast novogradenj, namenjenih za zasebno počitniško rabo, najbolj vplivala gospodarska kriza, saj naj bi bilo na občinskem območju kar 300 neprodanih stanovanjskih enot, večina teh pa je bila zgrajenih v zadnjem desetletju (Pristavec 2011).

Občina Kranjska Gora ostaja, vsaj glede na statistične podatke, eno najbolj privlačnih okolij v Sloveniji za preživljanje prostega časa, temu pa pritrjujejo tudi podatki o številu počitniških bivališč. Motivi, ki so vodili in še vodijo stanovanjsko gradnjo na tem območju, so raznovrstni, vendar pa lahko kot skupen imenovalec izpostavimo željo po rekreaciji in preživljanju prostega časa v naravi. Tema dejavnikoma lahko, sicer s pridržkom in pomislekom, dodamo motiv po lastništvu tovrstnega bivališča v Občini Kranjska Gora iz »mondениh« oziroma elitističnih vzgibov, saj predvsem središčno naselje Kranjska Gora še danes velja za najverjetneje edino smučarsko središče v Sloveniji, ki mu lahko pripišemo oba prej omenjena pridevnika.

5 Prostorska razporeditev počitniških bivališč v naselju Kranjska Gora

Osrednji namen prispevka je prikazati današnje prostorsko razporeditev počitniških bivališč v naselju Kranjska Gora in jo pojasniti na podlagi predhodno opravljenih raziskav ter jo vsebinsko nadgraditi s podatki iz registra nepremičnin. Podobna analiza počitniških bivališč na območju naselja je bila v preteklosti že narejena, in sicer leta 1988, ko je Gosar slikovno prikazal prostorsko razporeditev bivališč ne samo v naselju Kranjska Gora, temveč tudi v Podkorenu, Gozd Martuljku in Zgornji Radovni. Podatke o lokacijah je pridobil na občinskem uradu, pristojnem za to območje. Gosarjevo (1998) študijo za naselje Kranjska Gora smo nadgradili, saj ne prikazujemo le prostorske razporeditve v številčnem merilu, temveč upoštevamo tudi leto izgradnje bivališč.

Počitniška bivališča so v Občini Kranjska Gora prisotna v vseh naseljih, vendar je njihova številčna zastopanost med posameznimi kraji različna. Kot smo prikazali v preglednici 1, so tovrstna bivališča najbolj številčno zastopana v naselju Kranjska Gora, kjer se pojavlja tudi največ večstanovanjskih stavb z večjim številom počitniških bivališč, pri ostalih naseljih pa je le-teh precej manj. Že splošen prikaz prostorske razporeditve pokaže, da so počitniška bivališča v glavnem dopolnila naselbinska jedra in razširila tloris naselij, saj se jih le manjše število pojavlja izven naselij stalne poselitve. Večje število tovrstnih primerov najdemo le v dolini Vrat, drugje pa gre le za manjše število (eno ali dve) počitniških bivališč, ki stojijo izven območja stalne poselitve.

Največje število počitniških bivališč je v središčnem in turistično najbolj razvitem naselju občine – v Kranjski Gori, kjer je bilo septembra 2011 694 počitniških bivališč (Register nepremičnin 2011). Število tovrstnih bivališč se je od leta 1971, ko so postala ena od popisnih kategorij v okviru *Popisov prebivalstva in stavb*, povečalo za skorajda 20-krat, kar pomeni, da je prišlo do precejšnjih sprememb v naselbinskem ustroju naselja. Slika 1 (Gosar 1988, 189) prikazuje prostorsko razporeditev počitniških bivališč v sredini osemdesetih let 20. stoletja, ko so bila tovrstna bivališča na vrhuncu rasti. V tistem obdobju so bila v središču naselja samostojne enostanovanjske hiše, na obrobju naselja (območji Bezij in Čičar) pa so bile večstanovanjske stavbe, v katerih je bilo večje število počitniških bivališč. Večje število samostojnih enostanovanjskih počitniških hiš je bilo tudi na območju jezera Jasna, v tako imenovanem Naselju Ivana Krivca, kjer je bila glede na takratne občinske odloke tovrstna pozidava tudi predvidena.

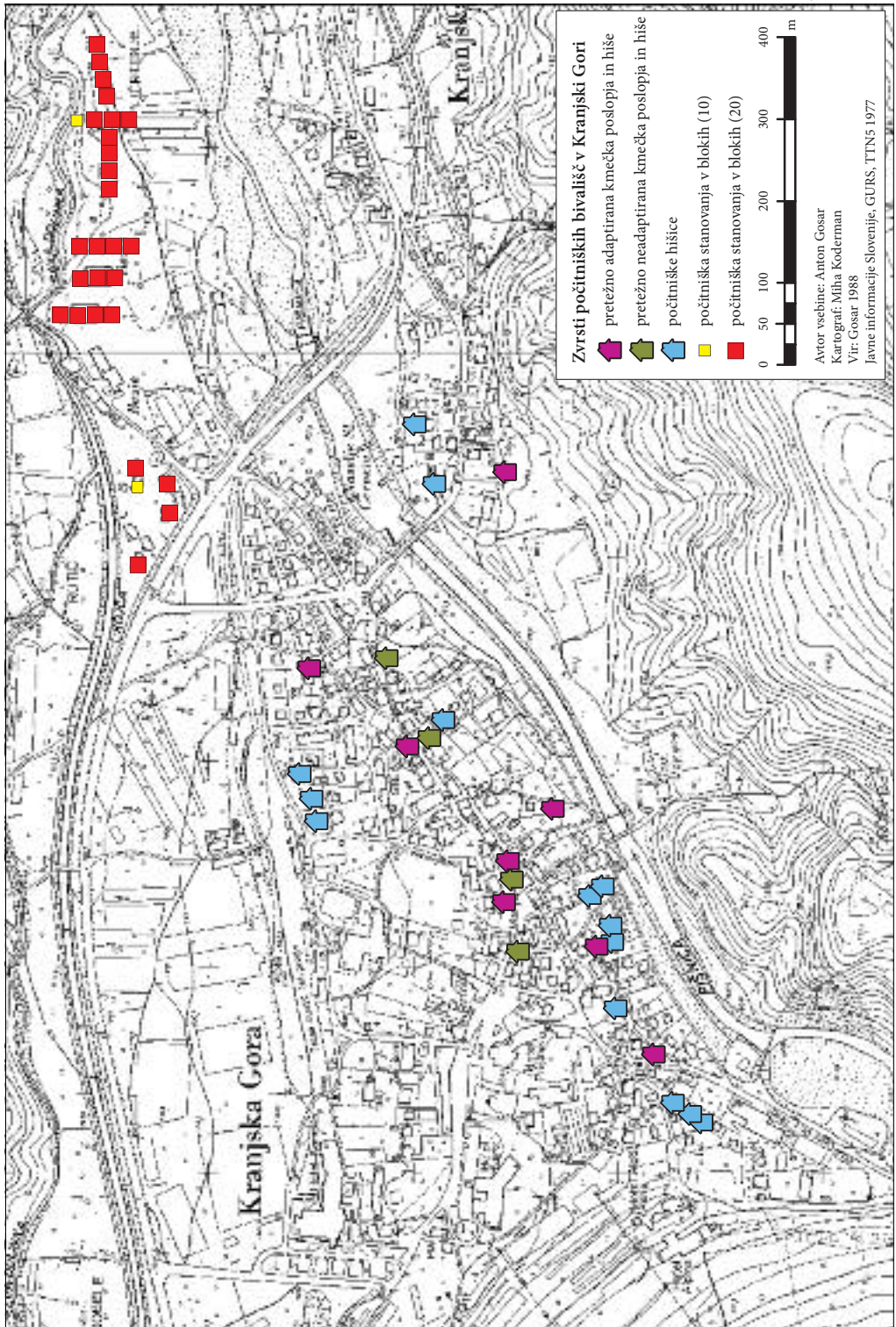
Počitniška bivališča so se, kot prikazuje slika 2, v zadnjih dveh desetletjih v naselju Kranjska Gora razširila na istih območjih, kot jih je prikazal že Gosar (1988, 189); pojavila so se tudi nekatera nova – naselje Slavka Černeta in Savsko naselje. Razlika s preteklim stanjem je tudi v tem, da so v samem središču naselja zgradili oziroma obnovili več večstanovanjskih stavb, v katerih je zabeleženo večje število počitniških bivališč, ki jih v času Gosarjeve študije še ni bilo; v preteklosti so namreč bili večstanovanjski objekti potisnjeni na rob naselja. Na sliki 2 so prikazana tudi počitniška bivališča v naselju Log, ki je bilo sicer v preteklosti ločeno od Kranjske Gore, a sta se zaradi širjenja slednjega že skoraj združila. Na sliki 3 je prikazano sedanje stanje na območju naselja Ivana Krivca ob jezeru Jasna, kjer je sicer prišlo do številčnega povečanja počitniških bivališč, vendar pa slednje ni bilo tako izstopajoče kot v središču naselja Kranjska Gora.

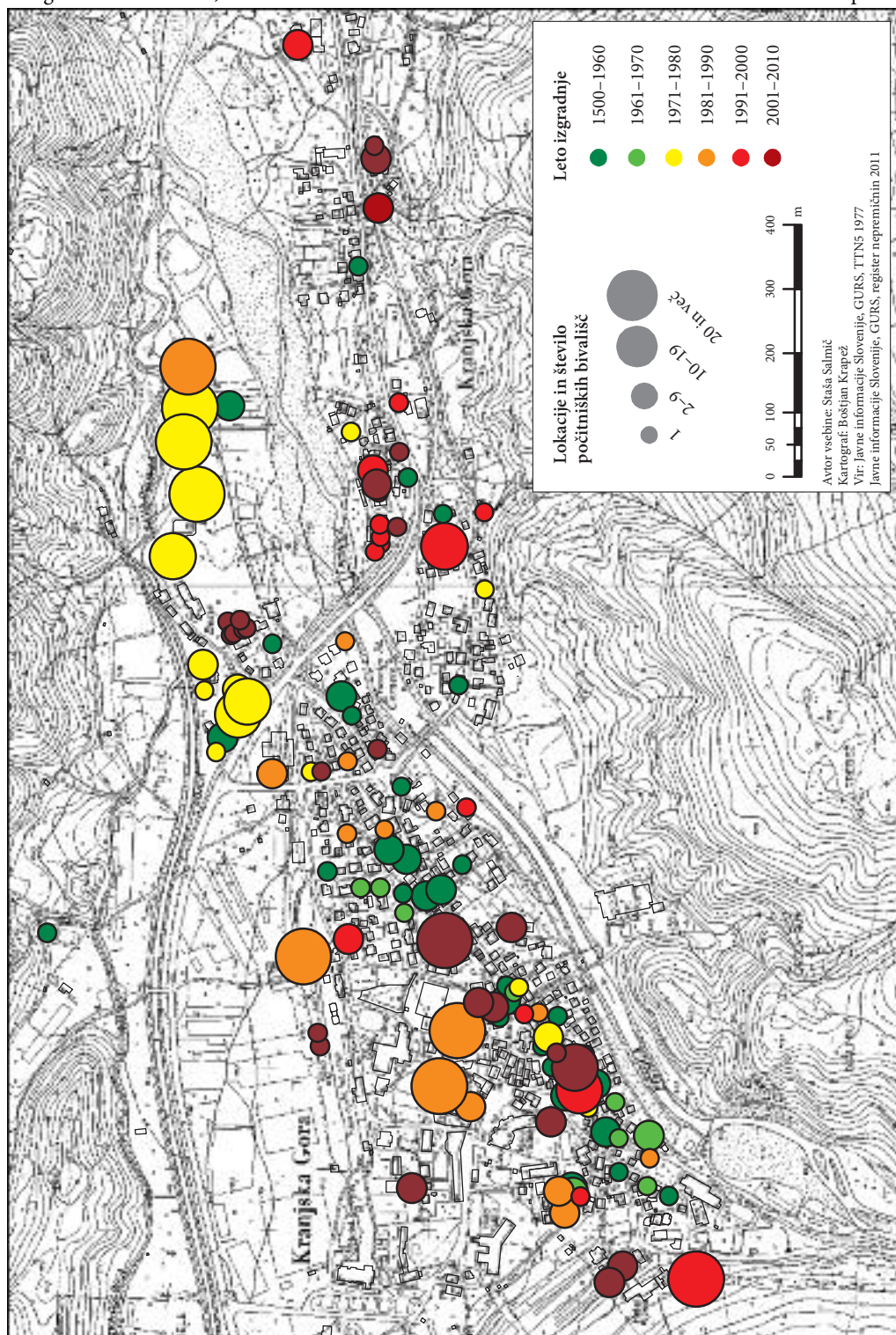
Kulturna pokrajina se je spremenila ne le zaradi vpliva počitniških bivališč, temveč je na ta proces vplival celoten razvoj naselja; poleg samega širjenja naselja je največ sprememb v pokrajini mogoče opazovati pri zmanjšanju oziroma zaraščanju njivskih zemljišč in pašnikov, prilagoditvi ter podreditvi rečne struge dejavnosti ob njej, ter širjenju gozda. Opuščena kmetijska zemljišča se danes bodisi zaraščajo, bodisi so na voljo drugim rabam, ki pa so zaradi moči kapitala največkrat podrejene gradbeno-eko-

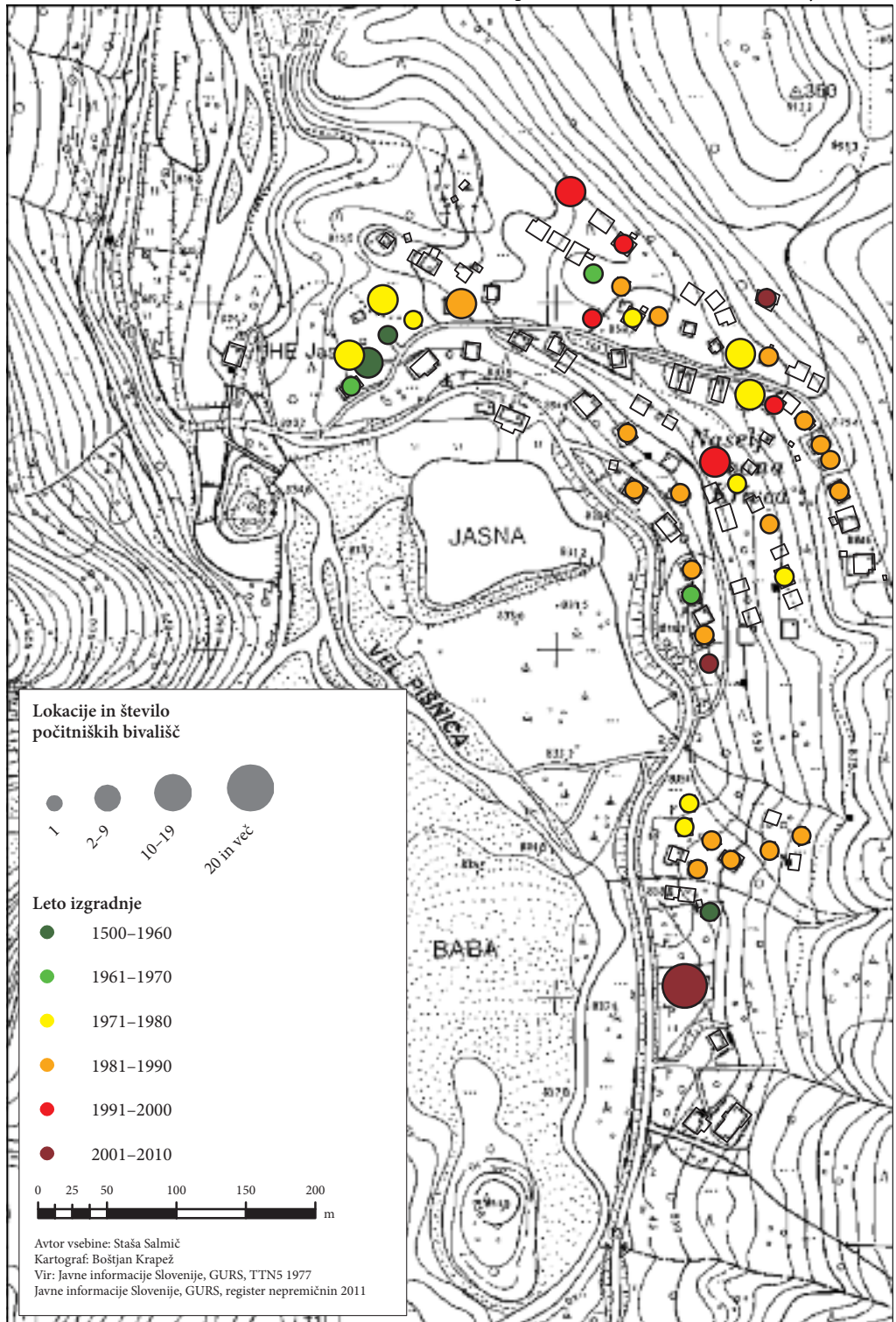
Slika 1: Prostorska razporeditev počitniških bivališč v Kranjski Gori v osemdesetih letih 20. stoletja (Gosar 1988). ► str. 16

Slika 2: Prostorska razporeditev počitniških bivališč v Kranjski Gori leta 2011. ► str. 17

Slika 3: Prostorska razporeditev počitniških bivališč v okolici jezera Jasna v Kranjski Gori leta 2011. ► str. 18









Slika 4: Počitniška bivališča so v posameznih naseljih Občine Kranjska Gora z zunanjim videzom močno spremenila podobo pokrajine. Primer iz naselja Gozd Martuljek.

nomskim zahtevam trga. Zaradi opisanega prihaja predvsem v zadnjih treh desetletjih do močnega pritiska na opuščena kmetijska zemljišča, kar je pripeljalo do tega, da so se ponekod pozidala kmetijska zemljišča (Pristavec 2011).

Naselje se je tekom minulega stoletja sprva širilo predvsem na račun povečanja števila stalnih prebivalcev, na širitev v zadnjih desetletjih pa vpliva zlasti številčna rast počitniških bivališč. Te podobo pokrajine ne spreminjajo le zaradi svoje številčnosti, temveč tudi zaradi izgleda, saj se ta mnogokrat ne sklada z arhitekturnimi vzorci območja. Slika 4 prikazuje tovrstno stanje v naselju Gozd Martuljek. Na območju občine sicer veljajo občinski odloki in predpisi (na primer že omenjeni PUP Kranjska Gora iz leta 2009), ki urejajo področje gradnje in zunanje podobe objektov, vendar pa ti niso vselej upoštevani, zaradi česar ti objekti v prostoru pogosto izstopajo. V središču Kranjske Gore se je tako gradilo objekte, ki so združili nekdanje stanovanjske objekte in gospodarska poslopja v enoten večstanovanjski objekt z več kot petdesetimi stanovanji. To je močno spremenilo podobo naselja, saj takšna poslopja za središče naselja niso značilna (Predlog sprememb in dopolnitev Odloka o nadomestilu za uporabo stavbnega zemljišča 2006). Za omilitev negativnih vplivov počitniških bivališč so sicer bili sprejeti nekateri ukrepi (PUP Kranjska Gora 2009), vendar pa je v številnih primerih že pred tem prišlo do naselbinskih sprememb in preobrazbe zemljišč. Tako na nekdanjih kmetijskih zemljiščih danes stojijo večstanovanjske stavbe, v katerih je več deset počitniških enot.

6 Regionalno poreklo lastnikov počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora

Pri analiziranju regionalnega porekla lastnikov počitniških bivališč smo uporabili evidence, s katerimi razpolagajo v Občini Kranjska Gora. Zaradi varstva osebnih podatkov smo lahko pridobili le

podatke o poštih kodah in krajih primarnih bivališč lastnikov počitniških enot, ne pa tudi njihovega polnega naslova. Občina je leta 2005 sprejela sklep o pavšalni turistični taksi (Odlok o turistični taksi v Občini Kranjska Gora 2005), zaradi česar so morali oblikovati evidence o dejanskih lastnikih počitniških bivališč. Leta 2011 so pozive o plačilu pavšalne turistične takse poslali na 1279 naslovov oziroma v 137 različnih krajev po Sloveniji in tujini.

Regionalno poreklo lastnikov sta v svojih delih analizirala že Gosar (1988, 196–209) in Opačič (2008, 60, 76), pri čemer Gosar v svojem delu povzema ugotovitve, da daje posplošena razmejitev lastnikov glede na kraj stalnega bivališča dobro osnovo za sklepanje o motivih za nakup in obiskovanje počitniškega bivališča ter odnosa do okolja, v katerem se le-ti pojavljajo. Gosar (1988, 198) lastnike deli na avtohtone (intraregionalne) in alohtone (ekstraregionalne), pri čemer se med prve uvršča tiste, ki imajo počitniško bivališče v isti občini kot stalno bivališče, medtem ko drugi prihajajo iz krajev izven občine, v kateri posedujejo počitniško bivališča.

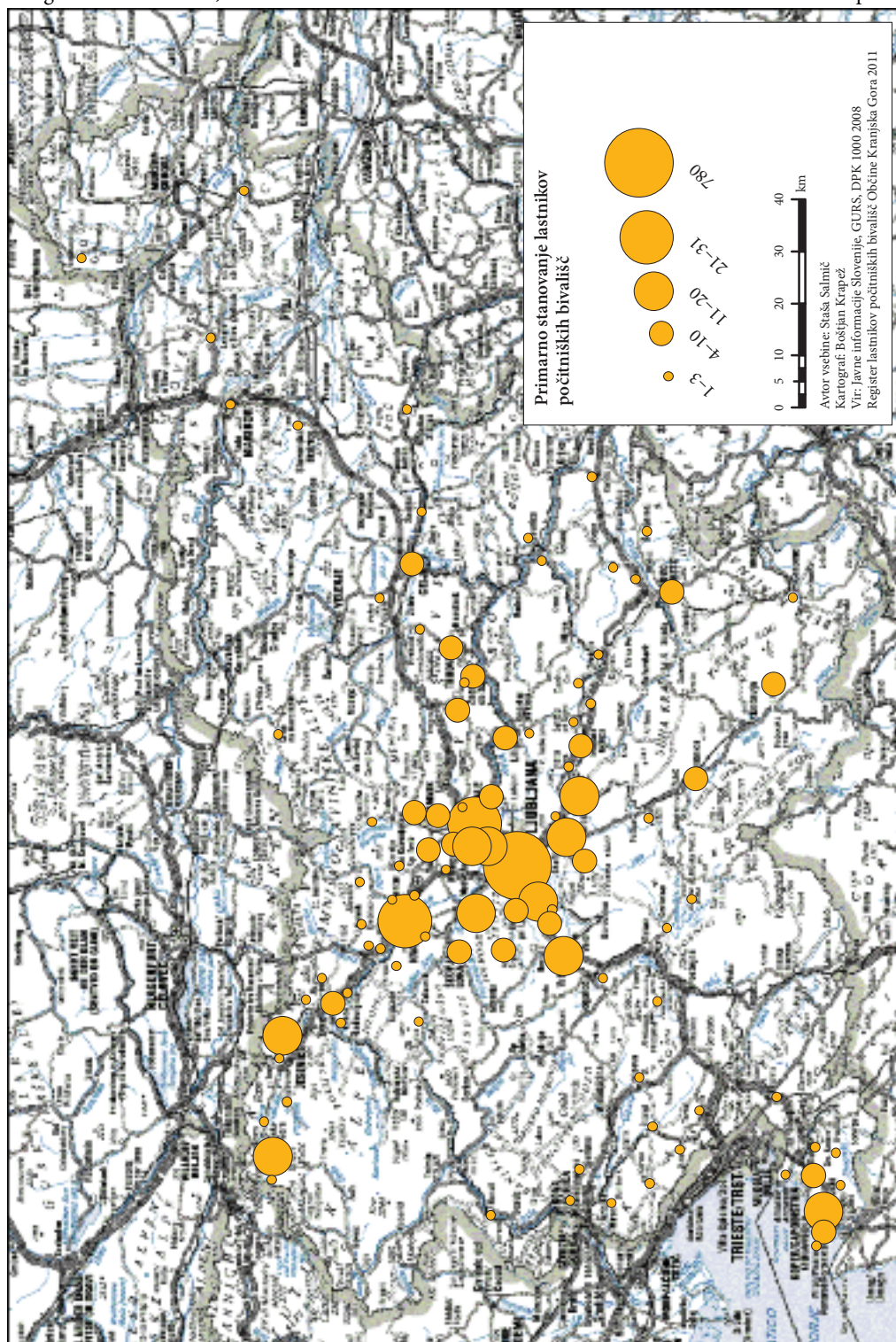
V Občini Kranjska Gora ima počitniško bivališče 1,4 % (skupno 18) avtohtonih lastnikov, izmed katerih je največ takšnih, ki imajo stalno bivališče prijavljeno v naselju Kranjska Gora. Največji delež alohtonih lastnikov prihaja iz Ljubljane – skupno 61 % lastnikov. Iz celotne Osrednjeslovenske regije prihaja sicer 77,4 % vseh lastnikov počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora; 5,8 % lastnikov prihaja z Gorenjske, 3,2 % iz Obalno-kraške, 2,3 % iz Jugovzhodne ter 1,6 % iz Zasavske statistične regije. Lastniki počitniških enot sicer prihajajo iz vseh slovenskih statističnih regij, vendar iz preostalih (Goriška, Notranjsko-kraška, Spodnjeposavska, Savinjska, Koroška, Podravska in Pomurska) prihaja skupaj le slabe 3 % lastnikov. Med lastniki, ki prihajajo iz tujine (takšnih je 5 %), jih je največ iz Velike Britanije (skupno 24), Hrvaške (skupno 22) in Italije (skupno 8), sledijo Srbija (skupno 3), Nemčija (skupno 2), Avstrija (skupno 2) ter Belgija, Slovaška in Švica (skupno 1). Regionalno poreklo lastnikov počitniških bivališč prikazujemo na sliki 5.

Med lastniki počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora je torej opaziti znaten vpliv ljubljanskega poselitvenega območja. O vplivih slednjega na počitniška bivališča v slovenskih Alpah je pisal Gosar (1988, 202), ki je med drugim ugotavljal prebivalstvene in socialne značilnosti lastnikov in strukturo nepremičnin, s katerimi razpolagajo, ter njihovo izobrazbeno oziroma poklicno sestavo. Kritično lahko dodamo, da bi bila takšna empirična raziskava dobrodošla tudi v primeru preučevanja počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora, saj bi dodatno ovrednotila evidentirane podatke iz GURS-ovega Registra nepremičnin. Zaradi pomanjkanja konkretnjših izsledkov na tem mestu podajamo le posplošena opažanja deležnikov na občini, ki o lastnikih počitniških bivališč na območju Občine Kranjska Gora govorijo kot o premožnejših posameznikih z višjo ali visoko stopnjo izobrazbe, med katerimi je veliko upokoencev, ki so stanovanja kupili predvsem v sedemdesetih ali osemdesetih letih 20. stoletja. Med lastniki pa je opaziti tudi vedno več mladih družin (Černe 2011). Na večinski delež lastnikov počitniških bivališč, ki prihajajo iz širšega gravitacijskega območja Ljubljane, vsekakor vplivata tudi relativna bližina Osrednjeslovenske statistične regije (približno 80 km) in dobre prometne povezave.

7 Sklep

Počitniška bivališča v Občini Kranjska Gora, ki so svoj najbolj intenziven razvoj doživela v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, so tekom desetletij postala pomemben del stavbnega fonda te občine in so tako eden od povzročiteljev prostorske preobrazbe obravnavanega območja. Prisotna so v vseh naseljih Občine Kranjska Gora, njihova številčna zastopanost pa je med naselji zelo različna. Največ tovrstnih bivališč je v središčnem naselju Kranjska Gora (694), ki je tudi turistično najbolj razvit kraj občine, ter v Gozd Martuljku (120). Prek 20 počitniških bivališč je še v naseljih Podkoren, Mojstrana in Zgornja Radovna, v ostalih naseljih pa je teh počitniških enot manj. Na podlagi opravljene analize

Slika 5: Regionalno poreklo lastnikov počitniških bivališč v Kranjski Gori. ►



lastnikov počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora lahko ugotovimo, da območje občine predstavlja sestavni del počitniško-rekreacijske cone zlasti za posameznike iz Osrednjeslovenske statistične regije.

Precejšnja številčna zastopanost počitniških bivališč povzroča spremembo kulturne pokrajine, zaradi česar je občina v zadnjem desetletju že sprejela več odlokov in predpisov, ki tovrstno gradnjo omejujejo oziroma celo prepovedujejo. Pokrajino lahko sicer smatramo kot živ organizem, ki se tekom časa spreminja in prevzema drugačno podobo, zaradi česar preobrazba sama po sebi vsekakor ni le negativen proces. Pri tem pa se postavlja vprašanje, do kolikšne mere lahko dopustimo posege v prostoru, da le-ti ne povzročijo nepopravljive škode. Na območju Občine Kranjska Gora prihaja do zasičenosti s številom počitniških bivališč, ki ne spreminjajo le morfološke podobe naselij, temveč vplivajo tudi na preobrazbo in posledično razvrednotenje kulturne pokrajine. Ocenjujemo, da bi morala ta problematika biti, zaradi predstavljenih vplivov na poselitev, okolje in družbene odnose, deležna širše, ne le geografske obravnave.

8 Viri in literatura

- Casado Diaz, M. A. 1999: Socio-demographic impacts of residential tourism: a case study of Torrevieja, Spain. *International Journal of Tourism Research* 1-4. Chichester. DOI: 10.1002/(SICI)1522-1970(199907/08)1:4<223::AID-JTR153>3.0.CO;2-A
- Cigale, D. 2009: Vplivi nastanitvenih objektov na okolje. *Okoljski učinki prometa in turizma v Sloveniji*. Ljubljana.
- Coppock, J. T. 1977: *Second Homes: Curse or Blessing?*. Oxford.
- Černe, V. 2011: Vida Černe, Služba za gospodarstvo in gospodarske javne službe. Intervju. *Zapiski v arhivu avtorjev*, 27. 10. 2011.
- Goluža, M. 2013: Vloga počitniških bivališč na podeželju: primerjava med Občinama Cerklje na Gorenjskem in Komen. *Geografski vestnik* 85-1. Ljubljana.
- Gosar, A. 1988: Počitniške hiše kot element transformacije slovenskih alpskih pokrajin. *Doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani*. Ljubljana.
- Hiltunen, M. J. 2007: Environmental impacts of rural second home tourism case Lake District in Finland. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 7-3. Oslo. DOI: 10.1080/15022250701312335
- Jeršič, M. 1974: Primerjalna analiza splošne in turistične razvitosti slovenskih občin. *Geographica Slovenica* 3. Ljubljana.
- Jeršič, M. 1987: Učinki počitniških stanovanj na okolje. *Geographica Slovenica* 18. Ljubljana.
- Jeršič, M. 1999: *Prostorsko planiranje rekreacije na prostem*. Ljubljana.
- Jurečič, A. 2010: *Rekreacijska vloga počitniških bivališč v občini Brežice: na primeru Gorjancev*. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Komac, B., Zorn, M., Kušar, D. 2012: New possibilities for assessing the damage caused by natural disasters in Slovenia – The case of the Real Estate Record. *Geografski vestnik* 84-1. Ljubljana.
- Marjavaara, R. 2007: The displacement myth: second home tourism in the Stockholm archipelago. *Tourism Geographies* 9-3. London.
- Marjavaara, R. 2008: *Second Home Tourism: The Root to Displacement in Sweden?* Doktorsko delo, Department of Social and Economic Geography, Umeå University. Umeå.
- Müller, D. K. 2004: *Mobility, tourism and second homes. A Companion to Tourism*. Oxford.
- Müller, D. K., Hall, C. M., Keen, D. 2004: *Second home tourism impact planning and management. Tourism, Mobility, and Second Homes: Between Elite Landscape and Common Ground*. Buffalo.
- Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje Občine Kranjska Gora. *Uradni list Republike Slovenije* 58/1998. Ljubljana.
- Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za območje občine Kranjska Gora. *Uradni list Republike Slovenije* 46/2009. Ljubljana.
- Odlok o turistični taksi v Občini Kranjska Gora. *Uradni vestnik Gorenjske* 41/2004. Kranj.

- Odlok o začasnih ukrepih za zavarovanje prostora v občini Kranjska Gora. Uradni vestnik Gorenjske 8/2005. Kranj.
- Opačić, V. T. 2008: Vikendice na otoku Krku – prostorni raspored i strukturna obilježja vlasnika. *Geodria* 13-1. Zadar.
- Oseli, M. 2009: Funkcija počitniških bivališč na podeželju: primerjava stanja v občinah Cerklje na Gorenjskem in Komen. Diplomsko delo, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji v letu 1991 – končni podatki: Stanovanja za počitek in rekreacijo po številu sob, površini in vrsti stavbe; Stanovanja za počitek in rekreacijo po letu zgraditve, napeljavi in pomožnimi prostori ter materialu zunanjih zidov stavbe. Zavod Republike Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1992.
- Predlog sprememb in dopolnitve Odloka o nadomestilu za uporabo stavbnega zemljišča v občini Kranjska Gora. Uradni vestnik Gorenjske 35/2005. Kranj.
- Pristavec, B. 2011: Boštjan Pristavec, Vodja službe za okolje in prostor. Intervju. Zapiski v arhivu avtorjev, 27. 10. 2011.
- Register nepremičnin, september 2011. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2011.
- Rezultati raziskovanj: Stanovanja, 1981: Zavod Republike Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1984.
- Ruppert, K., Schaffer, F., Maier, J., Paesler, R. 1981: *Socijalna geografija*. Zagreb.
- SI-STAT podatkovni portal 2011: Stanovanja za počitek in rekreacijo po številu sob, površini in vrsti stavbe ter skupna površina, občine 2002. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana.
- Stanič, I., Ploštajner, Z., Pavliha, M., Jakoš, A. 2000: Bivalne navade Slovencev in njihov vpliv na prostor – občasna bivališča: raziskovalna študija za potrebe prostorskega plana Slovenije: Slovenski prostor 2020. Ljubljana.
- Stanovanja za počitek in rekreacijo, 1971. Zvezni zavod za statistiko. Beograd, 1973.
- Zazidalni načrt za weekend naselja V1 in V2. Uradni vestnik Gorenjske 22/1973. Kranj.

9 Summary: Spatial analysis of second homes in the Municipality of Kranjska Gora

(translated by the authors)

Residing in second homes or weekend-houses can be considered as one of the most popular forms of recreation among the varied sphere of leisure time activities, which in Slovenia substantially gained in popularity after World War II. The second home development reached its peak in 1980's when the majority of Slovenian regions experienced intense construction of these dwellings. Although the origins of the second home phenomenon can be traced back to the mid-18th century, they did not become the subject of scientific research until the 1950's (Coppock 1977, 14). There are several different terms and expressions used for second homes in Slovenian scientific literature, such as holiday home or residence, secondary residence, second home, recreational and leisure residence, and weekend house, which is a common expression especially in informal use. Slovenian geographers who predominately dealt with holiday or second home phenomenon (A. Gosar, M. Jeršič, D. Plut) mainly used the latter term, which can also be found in recent, however infrequent scientific contributions dealing with this issue. Despite the fact that the locations of second homes in Slovenia are in general dispersed as they can be found in almost every municipality in Slovenia, there are also several areas where they are intensely located (SI-STAT 2011). These areas are especially frequent in the municipalities with preserved and attractive natural environment, which can at the same time be classified as the most visited tourist places in Slovenia (Jeršič 1999, 88–89).

Due to the attractive natural surrounding and a long tradition of the leading winter-sports center in Slovenia, second homes had an important influence on the settlement and landscape structure of

the Municipality of Kranjska Gora, which represents a particularly popular environment for leisure and recreational activities. In 2002, there were 788 second homes registered in Kranjska Gora (SI-STAT 2011); this represents 2.5 percent of all registered second homes in Slovenia and ranks the municipality at the seventh place among all municipalities in Slovenia.

The most intense development of second homes in the municipality took place in the 70's and 80's of the 20th century. From this period on, second homes have become an important part of the housing stock of Kranjska Gora and caused spatial transformation of the area. Although the majority of them (694 out of total 983) were in 2011 located in the central town of Kranjska Gora, they were also present in all other settlements in the municipality. As Table 1 shows, the number of these buildings increased for almost 800 percent since 1971, when they first became one of the observation categories in the Census of population and dwellings.

One of the main aims of the paper was to define the recent spatial distribution in the town of Kranjska Gora according to the data of Real estate census, which was conducted by the Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia in 2006 and 2007. As the census gathered several other characteristics of the housing stock besides the location, the authors implemented the spatial analysis (shown in Figure 2 and 3) with the information on the age of the second home buildings. Similar spatial survey (shown in Figure 1) had already been completed in the 1980's by Gosar (1988), therefore a comparison of both situations was made. In general the results show that the second homes expanded mostly in those areas of the town, where they had already been present decades ago on a smaller scale. Figure 1 shows the locations of independent second home buildings, including those transformed into second homes from traditional and/or stable houses, which mainly occur in the centre of the town. On the outskirts of Kranjska Gora, in the area of Bezje and Čičare, several blocks of flats for second home use were registered. According to the data of the Surveying and Mapping Authority (Figure 2), the number of these buildings increased significantly until the last census. New blocks of flats for second home use were built in the western part and in the centre of the town in the 1990's and after the year 2000.

One segment of the survey also focused on the regional origins of the owners of second homes in the Municipality of Kranjska Gora. Based on the registry of owners of second homes, obtained from the municipal Department of Environment and Spatial Planning, the majority of them (77.4 percent of total) had primary residence in the Osrednjeslovenska statistical region (among them 60.8 percent of total resided in the Municipality of Ljubljana). They were followed by second home owners from the Gorenjska, Obalno-kraška, Jugovzhodna and Zasavska statistical region (with 5.8, 3.2, 2.3 and 1.6 percent of total respectively), while less than 3 percent of second home owners came from other Slovenian statistical regions, as Figure 5 shows. Altogether there were also 5 percent of the second home owners with primary residence located outside Slovenia, among which owners from United Kingdom, Croatia and Italy predominated.

RAZPRAVE**UGLED KMEČKEGA POKLICA IN POLKMETOV
V SLOVENSKI DRUŽBI PO DRUGI SVETOVNI VOJNI**

AVTORJA

dr. Nika Razpotnik Visković

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
nika.razpotnik@zrc-sazu.si

dr. Miha Seručnik

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Zgodovinski inštitut Milka Kosa,
Novi trg 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
miha.serucnik@zrc-sazu.si

UDK: 911.3:316.343:63-051(497.4)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Ugled kmečkega poklica in polkmetov v slovenski družbi po drugi svetovni vojni

Družbeni ugled kmečkega poklica in polkmetov po drugi svetovni vojni je eden izmed pomembnih dejavnikov, ki so vplivali na socialno-ekonomsko preobrazbo slovenskih kmetij ter posledično na preobrazbo slovenske podeželske pokrajine. V prispevku predstavljamo najprej zgodovinske okoliščine deagrarizacije in nastajanja polkmetij. Sledi analiza ugleda kmečkega poklica in polkmetij na temelju javnomnenjskih raziskav iz obdobja med letoma 1968 in 2003, iz katerih je razviden družbeni odziv na povojno politično in gospodarsko dogajanje. V sklepnem delu predstavljamo še širši geografski in sociološki pogled na medsebojno prepletenost povečanja števila polkmetij ter preobrazbe slovenskega podeželja.

KLJUČNE BESEDE

geografija podeželja, zgodovina, polkmetije, kmečki poklic, deagrarizacija, agrarna reforma, javno mnenje

ABSTRACT

Respectability of the farming profession and part-time farmers in Slovene society after World War II

The social respectability of the farming profession and part-time farms after WWII is an important factor of the socio-economic transformations of farms and consequently of the agrarian landscape transformation in Slovenia. The article begins with putting the process of deagrarisation and the formation of part-time farms into historic perspective. Further on, results of an analysis of the respectability of the farming profession and part-time farmers are presented. The analysis is based on the public opinion surveys in the period between 1968 and 2003, which reflect on how society dealt with post-war political and economic developments. Conclusion gives broader geographical and sociological perspective concerning interconnection between part-time farms increase and transformation of Slovenian agrarian landscape.

KEY WORDS

rural geography, history, part-time farms, farming profession, deagrarisation, agrarian reform, public opinion

Uredništvo je prispevek prejelo 15. junija 2012.

1 Uvod

Intenzivna deagrarizacija slovenskih pokrajin po drugi svetovni vojni je posledica več dejavnikov. Taki so mobilnost kmečke delovne sile med drugim spodbudili šibek ekonomski položaj kmetij, zagotavljanje večje socialne varnosti, želja po drugačnem načinu življenja in nizek ugled kmetijstva v družbi. Industrija je sprva potrebovala predvsem nekvalificirano delovno silo, ki je predvsem izhajala iz kmečko prenaseljenega podeželja. Izobrazbena struktura podeželskih prebivalcev se je postopoma izboljševala, s tem pa so se povečale tudi možnosti za zaposlovanje v nekmetijskih dejavnostih. V ta proces so bili vse pogosteje vključeni tudi (potencialni) nasledniki kmetij. Prehod gospodinjstev iz kmečkega v nekmečko je ponavadi potekal postopoma in pogosto ne do konca – nastale so polkmetije, ki še danes v Sloveniji predstavljajo prevladujočo socialno-ekonomsko obliko kmetij.

V prispevku smo se osredotočili na analizo družbenega ugleda kmečkega poklica ter polkmetij po drugi svetovni vojni, ki je kot dejavnik zaposlitvene mobilnosti kmečkega prebivalstva vplival na preoblikovanje slovenskega podeželja.

V želji po celovitejši obravnavi teme smo uporabili multidisciplinarni pristop. Najprej smo procesa deagrarizacije in nastajanja polkmetij postavili v zgodovinski okvir. Nadaljevali smo z analizo javnomnenjskih raziskav iz obdobja od 1968 do 2003, v katerih smo iskali družbeni odziv na povojno politično in gospodarsko dogajanje, pri tem pa nas je zanimal ugled kmečkega poklica in položaj polkmetov. Slednji so v veliki meri pripomogli k preobrazbi slovenskega podeželja, zato smo v prispevek vključili tudi geografski in sociološki pogled na te procese.

2 Agrarna reforma in povojno obdobje

Čas agrarne reforme po drugi svetovni vojni je obdobje, ki je močno zaznamovalo podobo slovenskega podeželja. Z določitvijo največje dovoljene površine, ki jo je lahko imel v lasti posameznik (do 10 ha) ter razlastitvijo in razdelitvijo oziroma podržavljenjem veleposesti, so oblasti v letih 1945–1953 radikalno in trajno spremenile strukturo zemljiških posesti. Njene posledice so deloma vidne še danes, saj je še vedno najštevilčnejša skupina kmetij v velikostni kategoriji od 5 do 10 ha.

K agrarni reformi je pristopila že prva Jugoslavija (Janša 1964; Janša-Zorn 1987), vendar zaradi načina izvedbe, večjih učinkov na strukturo kmetijskih posesti ni imela. Po določilih iz leta 1919 naj bi se veleposestnikom vzelo obdelovalno zemljo nad 75 ha oziroma nad skupno površino 200 ha. Prejemniki naj bi razlaščno zemljo dobili v začasni zakup, do časa, ko bi se uredila zakonodaja. Dejansko so razdelili blizu 15.000 ha (od prvotno predvidenih 200.000 ha) obdelovalne zemlje med 22.000 kmetov, kar je v povprečju pomenilo 0,66 ha na prejemnika (Lazarević 1994; Čepić 1995).

Druga svetovna vojna je slovensko ozemlje razdelila med tri zasedbene sile – Italijo, Nemčijo in Madžarsko – ter s tem razrezala prostor tudi v gospodarskem smislu. Kot vodilna sila odpora proti okupatorjem je izšla Komunistična partija. Njen temeljni program je bil sprememba družbenega sistema, ki naj vodilno vlogo podeli delavskemu razredu (proletariatu) oziroma Komunistični partiji kot njegovemu predstavniku. Sprva agrarno vprašanje Komunistične partije niti ni zanimalo, saj ni bilo predmet »proletarske in socialistične revolucije«. Razlastitev veleposestnikov je partijske pisce zanimala kvečjemu kot način odstranitve ostankov fevdalizma. V zadnjih letih pred vojno pa tema agrarne reforme v zapisih in izjavah Komunistične partije vse bolj prehaja v ospredje. Sprememba stališč je bila posledica spoznanja, da se je treba interesom kmetov bolj posvetiti, če naj jih pridobijo za cilje revolucije (Čepić 1995).

V času vojne so se ta stališča okrepila in spomladi 1942 je bil sprejet sklep o razlaščanju »tujih nasilnikov« oziroma »tujih veleposestnikov« in njihovih pomočnikov. Argumentacija sklepa je bila, da bo razlaščena zemljiška posest služila kot odškodnina za škodo povzročeno v vojni. Prvotni sklep dejan-

sko niti ni imel značaja prave agrarne reforme, saj ni predvideval delitve zasežene zemlje med kmete. Zaradi omejenega obsega osvobojenih ozemelj agrarne reforme med vojno niso razglasili. Kljub temu je zasežena zemlja prehajala na osvobojenih ozemljih, zlasti na Dolenjskem in Notranjskem, v last kmetov. Ponemokod so se uveljavile tudi kolektivne oblike obdelovanja zemljišč, za katere je formalno skrbela Osvobodilna fronta. Vsekakor so prakse iz časa vojne predstavljale zametke za povojno izvedbo reforme (Čepić 1995).

Takoj po koncu vojne, avgusta 1945, je začasna ljudska skupščina Demokratične federativne Jugoslavije sprejela zakon o agrarni reformi in kolonizaciji. Decembra istega leta je sledil še republiški zakon za Slovenijo. Januarja 1946 so začele z delom agrarne komisije, ki so glavnino svojega dela opravile že v prvih štirih mesecih reforme. Zemljiški sklad (razlaščena zemlja) je zajel 266.480 ha zemljišč (približno 63 % od tega gozd; v številkah ni upoštevanega Slovenskega primorja). Vključeval je zasebne posesti večje od 45 ha, cerkveno posest, zemljo v lasti bank, podjetij, delniških družb in zemljo nekmetov – ljudi, ki so živeli na vasi, a opravljali kak drug poklic (gostilničarji, zdravniki, odvetniki ...) (Čepić 1999).

Posebno skupino so predstavljala zaplenjena zemljišča, v kateri so bile posesti nemških državljanov in zemljišča podjetja Emona. Zaplenjena posestva so predstavljala kar 56 % vseh zemljišč v zemljiškem skladu, a so bila precej manjša od razlaščenih. Za razdelitev so oblasti dovolile le približno šestino zemljišč v zemljiškem skladu. Do zemlje so bili upravičeni le kmetje z manj kot 5 ha zemljišč (Čepić 1999).

Ekonomske posledice agrarne reforme niso bile ugodne. Kmetje, ki so dobili nepremičnine iz zemljiškega sklada, si niso bistveno opomogli. Zaradi majhnosti posesti so morali iskati dopolnilni vir dohodka v industriji, kar je pospeševalo deagrarizacijo in preobrazbo kmetov v polkmete. Odprava velikih kmetij je povzročila tudi težave s preskrbo, saj drobne posesti niso ustvarjale presežkov za trg. Kmetijska proizvodnja je bila posledično nižja kot v predvojnem obdobju (Čepić 1999). Proces spreminjanja lastniških razmerij se je v kmetijstvu zaključil leta 1953, ko se je lastništvo zemljišč, ki so ostala nerazdeljena v zemljiškem skladu, dokončno preneslo na državo. Ta je svojo lastnino nato oddajala v trajno uporabo kmetijskim organizacijam.

Glavni posledici agrarne reforme sta bili: tako imenovano »osredinjenje slovenske vasi« oziroma premoženjsko izenačenje kmetov ter povečanje števila zemljiških lastnikov. Spremljalo ju je še precejšnje povečanje državne lastnine v nepremičninah (Čepić 1999). Takšen razplet, ki za ekonomski položaj kmetov ni bil ugoden, pravzaprav ne sme biti presenetljiv. Kot opozarja Čepić (1995; 1999), je bil glavni namen agrarne reforme političen. Z razlastitvijo velikih posestnikov in zaplembo premoženja nemških lastnikov, je vodstvo nove države na svojo stran pridobilo družbeni sloj, ki je ob koncu vojne še vedno predstavljal pretežni del slovenskega prebivalstva. Da je pri tem šlo za zavezništvo, ki ni bilo brez nasprotij v temeljnih težnjah obeh »strani«, kažejo tudi svarila pred pridobitvijo prevelikega vpliva velikih kmetov ali »kulakov« (Rogoznica 2011). Po drugi strani družbeni in ekonomski učinki niti niso bili v nasprotju s težnjami novih oblasti. Z odstranitvijo velikih posesti so kmete preoblikovali v veliko bolj egalitaran družbeni sloj. Iskanje dodatnega zaslužka v neagrarnem sektorju in odhajanje s kmetij zaradi ekonomske nerentabilnosti, je hkrati zagotavljalo dovolj delovne sile v industriji, ki je bila ena glavnih prioriteta socialističnih oblasti (Čepić 1995).

Lazarević (2011) kot enega izmed ciljev komunističnega režima, pri uveljavitvi centralno-planjskega sistema, navaja odpravo kmetov kot družbenega sloja ter odpravo kmetov kot ekonomskih subjektov. Orodje za doseg tega naj bi bila tudi kolektivizacija kmetijstva (prisilno včlanjevanje kmetov v kmetijske zadruge), ki se začne leta 1948 in naleti na velik odpor. Sčasoma so ideološki pritiski na kmečko prebivalstvo popustili. V 1950-ih letih so kmetje postali ekonomski subjekti in bili kot taki tolerirani s strani države, vendar je bil ekonomski obseg njihovega dela omejen tako pri obsegu zemljišč kot tudi pri investicijah za povečevanje proizvodnje. Omenjeno dogajanje v obdobju po drugi svetovni vojni je negativno vplivalo na sprejemanje kmetov ter kmetijstva v družbi na sploh (Lazarević 2011).

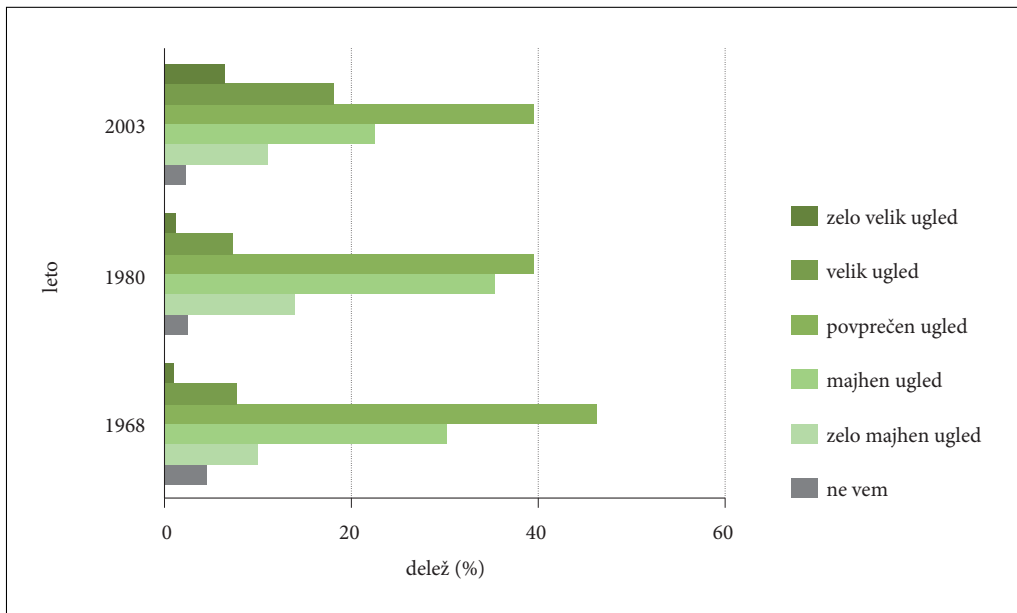
3 Ugled kmečkega poklica in polkmetov v slovenski družbi

Makarovičeva (1991) glede družbeno-političnega ozračja v odnosu do kmetov navaja, da so se v povojnem obdobju možnosti zaposlovanja nekvalificirane, tudi kmečke delovne sile, naglo povečevale, s tem pa tudi perspektiva poklicnega in visokošolskega študija za kmečke otroke. »... V industrijski razvoj naravnana politika je tlačila, če že ne onemogočala, razvoj zasebnega kmetijstva. V skladu s tem je upadal ugled kmečkega poklica, hkrati pa so se zmanjšale možnosti preživljanja na kmetiji.« (Makarovič 1991, 135).

Raziskave slovenskega javnega mnenja, ki jih je opravljala Center za raziskovanje javnega mnenja, so pokazale, da je bil ugled kmečkega poklica v povojnem obdobju v primerjavi z drugimi poklici nizek in je na takem položaju ostal do začetka 21. stoletja (Toš in sodelavci 1997; 2004). Razlogov za nespoštovanje kmečkega poklica ne poznamo povsem, nedvomno pa je k temu prispevalo politično zapostavljanje kmetov, povzdigovanje delavstva ter krepitev pomena izobraževanja za posameznikov socialno-ekonomski položaj. Ugled kmečkega poklica je še posebej vplival na mlade, potencialne prevzemnike kmetij, ki so se neredko raje odločali za zaposlitev izven kmetije, kar jim je omogočila vedno višja izobrazbena struktura in boljše zaposlitvene možnosti. Kljub vsemu pa je bilo javno mnenje še manj kot kmetom naklonjeno poklicu nekvalificiranega delavca, ki se v vseh treh referenčnih letih pojavlja na dnu lestvice (preglednica 1).

V okviru javnomnenjskih raziskav so odgovori na vprašanje: »Kakšen ugled ima po vašem mnenju poklic kmeta?«, pokazali (slika 1), da se je ugled kmečkega poklica med letoma 1968 in 1980 zmanjšal, med letoma 1980 in 2003 pa nekoliko povečal (upoštevali smo odgovore *velik* in *zelo velik* na eni strani ter *majhen* in *zelo majhen* na drugi). Ob tem moramo opozoriti, da anketiranci niso izražali svojega mnenja o ugledu kmečkega poklica, temveč so ocenjevali, kakšen je po njihovem mnenju odnos družbe do poklica kmeta.

Pri analizi javnega mnenja nas je zanimalo tudi, kako se je javnost odzivala na številčno vse pogostejše polkmete. Le-ti so bili tarča javne kritike, saj se je v družbi oblikovalo splošno prepričanje, da so



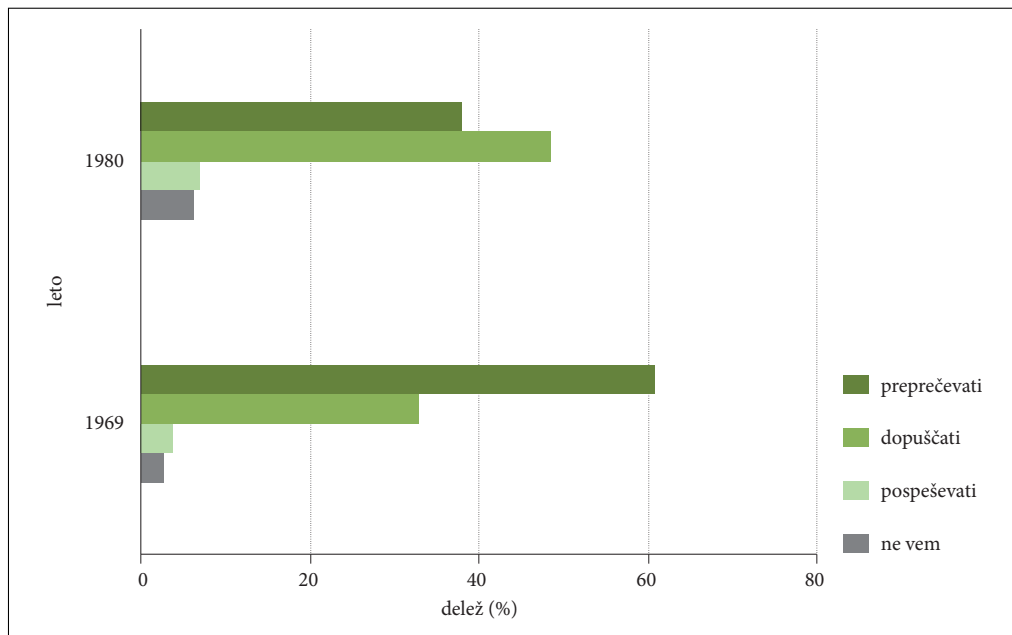
Slika 1: Odgovori na vprašanje: »Kakšen ugled ima po vašem mnenju poklic kmeta?« v javnomnenjskih raziskavah v referenčnih letih (Toš in sodelavci 1997; 2004).

Preglednica 1: Poklici, razvrščeni od najbolj do najmanj uglednega glede na slovensko javno mnenje v letih 1968, 1980 in 2003 (Toš in sodelavci 1997; 2004).

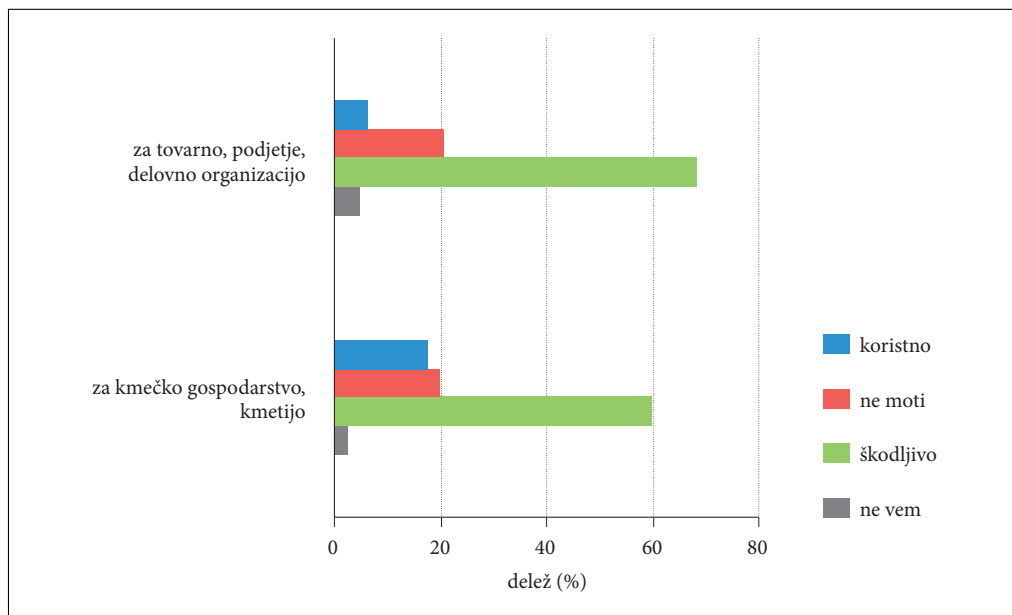
	1968	1980	2003
najbolj ugleden	zdravnik	zdravnik	zdravnik
	direktor večjega podjetja	direktor večjega podjetja	znanstvenik
	inženir	univerzitetni profesor, znanstvenik	univerzitetni profesor
	univerzitetni profesor	diplomirani inženir	direktor velikega podjetja
	učitelj	poklicni politik	sodnik
	duhovnik	oficir	raziskovalec
	visokokvalificirani delavec	učitelj	inženir
	poklicni politik	obrtnik	medicinska sestra
	oficir	duhovnik	učitelj
	obrtnik	miličnik	minister
	miličnik	pisarniški uslužbenec	novinar
	pisarniški uslužbenec	visokokvalificirani delavec	poslanec
	kmet	kmet	obrtnik
	nekvalificirani delavec	nekvalificirani delavec	oficir, častnik
			policist
			duhovnik
			lastnik majhne firme
			kvalificirani delavec
			knjigovodja
			prodajalec
			kmet
najmanj ugleden			nekvalificirani delavec

polkmetje pri redni zaposlitvi manj učinkoviti kot ostali industrijski delavci. Glavni očitki so bili, da prihajajo na delo utrujeni, nimajo razvitih delovnih navad in vrednot industrijske družbe, pogosto izostajajo iz dela, zlasti v času večjih del na kmetiji, v večji meri kot drugi zaposleni obremenjujejo zdravstveno varstvo in podobno (Barbič 1990). Barbičeva (1990) tudi ugotavlja, da so bila takšna menja razširjena predvsem med tistimi vprašanimi, ki s skupino polkmetov niso imeli neposrednih stikov. Hkrati priznava, da so imeli vsaj nekateri očitki realno podlago v primerih, ko je ena oseba opravljala oba poklica. Odnos do polkmetov kažeta tudi javnomnenjski raziskavi, ki sta bili opravljene leta 1969 in 1980. Rezultati so prikazani na slikah 2 in 3.

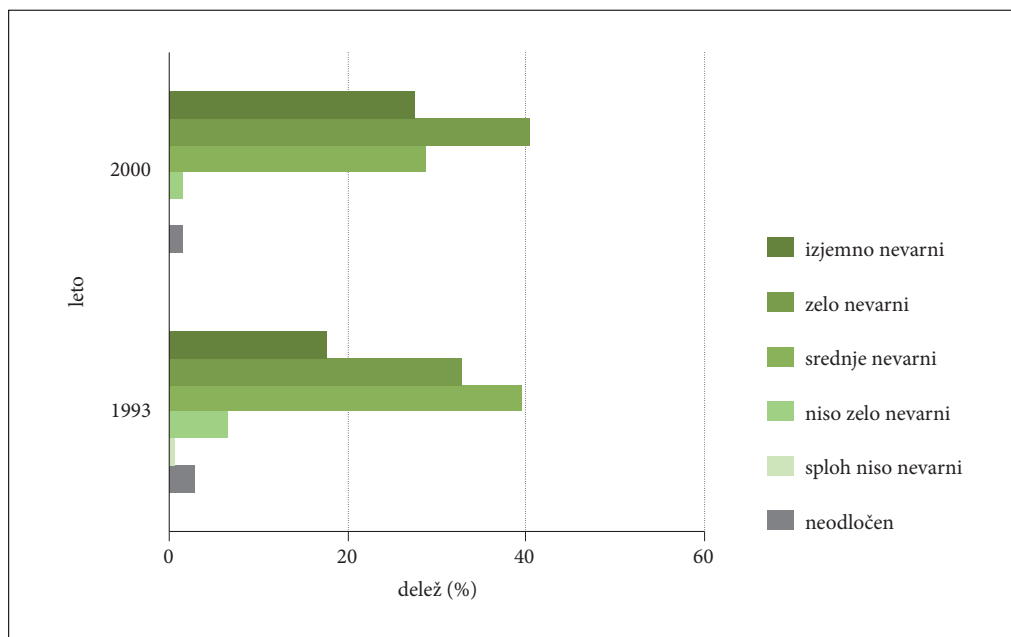
Oster odnos javnosti do polkmetov, ki ga izkazujejo rezultati raziskave leta 1969, se je v naslednjem desetletju nekoliko omeščal, saj je delež opredeljenih za preprečevanje dvojne zaposlitve padel s 60,7



Slika 2: Odgovori na vprašanje: »Ali bi po vašem mnenju morali v Sloveniji preprečevati, dopuščati ali celo pospeševati dvojno delo – na zemlji in v tovarni – in s tem nastajanje 'kmetov-delavcev' (polproletarcev)?« v javnomnenjskih raziskavah v dveh referenčnih letih (Toš in sodelavci 1997; 2004).



Slika 3: Odgovori v javnomnenjski raziskavi na vprašanje: »Ali je takšno dvojno delo na zemlji in v tovarni koristno ali škodljivo?« (Toš in sodelavci 1997).



Slika 4: Delež odgovorov v javnomnenjski raziskavi na vprašanje: »Ali na splošno mislite, da so pesticidi in druga kemična sredstva, ki jih uporabljajo v kmetijstvu za okolje škodljiva« (Toš in sodelavci 1997; 2004).

na 38,1 %. Vprašane je pri dvojni zaposlitvi zmotilo predvsem prepričanje, da polkmetje na eni strani zanemarjajo svoje kmečko gospodarstvo, na drugi strani pa niso zadosti učinkoviti pri delu v tovarni oziroma delovni organizaciji. Ob tem ne smemo zanemariti dejstva, da so bili polkmetje zaradi svoje dvojne dejavnosti pogosto v boljšem finančnem in gmotnem položaju od čistih kmetov ali od delavcev. Sčasoma se je v družbi uveljavilo splošno prepričanje, da je dvojna zaposlitev vir bogatenja in ne le ekonomska nujnost, ter jo je kot tako enačila z delom na črno.

Ugled kmetov v družbi je danes odvisen od dveh dejavnikov: njihove ekonomske moči in mnenja javnosti o kmetih ter kmetijstvu, ki pa je pogosto negativno. Kmetom se očita onesnaževanje okolja s pesticidi in gnojili (Kladnik, Rejec Brancelj in Smrekar 2005; Smrekar in Kladnik 2008), uporaba škodljivih snovi pri predelavi hrane, zviševanje cen pridelkov in prejemanje državnih subvencij ter drugih oblik pomoči, ki izvirajo iz davkoplačevalskega denarja. Deloma je za slabo podobo v očeh javnosti soodgovorno tudi neobjektivno medijsko poročanje o kmetijskih zadevah, strokovna literatura in strokovni dogodki pa dosežejo le ozek krog ljudi, predvsem tiste, ki se s kmetijstvom aktivno ukvarjajo (Primožič 2010).

Kljub vsemu pa je v javnosti vse bolj prisotno zavedanje, da ima kmetijska dejavnost poleg primarne proizvodne funkcije tudi pomembne socialne in okoljske učinke. Politično prepoznavanje pomembnosti večnamenske vloge kmetijstva pomeni v praksi predvsem razvojno, strukturno in finančno podporo za tiste kmete, ki aktivneje skrbijo, da kmetijstvo ne bi povezovali le s pojmom proizvodnje hrane, ampak tudi s prizadevanji za kakovost bivanja, socialno varnostjo v marginaliziranih podeželskih območjih, ohranjanjem tradicionalnih elementov kulturne pokrajine ter varovanju okolja.

Kot dopolnitev k povedanemu je treba omeniti še nedavno objavljeno delo Černič Isteničeve (2011) o medijski podobi kmeta v Sloveniji, ki je nastala na podlagi analize časopisnih člankov napisanih v letih 2008–2010 ter pregleda strokovne literature o vlogi kmetijstva in njegovi podobi v sodobni družbi. Poleg dejavnikov, ki smo jih v pričujočem prispevku že našli, omenjena študija izpostavlja temeljne

spremembe, ki so se zgodile v razvitem svetu v odnosu ljudi do hrane in njene produkcije. Danes potrošnikom posredujejo hrano prehrabno predelovalna industrija in trgovci, kmetijstvo pa zagotavlja kvečjemu polizdelke. Posledično se za običajnega potrošnika izgublja preglednost nad izvorom hrane. Po drugi strani ostajajo končni kupci slabo seznanjeni s težavami, s katerimi se soočajo pridelovalci hrane, saj mediji o tem sorazmerno malo poročajo (Černič Istenič 2011).

4 Vpliv deagrarizacije in pojava polkmetij na preobrazbo pokrajine

To poglavje smo namenili razmišljanju o tem, ali je kritični družbeni pogled na kmečki poklic in polkmete po drugi svetovni vojni vplival na preobrazbo slovenske pokrajine. V kolikor je to eden izmed razlogov za omejevanje oziroma opuščanje kmetijske dejavnosti, še posebej pri mladih potencialnih naslednikih kmetij, potem je odgovor pritrdilen.

Že Makarovičeva (1991), kasneje pa tudi Kerbler (2006; 2008; 2010) ugotavlja, da se kritičen pogled družbe na kmečki poklic (marginalizacija kmečkega poklica ter kmečkega življenja nasploh) ter percepcija tega pogleda pri kmetih samih kaže v tem, da so na kmetijah na eni strani starši vzpodbujali svoje otroke za nekmečke poklice, po drugi strani pa potencialni nasledniki vzpodbud za doseganje višje izobrazbe pogosto niso bili deležni oziroma je bilo to večkrat nezaželeno. Izobraževanje in zaposlitev zunaj kmetijstva namreč lahko pomeni zeleno luč za odhod potencialnega naslednika s kmetije in posledično opustitev kmetijske dejavnosti.

Barbičeva (1990) s tem povezuje spremembe podeželja, ki je predstavljalo enega od virov urbanege razvoja, a hkrati izgubljalo lastno identiteto. Urbani način življenja je najhitreje prodiral v tista podeželska območja, v katerih so prebivalci kmetovanje dopolnjevali z zaposlitvijo izven kmetijstva ali drugimi oblikami plačanega dela ter dnevno potovali med krajem bivanja ter krajem zaposlitve.

Polkmetije, kot posledica intenzivne industrializacije in deagrarizacije, so bili prepoznani kot pomemben element regionalne strukture in hkrati indikator stopnje ter intenzivnosti razkroja klasične podeželske pokrajine (Klemenčič V. 1968). Poznavanje njihovega načina mišljenja, reagiranja, odnosa do zemlje, načina rabe tal, produkcijske usmerjenosti v kmetijstvu je bilo nujno za razumevanje sprememb v uporabi zemljišč. Prehajanje delovne sile iz kmečke v nekmečko oziroma tako imenovano preslojevanje se je preučevalo tako z naravnega kot z družbenega vidika, upoštevajoč zgodovinski razvoj, naravni potencial in posestne razmere (Medved 1970).

Problematika polkmetij se je izpostavljala tudi v razpravah o sodobnem prelogu kmetijskih zemljišč, predvsem s socialno-ekonomskega vidika njegovega nastanka. Razvoj socialno-ekonomske struk-



NIKA RAZPOTNIK VISKOVIČ

Slika 5: Nova stanovanjska gradnja med kmetijo in kmetijskimi zemljišči.

ture slovenske družbe je potekal po specifični poti prek številnih tipov polkmečkih gospodinjstev; temu je sledil tudi razvoj podeželske pokrajine. Kljub preslojevanju iz kmečkega v polkmečki stan je veliko prebivalstva ostalo na starem domu in v lasti ohranilo kmetijska zemljišča, ki so se posledično še bolj drobila na tista s funkcionalnim in tista z nefunkcionalnim lastništvom (Klemenčič M. 1975).

Kmetijska zemljišča so prehajala iz kmečkih v last mešanih in nekmečkih gospodinjstev, kar se je odražalo v videzu pokrajine. Pospešena urbanizacija je postopoma brisala mejo med mestom in vasjo, polkmetu pa približala odjemalce kmetijskih produktov in s tem pospešila njihovo preobrazbo iz samooskrbnih v tržna kmetijska gospodarstva. Ta proces je (bil) značilen predvsem za obmestna območja. M. Klemenčič (1974) je s socialno-ekonomsko analizo vzhodne Gorenjske na primer ugotovil, da sta se na ravninskih in prometno dostopnejših območjih oblikovala dva različna tipa polkmetij: tip mladih polkmečkih gospodinjstev, ki so kmetovala na moderen način, presežek delovne sile pa se je zaposloval izven kmetijstva, ter tip ostarelih polkmečkih gospodinjstev, ki so bili prisiljeni v vztrajanje pri starem načinu gospodarjenja, za preživetje pa so potrebovali tudi dohodke iz nekmetijskih dejavnosti.

Razlika med mladimi čistimi kmeti in polkmeti se je pokazala pri zunanji podobi zgradb in kmečkih dvorišč. Mladi kmetje so najprej poskrbeli za ureditev gospodarskega poslopja, šele nato za stanovanjsko hišo, pri polkmetih pa je bilo obratno, saj so ti praviloma najprej obnovili stanovanjsko hišo ali na zemljišču zgradili novo, gospodarsko poslopje pa prezidali v garažo, delavnico ali ga pustili neizkoriščenega (Klemenčič M. 1974).

Kos (1993) je ugotovil, da je bilo za slovensko povojno suburbanizacijo značilno, da se del prebivalstva, ki je šel skozi proces deagrarnizacije in se zaposlil v novih industrijskih obratih, ni preselil v mesta, temveč je ostal na podeželju. Ta proces je dodatno spodbudil še pomanjkljivo delujoč trg nepremičnin in premajhno število oziroma prepočasna gradnja stanovanj v mestih. Stranski učinek neformalne gradnje na deagrarniziranih območjih je bila drobitev kmetij, spreminjanje namembnosti kmetijskih zemljišč in veliko število nelegalnih gradenj brez lokacijskih in gradbenih dovoljenj. Kos (1993) pojasnjuje, da je bila tovrstna gradnja pravzaprav eden izmed socialnih blažilcev negativnih učinkov nesmiselne prostorske politike države, ki je zavirala intenzivno gradnjo na mestnih območjih. Posledica te politike je bila gradnja velikega števila individualnih hiš in razpršen vzorec poselitve, ki je sporen predvsem zaradi nizke gostote prebivalstva in uporabe prostora (Kladnik in Petek 2007; Uršič in Hočevnar 2007).

5 Sklep

Slovensko javno mnenje je bilo v drugi polovici prejšnjega stoletja do polkmetov zelo kritično. Kmečki poklic je veljal za enega izmed najmanj uglednih, v družbi pa se je ustalilo tudi splošno prepričanje, da je dvojna aktivnost, torej na kmetiji in izven nje, škodljiva in nedopustna. Polkmetje naj bi bili odgovorni za zanemarjanje kmetijske zemlje in uničenje tradicionalne kmetijske kulturne pokrajine. Na delovnem mestu izven kmetije naj bi bili zaradi preobremenjenosti in utrujenosti manj učinkoviti, s tem pa so škodovali delovni organizaciji in ostalim zaposlenim v njej. Očital se jim je previsok skupni dohodek in sodelovanje v sivi ekonomiji. Negativno mnenje je bilo še posebej prisotno med ljudmi, ki so priznali, da z nobenim izmed polkmetov niso imeli tesnejših osebnih stikov (Barbič 1990). Zaradi tega verjetno niso poznali motivov, zaradi katerih so se kmetje odločali za iskanje dodatnega zaslužka, in niso bili seznanjeni z življenjskim standardom, ki ga je omogočala kmetija. Niso se ukvarjali s problemom dolgoletne neizenačenosti pravic delavcev in kmetov ter vseh njihovih družinskih članov, kot so pravica do zajamčenega osebnega dohodka, pravica do pokojninskega in invalidskega zavarovanja, pravica do zdravstvenega zavarovanja in pravica do porodniškega dopusta. Še manj pa so se verjetno zavedali pomena polkmetij pri ohranjanju poseljenosti in kultiviranosti tistih podeželskih območij, na katerih razmere za bivanje in delo na kmetiji niso omogočale dostojnega preživetja.

Intenzivna industrializacija v dosegu dnevnega prihajanja na delo je prebivalcem podeželskih območij omogočila, da so še vedno obdelovali kmetijska zemljišča in družinski proračun dopolnjevali

z zaposlitvijo izven kmetijstva, a na račun prostega časa, letnega dopusta, zgodnjega vstajanja ter odhajanja na delovno mesto, visoke stopnje organiziranosti in povečanih fizičnih ter psiholoških naporov.

O polkmetijah torej ne moremo govoriti le v kontekstu deagarizacije in izgube podeželskega značaja pokrajine, ampak tudi obratno. Na območjih, kjer so razmere za kmetijsko dejavnost tako skromne, da ne omogočajo ekonomskega in demografskega preživetja čistih kmetij, so polkmetije prevzele ključno vlogo pri ohranjanju poseljenosti pokrajine, in na teh območjih vzdržujejo človeški, socialni ter ekonomski potencial.

6 Viri in literatura

- Barbič, A. 1990: Kmetov vsakdan: položaj in prihodnost družinskih kmetij na Slovenskem. Ljubljana.
- Čepić, Z. 1995: Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji?(1945–1948). Maribor.
- Čepić, Z. 1999: Spremembe v posestni sestavi v Sloveniji po drugi svetovni vojni (1945–1953). Slovenci in Makedonci v Jugoslaviji. Ljubljana, Skopje.
- Černič Istenič, M. 2011: Medijska podoba kmetijstva in kmeta v Sloveniji. Politike reprezentacije v Jugovzhodni Evropi na prelomu stoletij. Ljubljana.
- Janša, O. 1964: Agrarna reforma v Sloveniji med obema vojnama. Zgodovinski časopis 18-1. Ljubljana.
- Janša-Zorn, O. 1987: Agrarna reforma. Enciklopedija Slovenije 1. Ljubljana.
- Kerbler, B. 2006: Demografski potencial hribovskih kmetij na Dravskem Pohorju. Dela 25. Ljubljana.
- Kerbler, B. 2008: Prostorska razporeditev hribovskih kmetij v alpski in predalpski Sloveniji po stanjih in odločitvah glede nasleditve na njih. Geografski vestnik 80-2. Ljubljana.
- Kerbler, B. 2010: The role and importance of owners' perceptions and opinions in preserving continuity between generations on Slovenian mountain farms. Acta Geographica Slovenica 50-1. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS50102
- Kladnik, D., Petek, F. 2007: Kmetijstvo in spreminjanje rabe tal na Ljubljanskem polju. Geografski vestnik 79-2. Ljubljana.
- Kladnik, D., Rejec Brancelj, I., Smrekar, A. 2005: Kmetijsko obremenjevanje. Podtalnica Ljubljanskega polja. Geografija Slovenije 10. Ljubljana.
- Klemenčič, M. 1974: Socialnogeografska transformacija podeželja na primeru vzhodne Gorenjske. Geographica Slovenica 5. Ljubljana.
- Klemenčič, M. 1975: Sodobni prelog v SR Sloveniji: problem odnosa človek – priroda. Geografski vestnik 47. Ljubljana.
- Klemenčič, V. 1968: Problemi mešane strukture gospodinjstev in kmečkih gospodarstev v Sloveniji. Geografski vestnik 40. Ljubljana.
- Kos, D. 1993: Racionalnost neformalnih prostorov. Ljubljana.
- Lazarevič, Ž. 1994: Kmečki dolgovi na Slovenskem: socialno-ekonomski vidiki zadolženosti slovenskih kmetov 1848–1948. Ljubljana.
- Lazarevič, Ž. 2011: Dvestoletne poti slovenskega kmetijstva. Prispevek na mednarodni razstavi Okus Evrope Bistra pri Vrhniki. Medmrežje: http://863.gvs.arnes.si/fck_files/image/Dogodki11/TE/kmetijstvo.pdf (18. 9. 2011).
- Makarovič, M. 1991: Družine z vitalnih in odmirajočih kmetij v luči nekaterih odnosov. Prihodnost slovenskega podeželja. Novo mesto.
- Medved, J. 1970: Spremembe v izrabi zemljišča in preslajanje kmečkega prebivalstva v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih. Geografski vestnik 42. Ljubljana.
- Primožič, M. 2010: Vzorci obnavljanja kmečkega prebivalstva – dejavniki odločanja za kmečki poklic in kmečko družino na območju upravne enote Kranj. Diplomsko delo, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Rogoznica, D. 2011: Iz kapitalizma v socializem: gospodarstvo cone B Svobodnega tržaškega ozemlja. Koper.

- Smrekar, A., Kladnik, D. 2008: Gnojišča na Ljubljanskem polju. Georitem 7. Ljubljana.
- Toš, N., Klinar, P., Roter, Z., Markič, B., Mlinar, Z., Trampuž, C. 1997: Vrednote v prehodu I. Slovensko javno mnenje 1968–1990. Ljubljana.
- Toš, N., Malnar, B., Hafner-Fink, M., Uhan, S., Kurdija, S., Miheljčak, V., Štebe, J., Bernik, I. 2004: Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999–2004. Ljubljana.
- Uršič, M., Hočevar, M. 2007: Protiurbanost kot način življenja. Ljubljana.

7 Summary: Respectability of the farming profession and part-time farmers in Slovene society after World War II

(translated by Tanja Dominko)

The time of the agrarian reform after WWII left a strong mark on Slovene rural areas. By limiting the land size held by an individual land owner to 10 hectares and expropriating and redistributing or nationalising large estates, the government radically and permanently changed the structure of property between 1945 and 1953. The consequences are still partly visible today, as the majority of farms cover around 5 to 10 hectares.

Concerning the sociopolitical atmosphere enveloping farmers in the post-WWII era, Makarovič (1991, 135) writes that the employment opportunities for the non-qualified, including the agricultural, workforce increased considerably, thus leading more children of farmers to opt for vocational or university study programmes. »Industry-oriented politics hampered, if not disabled, the development of private agriculture. Thus the respectability of farmers decreased, which negatively affected the possibility of making a living only by farming.«

Slovene public opinion surveys, conducted by the Slovene Public Opinion and Mass Communication Research Centre, have shown that compared to other professions, the respectability of the farming profession in the post-war era was rather low and stayed that way until the beginning of the 21st century (Toš et al. 1997; 2004). The reasons for this lack of respect for the farming profession have not been entirely determined, but the political disregard for farming, the rise of the working classes and the growing importance of education for one's socio-economic situation certainly contributed to it. The low respectability of the farming profession considerably influenced the decisions of young people, potential future farm owners – given their higher education and better employment opportunities they often decided to seek employment outside agriculture. Nevertheless, the public had an even lower opinion of the non-qualified workforce, which occupied the bottom of public opinion polls in three reference years (1968, 1980, 2003).

In the second half of the 20th century, Slovene public opinion adopted a very critical stance towards part-time farmers. The farming profession was considered one of the least respectable and society in general was entrenched in the belief that double activity, on the farm and elsewhere, was damaging and unacceptable. Part-time farmers were held responsible for neglected farmlands and the deteriorated traditional agrarian landscape. At their workplaces outside the farm, they were supposedly less efficient due to being overworked and exhausted, and thereby a detriment to the organization and its other employees. Their joint income was supposedly too high and they were said to partake in the country's grey economy. This negative stance towards part-time farmers was especially noticeable among people who confessed that they had no close personal contact with any part-time farmers (Barbič 1990).

That is probably why they were not acquainted with the motives that spurred farmers on to seek additional sources of income and were not aware of the standard of living a farm permitted to its household members in agriculturally overpopulated areas. They did not address the problem of the long-time inequity between the rights of workers and the rights of farmers and all their family members, such as the right to a guaranteed wage, the right to pension and disability insurance, the right to health insurance and the right to maternity leave. They were probably even less aware of the importance of part-time

farms in retaining population density and land cultivation in those rural areas which on account of the poor conditions for living and working on a farm do not allow a decent life.

Part-time farms have been recognized as an important element of regional structure and an indicator of the degree and intensity of deterioration of the traditional agrarian landscape (Klemenčič V. 1968). Knowing their way of thinking and reacting, their attitude towards soil, land use, and agricultural production orientation was of key importance to understanding the changes in land use. The transfer of workforce from agricultural into non-agricultural, the so-called »transitioning«, was studied from a natural as well as a social point of view, bearing in mind historical development, natural potential and property conditions (Medved 1970).

Kos (1993) has established that one of the features of Slovene post-war »suburbanisation« was that part of the population, which had already gone through the process of deagrarisation and was employed in new industrial plants, did not move to the urban centres but remained in the countryside. This process further impacted the already poorly functioning real estate market and the inadequately low number, or rather the much too slow construction of flats in urban centres. A side effect of informal construction on deagrarisated lands was the fragmentation of farms, the changing purpose of farmlands, and a high number of illegally constructed buildings, without location or construction licenses. Kos explains that this sort of construction was in fact one of the social buffers on the negative effects of the senseless spatial politics of the state, which hampered intensive construction in urban areas. A consequence of such politics was the construction of a high number of individual houses and a dispersed population pattern, which was questionable especially due to the low population density and inefficient use of space (Uršič and Hočevar 2007).

Still, one may not consider part-time farms only in the context of deagrarisation and the loss of the agrarian character of the landscape. In areas where conditions for farming are so poor that they do not allow the economic and demographic survival of pure farms, part-time farms were of key importance to preserving a populated landscape, which retains human, social and economic potential.

RAZGLEDI**VLOGA POČITNIŠKIH BIVALIŠČ NA PODEŽELJU:
PRIMERJAVA MED OBČINAMA CERKLJE
NA GORENJSKEM IN KOMEN**

AVTORICA

Maruša Goluža

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana
marusa.goluza@zrc-sazu.si

UDK: 911.3:728.18(497.4-22)

COBISS: 1.01

IZVLEČEK

Vloga počitniških bivališč na podeželju: primerjava med občinama Cerklje na Gorenjskem in Komen
V članku je predstavljena vloga počitniških bivališč na primeru občin Cerklje na Gorenjskem in Komen. Predstavljeni so dejavniki privlačnosti, ki so vplivali na pojav počitniških bivališč, njihova prostorska razporeditev in regionalno poreklo lastnikov. Opisan je tudi vpliv lastnikov na spremembe v infrastrukturi, spremembe bivalne funkcije počitniških bivališč ter odnos lastnikov do domačinov in okolja. Funkcijska analiza je pokazala, da imajo počitniška bivališča različne socialne, gospodarske in okoljske učinke, ki se med obema občinama nekoliko razlikujejo.

KLJUČNE BESEDE

geografija turizma, počitniška bivališča, vloga počitniških bivališč, podeželje, Cerklje na Gorenjskem, Komen

ABSTRACT

The function of second homes in countryside: the comparison between the Municipalities of Cerklje na Gorenjskem and Komen

This article presents the function of second homes in the Municipalities of Cerklje na Gorenjskem and Komen. It outlines the main pull factors that caused the phenomenon of second homes, their spatial distribution and the regional origin of their owners. The article also outlines the owners' influence on the infrastructure improvements, the modifications of residential function and the owners' relationships toward the locals and the environment. Functional analysis showed that second homes have various environmental, social and economic impacts, which are slightly different in each observed municipality.

KEY WORDS

tourism geography, second homes, function of second homes, countryside, Cerklje na Gorenjskem, Komen

Uredništvo je prispevek prejelo 7. maja 2012.

1 Uvod

Prva počitniška bivališča na območju Slovenije so nastala pred drugo svetovno vojno, prvič pa so bili podatki o njih zbrani ob popisu prebivalstva in stanovanj leta 1971. Število novo zgrajenih počitniških bivališč je bilo v obdobju 1971–1981 9362, v obdobju 1981–1991 pa je bilo skoraj za polovico manjše (5511). Pozneje, v obdobju 1991–2002 je število na novo zgrajenih počitniških bivališč znova nekoliko naraslo (7199). Počitniška bivališča najdemo predvsem na podeželju (Gosar 1996).

V sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja je nastalo največ del, ki so obravnavala tematiko počitniških bivališč. Z njimi so se ukvarjali predvsem geografi Matjaž Jeršič (1987; 1998), Dušan Plut (1977) in Anton Gosar (1981; 1982; 1983; 1987; 1988; 1989; 1996) ter arhitekt Peter Ogorelc (1976; 1978). Med poznejšimi deli sta pomembna: raziskovalna študija za potrebe prostorskega plana Slovenije »Bivalne navade Slovencev in njihov vpliv na prostor – občasna bivališča« (2000) ter študija »Gradnja počitniških stanovanj v Alpah« (2008) Društva za varstvo Alp CIPRA.

Čprav počitniška bivališča najdemo na celotnem ozemlju Slovenije, je opaziti večjo gostoto na območjih, ki so zanimiva zaradi svojih naravnih lepote, kulturnih značilnosti ali zaradi možnosti rekreacije. Zaradi sodobnega, hitrega načina življenja lahko pričakujemo, da se bo v prihodnosti rast števila počitniških bivališč še nadaljevala (Stanič s sodelavci 2000).

Namen prispevka je predstaviti in primerjati vlogo počitniških bivališč v dveh pokrajinsko zelo različnih občinah. V Občini Cerklje na Gorenjskem najdemo počitniška bivališča predvsem v gorskih in hribovitih območjih, v Občini Komen z značilno kraško pokrajino pa so le-ta razporejena na celotnem območju občine oziroma v skoraj vseh naseljih. Z anketiranjem lastnikov smo pridobili podatke, ki jih statistične evidence ne beležijo, da bi lahko ugotovljali, kakšni so socialni, okoljski in gospodarski učinki počitniških bivališč v okolju, kjer se pojavljajo.

2 Podeželje in počitniška bivališča

Podeželje je v Geografskem terminološkem slovarju (2005, 286) opredeljeno kot »*kultivirana pokrajina, kjer je v rabi prostora in pokrajinskem videzu opazna prevlada ... kmetijstva in gozdarstva ...*«. Ta definicija ne odraža povsem realnega stanja na podeželju danes, saj smo njegovi intenzivni preobrazbi priča že več desetletij. V drugi polovici 20. stoletja so bile spremembe predvsem odraz družbenih procesov, kot so deagrarizacija, industrializacija in urbanizacija. Ob prelomu v 21. stoletje se je preobrazba podeželja nadaljevala s postfordizmom, konkurenčnostjo in prehodom v informacijsko družbo, torej z vsestransko modernizacijo družbe. Vsi ti procesi spreminjajo vlogo podeželskih območij, kjer kmetijstvo že dolgo nima več odločujoče vloge v gospodarskem razvoju (Ravbar 2006). Podeželje je postalo multifunkcijski prostor, območje, namenjeno bivanju, zaposlitvi, rekreaciji, turizmu ter kulturnemu in političnemu udejstvovanju (Klemenčič 1994).

Industrializacija je po drugi svetovni vojni v Sloveniji povzročila številne družbene spremembe, ki se kažejo v boljši gospodarski in socialni razvitosti urbanih središč (Šprah s sodelavci 2014) ter zaostajanju v razvoju nekaterih bolj odmaknjenih, prometno slabše dostopnih ter pretežno podeželskih območij, temveč je povzročila tudi spremembe v načinu življenja ljudi. Z industrijskim razvojem so se spremenile tudi navade preživljanja prostega časa. Prebivalstvu, zaposlenemu zunaj kmetijstva, je ostajal na voljo prosti čas, ki so ga lahko namenjali različnim dejavnostim, tudi tistim, ki jih uvrščamo med dejavnosti prostega časa v ožjem pomenu in so namenjene pretežno sprostitvi, doživljanju in uživanju, obnavljanju telesnih in duševnih moči ali kulturnemu in družbenemu udejstvovanju (Jeršič 1998). Nekateri so si za preživljanje prostega časa zgradili počitniška bivališča, ki so jim omogočala tudi večdneven oddih v okolju z večjo doživljajsko zmožnostjo, kot jo ima njihov domači kraj, da bi si tako popestrili prosti čas (Gosar 1996).

Razlogi, zakaj nekateri posamezniki ali družine poleg svojega stalnega prebivališča posedujejo še počitniško bivališče, so različni. Eden izmed njih je zagotovo rekreacija, obstajajo pa še drugi, kot so

umik iz vsakdanjega življenja, ljubiteljsko kmetovanje (ukvarjanje z vinogradništvom, sadjarstvom, vrtničarstvom), ugled, dedovanje, ljubezen do narave ter drugi. Izbor krajev, kjer so si ljudje v Sloveniji gradili počitniška bivališča, je zelo pester, nikakor pa ne naključen. Počitniška bivališča se pojavljajo na celotnem ozemlju Slovenije, kljub temu pa je zaznati večjo koncentracijo le-teh v najprivlačnejših okoljih (ob morju, jezerih, rekah), v območjih z značilnimi kulturnimi bivanjskimi vzorci (vinogradi, sadovnjaki) ali pa so postavljena v bližini stalnih bivališč določenega dela prebivalstva (Stanič s sodelavci 2000).

Stresen način življenja ljudi danes vedno bolj sili v iskanje načinov, kako se sprostiti in umakniti iz vsakdanje naglice in skrbi. Ena izmed možnosti je tudi preživljanje prostega časa v počitniških bivališčih. Pričakovati je, da se bo naraščanje števila počitniških bivališč v Sloveniji še nadaljevalo. Nekaj temeljnih razlogov za to predstavljamo v preglednici 1 (Stanič s sodelavci 2000).

Preglednica 1: Razlogi za nadaljnje naraščanje števila počitniških bivališč (Stanič s sodelavci 2000).

razlog	opis
demografski	Zaradi upadanja števila prebivalstva na nekaterih območjih tam bivajočim ali preseljenim dedičem ostajajo prazni objekti, ki se pogosto uporabljajo kot občasna bivališča.
nepremičninski	Nakup počitniškega bivališča je lahko dobra naložba.
družbeno-ekološki	Način življenja v urbanih središčih, pa tudi bivanjski standard določen del prebivalstva silita v iskanje občasnega prebivališča v mirnejših ali zanimivejših območjih, ki omogočajo sprostitve in rekreacijo.
razslojevanje	Naraščajoč standard dela prebivalstva pomeni oblikovanje bivanjskega okolja ali potreb, ki presega osnovne življenjske potrebe.

3 Metode

V raziskavo smo vključili dve občini, Cerklje na Gorenjskem in Komen. Primerjava obeh občin je zanimiva, ker sta v zelo različnih pokrajinah; posledično so počitniška bivališča različna ter imajo različno vlogo v okolju, kjer se pojavljajo.

Podatke o počitniških bivališčih v Sloveniji zbira Statistični urad Republike Slovenije ob popisih prebivalstva. Tako imenovana stanovanja za počitek in rekreacijo so bila prvič popisana leta 1971, in sicer na ravni države in naselij. V Občini Cerklje na Gorenjskem je bilo leta 1971 55 stanovanj za počitek in rekreacijo, v Komnu pa 33 (Popis ... 1971). Ker sta Občini Cerklje na Gorenjskem in Komen nastali šele po osamosvojitvi Slovenije (prva leta 1994, druga pa 1995), so podatki o počitniških stanovanjih za leti 1981 in 1991 neustrezni za primerjavo, saj so zbrani na ravni države in tedanjih občin. Občina Cerklje na Gorenjskem je bila do leta 1994 del Občine Kranj, v katero so spadale današnje Občine Naklo, Preddvor, Šenčur, Kranj in Cerklje na Gorenjskem, Občina Komen pa je bila do leta 1995 del Občine Sežana, v katero so spadale današnje Občine Divača, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana (Popis ... 1981; 1991; Fakin s sodelavci 2004; Medmrežje 1). Leta 2002 je bilo ob popisu zabeleženih 140 stanovanj za počitek in rekreacijo v Občini Cerklje na Gorenjskem in 93 v Občini Komen (Popis ... 2002).

Podatki o počitniških bivališčih so dostopni tudi v Registru nepremičnin, ki je bil vzpostavljen leta 2008. Počitniška bivališča v register niso bila zajeta neposredno, ampak je vprašalnik med drugim vseboval tudi vprašanje, če se posamezni deli stavbe uporabljajo v počitniške namene. Naša predpostavka je bila, da so počitniška bivališča tiste stavbe, katerih vsi deli se uporabljajo v počitniške namene. Take objekte smo izločili in tako dobili naslove počitniških bivališč, ki so nam bili v pomoč pri anketiranju. Njihovo število se nekoliko razlikuje od popisnih podatkov Statističnega urada Republike Slovenije

iz leta 2002, saj naj bi jih bilo glede na Register nepremičnin (2008) v Občini Cerklje na Gorenjskem 83, v Občini Komen pa 84 počitniških bivališč.

Pri anketiranju so bili v pomoč tudi domačini in lastniki počitniških bivališč, saj so nas zanimala tudi nekdanja počitniška bivališča, ki so že postala stalna prebivališča lastnikov. Točnega števila počitniških bivališč sicer nismo uspeli pridobiti, a to tudi ni bil cilj raziskave. Želeli smo namreč anketirati čim večje število lastnikov počitniških bivališč, ter ugotoviti, kakšna je vloga počitniških bivališč v obravnavanih občinah.

Raziskava tako temelji predvsem na rezultatih anketiranja lastnikov. Ugotavljali smo, kdaj je bilo počitniško bivališče zgrajeno ali prenovljeno, kako se je spreminjala bivalna funkcija, koliko časa na leto lastniki preživijo v počitniškem bivališču in ali ga oddajajo, kje živijo lastniki počitniških bivališč, kakšen je njihov odnos do domačinov in okolja in kaj je pritegnilo lastnike v posamezni občini, da so se odločili za izgradnjo ali nakup počitniškega bivališča. Lastnike smo spraševali tudi o njihovem vplivu na infrastrukturne spremembe v občini, kjer imajo počitniško bivališče in kakšna je prihodnost bivanja v počitniškem bivališču. Vprašanja so bila večinoma izbirna z možnostjo pripisa svojega odgovora. Vprašanja, ki so se nanašala na subjektivno mnenje lastnikov, so bila odprtega tipa, na katera so anketiranci lahko odgovarjali z lastnimi besedami. Anketiranje smo izvajali na terenu, z obiskovanjem lastnikov počitniških bivališč na naslovih, ki smo jih pridobili iz Registra nepremičnin. Ker gre za objekte, v katerih so lastniki prisotni le občasno, nekaterih lastnikov nismo uspeli anketirati in smo jim anketo poslali po pošti. Iz Občine Cerklje na Gorenjskem je v anketi sodelovalo 38 lastnikov počitniških bivališč, iz Občine Komen pa 40.

4 Funkcijska analiza

Rezultati raziskave so pokazali, da imajo počitniška bivališča v Občinah Cerklje na Gorenjskem in Komen različno vlogo v okolju, v katerem se pojavljajo.

4.1 Dejavniki privlačnosti

Zaradi stresnega načina življenja je vedno več ljudi, ki si želijo svoj prosti čas preživeti v mirnem okolju, na svežem zraku, kjer se ponujajo številne možnosti za rekreacijo. Občina Cerklje na Gorenjskem je bila za lastnike počitniških bivališč privlačna predvsem zaradi gorskega okolja, prisojne in razgledne lege ter možnosti rekreacije (smučanje na Krvavcu, pohodništvo, kolesarjenje). Lokacija je po mnenju lastnikov privlačna tudi zaradi bližine mest in dobre prometne dostopnosti, kar jim omogoča hiter umik v naravo. Kot eden izmed razlogov za posedovanje počitniškega bivališča v Občini Cerklje na Gorenjskem je tudi videnje počitniškega bivališča kot naložbe.

Občina Komen je lastnike počitniških bivališč privabila predvsem z ugodnim podnebjem in posebnostmi kraške pokrajine, vključno z arhitekturnimi značilnostmi. Prav tako je imela pomembno vlogo možnost rekreacije (kolesarske poti, možnosti izletov, pridelovanje sadja in vina ter obdelovanje vinogradov in vrtov). V Občini Komen je bil zelo pomemben dejavnik tudi dedovanje, kar pomeni, da določen delež lastnikov podedovano hišo uporablja v počitniške namene. Komenska občina se lastnikom počitniških bivališč zdi zanimiva še z vidika kulinarike (vino, prehrana, osmice), zaradi ljudi, njihovega načina življenja, razmišljanja, temperamentnosti in navad.

4.2 Značilnosti lokacije počitniških bivališč

Počitniška bivališča v Občini Cerklje na Gorenjskem se pojavljajo na uravnava na pobočju Krvavca; največ jih je med 600 in okoli 1000 m nadmorske višine v naseljih Ambrož pod Krvavcem, Stiška vas, Sveti Lenart, Štefanja Gora, Šenturška Gora, Ravne in Apno. Lega počitniških bivališč na nekoliko višjih nadmorskih višinah ni presenetljiva, saj so to južne lege z velikim številom sončnih dni in nad

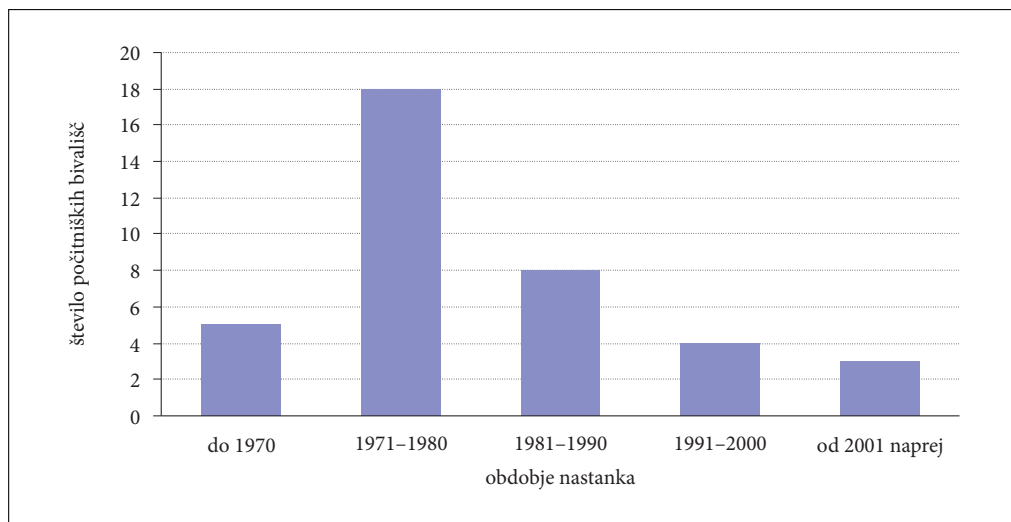
inverzno plastjo megle, ki je značilna za Ljubljansko kotlino. Pojavljajo se tako znotraj poseljenega območja kot tudi na samem, ločeno od naselij. Ponekod najdemo od naselja povsem ločene četrti počitniških bivališč ter počitniška bivališča na planinah (v Tihi dolini, na Kriški planini in na planini Jezerca).

Kraška arhitektura, kot eden glavnih dejavnikov privlačnosti, pa je pogojevala lokacijo počitniških bivališč v Občini Komen. Najdemo jih znotraj večine naselij, po videzu se bistveno ne ločijo od ostalih hiš; opaziti ni nobenih zgostitev teh objektov. Lokacija v naseljih je med drugim tudi odraz dejstva, da obstaja velik delež lastnikov, ki so podedovali ali kupili staro kraško hišo in jo nato preuredili v počitniško bivališče.

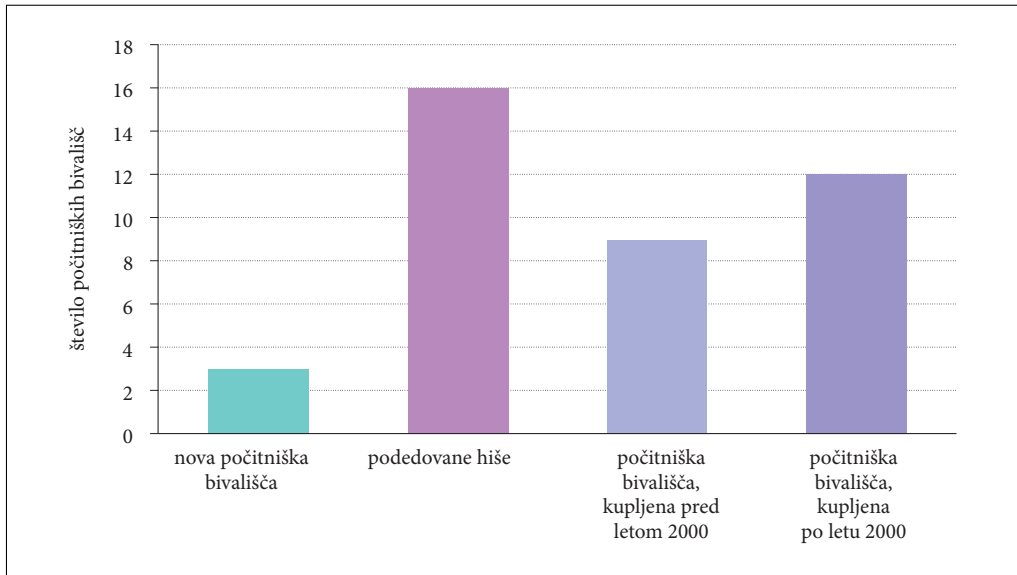
4.3 Obdobje nastanka počitniških bivališč

Prva počitniška bivališča v cerkljanski občini so začela nastajati že pred drugo svetovno vojno. Največji porast števila teh objektov se je zgodil v sedemdesetih letih 20. stoletja, ko je tudi na drugih območjih v Sloveniji nastalo največ počitniških bivališč (Popis ... 1971; 1981; 1991; 2002). Predvsem v šestdesetih letih, ko je prišlo do močnega razvoja industrije in načrtne proletarizacije podeželja v takratni kranjski občini, se je iz hribovskih območij odselilo veliko prebivalcev. Ti so si dom našli bližje zaposlitvi, bodisi v okolici Kranja, bodisi v bližini kakšnega drugega zaposlitvenega središča, v hribovskih območjih pa so ostajale prazne hiše (Klemenčič 1995). Nekatere izmed njih so bile preurejene v počitniška bivališča. Tudi rezultati anket kažejo, da je bilo največ počitniških bivališč v cerkljanski občini zgrajenih v sedemdesetih letih 20. stoletja, kasneje pa se je število novo zgrajenih počitniških bivališč postopoma zmanjševalo. Poleg počitniških bivališč, ki so bila v Občini Cerklje na Gorenjskem zgrajena na novo, je nekaj tudi objektov, ki so bili kupljeni ali podedovani in se zdaj uporabljajo kot počitniško bivališče.

Če za Občino Cerklje na Gorenjskem lahko rečemo, da je gradnja počitniških bivališč v zatonu, bi lahko rekli, da se je v Občini Komen obdobje razmaha šele dobro začelo ter lahko pričakujemo nadaljnjo rast njihovega števila. Prva počitniška bivališča na območju komenske občine so sicer že bila zabeležena ob popisu leta 1981 in so nastala kot posledica bega s podeželja, ko so lastniki kljub preselitvi drugam obdržali hišo na Krasu za občasno bivanje (Gosar 1987). K relativno poznemu pojavu so zagotovo pripomogle zapletene pretekle politične razmere na tem območju, pa tudi nekateri drugi razlogi, kot so nerazvitost, obmejnost in podobno. Večje zanimanje za počitniška bivališča je značilno šele za obdobje



Slika 1: Nastanek počitniških bivališč v Občini Cerklje na Gorenjskem.



Slika 2: Počitniška bivališča v Občini Komen po načinu in obdobju pridobitve.

po osamosvojitvi Slovenije; rezultati raziskave kažejo, da njihovo število še narašča. Po rezultatih raziskave je bilo zelo malo počitniških bivališč v Občini Komen zgrajenih na novo (7%). Prevladujejo lastniki, ki so hišo podedovali in jo uporabljajo za oddih (40%) in taki, ki so kupili staro hišo in jo preuredili v svoje počitniško bivališče (53%). Veliko počitniških bivališč je še v fazi obnavljanja, veliko pa jih je bilo obnovljenih šele po letu 2000. Nemalo je razpadajočih hiš, ki so po pripovedovanju domačinov že kupljene in jih bodo novi lastniki verjetno obnovili.

4.4 Regionalno poreklo lastnikov počitniških bivališč

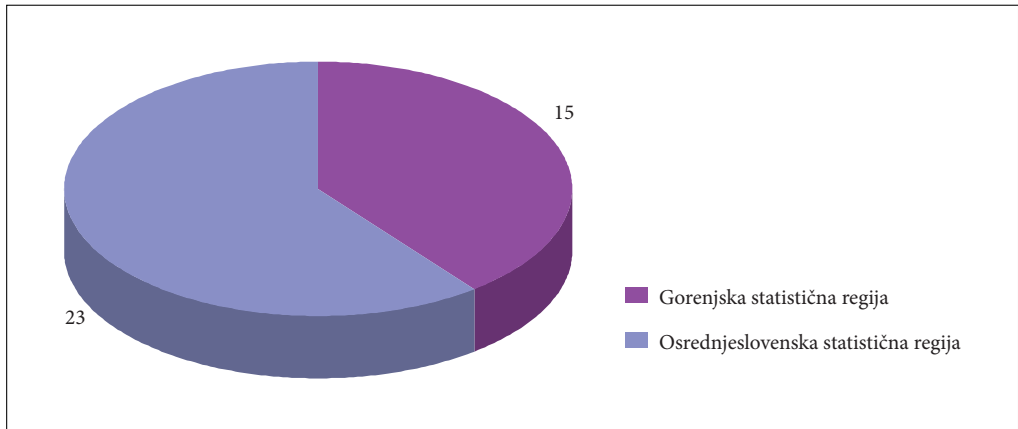
Lastniki počitniških bivališč v cerkljanski občini so večinoma iz bližnjih naselij, ki od počitniških bivališč načeloma niso oddaljena več kot 30 km zračne razdalje. Prav bližina stalnega bivališča in dobra prometna dostopnost sta bili tudi med pogostejšimi razlogi, zakaj so se lastniki odločili za počitniško bivališče v tej občini. Glede na rezultate anket prevladujejo lastniki iz Ljubljane (61%), ostali pa so iz območja, ki je bilo do leta 1994 del Občine Kranj (danes so to Občine Naklo, Preddvor, Šenčur, Kranj in Cerklje na Gorenjskem).

Bližina doma pa ni bila tako pomembna pri odločanju za počitniško bivališče v Občini Komen, zato je tu regionalno poreklo anketiranih lastnikov bolj raznoliko. Največ lastnikov prihaja iz Ljubljane (70%), sledijo lastniki iz Gorenjske (12%), Obalnokraške (15%) in Goriške statistične regije (3%).

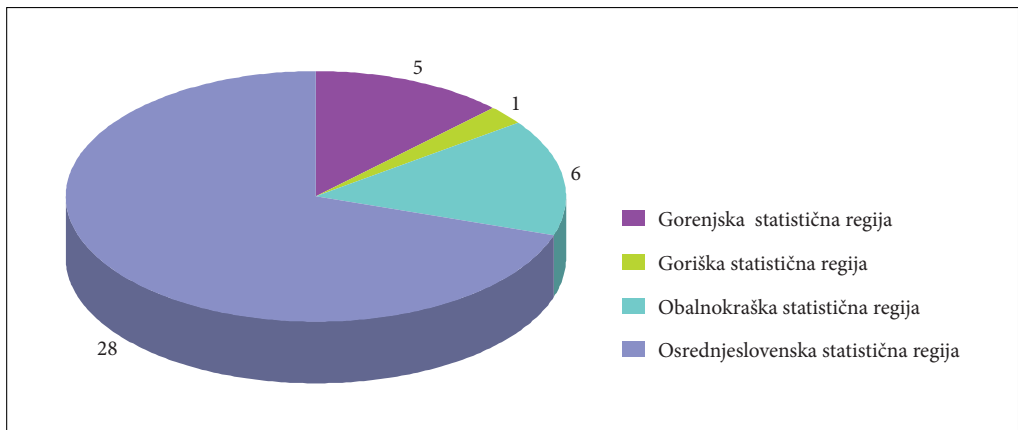
Med lastniki počitniških bivališč prevladujeta dve skupini:

- dediči, ki so podedovali hišo in jo sedaj uporabljajo kot počitniško bivališče; čustvena navezanost na Kras je tudi razlog, da se relativno velik delež lastnikov po upokojitvi želi preseliti v današnja počitniška bivališča;
- kupci starih kraških hiš, ki so jih preuredili v počitniško bivališče.

Poleg slovenskih lastnikov je po pripovedovanju domačinov v komenski občini tudi nekaj lastnikov s stalnim prebivališčem v Italiji. Tudi v teh primerih gre večinoma za povratnike, ki so hišo podedovali oziroma so z nakupom počitniškega bivališča na Krasu uresničili željo po vrnitvi v okolje, kjer so preživeli svoja mladostniška leta.



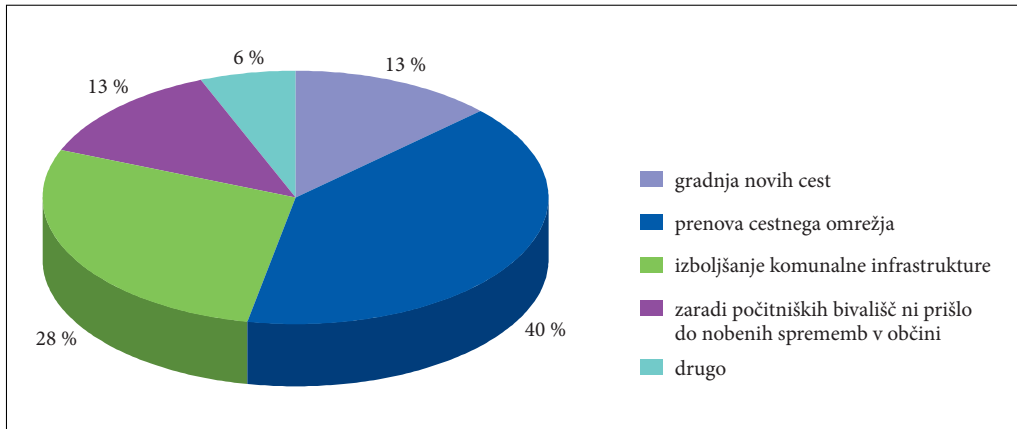
Slika 3: Poreklo lastnikov počitniških bivališč v Občini Cerklje na Gorenjskem po statističnih regijah.



Slika 4: Poreklo lastnikov počitniških bivališč v Občini Komen po statističnih regijah.

4.5 Počitniška bivališča in infrastruktura

Kot smo že omenili, so počitniška bivališča v Občini Cerklje na Gorenjskem locirana predvsem v hribovskih naseljih, na območju Krvavca. Z razvojem industrije po drugi svetovni vojni v takratni kranjski občini, so bila ta naselja razvojno zapostavljena in prometno težje dostopna. V šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja so tudi do teh naselij zgradili več cest, ki so bile sprva makadamske, kasneje pa so jih večinoma asfaltirali. Leta 1985 je bila za tako imenovane vasi pod Krvavcem pomembna pridobitev telefon (Medmrežje 2). Prva počitniška bivališča so nastajala med drugim tudi na območjih, ki so bila takrat težje dostopna in komunalno še neopremljena, zato je bilo tudi v interesu lastnikov, da se stanje na področju infrastrukture izboljša. 40 % lastnikov je odgovorilo, da so v sodelovanju z domačini pripomogli k izboljšanju cestnega omrežja, 13 % pa, da so pripomogli k izgradnji novih cest; 28 % lastnikov se je zavzemalo tudi za izboljšanje komunalne infrastrukture, 6 % lastnikov počitniških bivališč pa je imelo vpliv na izgradnjo telefonskega omrežja, komunalno oskrbo hribovskih vasi, odvoz smeti in vzdrževanje cest pozimi.

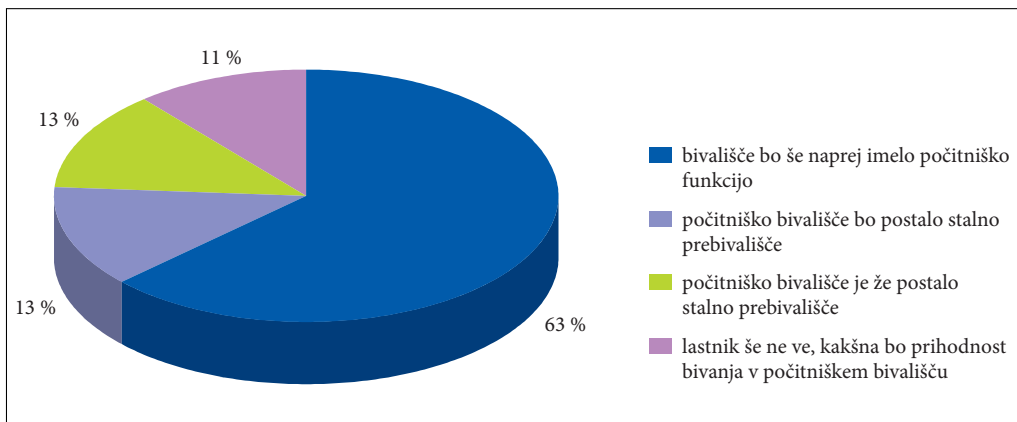


Slika 5: Vpliv lastnikov počitniških bivališč na spremembe v infrastrukturi v Občini Cerklje na Gorenjskem.

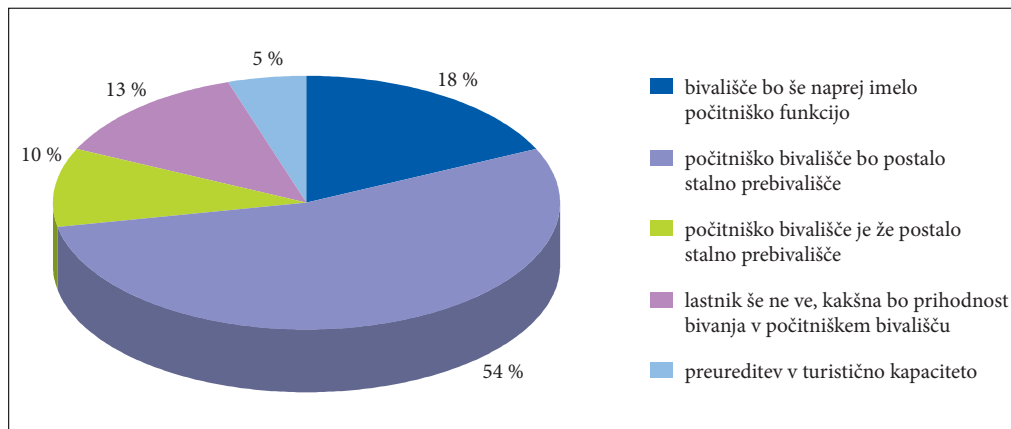
Nasprotno v Občini Komen lastniki počitniških bivališč niso imeli pomembnejšega vpliva na izboljšanje infrastrukture.

4.6 Spremembe bivalne funkcije počitniških bivališč

Večina počitniških bivališč v Občini Cerklje na Gorenjskem je bila zgrajenih na novo in so namenjena le občasnemu bivanju, oddihu. Kljub temu je pri nekaterih počitniških bivališčih že prišlo do spremembe bivalne funkcije. To so predvsem počitniška bivališča, ki so nastala iz nekdanjih stanovanjskih hiš in v manjšem številu tudi počitniška bivališča, ki so že postala stalna prebivališča lastnikov. V prihodnosti se bivalna funkcija počitniških bivališč glede na rezultate raziskave ne bo bistveno spreminjala, saj 63 % lastnikov na vprašanje o prihodnosti bivanja v počitniškem bivališču odgovarja, da bodo objekt še naprej uporabljali kot počitniško bivališče. V 13 % primerov so se lastniki počitniških bivališč preselili v počitniško bivališče in ga uporabljajo kot stalno prebivališče, enak odstotek lastnikov pa si to želi narediti v prihodnosti. 11 % anketiranih lastnikov še ne ve, kakšna bo prihodnost bivanja v počitniškem bivališču.



Slika 6: Namembnost počitniških bivališč v Občini Cerklje na Gorenjskem v prihodnosti.

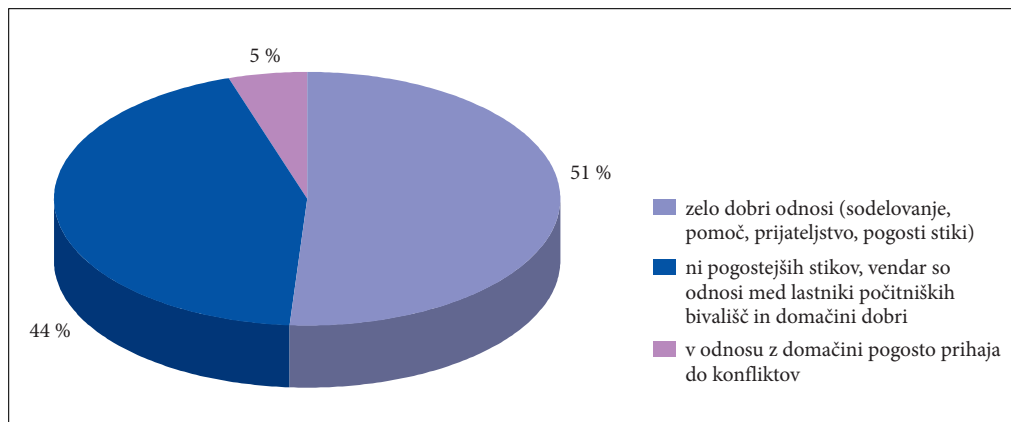


Slika 7: Namembnost počitniških bivališč v Občini Komen v prihodnosti.

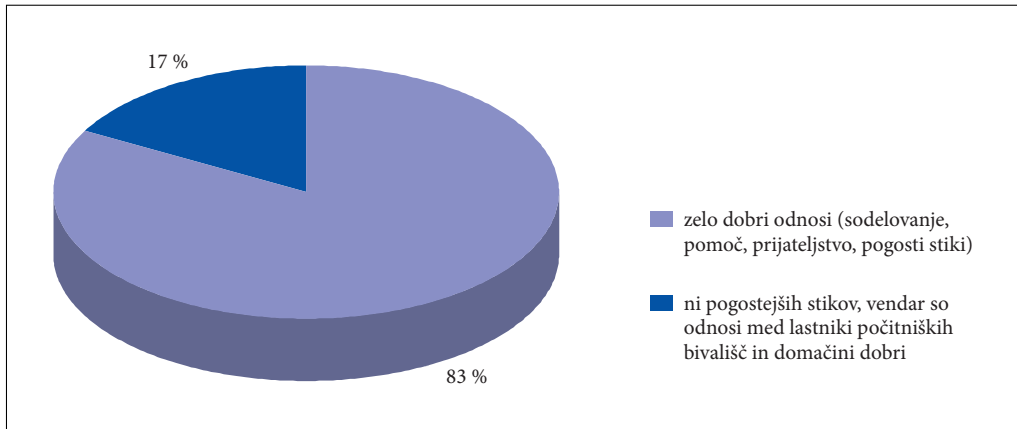
Ker med lastniki počitniških bivališč v Občini Komen močno prevladujejo dediči in kupci hiš, se je tudi bivalna funkcija v veliki večini teh objektov spremenila iz stalne naselitve v občasno. V nekaterih primerih so počitniška bivališča že (oziroma spet) postala tudi stalna prebivališča anketiranih lastnikov (takih je 10 %), glede na rezultate anket pa je pričakovati, da bodo v prihodnje spremembe bivalne funkcije še zelo dinamične. Kar 54 % anketiranih lastnikov se namreč nekoč želi preseliti v počitniško bivališče, 5 % lastnikov si želi počitniško bivališče preurediti v turistično kapaciteto, 13 % lastnikov pa še ne ve, kakšna bo prihodnost bivanja v počitniškem bivališču. 18 % lastnikov odgovarja, da bodo počitniško bivališče še naprej uporabljali za oddih.

4.7 Odnos lastnikov do domačinov in okolja

Odnose med lastniki počitniških bivališč v Občini Cerklje na Gorenjskem in domačini lahko na podlagi raziskave označimo kot zadovoljive. Polovica (51 %) lastnikov ima z domačini zelo dobre odnose, 44 % pa je takih, ki z domačini nima pogostejših stikov. Kljub temu včasih zaradi navzkrižja interesov v določenih primerih prihaja do konfliktov. Ti so sicer redki (5 % anketiranih lastnikov),



Slika 8: Odnos lastnikov počitniških bivališč v Občini Cerklje na Gorenjskem do domačinov.



Slika 9: Odnos lastnikov počitniških bivališč v Občini Komen do domačinov.

največkrat pa so predmet spora hrup, ki ga povzročajo kmetijski stroji, motorna kolesa, preglasna glasba in podobno.

Velike spremembe v okolju so nastale že s samo gradnjo novih objektov za občasno bivanje. Novi objekti so tudi nenadzorovano zasedali najprivlačnejša območja, tako na samem kot tudi v naseljih, na določenih mestih so nastale celo samostojne naselbinske enote. Zaradi razširjenosti pojava prihaja do degradacije okolja, saj se prav tiste prvine okolja, zaradi katerih so počitniška bivališča na tem območju sploh nastajala, izgubljajo. Tak primer je predvsem naselje Ambrož pod Krvavcem, kjer so negativne posledice prevelike gostote počitniških bivališč najbolj očitne. Interes nekaterih lastnikov, da preživljajo svoj prosti čas v počitniškem bivališču, se je že zmanjšal, počitniška bivališča pa zato ostajajo prazna.

Odnosi med lastniki počitniških bivališč in domačini v Občini Komen so, sodeč po rezultatih anket, zelo dobri. 83 % lastnikov je z domačini v prijateljskih odnosih in imajo z njimi pogoste stike, predvsem dediči se s svojimi sosedi in drugimi vaščani poznajo že od otroštva. Odnose opisujejo kot druženje ob koncu tedna, pomoč pri prenovi hiš in pri kmetijskih opravilih (trgatve, delo v vinogradih, pridelava vina). Ostali lastniki, ki so sodelovali v raziskavi, odgovarjajo, da z domačini nimajo pogostejših stikov, vendar so z njimi vseeno v dobrih odnosih.

Zelo pozitiven je tudi odnos lastnikov počitniških bivališč v Občini Komen do okolja. Lastniki so s prenovo počitniških bivališč v kraškem slogu spodbudili domačine, da tudi oni pri prenovi svojih hiš skušajo čim bolj ohraniti prvoten videz stavb. Do nedavnega je bila kraška arhitektura za domačine simbol nerazvitosti in revščine, danes pa se tudi oni zavedajo, da je izgled naselij pomemben element kraške kulturne pokrajine, ki ga je treba ohranjati. Ob učinkovitem upravljanju in vključenosti lokalnih deležnikov, nudita namreč naravna in kulturna dediščina dobre razvojne možnosti podeželja (Šmid Hribar in Ledinek Lozej 2013). Zanimiva je izjava anketiranke, ki pravi, da je dobro, da ljudje na Krasu niso imeli veliko denarja, saj bi sicer s prenavljanjem svojih domov najverjetneje uničili precejšen del stavbne dediščine, ker se niso zavedali njene vrednosti. Lastniki počitniških bivališč imajo pomembno vlogo tudi pri ohranjanju kmetijskih zemljišč, saj jih ima veliko v posesti vinograd ali sadovnjak. Ta kmetijska zemljišča bi bila sicer najverjetneje podvržena zaraščanju, saj so naravne razmere za kmetijstvo na Krasu razmeroma slabe (Ciglič s sodelavci 2012). Tako domačinom kot lastnikom počitniških bivališč je skupni cilj, da se ohranja izgled kraške kulturne pokrajine in da ta ostane živa. V Občini Komen deluje veliko društev in vaških skupnosti, katerih zelo aktivni člani so tudi nekateri lastniki počitniških bivališč. Taka oblika sodelovanja je zelo koristna, saj se tako lažje usklajuje in uresničuje ideje, ki jih v podeželsko okolje prinaša pretežno mestno prebivalstvo in ideje, ki jih prispevajo domačini.

5 Sklep

Počitniška bivališča so pomemben sestavni del poselitve, predvsem na podeželju. V okolju, kjer se pojavljajo, povzročajo različne družbene in gospodarske spremembe ter spremembo kulturne pokrajine.

Občina Komen se z negativnimi demografskimi trendi sooča že daljše obdobje, odseljivanje pa je bilo v preteklosti zaradi razvoja industrije prisotno tudi v hribovitem in gorskem delu Občine Cerklje na Gorenjskem. Vpliv počitniških bivališč na ohranjanje poseljenosti v podeželskih naseljih je težko izmerljiv, nedvomno pa počitniška bivališča zagotavljajo prisotnost občasnega (pretežno urbanega) prebivalstva, predvsem ob koncih tedna, ob praznikih in v času dopustov. Ne smemo pa zanemariti tudi dejstva, da se relativno velik delež lastnikov nekoč želi preseliti v počitniško bivališče ali pa so svojo željo po preselitvi že uresničili. Počitniška bivališča v podeželskih in demografsko ogroženih območjih tako lahko predstavljajo potencial za stalno naselitev. Glede na rezultate anket bo v prihodnosti najverjetneje veliko počitniških bivališč spremenilo bivalno funkcijo iz občasne v stalno naselitev, predvsem v Občini Komen. Takšne spremembe so v smislu ohranjanja poseljenosti pozitivne, vendar se na tem mestu postavlja vprašanje, kakšna bo starostna struktura prebivalstva v takih naseljih glede na to, da tisti anketirani lastniki, ki se želijo preseliti v počitniško bivališče, to nameravajo storiti šele po upokojitvi. Da pokrajina ostane živa, namreč potrebuje aktivno prebivalstvo, ki skrbi za okolje, česar pa upokojeanci pogosto ne zmorejo.

Omeniti je treba še odnose lastnikov počitniških bivališč do domačinov. Na eni strani imamo domačine, podeželsko prebivalstvo, ki je še vedno delno ali povsem odvisno od kmetijstva, na drugi strani pa občasno prisotno, pretežno urbano prebivalstvo, ki na podeželje vnaša svoje urbane navade in ne nazadnje želi uveljavljati tudi določene interese, ki so večkrat v nasprotju z interesi domačinov. V tem pogledu so razlike med Občino Cerklje na Gorenjskem in Komen zelo velike. V komenski občini odnose med domačini in lastniki počitniških bivališč lahko ocenimo kot zelo dobre. Do neke mere prihaja celo do oživljanja agrarne pokrajine, saj nekateri lastniki z ljubiteljskim kmetovanjem vzdržujejo kulturno pokrajino in pri tem spoštujejo dejavnosti avtohtonega kmečkega prebivalstva. V cerkljanski občini je v primerjavi z Občino Komen relativno velik delež lastnikov počitniških bivališč, ki z domačini nimajo pogostejših stikov, nekateri pa celo odgovarjajo, da občasno z domačini prihaja do konfliktov, česar v komenski občini nismo zaznali. Predmet spora so največkrat hrup, ki ga povzročajo kmetijski stroji, motorna kolesa, smrad, preglasna glasba in podobno.

Že sama gradnja novih objektov za občasno bivanje povzroča velike spremembe v okolju. Večina počitniških bivališč v Občini Cerklje na Gorenjskem je bila zgrajenih na novo, kar je pomenilo, da so (sprva tudi nezadzorovano) le-ta zasedala najprivlačnejša, še nepozidana zemljišča. Gradnja počitniških bivališč po hribovitem območju občine je bila ponekod precej razpršena, ponekod pa je gostota tako velika, da so nastale celo samostojne naselbinske enote. Zaradi zelo velike gostote počitniških bivališč na določenih območjih se je močno spremenil videz pokrajine, lahko bi celo rekli, da je prišlo do »vizualne degradacije okolja«. Prav tiste prvine, zaradi katerih je bilo območje nekoč privlačno, se izgubljajo, ponekod celo prihaja do postopnega opuščanja uporabe počitniških bivališč.

Nasprotno so spremembe v okolju, do katerih je prišlo v Občini Komen s pojavom počitniških bivališč, nekoliko bolj spodbudne. Lastniki s prenavljanjem počitniških bivališč v kraškem slogu opozarjajo na to, da je treba ohranjati tradicionalno kraško arhitekturo. K temu spodbujajo tudi domačine, ki se dolgo časa niso zavedali prave vrednosti stavbne dediščine in so jo celo povezovali z nerazvitostjo in revščino, obenem pa se niso zavedali dejstva, da je ta lahko pomemben razvojni potencial. Nekateri lastniki z ljubiteljskim obdelovanjem vinograda, sadovnjaka ali njive deloma pripomorejo tudi k zaviranju procesa zaraščanja, ki sicer intenzivno spreminja podobo Krasa.

Prisotnost občasnega prebivalstva ima v obravnavanih občinah tudi nekatere (potencialne) gospodarske učinke. Lastniki pogosto koristijo tako gostinske (na primer osmice v komenski občini) kot tudi športno-rekreacijske objekte (smučišče Krvavec v Občini Cerklje na Gorenjskem), s čimer posredno zagotavljajo delovna mesta krajevemu prebivalstvu. Čeprav velika večina lastnikov svojih počitniških

kih bivališč ne oddaja, pa ti objekti vseeno predstavljajo tudi potencialne objekte, ki bi se v prihodnosti lahko oddajali turistom.

Zaradi številnih posledic (tako pozitivnih kot negativnih), ki jih imajo počitniška bivališča v okolju in ker se bo število tovrstnih objektov na nekaterih mestih še spreminjalo ali pa se bo spreminjala njihova vloga, bi bilo dobro, da se v prihodnje nameni več pozornosti tej obliki bivanja. Občine bi morale z ustreznimi ukrepi prostorskega načrtovanja preprečiti nadaljnje pojavljanje negativnih učinkov, ki jih povzročajo počitniška bivališča, in spodbujati tiste, ki so pozitivni.

6 Viri in literatura

- Ciglič, R., Hrvatini, M., Komac, B., Perko, D. 2012: Karst as a criterion for defining areas less suitable for agriculture. *Acta geographica Slovenica* 52-1. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS52103
- Fakin, J., Jazbec, J., Legiša, Z., Pertot, M., Tuta Ban, V. 2004: Kras med Štanjelom in Devinom. Komen.
- Gosar, A. 1987: Geografski vidik razvoja počitniških bivališč na Notranjskem in Primorskem. Notranjska: 14. zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana.
- Gosar, A. 1996: Počitniške hiše v pokrajinski podobi Spodnjega Podravja. Elaborat, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Jeršič, M. 1998: Bližnja rekreacija prebivalcev Slovenije. *Geographica Slovenica* 29. Ljubljana.
- Kladnik, D., Lovrenčak, F., Orožen Adamič, M. (ur.) 2005: Geografski terminološki slovar. Ljubljana.
- Klemenčič, M. M. 1995: Spremembe poselitve v kranjski občini po drugi svetovni vojni. *Kranjski zbornik*. Kranj.
- Klemenčič, V. 1994: Prostorsko-strukturne spremembe Slovenije kot nove države. *Znanstvena revija* 6-1. Maribor.
- Medmrežje 1: <http://www.cerklje.si/8.0.html> (24. 5. 2012).
- Medmrežje 2: <http://www.cerklje.si/325.0.html> (26. 4. 2012).
- Popis prebivalstva in stanovanj 1971. Zvezni zavod za statistiko. Beograd, 1971.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj 1981. Zavod Republike Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1981.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji 1991. Zavod Republike Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1991.
- Popis prebivalstva 2002. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2002.
- Ravbar, M. 2006: Slovensko podeželje na preizkušnji, kdo bo nadomestil kmetijstvo? Dela 25. Ljubljana.
- Register nepremičnin 2008. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2008.
- Stanič, I., Jakoš, A., Pavliha, M., Ploštajner, Z. 2000: Bivalne navade Slovencev in njihov vpliv na prostor, občasna bivališča. Medmrežje: http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostor/pdf/prostor_slo2020/2_6_dokument.pdf (30. 5. 2012).
- Šmid Hribar, M., Ledinek Lozej, Š. 2013: The role of identifying and managing cultural values in rural development. *Acta geographica Slovenica* 53-2. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS53402
- Šprah, L., Novak, Z., Fridl, J. 2014: The wellbeing of Slovenia's population by region: comparison of indicators with an emphasis on health. *Acta geographica Slovenica* 54-1. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS54104 (v tisku)

7 Summary: The function of second homes in countryside: the comparison between the Municipalities of Cerklje na Gorenjskem and Komen

(translated by the author)

Countryside was once considered as a place where agriculture and forestry played the most important economic role. Over the past few decades, countryside has become the multifunctional area of living,

employment, tourism, recreation, cultural and political participation. Processes such as deagrarianisation, industrialisation and urbanisation, which had influenced the transformation of the countryside, changed people's lifestyle too. Those employed in the non-agricultural sectors obtained spare time and many of them started to spend their leisure time in second homes. The results of the research, carried out in the Municipalities of Cerklje na Gorenjskem and Komen, showed the existence of different types of second homes, which have different function in the environment where they appear.

The majority of second homes in the Municipality of Cerklje na Gorenjskem were built anew, during the seventies and the eighties of the 20th century. The number of new second homes has, however, been decreasing ever since. The main pull factors were the vicinity of owners' homes, good accessibility and therefore the chance of a quick withdrawal in nature. These are also the reasons why the owners of the second homes come mostly from the neighbouring settlements. Another important pull factor was nature. The mountainous part of the Municipality of Cerklje na Gorenjskem with scenic rural environment and picturesque views, where the majority of all second homes are situated, offers various possibilities for recreation. Some second homes appear within settlements but they are mostly situated solitarily, amidst pastures or in separate quarters. The characteristics of location have influenced the relationships between the owners of second homes and local residents. On the one hand some owners have satisfactory relationships with local residents but on the other there are a relatively large number of owners who have infrequent or even none contacts with locals. Furthermore, sometimes even some conflicts appear. The owners of second homes had an important influence on the improvement of infrastructure in the mountainous part of the Municipality of Cerklje na Gorenjskem. According to the research, the majority of second homes are probably going to keep its function. However, some of them will probably become the homes of the owners. The density of second homes in some places in the Municipality of Cerklje na Gorenjskem has become very high so that it negatively affects the appearance of landscape.

Second homes in the Municipality of Komen differ from those in Cerklje na Gorenjskem. The number of second homes is still on the rise, but almost all of them are actually renovated old residential houses. Therefore, they are mostly situated within villages. Since the owners of second homes are well aware of the importance of the conservation of karstic architectural heritage, they take it into consideration when renovating houses. By that and with vineyard, field and orchard cultivation they contribute to both, the preservation of karstic cultural landscape as a whole as well as to the reduction of the process of overgrowing. Two types of owners prevail: the heirs of parents' houses and those who bought an old karstic house and rearranged it into a second home. The most common reasons for the possession of a second home in the Municipality of Komen (pull factors) are hence inheritance, karstic cultural landscape (including both, the nature and karstic architecture) and possibilities of farming and recreation. As the vicinity of second homes did not play an important role, the owners come from even more remote settlements. The results of the survey carried out in the Municipality of Komen suggest dynamic changes of the residential function in future. A large percentage of owners expressed a will to use a second home as their home when they retire. The owners' relationships towards the locals are on very friendly terms. Moreover, they often help each other at chores and house renovations. Some owners of second homes also participate in various organizations and communities, which operate in several villages.

Second homes have a positive influence on the preservation of the settlement in both of the examined municipalities. By availing of culinary, sports and recreation services the owners of second homes indirectly provide local population with jobs and thereby prevent depopulation. Even though at this time almost none of the owners rent their second home, they represent potential touristic capacity in the future. Many owners (especially in the Municipality of Komen) intend to move to their second homes after they get retired, which is another promising fact for the maintenance of the number of inhabitants in the municipalities. Despite the fact that there is no fear for the future population its age structure in the observed municipalities remains questionable. The elderly are not capable of cultivation, are less mobile and need some specific services and from this point of view both municipalities are inadequate.

The results of the survey showed that second homes can have various positive and negative consequences in their environment. Since we can expect the number of second homes to increase and that their function might change, more attention should be drawn to this topic in the future.

RAZGLEDI**PRIHODNOST TURIZMA V ALPAH V LUČI PRILAGAJANJA
PODNEBNIM SPREMEMBAM: NEKATERE UGOTOVITVE
IZ PROJEKTA CLIMALPTOUR**

AVTORJA

dr. Mimi Urbanc

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana; mimi@zrc-sazu.si

dr. Primož Pipan

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika,
Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana; primoz.pipan@zrc-sazu.si

UDK: 911.3:338.48:551.583(234.3)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Prihodnost turizma v Alpah v luči prilagajanja podnebnim spremembam: nekatere ugotovitve iz projekta ClimAlpTour

Članek predstavlja vplive podnebnih sprememb na razvoj turizma v Alpah. Na podlagi aktivnosti na testnih območjih so bile oblikovane splošne prilagoditvene strategije glede na sezonski značaj turističnega središča: poletni, zimski ali celoletni. Izdelana so bila tudi priporočila za oblikovanje politik trajnostnega razvoja turizma v Alpah. Rezultate projekta iz programa Evropskega teritorialnega sodelovanja, območje Alp, bi lahko strnili v spoznanju, da mora biti prilagajanje, upošteva je raznolikost Alp, usmerjeno k zmanjšanju odvisnosti od snega in k oblikovanju celoletne turistične ponudbe, ob upoštevanju trajnostnih vidikov razvoja in vključevanju lokalnega prebivalstva.

KLJUČNE BESEDE

geografija turizma, podnebje, podnebne spremembe, zimski turizem, razvojna strategija, Alpe

ABSTRACT

The future of tourism in the Alps in the light of adaptation to climate changes: Some findings from the ClimAlpTour project

This article examines the impact of climate changes on the development of tourism in the Alps. Based on activities in test areas, general adaptation strategies were designed with regard to the seasonal character of tourism centers: summer, winter, or year-round. Recommendations were also drafted for shaping policies for the sustainable development of tourism in the Alps. The results of the project from the program European Territorial Cooperation, Alpine Space, can be condensed into the finding that adaptation that takes into account the diversity of the Alps must be oriented toward reducing dependence on snow and toward shaping a year-round range of tourism services, while taking into account sustainable aspects of development and inclusion of the local population.

KEY WORDS

tourism geography, climate, climate changes, winter tourism, development strategy, Alps

Uredništvo je prispevek prejelo 26. aprila 2012.

1 Uvod

V Alpah ima turizem pomembno gospodarsko in družbeno vlogo. Po podatkih Svetovne turistične organizacije Alpe vsako leto obiše več kot 100 milijonov ljudi oziroma približno 12 % od vseh svetovnih turistov. Z vidika evropskega turizma so Alpe za Sredozemljem druga najbolj obiskana turistična destinacija (OECD 2007). Turistična identiteta Alp večinoma temelji na snegu in zimskih športih. Podatki Evropske agencije za okolje (EEA 2009) kažejo, da zimski turizem prispeva pomemben delež h gospodarstvu alpskih držav. Turizem ustvari skoraj 50 milijard evrov letnega prometa in zagotavlja od 10 do 12 % delovnih mest na tem območju (OECD 2007). Alpski turizem je lahko zelo pomemben tudi za Slovenijo, saj alpske pokrajine sestavljajo več kot dve petini države (Perko 1998).

Turizem v Alpah se je po začetnem razvojnem obdobju, ko je bil usmerjen predvsem v razvoj planinstva, gorništvu, klimatskih in topliških zdraviliških krajev ter rekreacijskih turističnih krajev, v zadnjih desetletjih osredotočil predvsem v razvoj zimskošportnih turističnih krajev (Jeršič 1992). Če so bili načrti za razvoj zimskega turizma s širjenjem smučišč v Alpah še pred nekaj desetletji velikopotezni (Debelak, Zor in Jeršič 1970), je zdaj drugače (Gosar 1993). Zaradi odločilnega pomena snega in od snega odvisne ponudbe, podnebne spremembe predstavljajo resno grožnjo tako obstoječemu turizmu v Alpah kot njegovemu prihodnjemu razvoju, temelječem na nadaljevanju dosedanjega zimskega razvojnega vzorca (Steiger in Mayer 2008, 292; Trawoeger 2010; Wolfsegger 2005; Wolfsegger, Gössling in Scott 2008).

Podnebne spremembe kot globalni izziv Alpam niso prizanesle. Nekatere splošne modalitete, ki kažejo ranljivost Alp, so opredeljene v prispevkih na temo ledinikov v Alpah (na primer Gabrovec s sodelavci 2013). Prav tako podnebne spremembe niso prizanesle turizmu. Povišane temperature, nezanesljivost snežnih padavin in večja pogostost skrajnih vremenskih razmer so že terjali nekatere prilagoditvene ukrepe, spodbudili pa so tudi razprave na različnih ravneh o prilagoditvenih strategijah in smiselnosti vlaganj v nižje ležeča smučarska središča (Abegg in ostali 2007; Steiger in Mayer 2008, 292; Vrtačnik Garbas 2008). Zimskošportni turizem v Alpah mora svojo ponudbo prilagoditi poletni sezoni in predsezoni (Pogačnik 2008, 113). Če se bo globalno segrevanje nadaljevalo, umetno zasneževanje in drugi tehnični ukrepi, ki so bili doslej uspešni, za zagotavljanje zadostne količine snega ne bodo več zadostovali. Zato se bo treba preusmeriti na turistične dejavnosti, ki niso odvisne od snega. To velja še zlasti za nižje ležeča turistična središča.

Turistični razvoj v Alpah mora zato upoštevati alternativne razvojne zamisli (Jeršič 1999) in v inovativni sonaravnosti odkriti ter osmisliti mnoge še neodkrite turistične produkte (Gosar 1999). Enako velja za razvoj turizma zunaj Alp; nujni so inovativna ponudba, upoštevanje trajnostnih načel razvoja (Topole 2009) in čim večja vključenost lokalnega prebivalstva (Tiran s sodelavci 2008).

2 Prilagajanje turizma v Alpah podnebnim razmeram

V uvodu predstavljena spoznanja so nekaj ustanov z območja Alp spodbudila k oblikovanju projektnega predloga ClimAlpTour s polnim naslovom *Climate Change and its Impact on Tourism in the Alpine Space* (Podnebne spremembe in njihov vpliv na turizem v Alpah; Medmrežje 1). Njegov glavni cilj je bil na podlagi obstoječega znanja, novih raziskav in pilotnih aktivnosti izboljšati zmožnost alpskih območij za ustrezno odzivanje na izzive podnebnih sprememb. Za doseg tega cilja je bilo treba identificirati potenciale alpskih turističnih središč, preseči tradicionalni pogled, ki se osredotoča zgolj na zimske športe, ter jih spremeniti v privlačne celoletne turistične destinacije.

Že nekaj časa je jasno, da se bo na podnebne spremembe treba prilagoditi v vseh sferah človekovega življenja in delovanja. Turizem ni izjema (IPCC 2007; Climate ... 2008). Poti njegovega prilagajanja podnebnim razmeram so različne. Za njihovo učinkovitost je nujna vključitev različnih akterjev, to je prebivalcev turističnih območij in turističnih deležnikov, pri čemer je treba vključevati predvsem nosilce odločitev. Prav tako je treba delovati tako na krajevni kot na regionalni oziroma medregionalni ravni, pri čemer je treba izhajati iz značilnosti konkretnih turističnih središč.

Na navedenem smo gradili izhodišča za delo v projektu ClimAlpTour. V več delavnicah smo skupaj s turističnimi déležniki in nosilci odločitev oblikovali prilagoditvene strategije za konkretno turistično središče in ob tem izdelali nekaj priporočil za oblikovanje politik razvoja turizma in njegovega prilagajanja podnebnim spremembam. Z združevanjem prilagoditvenih strategij znotraj treh sezonsko opredeljenih skupin turističnih središč, smo oblikovali tri prilagoditvene strategije, katerih uporabnost presega testna območja projekta ClimAlpTour. Strategijo za prevladujoča zimska turistična središča je mogoče aplicirati na katerokoli zimsko turistično središče v Alpah. Podobno smo ravnali pri priporočilih za oblikovanje politik in ugotovili, da pri njih ni razlik, izhajajočih iz sezonskega značaja testnih območij, zato smo izoblikovali splošna priporočila.

3 Pregled pilotnih območij

V projekt ClimAlpTour je bilo vključenih 22 pilotnih območij; v enaindvajsetih je potekalo zbiranje in obdelava podatkov. Med oktobrom 2009 in marcem 2010 zbrani sekundarni (zbirka obstoječih statističnih in drugih podatkov) in primarni (z uporabo spletnega vprašalnika je bila izvedena nova raziskava med déležniki in obiskovalci) podatki za družbenogospodarske, okoljske, podnebne in turistične kazalnike so se nanašali na referenčno leto 2008. Izbira pilotnih območij je bila prepuščena posameznim partnerjem. Ker merila za izbor niso bila natančneje opredeljena, so izbrana pilotna območja glede na velikost, nadmorsko višino, prevladujoče dejavnosti in podobno izredno raznolika (Rutter 2011).

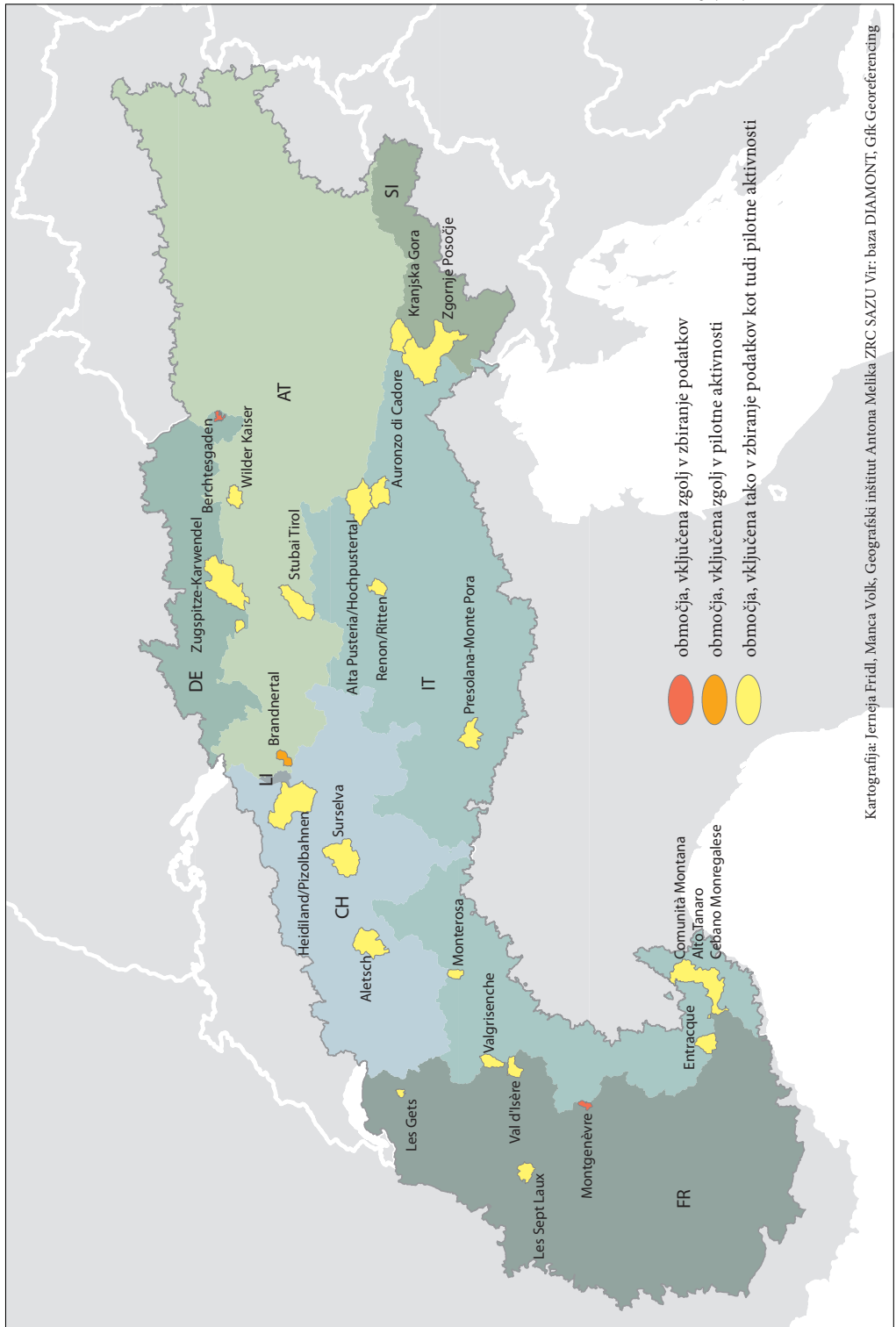
Za nadaljnje delo smo kvantitativno opredelili pomen zimskega turizma v primerjavi s turizmom v drugih letnih časih. Pomen poletnega in zimskega turizma smo primerjali tako, da smo število poletnih turističnih nočitev delili s številom zimskih turističnih nočitev. Razmerje, večje od 1,5, pomeni, da je poletna sezona pomembnejša, razmerje, manjše od 0,75, pa, da prevladuje zimski turizem. Razmerje z vrednostjo okrog 1 (od 0,75 do 1,5) pomeni, da sta poletni in zimski turizem približno enako pomembna, kar je označeno kot »obe sezoni«. Pragovi so bili določeni tako, da so omogočili enakomerno porazdelitev pilotnih območij. Kljub že v uvodu omenjeni tesni navezanosti turizma v Alpah na zimske razmere, je analiza zbranih podatkov pokazala, da so sneg in od njega odvisne dejavnosti sicer pomembne, vendar ne edini dejavniki. Mnoga turistična središča v Alpah so snežno ponudbo že uspešno dopolnila z od snega neodvisno, pri nekaterih pa pomen poletnega turizma že presega pomen zimskega turizma. Pokazale so se zelo jasne razlike med pilotnimi območji, saj se nekatera (na primer Zgornje Posočje in Valgrisenche) močno osredotočajo na poletni turizem, medtem ko na drugih, na primer na visoko ležečih francoskih (takšna so Val d'Isère, Montgenève in Les Gets) prevladuje zimski turizem (Rutter 2011). Zagotovo bi nadaljna tipologija ob upoštevanju drugačnih kriterijev, na primer analiza na podlagi turističnega indeksa (glej Aubert s sodelavci 2013) dala nov vpogled v strukturo izbranih območij.

4 Splošne prilagoditvene strategije glede na sezonsko strukturo ClimAlpTour-ovih testnih območij

Način, kako testna območja vidijo svojo prihodnost ob prilagajanju podnebnim spremembam, je močno odvisen od njihovega trenutnega stanja in letnega časa. Na podlagi prilagoditvenih strategij za posamezno testno območje in njihove členitve na večinoma poletna, večinoma zimska in celoletna turistična središča, smo izdelali tri »deskriptorska polja«, za vsako skupino po enega.

Deskriptorsko polje (ang. *tag cloud*) je likovna predstavitev besed iz besedila. »Deskriptor« običajno sestavlja ena sama beseda (kar ni strogo obvezno), ki je največkrat navedena po abecednem zaporedju, pri čemer je pomembnost posameznega deskriptorja prikazana z velikostjo in/ali barvo pisave. Deskrip-

Slika 1: Pilotna območja v projektu ClimAlpTour. ► str. 54



Kartografija: Jerneja Fridl, Manca Volk, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU Vir: baza DIAMONTI, GfK Georeferencing



Slika 2: Deskriptorsko polje prilagoditvenih strategij za pilotna območja s prevladujočim poletnim turizmom.

torsko polje temelji na številu ponovitev posamezne besede oziroma deskriptorja. Za potrebe projekta ClimalpTour smo običajno pot izdelave deskriptorskih polj nadgradili. Nismo jih namreč izdelali iz »surovega« besedila prilagoditvenih strategij, v katerih bi bili deskriptorji posamične besede iz besedila, ampak smo besedilo najprej preoblikovali v deskriptorje, ki pomensko povsem sovpadajo z izvornim besedilom. Oblikovani so tako, da dajejo preglednejšo sliko prilagoditvenih strategij. Obenem smo jih tudi poenotili, saj so avtorji prilagoditvenih strategij določeno prvine, denimo hrano, lahko izrazili na različne načine: na primer hrana, kuhinja, gastronomija, kulinarika ... Podobno so lahko pojem zasneževanje opredelili kot izdelava umetnega snega in proizvodnja umetnega snega. Zaradi kompleksnosti vsebine so deskriptorji prilagoditvenih strategij večinoma sestavljeni iz več besed. Da bi jih lahko program oblikovanja deskriptorskih polj razumel kot eno besedo, jih je bilo treba povezati, za kar sta se pokazali dve možnosti: besede se lahko zapisujejo skupaj, to je brez presledka, lahko pa so povezane z vezaji. Zaradi večje razumljivosti smo se odločili za drugo možnost.

Deskriptorsko polje, oblikovano iz prilagoditvenih strategij za območja s prevladujočim poletnim turizmom, jasno kaže željo po preusmeritvi v destinacijo s celoletno turistično dejavnostjo, krepitvi od snega neodvisne ponudbe, ki bo slonela na raznolikostih, od gastronomije, ohranjene naravne in kulturne dediščine, do športnih dejavnosti. Pri tem je pomembno krepiti sodelovanje med različnimi deležniki in povezovanje ponudbe. Pri širjenju ciljnih skupin se je treba še posebej osredotočiti na družine. Na področju mobilnosti se nakazuje omejevanje rabe osebnega avtomobila in potreba po izboljšanju javnega prometa. V projektu ClimalpTour so bila kot pilotna območja s prevladujočim poletnim turizmom izbrana: Auronzo di Cadore, Presolana-Monte Pora, Renon/Ritten in Valgrisenche v Italiji, Zgornje Posočje v Sloveniji ter Zugspitze-Karwendel v Nemčiji.



Slika 3: Deskriptorsko polje prilagoditvenih strategij za pilotna območja s celoletnim turizmom.

Deskriptorsko polje, oblikovano iz prilagoditvenih strategij za območja s celoletnim turizmom, kaže poudarjen celoletni turizem ter želje po okrepitvi poletne sezone in razvijanje od snega neodvisne ponudbe v zimski sezoni. Pomembno je sodelovanje med različnimi deležniki pri usklajevanju in povezovanju ponudbe, v okviru katere je treba izboljšati možnosti za kolesarjenje, pohodništvo in kmečki turizem ter pri tem izrabiti lokalne vire. Možnosti za povečanje turističnega obiska se odpirajo v boljši informiranosti ob uporabi sodobnih medijev ter učinkovitejših tržnih prijemih, pri čemer sta poglobitni ciljni skupini družine in šolajoča se mladina. Močno je poudarjen trajnostni vidik, še zlasti mobilnost z učinkovito ureditvijo avtomobilskega prometa in parkiranja. V projektu ClimAlpTour so bila kot pilotna območja s celoletnim turizmom izbrana: Comunità Montana Alto Tanaro Cebano Monregalese, Entracque in Alta Pusteria/Hochpustertal v Italiji, Heidiland/Pizolbahnen in Surselva v Švici, Kranjska Gora v Sloveniji ter Wilder Kaiser v Avstriji.

Deskriptorsko polje, oblikovano iz prilagoditvenih strategij za območja s prevladujočim zimskim turizmom, kaže močno poudarjeno krepitev poletnega turizma, pri čemer pa seveda zimske sezone ne zanemarja, saj so naravne razmere zanj še vedno ugodne. Tudi tu je močno poudarjeno sodelovanje, povezovanje in mreženje različnih deležnikov ter ponudnikov storitev in blaga. Ponudba v poletnem času naj bi slonela na pohodništvo, izletih, kulinariki in doživljanju narave. Novi turistični proizvodi naj bi bili počitnice v paketu in destinacija kot vmesna postaja. Slediti je treba trajnostnemu vidiku turizma in graditi na njegovi okoljski usmerjenosti. Tudi tu so kot ciljna skupina poudarjene družine. V projektu



Slika 4: Deskriptorsko polje prilagoditvenih strategij za pilotna območja s prevladujočim zimskim turizmom.

ClimAlpTour so bila kot pilotna območja s prevladujočim zimskim turizmom izbrana: Aletsch v Švici, Brandnertal in Stubai Tirol v Avstriji, Monterosa v Italiji ter Les Gets, Les Sept Laux in Val d'Isère v Franciji.

Preglednica 1: Skupne ugotovitve iz načrtovanja turizma na pilotnih območjih – priporočila za oblikovanje politik.

Načrtovanje turizma

- Upoštevati je treba podnebne spremembe.
- Smiselno bi bilo pregledati regionalne in prostorske razvojne načrte turističnih središč z vidika njihove prilagojenosti podnebnim značilnostim; cilje in načela bi bilo treba ustrezno prilagoditi.
- Turistična središča bi morala oblikovati regionalno podnebno zaveznitvo, ki bi izpolnjevalo standarde za načrtovanje trajnostnega turizma.

Delovanje turizma in njegovo vodenje

- Za lokalne proizvode je treba razviti znak kakovosti ter vzpostaviti sodelovanje med proizvajalci in potrošniki (restavracije, hoteli, trgovine z živili).
- Regionalne in nacionalne vlade bi morale oblikovati trajnostno prometno politiko.
- Infrastruktura za obnovljive vire bi lahko bila ogrodje za oblikovanje trajnostne podobe.
- Umetno zasneževanje bi moralo biti okolju prijazno in gospodarno.
- Pri razvijanju trajnostnega turizma bi morali dejavno sodelovati déležniki z različnih turističnih področij (povpraševanje in preskrba).
- V turistični industriji bi trajnostnost morala biti sestavni del političnega delovanja in upravljanja.

Investiranje v turizem	<ul style="list-style-type: none"> • Zakonodaja in podpore/subvencije bi morale podpirati podnebju prijazne investicije. • Pri prenovi zgradb bi morali upoštevati tradicionalno lokalno arhitekturo, kar bi pripomoglo k prepoznavni podobi območja. • Investicije se morajo osredotočiti na zmanjševanje odvisnosti turizma od določenega letnega časa, spodbujanje razvoja celoletnega turizma ter ustvarjanje večje dodane vrednosti. • Oblikovati bi bilo treba posebne programe z ugodnimi krediti za naložbe v krepitev trajnosti. • Nujne so naložbe v optimizacijo trajnostnih načinov umetnega zasneževanja. • Pobude »zelenega razvoja« bi morale postati bolj prepoznavne, s čimer bi tradicionalne investitorje spodbudile, da bi sledili tem usmeritvam.
Pospeševanje in trženje turizma	<ul style="list-style-type: none"> • Pobude za trženje bi se morale osredotočiti na naravno okolje, v povezavi s tradicionalnimi kulturnimi značilnostmi. • Bolj bi se bilo treba osredotočiti na oglaševanje lokalnih/regionalnih proizvodov in storitev. • Naraščajoči tržni segment »zelenih« potrošnikov je dobra priložnost za turistična središča, da svojo strategijo ustrezno prilagodijo tovrstnemu povpraševanju in trgu nasploh. • Turistična središča bi si morala prizadevati za pospeševanje regionalnega trženja in spodbujanje lastnih poslovnih krogov. • Lokalnim proizvodom (kultura, obrt, gastronomija in kmetijstvo) bi prodor na trg olajšala uvedba lokalnih tržnic (ustanovljenih na primer v obliki zveze).
Družbena sprejemljivost	<ul style="list-style-type: none"> • Lokalne politične in upravne ustanove bi morale organizirati izobraževanje s tematikami družba–okolje, trajnostni regionalni razvoj in učinkovito, naravi prijazno kakovostno upravljanje, kar bi ustvarilo usposobljene turistične déležnike. • V participativne procese bi bilo treba vključiti raziskovalce. • Lokalna oblast bi morala na ustrezne načine predstaviti širše družbenogospodarske koristi turizma, s čimer bi dosegla večjo družbeno sprejemljivost turizma tudi pri prebivalcih, ki od njega nimajo neposrednih koristi.
Potrošnja turističnih proizvodov in storitev	<ul style="list-style-type: none"> • K uspešnosti boja z naraščajočo konkurenco bi lahko pripomoglo oblikovanje in krepitev blagovnih znamk, zlasti lokalnih. • Lokalne oblasti bi morale oblikovati mreže oziroma združenja lokalnih proizvajalcev, turističnih delavcev in ponudnikov storitev, da bi skupno uspešneje nastopali na globalnem turističnem trgu ter pri pogajanjih z zunanjimi turističnimi organizacijami.
Spremljanje in vrednotenje turističnega razvoja	<ul style="list-style-type: none"> • Treba bi bilo ustanoviti skupino za trajnostne spodbude, da bi postavila trajnostne cilje in spremljala izboljšave na tem področju. Skupina naj bi izoblikovala in predlagala lastne pobude ter s tem spodbudila oblikovanje trajnostnostne zavesti v regiji. • Potrebne so občasne revizije izvajanja načrtovanega poslovanja. • Med turisti je treba občasno zbrati povratne informacije. • Rezultate teh spremljanj bi morali vključiti v skupne koncepte, te pa bi morali ustrezno prilagajati zastavljenim ciljem. • Boljša informiranost o turističnih dejavnostih naj bi prispevala k prepoznavanju določenih teženj v obnašanju turistov in je tudi najboljše zagotovilo za prejem turističnih taks. • Lahko bi primerjali tudi podatke o porabi vode in energije, s čimer bi lahko opredelili ustanove z veliko porabo in jim pomagali, da bi privarčevale tako pri rabi virov kot porabljenih finančnih sredstvih. • Pričakujemo, da bodo regionalne in nacionalne oblasti uvedle predpise o poročanju in spremljanju, kar bi koristilo načrtovanju lokalnega turizma.

5 Sklep: v smeri trajnostnega razvoja turizma

Alpski turizem zahteva temeljit razmislek, saj morajo tako javne ustanove kot zasebni déležniki sprejeti izzive novega koncepta turizma, ki presega tradicionalno enačenje z zimskimi športi in drugimi značilnimi alpskimi turističnimi dejavnostmi. Sklepi so nastali na podlagi neposrednih izkušenj projekt-nih partnerjev, študij in izvedenih pilotnih aktivnosti. Pokazalo se je, da je najučinkovitejša prilagoditvena strategija za soočanje z negativnimi in pozitivnimi vplivi podnebnih sprememb s trajnostnimi smer-nicami, skladen razvoj turističnih dejavnosti (Dissegna in Passutto 2011).

Alpe so raznolike in ranljive: Alpe so eno od območij, na katero podnebne spremembe izrazito vplivajo. Zaradi raznolikosti so pričakovane spremembe podnebja lokalno opredeljene. Ker je njihov vpliv odvisen od tipologije in intenzivnosti turizma ter sposobnosti prilagajanja, je nemogoče zasnovati eno samo pot za reševanje tega izziva.

Podnebne spremembe so grožnja in priložnost obenem: Poletni turizem bi lahko pridobil; toplejša poletja bi privabila več ljudi v gore, vodne aktivnosti bi lahko boljše zaživele, turistična sezona pa bi se lahko podaljšala. Obenem bosta manjša količina padavin in naraščajoči splošni pritisk na vodne vire verjetno povzročila pomanjkanje vode. Zimski turizem bi lahko ogrozila pričakovano krajše obdobje s snežno odejo in zmanjšanje ledenikov. Po drugi strani pa je to razvojna priložnost za snežno zanesljiva turistična središča, saj bodo imela manj konkurence.

Poleg podnebnih sprememb bodo odločala tudi prihodnja družbenogospodarska pričakovanja: Številna središča so dosegla stopnjo zrelosti in trg je zasičen, na kar je vplivala tudi globalizacija s povečano konkurenco in spremenjenimi potovalnimi navadami. Rastoči stroški krepijo dvom o modelu tradicionalnega razvoja, ki je temeljil na »belih sanjah«. Alpski turizem v veliki meri potrebuje zaščitene blagovne znamke, inovativnost in fleksibilnost.

Dolgoročno načrtovanje turizma mora biti osredotočeno na oblikovanje prilagoditvenih strategij: Prilagajanje podnebnim spremembam bi moralo potekati v širšem kontekstu upoštevanja družbenih, gospodarskih in okoljskih omejitev. Prilagajanje mora biti premišljeno in sektorsko usklajeno, v proces odločanja in načrtovanja pa je treba vključiti najprimernejši krog lokalnih déležnikov, saj le lokalni/regionalni in medsektorski konsenz vodi v izboljšanje trajnostne podobe turizma. Integriran razvoj je nujna strategija razvoja vseh gorskih/hribovitih območij (Bigaran s sodelavci 2013).

Družbeno zavedanje je na visoki ravni: Participativne aktivnosti v projektu so pokazale, da se ljudje zavedajo nevarnosti, izzivov in priložnosti, ki jih turizmu prinašajo podnebne spremembe. Izrazili so željo po večji vključenosti in sodelovanju pri sprejemanju odločitev. Primer vključevanja javnosti je nazorno opredeljen v prispevku Durnika (2012).

Ukrepi na področju turizma so nujni: Z lokalno kulturo, obrtjo, gastronomijo in kmetijstvom je treba graditi identiteto posameznih območij in s tem prepoznavnost Alp nasploh. Obenem je potreben trezen razmislek o izboljšanju trajnostne podobe prometa in energije, ki sta s turizmom tesno povezana (Dissegna in Passutto 2011).

Zahvala: Projekt ClimAlpTour je sofinanciral Evropski sklad za regionalni razvoj, delo slovenskega partnerja pa še nekdanje Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije.

6 Viri in literatura

- Abegg, B., Agrawala, S., Crick, F., Montfalcon, A. 2007: Climate change impacts and adaptation in winter tourism. *Climate Change in the European Alps*. Pariz.
- Antal, A., Jónás-Berki, M., Gergely, M. 2013: Tourism index as an indicator of the intensity of tourism. *Acta geographica Slovenica* 53-2. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS53205

- Bigaran, F., Mazzola, A., Stefani, A. 2013: Enhancing territorial capital for developing mountain areas: the example of Trentino and its use of medicinal and aromatic plants. *Acta geographica Slovenica* 53-2. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS53403
- Climate Change and Tourism: Responding to Global Challenges. Madrid, 2008. Medmrežje: <http://sdt.unw-to.org/sites/all/files/docpdf/climate2008.pdf> (24. 3. 2012).
- Debelak, M., Zor, A., Jeršič, M. 1970: Zimski turizem v Sloveniji. Ljubljana.
- Dissegna, M., Passutto, I. 2011: V smeri trajnostnega razvoja turizma. Climalptour – podnebne spremembe in njihov vpliv na turizem v Alpah. Ljubljana.
- Durnik, M. 2012: Evaluation of public participation in environmental assessment policies: The case of Slovenia and Canada. *Acta geographica Slovenica* 52-2. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS52203
- EEA 2009: Regional climate change and adaptation – The Alps facing the challenge of changing water resources. European Environmental Agency, Technical Report 8. Medmrežje: <http://www.eea.europa.eu/publications/alps-climate-change-and-adaptation-2009> (24. 3. 2012).
- Gabrovec, M., Ortar, J., Pavšek, M., Zorn, M., Triglav Čekada, M. 2013: The Triglav Glacier between the years 1999 and 2012. *Acta geographica Slovenica* 53-2. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS53202
- Gosar, A. 1993: A blessing in disguise? *Naturo* 72. Strasbourg.
- Gosar, A. 1999: Zrno do zrna pogača, kamen na kamen (turistična) palača – nadnacionalna raba naravnih in kulturnih virov – temelj sonaravnega razvoja ob tromeji Italije, Avstrije in Slovenije. *Sonaravni razvoj v slovenskih Alpah in sosedstvu*. Dela 13. Ljubljana.
- IPCC, 2007: Summary for policymakers. *Climate Change: Impacts, Adaptation and Vulnerability – Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the International Panel on Climate Change*. Cambridge. Medmrežje: <http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg1/ar4-wg1-spm.pdf> (22. 3. 2012).
- Jeršič, M. 1992: Turistična geografija. Ljubljana.
- Jeršič, M. 1999: Slovenske Alpe – kulturna pokrajina – narodni park – športna arena? *Sonaravni razvoj v slovenskih Alpah in sosedstvu*. Dela 13. Ljubljana.
- Medmrežje 1: <http://www.climalptour.eu/> (24. 8. 2012).
- OECD, 2007: *Climate Change in the European Alps: Adapting Winter Tourism and Natural Hazards Management*. Pariz.
- Perko, D. 1998: The regionalization of Slovenia. *Geografski zbornik* 38. Ljubljana.
- Pogačnik, A. 2008: Prostorsko načrtovanje turizma. Ljubljana.
- Rutter, S. 2011: Pregled pilotnih lokacij. Climalptour – podnebne spremembe in njihov vpliv na turizem v Alpah. Ljubljana.
- Steiger, R., Mayer, M. 2008: Snowmaking and climate change - Future options for snow production in Tyrolean ski resorts. *Mountain Research and Development* 28, 3-4. Bern. DOI: 10.1659/MRD.0978
- Tiran, J., Kozina, J., Gostinčar, P., Pirjevec, E. 2008: Razvojni potenciali zavarovanih območij. Vrednotenje okolja in prostora. Dela 29. Ljubljana.
- Topole, M. 2009: Potential for tourism in the demographically threatened region of Jurklošter. *Acta geographica Slovenica* 49-1. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS49104
- Trawoeger, L. 2010: Toward a vulnerability profile in winter tourism in Tyrol. Medmrežje: http://www.isee-2010.org/paper/23ps0201%23Toward%20a%20vulnerability%20profile%20in%20winter%20tourism%20in%20the%20Tyrol%23_Trawoeger,Lisa_.pdf (25. 3. 2012).
- Vrtačnik Garbas, K. 2008: Klimatske spremembe – poguba ali priložnost za zimsko-športna središča v Sloveniji? *Geografski obzornik* 55, 1-2. Ljubljana.
- Wolfsegger, C. 2005: Perception and adaptation to climate change in low altitude ski resorts in Austria. Medmrežje: http://www.lumes.lu.se/database/alumni/04.05/theses/christoph_wolfsegger.pdf (22. 3. 2012).
- Wolfsegger, C., Gössling, S., Scott, D. 2008: Climate change risk appraisal in the Austrian ski industry. *Tourism Review International* 12-1.

7 Summary: The future of tourism in the Alps in the light of adaptation to climate changes: Some findings from the ClimAlpTour project

(translated by DEKS d. o. o.)

Tourism in the Alps plays an important economic and social role. According to information from the World Tourism Organization, every year the Alps are visited by over 100 million people, representing approximately 12% of world tourists. Because of the importance of snow and tourism activities that depend on snow, climate changes represent a threat to tourism in the Alps and its future development, based on continued winter development patterns to date. Increasing temperatures, the unreliability of snowfall, and the increasing frequency of extreme weather conditions have already demanded certain adaptation measures, and at various levels they have spurred discussion on adaptation strategies and the reasonableness of investing in ski centers at lower elevations.

As part of the ClimAlpTour project (full name: Climate Change and Its Impact on Tourism in the Alpine Space), which took place from 2008 till 2011 as part of the program European Territorial Cooperation, Alpine Space, we used existing knowledge, new studies, and pilot activities to seek to improve the capacity of Alpine regions to adequately respond to the challenges of climate changes. In order to achieve this goal, it is necessary to identify the potentials of Alpine tourism centers, to move beyond traditional orientations towards winter sports and activities connected with snow, and to change them into attractive year-round tourism destinations. For all twenty-two selected test areas (three in Austria, four in France, two in Germany, eight in Italy, two in Slovenia, and three in Switzerland) we therefore worked out a climate, economic, and social analysis of the current state, a SWOT analysis, and an analysis of their tourism products.

During several workshops with tourism stakeholders and decision-makers, we shaped adaptation strategies for concrete tourism centers and at the same time prepared some recommendations for shaping policies for developing tourism and adapting it to climate changes. Then, by combining adaptation strategies within three seasonally defined groups of tourism centers, we shaped three adaptation strategies whose applicability extends beyond the test areas of the ClimAlpTour project. The strategy for predominantly winter tourism centers can be applied to any tourism center in the Alps where winter tourism dominates. The same is true for the strategies for tourism centers with predominantly summer activities and for centers with year-round tourism activities.

Adaptation strategies for primarily summer tourism centers (Auronzo di Cadore, Presolana–Monte Pora, Renon/Ritten, and Valgrisenche in Italy, Zgornje Posočje in Slovenia, and Zugspitze-Karwendel in Germany) clearly shows a desire for reorientation as a destination with year-round tourism activities, strengthening activities not dependent on snow that will rely on a diversity of activities and will range from gastronomy and natural and cultural heritage to sports. It is also important to strengthen cooperation among various stakeholders and connections among the activities offered. It is necessary to focus on families in particular. Regarding mobility, there is a need to limit the use of cars and to improve public transport.

A comprehensive adaptation strategy for pilot sites with all-season tourism (Comunità Montana Alto Tanaro Cebano Monregalese, Entracque, and Alta Pusteria/Hochpustertal in Italy, Heidiland/Pizol and Surselva in Switzerland, Kranjska Gora in Slovenia, and Wilder Kaiser in Austria) shows a desire to strengthen the summer season and to develop winter activities independent of snow. Cooperation among various stakeholders is important through coordinating and connecting the activities offered, as part of which it is necessary to improve opportunities for cycling, hiking, and farm tourism, using local resources. The way to increase tourist visits is better advertising through modern media and effective marketing, in which the target group will especially include families and schools. There is a strong emphasis on a sustainable perspective, especially on mobility with effective regulation of traffic and parking.

The adaptation strategies for pilot sites with mostly winter tourism (Aletsch in Switzerland, Brandnertal and Stubai Tirol in Austria, Monterosa in Italy, and Les Gets, Les Sept Laux, and Val d'Isère in France)

shows a strong emphasis on strengthening summer tourism. The winter season is not to be overlooked due to good natural conditions for winter tourism. There is also a strong emphasis on cooperation, making connections, and networking various stakeholders and providers of goods and services. During the summer season the selection of activities should rely on hiking, excursions, gastronomy, and nature. Vacation packages and stopover destinations should be new tourism products. It is necessary to adopt a sustainable perspective and to build an environmentally conscious image. Families are also a target group here.

We used the same procedure for recommendations for shaping policies and we determined that there are no differences between them based on the seasonal characteristics of the test areas, and so we drafted general recommendations. They focus on:

- Tourism planning (considering climate changes, including all tourism stakeholders, developing standards for sustainable tourism planning);
- Operating and managing tourism (including sustainable concepts in infrastructure development and operation, sustainability should be integrated into the tourism policies and management practices);
- Investing in tourism (legal and financial measures for encouraging climate-friendly investments, focusing on reducing seasonality);
- Promoting tourism and marketing (focus on the natural environment in combination with traditional/cultural characteristics, stimulating endogenous business cycles);
- Capacity building (focus on social acceptability and skilled multilevel tourism stakeholders, inclusion of schools);
- Consumption of tourism products and services (developing local/regional brands, creating a network of local producers and local tourism operators); and
- Monitoring and assessing tourism development (improved information on tourism activities and implementation of planning activities).

Alpine tourism demands new thought that must include both public institutions and private stakeholders, both decision-makers and service providers, and both the general public and experts. The conclusions are based on the direct experience of the project partners, studies, and pilot activities that were carried out. The measures at the regional, national, and supranational level should take into account that the Alps are very diverse and therefore also vary in their vulnerability. In general it is necessary to strive to reduce dependence on snow and to shape year-round tourism activities while taking into account the sustainable aspects of development and inclusion of the local population. It turns out that the most effective adaptation strategy for dealing with the negative and positive effects of climate changes is the development of tourism activities in harmony with sustainability guidelines.

RAZGLEDI**RABA ZEMLJEVIDOV SPODBUJA MISELNO AKTIVNOST UČENCEV**

AVTORICI

mag. Irena Hergan

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
irena.hergan@pef.uni-lj.si

dr. Maja Umek

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
maja.umek@pef.uni-lj.si

UDK: 912.43:37

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Raba zemljevidov spodbuja miselno aktivnost učencev

Delo z zemljevidi in drugimi prostorskimi predstavitvami ima v razvoju človeških možganov pomembno vlogo, saj zahteva kompleksno razmišljanje s številnimi miselnimi operacijami. Mnoge raziskave poudarjajo pomen vpliva zemljevidov na razvoj prostorske kognicije in na izboljšanje kognitivnih sposobnosti. Dejavnosti z zemljevidi so lahko bolj ali manj miselno stimulatивne, kar je v prispevku ponazorjeno s primeri po Bloomovi in Marzano-Kendalovi taksonomiji. Predstavljeni so rezultati pisnega vprašalnika o pogostosti rabe zemljevidov pri deset do enajst letnih učencih ter odgovori na vprašanje, kaj je učencem pri delu z zemljevidi všeč in česa ne marajo.

KLJUČNE BESEDE

Didaktika geografije, zemljevidi, razredni pouk, miselna aktivnost, taksonomija znanja

ABSTRACT

Map use improves pupils' thinking skills

Working with maps and other spatial representations has an important role in the development of human brain because it requires complex thinking with numerous mental operations. Many studies underline the importance of the influence of maps on the children's development of spatial cognition and increased cognitive abilities. Activities with maps can be more or less mentally stimulating, which has been displayed through Bloom's and Marzano-Kendall's taxonomy. The paper presents the results of a questionnaire on the frequency of map use by 10 to 11 years old pupils. The answers to the question which activities with maps pupils like and which they not like has been presented also.

KEY WORDS

teaching geography, maps, classroom teaching, mental activity, knowledge taxonomy

Uredništvo je prispevek prejelo 14. februarja 2013.

1 Uvod

Miselni procesi pri branju zemljevidov so razmeroma pogost predmet preučevanja kognitivnih psihologov in drugih tako pri odraslih kot pri otrocih. Pri otrocih jih v literaturi opisujejo Spencer, Blades in Morsley (1989), Golledge s sodelavci (1992), Cornell in Heth (2006), Uttal (2000), Leplow s sodelavci (2003), Rissotto in Giuliani (2006), če naštejemo le nekatere. Teoretični vidik razmerja med okoljem, kognitivnim področjem, orientacijo v prostoru in zemljevidi razlagajo tudi geomatiki (Freksa, Klippel in Winter 2007). V slovenščini psihološke modele branja in risanja zemljevidov iz tuje literature na kratko povzema Umkova (2001, 115–124). Vsi ugotavljajo, da je delo z zemljevidi kompleksna dejavnost, iz česar sklepamo, da povzroča visoko stopnjo miselne aktivnosti. Učenci pri rabi zemljevidov razvijajo občutek perspektive, določajo lego, določajo smeri, prepoznavajo pomen merila, uporabljajo kartografske znake, razberejo oblikovanost površja, nadmorsko višino, razumejo uporabo zemljevidov za različne namene in podobno. Podatke na zemljevidu je treba ne le prebrati v smislu razumevanja dejstev, temveč jih je treba analizirati, sintetizirati, pogosto pa tudi sproti vrednotiti, umestiti v nov kontekst ter ponovno razumeti v tem novem kontekstu. Ob rabi zemljevidov tako otroci kot odrasli menjujemo različne ravni zahtevnosti miselnih operacij. Vsako posamezno dejavnost, ki jo počnemo z zemljevidi, namreč opredeljuje več miselnih postopkov, zato govorimo o kompleksnosti miselne aktivnosti.

2 Delo z zemljevidi vpliva na razvoj kognitivnih sposobnosti

Zemljevidi omogočajo perspektivo o prostorskih informacijah, ki se pomembno razlikuje od perspektive, pridobljene z neposrednimi izkušnjami gibanja v prostoru. Raba zemljevidov in razmišljanje o zemljevidih lahko pomagata otrokom razumeti abstraktne pojme prostora in razvijata sposobnosti sistematičnega razmišljanja o prostorskih razmerjih, ki jih niso neposredno izkusili. Ob zemljevidih lahko tako otroci kot odrasli kompleksno razmišljamo o mnogovrstnih prostorskih razmerjih med številnimi lokacijami. Ob tem posamezne informacije primerjamo, jih razvrščamo, sklepamo z indukcijo in dedukcijo, abstrahiramo, rešujemo probleme in podobno.

Rajović, Dautović in Andrejeva (2010) navajajo, da je približno 75 % razvoja človekovih možganov zaključenega do sedmega oziroma osmega leta starosti. Rajović (2012) nadalje trdi, da evropski otroci v sposobnostih rabe funkcionalnega znanja zaostajajo za azijskimi otroki, kar dokazuje z rezultati PISE od leta 2000 dalje. Kot razlog za zaostajanja vidi razlike v spodbujanju delovanja možganov od najzgodnejšega obdobja življenja dalje. Pri branju kitajskih, japonskih in drugih pismenk (verjetno zaradi zajetnosti, kompleksnosti in zapletenosti njihovega zapisa) deluje bistveno več nevronov, v možganih se ustvarjajo številčnejše in močnejše povezave kot pri branju evropskih pisav (latinice in cirilice), kjer so v primerjavi s pismenkami posamezne črke manj zajetne, slikovno manj kompleksne in manj zapletene. To je bržkone eden od razlogov, zakaj so azijski otroci funkcionalno bolj pisмени kot evropski. Ker se evropski otroci v vsakdanjem življenju (na primer na ulicah, televiziji) v najzgodnejšem obdobju življenja ne srečujejo z izzivi, ki jih nudijo pismenke, je za razvoj njihovih možganov toliko bolj pomembno prepoznavanje, razvrščanje, uvrščanje in klasificiranje drugih slikovnih simbolov, kot so znaki raznih blagovnih in avtomobilskih znamk. Domnevamo lahko, da simbolika kartografskega jezika deluje na razvoj možganov podobno stimulatивно kot zapleteni slikovni simboli, zato je delo z zemljevidi v obdobju otroštva tako zelo pomembno.

Zemljevidi ne morejo služiti kot nadomestilo okolja niti njegovi miselni reprezentaciji, v nekaterih primerih pa lahko izboljšajo naše kognitivne sposobnosti (Freksa 1999; po Scaife in Rogers 1996). Zemljevidi lahko zagotavljajo informacije o okoljih:

- katerih del nismo in ki jih še nikoli nismo videli,
- ki smo jih sicer že videli, a se podrobnosti o njih ne spomnimo več,
- katerih del smo, vendar je nad njimi težko ali nemogoče imeti pregled.

Zagotavljajo nam globalen pogled na okolje, ki nam omogoča uporabo nekaterih mehanizmov prostorskega mišljenja.

S tem lahko zemljevidi izboljšajo našo miselno reprezentacijo okolja, naša miselna reprezentacija pa lahko skupaj z zunanjo reprezentacijo – zemljevidom, razširi obseg problemov, ki jih znamo rešiti.

Klasične geografske definicije (Umek 2001, 13) opredeljujejo zemljevide kot predstavitve realnega dela zemeljskega površja/okolja/sveta, ki vsebujejo potrebne elemente (tlorisna perspektiva, merilo, kartografski jezik ...). Glede na širšo, radialno definicijo, ki jo podrobneje razlaga MacEachren (po Umek 2001, 12–17) pa je obseg pojma zemljevid razširjen, saj vključuje katerekoli prikaze pokrajin tako realnega kot nerealnega prostora, od mikro do makro dimenzij, poleg tlorisne perspektive lahko vsebuje tudi prikaze s stranske perspektive. Ta radialna definicija je, kadar govorimo o kartografskem opismenjevanju otrok, primernejša, saj se otroci kartografsko opismenjujejo prvenstveno preko »neklasičnih« zemljevidov, tudi preko prostorskih prikazov v različnih igricah, risankah in mnogih interaktivnih sredstvih.

Znanje, ki ga učenci potrebujejo za dejavnosti z zemljevidi, je proceduralno. Učenci ga gradijo in nadgrajujejo več let skozi vrsto različnih dejavnosti z zemljevidi in s sorodnimi dejavnostmi na drugih predmetnih področjih (na primer nova znanja, ki jih pridobijo pri matematiki v okviru tem 'orientacija v prostoru, 'merjenje, tudi vplivajo na bolj kakovostno izvedene dejavnosti z zemljevidi). Da bi poudarili raznolikost ter zahtevnost dejavnosti z zemljevidi, smo jih osvetlili z vidika Bloomove in Marzanove taksonomije.



IRENA HERGAN

Slika 1: Merjenje dolžine državne meje z vrvico v prvem triletju šolanja.

3 Bloomova taksonomija dejavnosti z zemljevidi

Pri taksonomskem strukturiranju po Bloomu se najnižja raven zahtevnosti (poznavanje) pri delu z zemljevidi nanaša na primer na poznavanje podatkov o tem, kje je legenda, kje merilo, kaj pomeni naslov zemljevida in podobno. Učenec na primer prepozna, da je na zemljevidu prikazan določen kraj, reka, gorovje ...

Razumevanje se kaže kot povzemanje bistva sporočil, ki jih na temelju lastne miselne predelave dobimo ob »branju« zemljevida. Po Bloomu naj bi razumevanje posredovale tri miselne operacije: prevajanje, interpretacija in ekstrapolacija (Rutar Ilc 2009, 12):

- pri prevajanju gre v kartografskem smislu za pretvorbo iz enega v drugi simbolni sistem, na primer če zna učenec s svojimi besedami predstaviti (»prevesti«), kaj je razbral iz zemljevida (na primer da so reke prikazane kot črte, kraji kot pike);
- interpretacija (v ožjem smislu) vključuje ugotavljanje povezav med sestavinami oziroma elementi, ki so prikazani na zemljevidu, predpostavlja pa tudi ločevanje bistvenih delov sporočila na zemljevidu od nepomembnih (na primer če učenec razume zvezo med različno debelino črte in širino reke, različno velikostjo pike in velikostjo kraja, če razume, da na zemljevidu niso prikazane vse reke in vsi kraji);
- ekstrapolacija presega dobesedno sporočilo, ki ga razberemo z zemljevida; gre za sklepanje na temelju informacij, ki jih razberemo z zemljevida (na primer če modra barva pomeni reke na tem zemljevidu, pomeni reke tudi na drugih zemljevidih).



IRENA HERGAN

Slika 2: Raba slikovnega zemljevida pri učencih prvega triletja.

Na ravni razumevanja gre predvsem za prosto opisovanje in pojasnjevanje »s svojimi besedami« in samostojno navajanje primerov na podlagi tega, kar prikazuje zemljevid (na primer zelena barva na Dravskem polju pomeni nižino, torej je nižina tudi v Pomurju, ker je tudi tam zelena barva).

Uporaba se kaže v aplikaciji abstrakcij v konkretnih situacijah oziroma na novih primerih (Rutar Ilc 2009, 15, po Bloomu). Po Marentič Požarnikovi gre za zmožnost prenosa naučenega v situacije, ki so različne od prvotnih (Rutar Ilc 2009, 15). Medtem, ko na ravni razumevanja učenec na primer ugotovi, da so na zemljevidu Slovenije z zeleno barvo prikazane nižine in z modro črto reke, zna na ravni uporabe ob risanju skice svoje domače pokrajine pravilno uporabiti zeleno in modro barvo.

Analiza je razstavljanje celote v sestavne elemente ali dele na tak način, da so jasni odnosi med njimi in njihova organiziranost oziroma relativna hierarhija (Rutar Ilc 2009, 17, po Bloomu). Pri delu z zemljevidi je zelo pogosta, na primer kadar zemljevid kot celoto prikazov (ob rabi legende) razčlenjujemo na posamezne elemente v smiselni hierarhiji (z različnimi znaki so prikazani različno veliki vodotoki, različno velika naselja, relief glede na nadmorsko višino ...) in analiziramo odnose med posameznimi elementi. Primer je naloga, v kateri od učencev zahtevamo, da med seboj primerjajo izbrani pokrajini na zemljevidu.

Sinteza pomeni povezovanje mnogih elementov v novo celoto. Vključuje urejanje in kombiniranje, samostojno interpretiranje zemljevida, sestavljanje množice informacij v celoto. Značilna je divergentnost; pri učencih so opazne velike razlike v načinu povezovanja podatkov na zemljevidu, kakovosti interpretiranja in izpeljave posplošitev.

Pri vrednotenju gre za presojanje podatkov na zemljevidih v skladu z določenimi nameni oziroma kriteriji. Ta kategorija združuje vse prejšnje in izhaja iz globljega razumevanja in analize v skladu z določenimi kriteriji (Rutar Ilc 2009, 19). Kriteriji so lahko notranji (na primer presoja primernosti, relevantnosti in izčrpnosti podatkov na zemljevidu, presoja na podlagi prepoznavanja nejasnosti na zemljevidu prikazanih informacij) ali zunanji (na primer presoja kakovosti/primernosti izbranega zemljevida z drugimi zemljevidi po danih kriterijih).

K vrednotenju pa lahko pri delu z zemljevidi štejemo tudi samo zamišljanje kriterijev, po katerih je takšna presoja mogoča. Naloga te stopnje zahtevnosti je, kadar na primer od učencev zahtevamo, da povedo mnenje o turističnem zemljevidu njihovega domačega kraja (na primer presodijo, ali bi izbrani zemljevid uporabili, če bi želeli neznanцу predstaviti zanimivosti v njihovem kraju, kaj bi uporabili, zakaj, ali bi raje uporabili drugi zemljevid, katerega, zakaj).

4 Marzano-Kendalova taksonomija dejavnosti z zemljevidi

Marzano in Kendall (2007) v tako imenovani novi taksonomiji izobraževalnih ciljev ločujeta tri temeljne stopnje procesiranja (angl. *levels of processing*): sistem samonadzora (*self system*), metakognitivni sistem in kognitivni sistem (ta je razdeljen v štiri skupine: priklic znanja, razumevanje, analiza in uporaba znanja).

Znanje predmeta/učne ure oziroma cilje predmeta/učne ure lahko pri vsaki od teh treh temeljnih stopenj organiziramo:

- okoli informacij (vsebinskega znanja),
- okoli miselnih procesov (učenje miselnih procedur/postopkov) in
- okoli psihomotoričnih procesov (učenje miselno-gibalnih procedur/postopkov).

Procedure razumemo kot zaporedje postopkov, ki privedejo do želenega rezultata.

Hierarhija miselnih postopkov po Marzanu in Kendall (2007) zajema spretnosti in procese.

Pri spretnostih razlikujeta naslednje skupine:

- enoznačna pravila – če ..., potem ... (na primer razumevanje legende – če je ta reka modra, so vse reke modre);

- algoritmi – koraki do uspešne naloge so znani, določeni (na primer razdalje merimo in računamo po vnaprej znanih korakih);
- taktika – ni natančnega vrstnega reda korakov do uspešno rešene naloge (na primer pri branju zemljevida lahko najprej ugotovimo večje kraje, nato reke, nato razberemo nadmorsko višino ali pa uberemo drug vrstni red razbiranja prikazanih informacij).

Pri procesih Marzano in Kendall (2007) uporabljata termin makroprocedure, kar poenostavljeno pomeni več zaporedij posameznih postopkov (na primer načrtovanje izleta). Razlikujeta med spretnostmi in procesi. Spretnosti lahko z urjenjem avtomatiziramo, procesov pa ne.

5 Zgodnja/pozna raba zemljevidov v šoli

V praksi opažamo, da je pomen rabe zemljevidov učiteljem razrednega pouka večinoma premalo poznan. V prvem triletju je raba zemljevidov v šoli redka, pogosto je bolj izjema kot pravilo. Mnogim učiteljem se zdi, da so otroci pred desetim letom starosti za rabo zemljevidov še nezreli; sami pa niso seznanjeni z znanstvenimi dokazi uspešne zgodnje rabe zemljevidov že pri otrocih v predšolski dobi (na primer Blades s sodelavci 1998; Gorja in Papadopoulou 2008; Umek 2001). V 4. in 5. razredu se v skladu z učnim načrtom pri predmetu družba količina dela z zemljevidi precej poveča in tedaj mnogi slovenski učenci v starosti devet do deset let šele prvič primejo v roke zemljevide in atlase. Glede na to, da se količina novonastalih sinaps v možganih v tem starostnem obdobju že močno zmanjšuje, je ogromen potencial koristi, ki bi ga lahko imeli zemljevidi za otrokov razvoj pred to starostjo, že zamujen.

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati o pogostosti rabe zemljevidov pri deset do enajst letnih učencih (po letu dni šolskih izkušenj sistematičnega dela z zemljevidi pri pouku družbe) in kaj je učencem pri delu z zemljevidi všeč oziroma česa ne marajo.

6 Raziskava med učenci

Raziskava, ki smo jo opravili leta 2008, zajema 122 učencev 5. razredov na šestih osnovnih šolah, od tega 54 deklic (44,3 %) in 68 dečkov (55,7 %). Približno polovica (60 učencev oziroma 49,2 %) jih je obiskovalo eno od primestnih osnovnih šol (OŠ Brezovica pri Ljubljani, OŠ Dobrova ali OŠ Preska) in približno polovica (62 učencev oziroma 50,8 %) eno od mestnih osnovnih šol (OŠ Bičevje, OŠ Toneta Čufarja ali OŠ Valentina Vodnika). Vzorec je neslučajnostni (nerandomizirani) in namenski; izbran za potrebe študije primera. Starost otrok je 10 do 11 let.

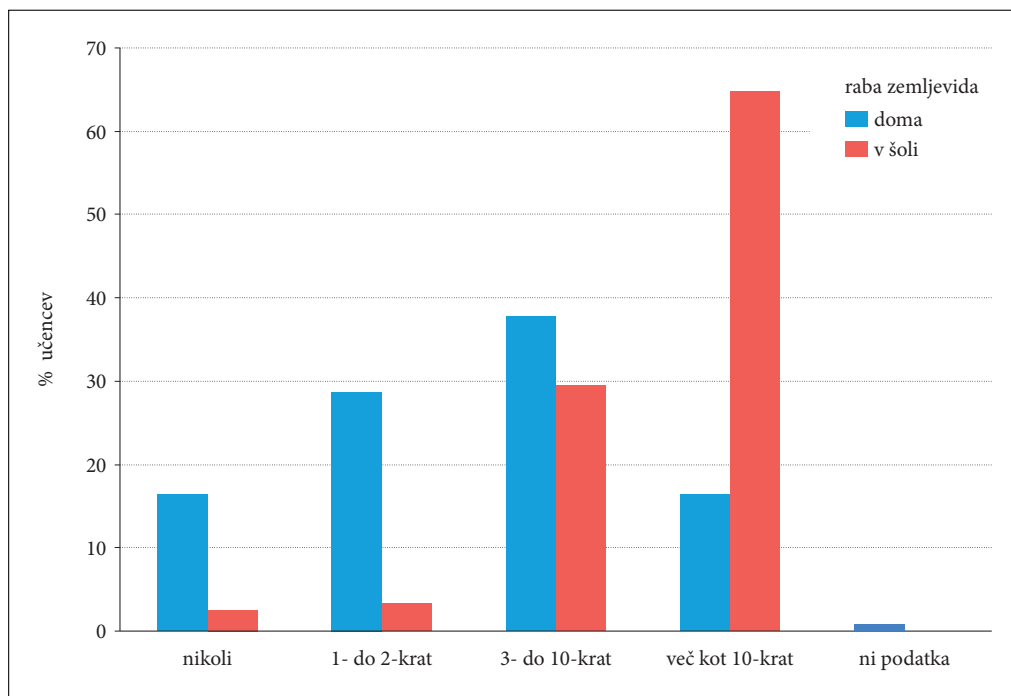
Merski instrumentarij je pisni vprašalnik, s katerim smo spraševali:

- kako pogosto učenci uporabljajo zemljevide doma in v šoli (zaprti tip vprašanja z izbiro enega od ponujenih odgovorov),
- kaj jim je pri delu z zemljevidi všeč in česa ne marajo (odprti tip vprašanja)?

Dobljene rezultate odprtega tipa vprašanja smo glede na podobnost odgovorov kategorizirali.

6.1 Pogostost rabe zemljevidov

Večina učencev (64,8 % oziroma 79 vprašanih) ocenjuje, da so od začetka šolanja do trenutka, ko smo jih o tem spraševali (približno do sredine 5. razreda), zemljevide v šoli uporabili več kot 10-krat, kar je glede na učni načrt predmetov 'spoznavanje okolja' in 'družba' tudi pričakovan odgovor. 29,5 % (36 učencev) je ocenilo, da so v šoli doslej zemljevide uporabili 3- do 10-krat, kar sodi že med povprečno oziroma redko rabo. 3,3 % (4 učenci) so doslej zemljevid uporabili le 1- ali 2-krat. Podatek, da je malo učencev tako redko uporabilo zemljevid v šoli, je tolažeč, saj je tako redka uporaba zemljevidov v šoli premalo za ustrezno stopnjo kartografske pismenosti deset do enajst letnih otrok. Zelo nizek



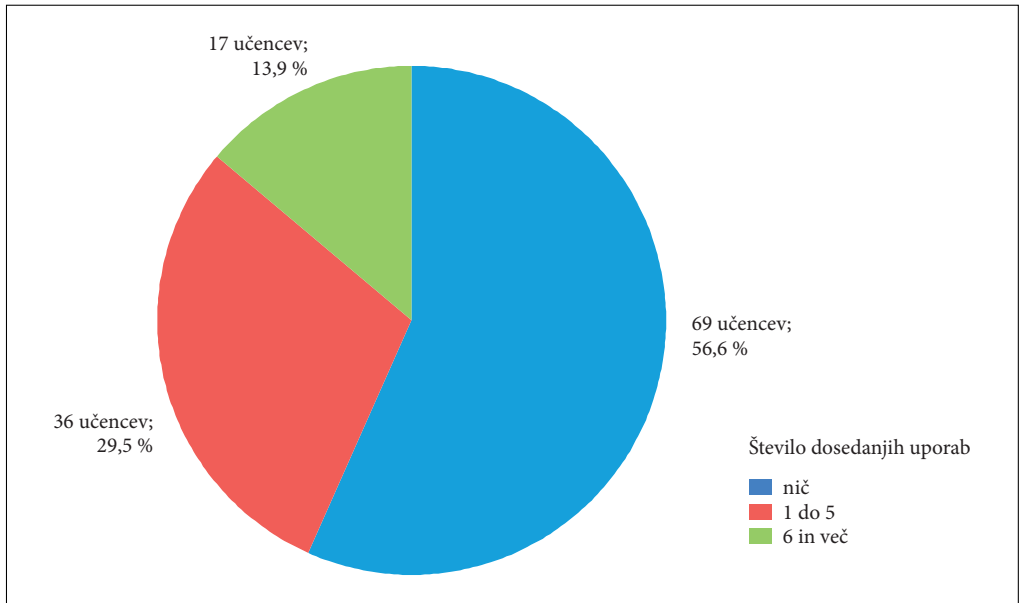
Slika 3: Pogostost uporabe zemljevidov od 1. do 5. razreda v osnovni šoli.

je delež učencev, ki so odgovorili, da zemljevidov v šoli niso uporabili še nikoli (2,5 % oziroma 3 učenci), kar se sicer sploh ne bi smelo zgoditi.

Z uporabo učbenikov in delovnih zvezkov, ki vsebujejo zemljevide, imajo učenci možnosti za samostojno delo z zemljevidi tudi v primerih, kjer učitelji redko izvajajo dejavnosti s področja kartografije, čeprav praksa kaže, da se samoiniciativno tovrstnega dela le redko lotijo.

Raziskavi izvedeni leta 2009 med 20 slovenskimi učiteljicami 4. in 5. razredov razrednega pouka (Petek 2009; Keržan 2010), kažeta, da večina učiteljic skupaj z učenci zemljevide pri pouku uporablja dovolj pogosto, saj je kar polovica vprašanih učiteljic v enem šolskem letu uporabila zemljevide 30-krat ali pogosteje. Če bi to uporabo porazdelili enakomerno čez vse šolsko leto, bi to pomenilo redno (skoraj tedensko) rabo zemljevidov, kar gotovo pozitivno pripomore h kartografski pismenosti otrok; v prvih petih letih šolanja (od 1. do sredine 5. razreda) je ta uporaba do 10-krat, kar ocenjujemo kot preredko. Razkorak pri uporabi zemljevidov je tudi med učiteljicami precejšen, saj se giblje od 5 do 35 uporab zemljevidov v šolskem letu. Nobena od vprašanih učiteljic ni zemljevida uporabila manj kot 5-krat v enem šolskem letu (v vprašalniku niso izbirale med ponujenimi odgovori, ampak so same podale število uporab). Zanimiva je tudi primerjava o pogostosti rabe zemljevidov med učiteljicami in učenci. Podatki kažejo, da so učiteljice navajale pogostejšo rabo. To je pričakovan rezultat, saj učiteljice izvajajo frontalni pouk z zemljevidi in tudi individualno delo s posameznimi učenci, mnogi učenci pa so v svojih ocenah rabe zemljevidov upoštevali le lastno individualno rabo zemljevida. Frontalne rabe, ko z zemljevidi neposredno dela učiteljica, učenci pogosto sploh ne zaznajo ali ne razumejo kot delo z zemljevidi, saj kot gledalci niso aktivno udeleženi ter tovrstne rabe zemljevida ne doživljajo kot lastno izkušnjo.

Drugače je s samostojno rabo zemljevidov učencev izven šole. Delež učencev, ki doma sami niso še nikoli uporabili zemljevida, je tokrat precej večji (16,4 % oziroma 20 učencev). Povsem enak je tudi delež učencev, ki so zemljevid doma uporabili 10-krat ali več. Iz primerjave pogostosti rabe zemljevi-



Slika 4: Pogostost uporabe zemljevidov na računalniku pri petošolcih.

dov v šoli in doma ugotovimo, da učenci doma zemljevide uporabljajo veliko redkeje, saj je razlika med tistimi, ki so zemljevid uporabili 10-krat ali več v šoli, in tistimi, ki so ga enako pogosto uporabili doma, kar 47,4 %. Če 16,4 % učencem (20 družinam), ki tako papirnatega kot elektronskega zemljevida doma niso uporabili še nikoli, prištejemo 28,7 % učencev, kjer zemljevid uporabijo priložnostno 1- ali 2-krat letno, ugotovimo, da v slabi polovici družin (45,1 % oziroma v 55 družinah) zemljevid uporabijo zelo redko, največ 2-krat letno. Podatek kaže pomembnost vključevanja dovolj pogostega dela z zemljevidi v šolah, saj precejšen delež otrok ne bi imel zadostnega izkustvenega stika z zemljevidi, če za takšno pismenosti ne bi poskrbela šola.

Podatki o rabi zemljevidov na računalniku kažejo, da večina učencev (56,6 % oziroma 69 vprašanih) še nikoli ni uporabila zemljevida na računalniku, kar je presenetljivo, saj otroci te starosti računalnik uporabljajo precej pogosto.

Mnoge računalniške igre vsebujejo zemljevide ali načrte raznih (predvsem virtualnih) območij, ki pa jih učenci obravnavajo kot del igre in ne kot zemljevide. Med preostalimi 43,4 % (53 učencev), ki so navedli, da so že uporabili zemljevid na računalniku, ga je največ uporabilo z namenom, da poiščejo kakšen podatek (22,1 % oziroma 27 učencev), 13,9 % (17 učencev) je le gledalo države in oceane, 7,4 % (9 učencev) pa je uporabilo zemljevid z drugimi nameni (zabava in drugo).

6.2 Kaj je učencem pri delu z zemljevidi všeč in česa na marajo

Učenci so v pisnem vprašalniku prosto navedli, kaj jim je pri delu z zemljevidi všeč in kaj ne. Odgovore smo kategorizirali v skupine, razvidne v preglednici 1.

Največ učencem je všeč, da z zemljevidi nekaj iščejo (37,7 % oziroma 46 učencev), hkrati pa to dejavnost ne mara kar 13,9 % (17 učencev). Dobri desetini učencev (11,5 % oziroma 14 učencev) je všeč več različnih stvari pri delu z zemljevidi. V to kategorijo odgovorov so šteti tudi prosti odgovori učencev, ki so napisali »všeč mi je vse« ali »skoraj vse« oziroma so našli tri ali več stvari, ki so jim pri delu z zemljevidi všeč. Posamezne elemente zemljevida, ki so učencem všeč (na primer barve, legenda, pogled

Preglednica 1: (Ne)všečnost dela z zemljevidi pri deset do enajst letnih učencih.

Kaj je učencem pri delu z zemljevidi všeč/ni všeč?	všeč		ni všeč	
	število učencev	delež (%)	število učencev	delež (%)
nekaj iskati (na primer pot, kraj)	46	37,7	17	13,9
več različnih stvari (»vse«)	14	11,5	20	16,4
izbrani element zemljevida (na primer barve, legenda, pogled od zgoraj, relief, kraji, morje)	13	10,7	3	2,5
nekaj izvedeti, se naučiti	10	8,2	7	5,7
drugo	10	8,2	6	4,9
nič mi ni všeč	10	8,2	14	11,5
gledati zemljevid	8	6,6	–	–
je zanimivo, zabavno	5	4,1	–	–
če česa ne morem najti	–	–	10	8,2
ugotavljanje nadmorske višine, merjenje ali računanje razdalje	–	–	10	8,2
nenatančnost	–	–	7	5,7
velikost, se težko zlagajo, mečkajo in strgajo	–	–	12	9,8
ne vem, ni odgovora	6	4,9	16	13,1
skupaj	122	100	122	100

od zgoraj), je naštel 13 učencev (10,7 %). Drugi dobri desetini učencev (11,5 % oziroma 14 učencem) pa pri delu z zemljevidi ni všeč nič, takega dela preprosto ne marajo. Rezultati so glede na izkušnje pričakovani in jih ocenjujemo kot realne kazalce stanja na tem področju.

7 Kaj učenci z zemljevidi delajo pogosto in kaj redko

Ob vodenju nastopov študentov razrednega pouka v okviru študijskega predmeta didaktika družboslovja na osnovnih šolah po Ljubljani in ob obiskovanju šol v času redne pedagoške prakse študentov Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani ugotavljamo, da učenci razrednega pouka pri delu z zemljevidi najpogosteje berejo/iščejo podatke, uporabljajo legende, merijo razdalje, redkeje pa uporabljajo koordinatne mreže ali načrtujejo poti. Učenci zemljevide in prikazane podatke zelo redko interpretirajo, nikoli pa nismo zaznali rabe zemljevida, ki bi zajemala zavedanje selekcije informacij.

8 Sklep

Zemljevidi zaradi svoje kompleksnosti omogočajo zelo različne dejavnosti in so pravi zaklad za ustvarjanje številnejših nevronske povezav v možganih. Klasifikacija dejavnosti z zemljevidi po Bloomovi in Marzano-Kendalovi taksonomiji kaže, da delo z zemljevidi zajema različne stopnje miselnih operacij oziroma ravni znanja in da lahko z izbranimi dejavnostmi dosegamo visoko raven zahtevnosti. Razvijamo lahko konvergentno in divergentno mišljenje. Ker je razvoj možganov najbolj intenziven v času predšolske dobe ter v prvih letih šolanja, je smiselno poskrbeti za čim pogostejšo uporabo zemljevidov v tem obdobju. Podatki kažejo, da je pomen šole pri rabi zemljevidov velik, saj otroci v domačem okolju zemljevide premalokrat uporabljajo. Učitelji naj bi v razredih poskrbeli predvsem za načrtovanje

okolščin, ki spodbujajo samostojno iskanje in razmišljanje, za celostno, miselno, čustveno aktiviranje učenca, vpeto v življenjske okoliščine (kontekstualna raba zemljevidov ob aktualnih dogodkih, zemljevidi v igrah, računalnikih, iz reklam, trgovin, učenje izven učilnice, potovanja, mobilni telefoni ...), posebno pozornost pa naj bi namenili učenju postopkov dela z zemljevidi ter tudi izbiri ustreznih zemljevidov. Za otroke obstajajo posebej prirejeni ilustrirani papirnati zemljevidi, elektronski večpredstavnostni zemljevidi, atlasi, globusi in drugo gradivo. Od zemljevidov za odrasle se razlikujejo predvsem v manjši količini podatkov in prilagojenem načinu prikaza vsebin. Raven zahtevnosti določa različne tehnike prikaza in podrobnost/posplošenost posameznih slikovnih prikazov. Glavni namen je, da otroke pritegnejo k ogledu in uporabi ter povečajo njihovo zanimanje ne le za zemljevide, temveč tudi za druge prostorske prikaze.

9 Viri in literatura

- Blades, M., Blaut, J. M., Darvizeh, Z., Elguea, S., Sowden, S., Soni, D., Spencer, C., Stea, D., Surajpaul, R., Uttal, D. 1998: A cross-cultural study of young children's mapping abilities. *Transactions of the Institute of British Geographers* 23-2. London. DOI: 10.1111/j.0020-2754.1998.00269.x
- Cornell, E. H., Heth, C. D. 2006: Home range and the development of children's way finding. *Advances in Child Development and Behavior*. Medmrežje: <http://www.psych.ualberta.ca/~ecornell/Advances.pdf/> (25. 4. 2008).
- Freksa, C. 1999: Spatial aspects of task-specific wayfinding maps. Medmrežje: http://www.cosy.informatik.uni-bremen.de/spp/SPP_onlines/ProjektQ/Freksa1999.pdf/ (24. 9. 2012).
- Freksa, C., Klippel, A., Winter, S. 2007: A cognitive perspective on spatial context. *Spatial Cognition: Specialization and Integration*. Medmrežje: <http://drops.dagstuhl.de/opus/volltexte/2007/980/pdf/05491.FreksaChristian.Paper.980.pdf/> (20. 10. 2007).
- Freundschuh, S. 1990: Can young children use maps to navigate? Toronto. Medmrežje: <http://utpjournals.metapress.com/content/483m2n1t1687436/> (14. 4. 2008).
- Golledge, R. G., Gale, N., Pellegrino, J. W., Doherty S. 1992: Spatial knowledge acquisition by children: Route learning and relational distances. *Annals of the Association of American Geographers* 82-2. Washington.
- Goria, S., Papadopoulou, M. 2008: Preschoolers using maps: An educational approach. *The International Journal of Learning* 15-8. Champaign.
- Hergan, I., Umek, M. 2011: Zgodnje kartografsko opismenjevanje – spontano in načrtno. Razvijanje različnih pismenosti. Koper.
- Keržan, J. 2010: Učenje rabe mobilnega navigatorja v 5. razredu – model s frontalnim in skupinskim pristopom. Diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Lepow, B., Lehnung, M., Pohl, J., Herzog, A., Ferstl, R., Mehdorn, M. 2003: Navigational place learning in children and young adults as assessed with a standardized locomotor search task. *British Journal of Psychology* 94-3. Leicester. DOI: 10.1348/000712603767876244
- Marzano, J. R., Kendall J. S. 2007: *The New Taxonomy of Educational Objectives*. Thousand Oaks.
- Petek, A. 2009: Učenje rabe mobilnega navigatorja v 5. razredu – model s skupinskim pristopom. Diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Rajović, R., Dautović, S., Andre, L. 2010: Neurofiziologija – primena novih odkrića u formiranju inelektualne elite. Medmrežje: <http://www.uskolavrsac.edu.rs/Novi%20sajt%202010/Dokumentacija/Izdanja/15%20Okrugli%20sto/Rajovic,%20Dautovic,%20Andre%20-%202046.pdf> (10. 10. 2012).
- Rajović, R. 2012: Intervjuvanec v oddaji Podatak plus. Medmrežje: <http://thetrailersbay.com/video/6xThHLVpI8g/podatak-plus-mensa/> (10. 10. 2012).
- Rissotto, A., Giuliani, V. 2006: Learning neighbourhood environments: the loss of experience in a modern world. *Children and their environments: learning, using and designing spaces*. Cambridge.

- Rutar Ilc, Z. 2009: Uporaba taksonomij za opredeljevanje standardov in kriterijev ter za snovanje preizkusov. Priloga II C Centra RS za poklicno izobraževanje in Evropskega socialnega sklada. Ljubljana.
- Spencer, C., Blades, M., Morsley, K. 1989: *The Child in the Physical Environment*. Sheffield.
- Umek, M. 2001: Teoretični model kartografskega opismenjevanja v prvem triletnju osnovne šole. Ljubljana.
- Umek, M. 2006: Kartografija pri naravoslovju, matematiki in športu. Zgodnje učenje in poučevanje otrok 2. Koper.
- Uttal, H. D. 2000: Seeing the big picture: map use and the development of spatial cognition. *Developmental Science* 3-3. London. DOI: 10.1111/1467-7687.00120

10 Summary: Map use improves pupils' thinking skills

(translated by the authors)

Many studies underline that the use of maps is a complex activity and presumably causes a high level of mental activity. Every single activity concerning the use of maps is compounded of many mental processes. So using maps and thinking about maps can help children to acquire abstract concepts of space and to develop skills of systematic thinking about spatial relationships.

A successful use of map reading skills has been reported in different studies from the preschool period on. Rajović (2012) asserts that approximately 75% of human brain develops before the child's 7th year of age and the rest of 25% before the age of 12. European children are lagging behind their Asian counterparts regarding the results of functional knowledge. One significant reason for that may be different stimulation of brain function from early childhood. It is important how the children's brain is stimulated in everyday life, also by written signs beside roads, on television and in other public places. The Asian type of writing is more complex and complicated in visual sense than Latin or Cyrillic characters used in Europe, demanding more mental activities (and hence resulting in more neuron synapses) from Asian children to solve the meaning of messages. Because European children do not have so many visual challenges in everyday life, from the preschool period on, it is very important for their brain development to recognize, sort and classify other pictorial symbols such as trademarks and car brands. Assuming that the symbolic sense of the cartographic language is similarly stimulative for brain development as complicated pictorial symbols, activities with maps in childhood is very important. The knowledge needed for successful map use is procedural knowledge; children construct and develop it through many years of performing different map activities and related mathematic activities etc.

Different levels of thinking by performing map activities have been displayed through Bloom's and Marzano-Kendall's taxonomy. The use of maps can develop convergent and divergent thinking through all of six Bloom's taxonomic levels (knowledge, comprehension, application, analysis, synthesis and evaluation) and through all of three Marzano-Kendall's levels of processing (self-system, metacognitive system, cognitive system). So the ability to master the reading of simple cartographic symbols and the usage of these symbols as a stimulation of original thinking with many possible right answers and individual interpretation are possible. Higher order thinking on the level of evaluation demands the judgment of data shown on the map in accordance with certain educational goals and criteria. The criteria can be internal (for example, the judgement of suitability, the relevance and exhaustiveness of the shown data) or external (for example, the judgement of quality or suitability of a certain map with other maps by using the defined criteria).

The Marzano-Kendall (2007) categories of mental procedures concern skills and processes. Skills are divided in:

- single rules (if ... then ..., for example, legend comprehension – if this river is blue, then all rivers are blue),
- algorithms (a set of steps to perform some specific task is well-known, determined in advance, for example, measuring and calculating distances can be completed by following well-known steps) and

- tactics (they are made up of general rules, but they do not consist of a set of steps performed in a specific order, for example, map reading is possible by first finding out larger cities, then rivers, then height above sea level, or it is possible to turn the order of steps).

Processes are treated as macro procedures, which mean highly complex procedures, having many subcomponents that require some form of management (for example, planning an excursion).

Based on the frequent observation of lessons at class-teaching level in primary school, we have found that teachers usually do not understand and recognize the importance of early map use. In the first three years of school, the use of maps is rare, but in the 4th and 5th class, pupils' activities with maps significantly increase in accordance with the curriculum. The results of our enquiry regarding the frequency of map use by 10 to 11 years old pupils in and out of school show that map activities are frequently significant in school. While 64.8% of pupils in school use maps 10 or more times from the beginning of schooling until the 5th class, the percentage of pupils who use maps 10 or more times out of school is only 16.4%. The majority of children (37.7%) use maps to seek some data (e.g. city, route), 11.5% perform many different activities with maps, 10.7% of them like certain elements of maps (e.g. colours, legend, bird's eye view). 11.5% of pupils do not like the use of maps at all. In school practice of classroom teaching it is noticeable that pupils use maps mostly to search for some data or information, use legends, measure distances etc., but they rarely use coordinate grids and plan routes. Pupils rarely interpret maps, while until now their awareness of information selection has not been noticed. Regarding the potency of brain development in the preschool period and in the early years of schooling, the role of educators should be in the planning of learning environment conditions which stimulate autonomous, self-supporting search for information and considering the contextual map use (actual events, maps in games, commercials, stores, outdoor learning, etc.). A special emphasis should be placed on pupils' experience with maps in the sense of learning specific processes («how to use the maps») and also in the sense of selecting suitable maps.

METODE**VPLIV IZBORA METODE NA VREDNOST GOSTOTE PREBIVALSTVA**

AVTOR

Jernej Tiran

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
jernej.tiran@zrc-sazu.si

UDK: 911.3:314.166.3(497.4)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Vpliv izbora metode na vrednost gostote prebivalstva

Gostota prebivalstva je vrednost, ki se pogosto uporablja za potrebe različnih vrednotenj in primerjav. Z izračuni bruto gostote, neto gostote in obtežene gostote prebivalstva v desetih največjih slovenskih mestih glede na število prebivalcev je prikazan vpliv izbrane metode na vrednosti gostote prebivalstva. Rezultati kažejo, da je gostoto prebivalstva bolj smiselno računati po poseljenih območjih in da lahko z izborom metode precej vplivamo na dobljene vrednosti.

KLJUČNE BESEDE

geografija prebivalstva, gostota prebivalstva, GIS, naselja, Slovenija

ABSTRACT

Choice of method and its influence on the population density

Population density is a quantity often used for the purposes of various evaluations and comparisons. Based on the gross density, the net density and the weighted density calculations for the ten largest Slovenian settlements, the influence of the method selection is demonstrated on the population density values. The results show that population density should be calculated based on inhabited areas and that the manner of calculations may drastically influence the population density values.

KEY WORDS

population geography, population density, GIS, settlements, Slovenia

Uredništvo je prispevek prejelo 18. februarja 2013.

1 Uvod

Gostota prebivalstva (tudi gostota stanovalcev ali gostota poselitve) je razmerje med številom prebivalcev in površino ozemlja, na katerem ti živijo in pove, kakšno je povprečno število ljudi na površinsko enoto (Perko 1998, 146). Podatek o gostoti prebivalstva zasledimo pogosto, saj se med drugim se uporablja za ocenjevanje stopnje ogroženosti z naravnimi nesrečami, vrednotenje kakovosti bivalnega okolja ter za različne potrebe urbanističnega, prostorskega in prometnega načrtovanja. Računanje vrednosti pa je z metodološkega vidika lahko problematično. V literaturi zasledimo uporabo podatka o gostoti prebivalstva, ki je izračunan na podlagi celotne površine območja. Takšen podatek ima zaradi različnega obsega neposeljenih zemljišč vprašljivo uporabno vrednost. To težavo je sicer mogoče premostiti z uporabo geografskih informacijskih sistemov (GIS-ov), ki omogočajo obdelavo natančnejših vhodnih podatkov (na primer Orožen Adamič 1994; Krevs 1998; Fridl in Perko 2007), vendar je za njihovo dosledno uporabo in kakovostno interpretacijo rezultatov treba upoštevati več različnih vidikov.

V literaturi je metodoloških razprav o gostoti prebivalstva malo. Gostoto prebivalstva so preučevali predvsem z vidika njenega dojemanja s strani prebivalcev, njihovih odzivov in posledic na njihovo počutje ter duševno zdravje (na primer McCarthy in Saegert 1978; Kalb in Keating 1981; Taylor 1981; Bonnes, Bonaiuto in Ercolani 1991; Amrita s sodelavci 2006), z vidika njenega vpliva na izbiro prometnega sredstva (na primer Barnes 2001), ustreznosti omrežja javnega potniškega prometa z vidika razpršenosti poselitve (na primer Gabrovec in Razpotnik Visković 2012), s sociološkega vidika (Roskamm 2011) in s teoretskega vidika (na primer Rapoport 1981; Alexander 1993). Večjo pozornost so metodološkim vidikom računanja gostote namenili na primer Churchman (1999), Forsyth (2003) in Forsyth s sodelavci (2007) ter nekateri priročniki za prostorsko načrtovanje (na primer Residential density guide 2011).

S prispevkom želimo osvetliti ključne razsežnosti podatka o gostoti prebivalstva in ugotoviti morebitni vpliv metode na vrednost gostote prebivalstva. Izbrane metode smo preizkusili na primeru desetih največjih slovenskih mest glede na število prebivalcev. Zanimalo nas je, v kolikšni meri metoda vpliva na vrednosti gostot prebivalstva in ali se razmerja med vrednostmi med izbranimi mesti pomembno spreminjajo glede na metodo.

2 Ključne razsežnosti gostote

Številni avtorji ugotavljajo, da je pojem gostote prebivalstva izredno kompleksen. Forsyth (2003) med drugim opozarja na številne definicije gostot, ki so zaradi različnih namenov uporabe povzročile precejšnjo terminološko zmedo. Omemba vseh definicij bi presegala namen tega prispevka, zato se omejujemo na prikaz nekaterih pomembnejših. Te se med drugim razlikujejo glede na (Forsyth 2003; Forsyth s sodelavci 2007; D'Sousa, Forsyth in Koepf 2006):

- **vrsto podatka, na katerega se gostota nanaša:** Poleg gostote prebivalstva obstajajo tudi druge vrste gostot – gostota stanovanj, bivalnih prostorov in podobno. Gostota stanovanj, ki pomeni število stanovanj na enoto površine, je zelo pogosto uporabljan kazalnik izkoriščenosti zemljišč. V primerjavi z gostoto prebivalstva jo je lažje meriti in nadzorovati, a ima manjšo sporočilno vrednost zaradi razlik v velikosti gospodinjstev. Podoben kazalnik je gostota bivalnih prostorov, ki pomeni število enot stanovanjskega prostora na enoto površine. Podatek nam pomaga predvideti ali pojasniti prevladujoči tip gospodinjstev na nekem območju (Rozin Šarec 1976; po: Mladenović 2011, 10).
- **prostorsko enoto, na katero se podatek nanaša:** Gostoto lahko izračunamo na ravni parcele, uličnega bloka, soseske, mesta, občine, metropolitanske regije in podobno – odvisno od namena izračuna, primerjave ali vrednotenja.
- **upoštevanje neposeljenih zemljišč:** Ta razsežnost je z vidika vrednotenja dobljenih vrednosti in primerjave med območji ključnega pomena, saj lahko pomembno vpliva na izračun. V literaturi se pogosto pojavlja razlika med neto in bruto gostoto. Neto gostota vključuje zemljišča in stavbe, ki neposredno

pripadajo določenemu območju ter vključuje le manjša odprta zemljišča in druga funkcionalna zemljišča objektov, medtem ko bruto gostota poleg teh zemljišč vključuje še parke, šole, cestno in drugo transportno omrežje ter drugo, tudi nestanovanjsko rabo (Mladenovič 2011, 11).

- **velikost prostorske enote in vplivnega območja:** Z manjšanjem prostorske enote, na podlagi kate-re izračunamo gostoto, se zelo povečuje izračunana vrednost (Natek s sodelavci 2010, 71). Če nas, na primer, zanima gostota prebivalstva na posamezni lokaciji, na izračun v veliki meri vpliva izbor velikosti radija, ki ga določimo kot »vplivno območje«; to je pomembno bodisi z vidika doživljanja gostote s strani prebivalcev bodisi z drugih vidikov, kot je, na primer, načrtovanje omrežja javnega potniškega prometa.

3 Vrednotenje gostote prebivalstva

Za podatek o gostoti prebivalstva je značilno, da ga je težko enoznačno vrednostno opredeliti. V literaturi najdemo ugotovitve o negativnih učinkih visoke gostote prebivalstva na kakovost bivanja in življenja prebivalcev. V visokih večnadstropnih stavbah količina stikov med stanovalci lahko presega zmožnost njihovega druženja, kar vpliva na občutek gneče v stavbi in se odraža v izgubi nadzora, varnosti ter zasebnosti v njeni neposredni bližini, problematičnih odnosih med stanovalci, odtujitvi ter splošnem nezadovoljstvu z bivalnim okoljem (McCarthy in Saegert 1978). Ugotovljena je bila tudi povezanost med visoko gostoto prebivalstva in kaznivimi dejanji (Newman 1972; po: McCarthy in Saegert 1978), visoko gostoto prebivalstva in negativnim vrednotenjem kakovosti bivalnega okolja (Bonaiuto, Bonnes in Ercolani 1991) ter negativnimi vplivi visoke gostote prebivalstva na duševno zdravje (Amrita 2006).

Po drugi strani pa visoka gostota prebivalstva na nekem območju še ne pomeni nujno slabše kakovosti bivanja za tamkajšnje prebivalce. Walton s sodelavci (2008) tako ne ugotavlja statistično značilnih razlik v zadovoljstvu z bivalnim okoljem kot celoto med območji z nizko, srednjo in visoko gostoto prebivalstva. Tunstall (2002; po: Mladenovič 2011, 5) ugotavlja, da raziskave o povezanosti med gostoto zazidanosti, zadovoljstvom prebivalcev ter njihovim duševnim zdravjem in počutjem ne kažejo neposrednih medsebojnih vplivov, slabša kakovost bivanja pa v večini primerov ni neposredna posledica gostote poselitve, ampak izvira predvsem iz družbenih in upravljalnih razmer (Commission for Architecture ... 2005, 5). Alexander (1993) navaja raziskave, ki ugotavljajo šibko povezanost med gostoto, kakršno zaznavajo prebivalci, in »objektivno« izmerjeno gostoto. Na zaznano gostoto namreč vplivajo tudi dejavniki, kot so: višina okoliških stavb, razmik med njimi, njihova velikost, daljava razgleda in količina zunanega privatnega prostora, ki je na voljo stanovalcem (Mars in Vendel 2012).

Če je visoka gostota prebivalstva lahko v nekaterih primerih za prebivalce neprijetna, pa je po drugi strani lahko koristna z vidika mestnega razvoja. Drozg (1999a) visoko gostoto prebivalstva uvršča med ključne značilnosti urbane fizične strukture, paradigma trajnostnega urbanega razvoja pa se je v zadnjih desetletjih uvrstila med pomembne zagovornike urbanih zgostitev (Mladenovič 2011). Visoka gostota prebivalstva v mestih zagotavlja boljšo učinkovitost javnega potniškega prometa, prisotnost lokalnih storitev za tamkajšnje prebivalce ter vpliva na manjše število voženj z avtomobilom (Giuliano in Narayan 2003) in krajše poti (Bertaud 2004). Churchman (1999) in Forsyth (2007) navajata še druge tovrstne koristi, zlasti z vidika učinkovite uporabe infrastrukture, cenovne dostopnosti stanovanj, energetske učinkovitosti in živahnega uličnega življenja.

4 Metode

Poglavitni podatek za izračun gostote prebivalstva je bilo število prebivalcev s stalnim in začasnim prebivališčem po hišnih številkah. Tega smo dobili tako, da smo znotraj izbranih mest združili vhodna podatka iz Evidence hišnih števil (2009) in Centralnega registra prebivalcev (2010). Na primeru

desetih največjih slovenskih mest glede na število prebivalcev smo izvedli primerjavo med izračuni **bruto, neto in obtežene gostote prebivalstva**. Izračune in kartografske prikaze smo naredili s pomočjo GIS-ov v programu ArcMap 10.

Bruto gostoto prebivalstva smo izračunali tako, da smo delili število prebivalcev v naselju s površino celotnega naselja. Bruto gostota se vedno nanaša na celotno površino območja, za katerega jo merimo, in tako obsega tudi različno velika neposeljena območja (kot so zelene površine, reke, kmetijska zemljišča, prometna infrastruktura in podobno), zaradi katerih sta vrednotenje podatka in primerjava teh vrednosti med posameznimi območji lahko problematična. Kljub temu se ta podatek zelo pogosto uporablja, zlasti v statistične namene, saj ga je mogoče povsem enostavno izračunati; primernejši je za večja in bolj enakomerno poseljena območja, kot so metropolitanske regije.

Neto gostoto prebivalstva smo izračunali tako, da smo število prebivalcev v naselju delili s površino, ki smo jo predhodno opredelili kot poseljeno. Približek poseljenih območij smo na podlagi vhodnih podatkov določili z rastrskimi celicami različnih velikosti (100 krat 100 m, 50 krat 50 m, 25 krat 25 m), ki zamejujejo območja, kjer stalno ali začasno biva vsaj en prebivalec. Zanimalo nas je, do kakšnih razlik prihaja v primerjavi z bruto gostoto in kakšen vpliv ima velikost rastrskih celic na vrednosti gostot. Uporaba GIS-ov sicer omogoča še bolj natančne metode računanja gostote prebivalstva. Ena izmed možnosti je dopolnitev vhodnih podatkov s podatki iz Katastra stavb, s čimer bi bolj natančno določili poseljena območja, za katera bi računali gostoto; takšen izračun gostote bi bil boljši približek »dejanske« gostote. Metodo smo na izbranih mestih želeli preizkusiti tudi sami, vendar se je izkazala za preveč zamudno, saj prihaja do številnih odstopanj med lokacijami hišnih števil in stavb. Te se ponekod ne prekrivajo ali pa stavb sploh ni v Katastru stavb. Metodo smo preizkusili na primeru Kamnika, po številu prebivalcev najmanjšega med izbranimi mesti. Kot poseljena območja smo opredelili poseljene stavbe s pripadajočim 8-metrskim pasom, ki temelji na načelu 4-metrskih odmikov stavb od parcelnih meja. Na enak način so poseljena območja na primeru Občine Trzič zamejili Natek s sodelavci (2010).

Obtežena gostota prebivalstva pomeni povprečno gostoto prebivalstva na določenem območju, obteženo s številom prebivalcev po posameznih območjih znotraj njega (Barnes 2001, 16). Pojem obtežene gostote, ki so ga vpeljali Richardson, Brunton in Roddis (1998), se je uveljavil kot popravek izračunov gostot, ki zaradi vključitve neposeljenih območij v izračun ter različno gosto poseljenih mestnih območij niso dajali prave ocene gostote, v kateri živi povprečen prebivalec nekega območja. Obteženo gostoto izračunamo po formuli (Barnes 2001, 16):

$$\text{obtežena gostota prebivalcev} = \frac{\sum_z \left(\frac{\text{število prebivalcev (z)}}{\text{površina (z)}} \right) \times \text{število prebivalcev (z)}}{\sum_z \text{število prebivalcev (z)}}$$

Razliko med obteženo in bruto gostoto lahko ponazorimo s primerom naselij A in B z enakim številom prebivalcev (10.000) in enako površino (100 ha), razdeljeno na dve enako veliki območji (50 ha). V naselju A v obeh območjih živi enako število prebivalcev (5000), v naselju B pa v enem območju 9000 in v drugem 1000 prebivalcev. Naselji imata enako bruto gostoto (100 prebivalcev/ha), a se po obteženi gostoti razlikujeta. Obtežena gostota naselja A je zaradi enake gostote prebivalstva v obeh območjih enaka bruto gostoti (100 prebivalcev/ha), obtežena gostota naselja B pa je $((9000 / 50 \text{ ha} \times 9000) + (1000 / 50 \text{ ha} \times 1000)) / 10.000 = 164$ prebivalcev/ha. Ker v območju večje gostote prebiva več ljudi kot v območju manjše gostote, obtežena gostota v primerjavi z bruto gostoto veliko bolj nazorno opiše gostoto, v kateri živi povprečen prebivalec naselja B. Obtežena gostota z utežjo, ki jo pripiše številu prebivalcev v posameznem območju, odpravlja lastnost bruto in neto gostote prebivalstva, ki se v tovrstnih primerih kaže kot slabost – manjšanje vrednosti gostote s povečevanjem skupne površine.

Richardson, Brunton in Roddis (1998) so na primeru izbranih avstralskih mest ugotovili, da na vrednosti obtežene gostote in na njuna razmerja med mesti močno vplivajo območja, ki so podlaga za izračun

obtežene gostote. Večja območja so namreč po gostoti prebivalstva praviloma notranje precej heterogena in kot taka manj primerna za izračun obtežene gostote kot manjša območja ali območja istega načina zazidanosti, s katerimi dobimo veliko bolj realne in primerljive rezultate.

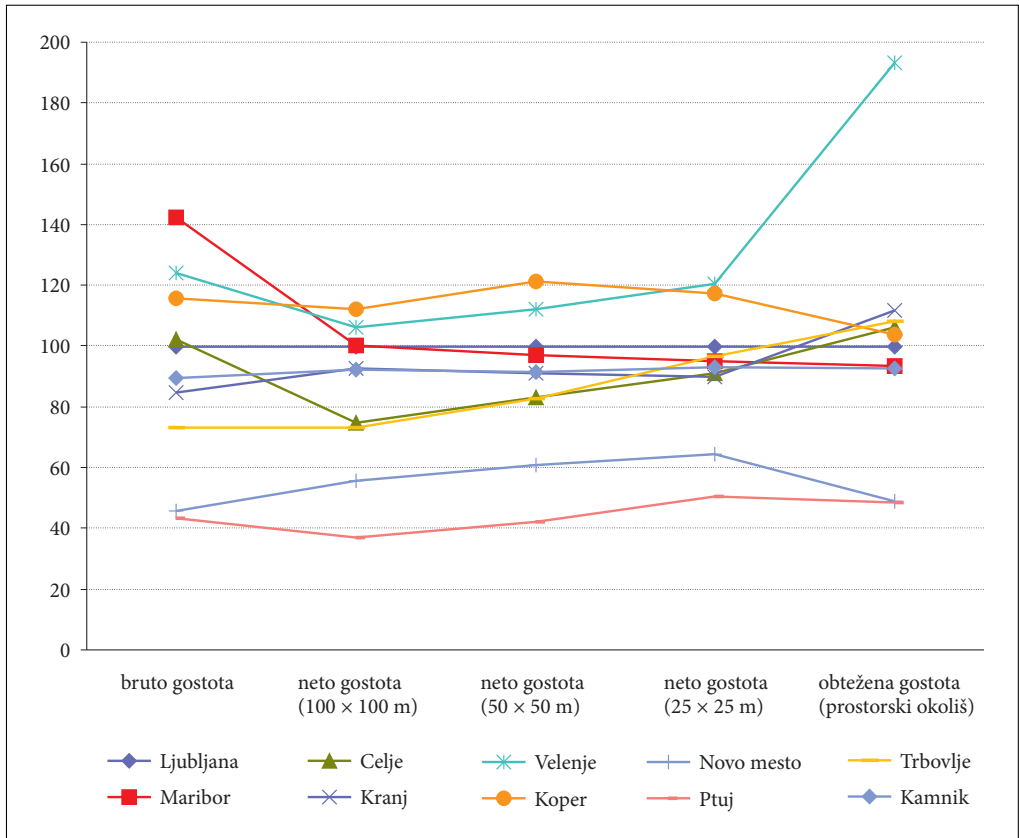
Kot podlago za izračun obtežene gostote v izbranih mestih smo zato izbrali najmanjše prostorske enote – prostorske okoliše. Obteženo gostoto prebivalstva smo izračunali tako, da smo vrednosti bruto gostot v prostorskih okoliših »obtežili«² z njihovimi deleži prebivalcev od skupnega števila prebivalcev v posameznem mestu, te vrednosti pa nato sešteli.

5 Primerjava vrednosti gostot prebivalstva

Primerjava izračunov gostot prebivalstva (preglednica 1) je potrdila obe domnevi. Ker administrativna območja slovenskih mest obsegajo razmeroma veliko in različno površino neposeljenih območij, je njihova izločitev nujna za primerjave med izbranimi mesti. Če bi razpolagali zgolj s podatkom o bruto gostoti, bi denimo prišli do sklepa, da je najgostejše poseljeno mesto Maribor s 25 prebivalcev/ha. Da bi bil takšen sklep preuranjen, dokazujejo rezultati, dobljeni z ostalimi metodami. Izkaže se, da ima Maribor najmanjši delež neposeljenih območij znotraj administrativne meje naselja, kar bistveno vpliva na rezultat izračuna. Glede na izračunane vrednosti neto gostote po poseljenih območjih, določenih z rastrskimi celicami velikosti 100 krat 100 m in 50 krat 50 m, je med izbranimi mesti najbolj gosto poseljen Koper s 65,6 prebivalcev/ha oziroma 112,6 prebivalcev/ha, najvišjo neto gostoto po poseljenih območjih, določeno z rastrskimi celicami velikosti 25 krat 25 m pa ima Velenje z 229,3 prebivalcev/ha. Vrednosti gostote prebivalstva se z manjšanjem velikosti rastrskih celic in hkratnim manjšanjem skupne površine poseljenih območij (pričakovano) povečujejo, razmerja med vrednostmi med posameznimi mesti pa se pri tem nekoliko spreminjajo. Z večjo velikostjo rastrskih celic se obseg poseljenih površin najbolj poveča v redkeje poseljenih območjih. Trbovlje imajo tako četrto največjo neto gostoto v rastrski mreži 25 krat 25 m, po neto gostoti v rastrski mreži 100 krat 100 m pa so ravno zaradi obsežnih redko poseljenih območij šele na osmem mestu. Vrednost gostote prebivalstva v Kamniku, izračunana na podlagi poseljenih stavb s pripadajočim 8-metrskim pasom, je 133,9 prebivalcev/ha. Če ta podatek primerjamo z vrednostmi neto gostote, izračunanih na podlagi približka poseljenih območij, ki jih ponazarjajo rastrske mreže različnih velikosti, lahko ugotovimo, da približno ustreza skupni površini rastrske mreže z velikostjo rastrskih celic 32 krat 32 m.

Preglednica 1: Gostota prebivalstva (število prebivalcev/ha) v izbranih slovenskih mestih po različnih metodah.

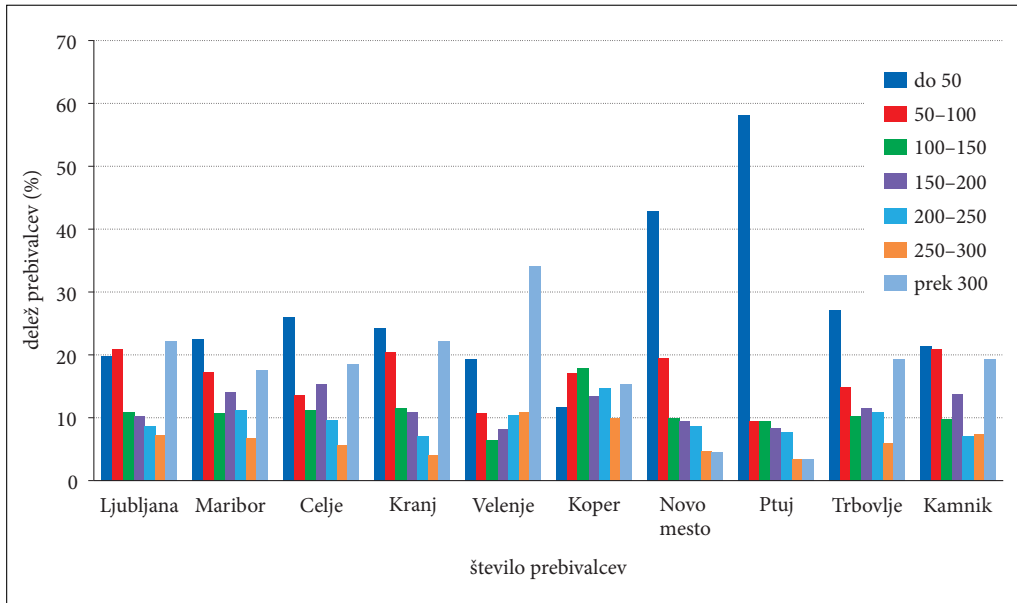
mesto	bruto gostota	neto gostota (100 krat 100 m)	neto gostota (50 krat 50 m)	neto gostota (25 krat 25 m)	obtežena gostota
Ljubljana	17,6	58,5	92,9	190,4	154,8
Maribor	25,0	58,6	90,0	181,0	144,5
Celje	17,9	43,8	77,4	173,4	164,6
Kranj	14,9	54,3	84,6	171,4	173,2
Velenje	21,7	62,2	104,0	229,3	299,0
Koper	20,3	65,6	112,6	223,6	160,4
Novo mesto	8,0	32,6	56,5	122,3	76,0
Ptuj	7,6	21,7	39,1	96,3	75,3
Trbovlje	12,8	42,9	77,0	183,8	167,2
Kamnik	15,7	53,9	85,0	177,0	143,7



Slika 1: Indeksi gostote prebivalstva v izbranih slovenskih mestih z osnovo Ljubljane.

Vrednosti obteženih gostot prebivalstva nam več povedo o tem, v kakšni gostoti živi povprečen prebivalec posameznega mesta. Vrednosti obteženih gostot so pričakovano večje od vrednosti neto gostot. Velenje je tudi po tem izračunu najbolj gosto poseljeno mesto z obteženo gostoto 299 prebivalcev/ha, Koper pa je po vrednosti obtežene gostote, izračunane na podlagi prostorskih okolišev, s 160,4 prebivalcev/ha šele na petem mestu med primerjanimi mesti. Poleg Velenja imajo višjo obteženo gostoto od Kopra še Kranj, Celje in Trbovlje. Spremembe razmerij med vrednostmi gostot med mesti glede na izbrano metodo lahko razberemo tudi iz slike 1, na kateri so prikazani indeksi gostot z osnovo Ljubljane (100).

Vrednosti obteženih gostot prebivalstva v izbranih mestih so v veliki meri odvisne od deležev prebivalcev, ki prebivajo v posameznih razredih gostote (slika 2). Deleže smo izračunali tako, da smo za vsako hišno številko izračunali število prebivalcev, ki prebivajo na njeni lokaciji in v njeni okolici, določeni z radijem 56,4 m, ki sicer ustreza površini enega hektara. Za večino obravnavanih mest je značilen visok, okrog 40-odstotni delež prebivalcev v najnižjih dveh razredih in približno 20-odstotni delež prebivalcev v najvišjem razredu gostote. Ta mesta so Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Kamnik in Trbovlje. Med obravnavanimi mesti močno izstopata Novo mesto in Ptuj z zelo visokim deležem prebivalcev v najnižjem in zelo nizkim deležem prebivalcev v najvišjem razredu gostote. Najmanjši, manj kot 30-odstotni delež prebivalcev v najnižjih dveh razredih imata Koper in Velenje, prvi s samo 12-odstotnim deležem prebivalcev v najnižjem razredu gostote. Velenje ima po drugi strani od Kopra bistveno večji, 34-od-



Slika 2: Delež prebivalcev v izbranih slovenskih mestih po posameznih razredih gostote.

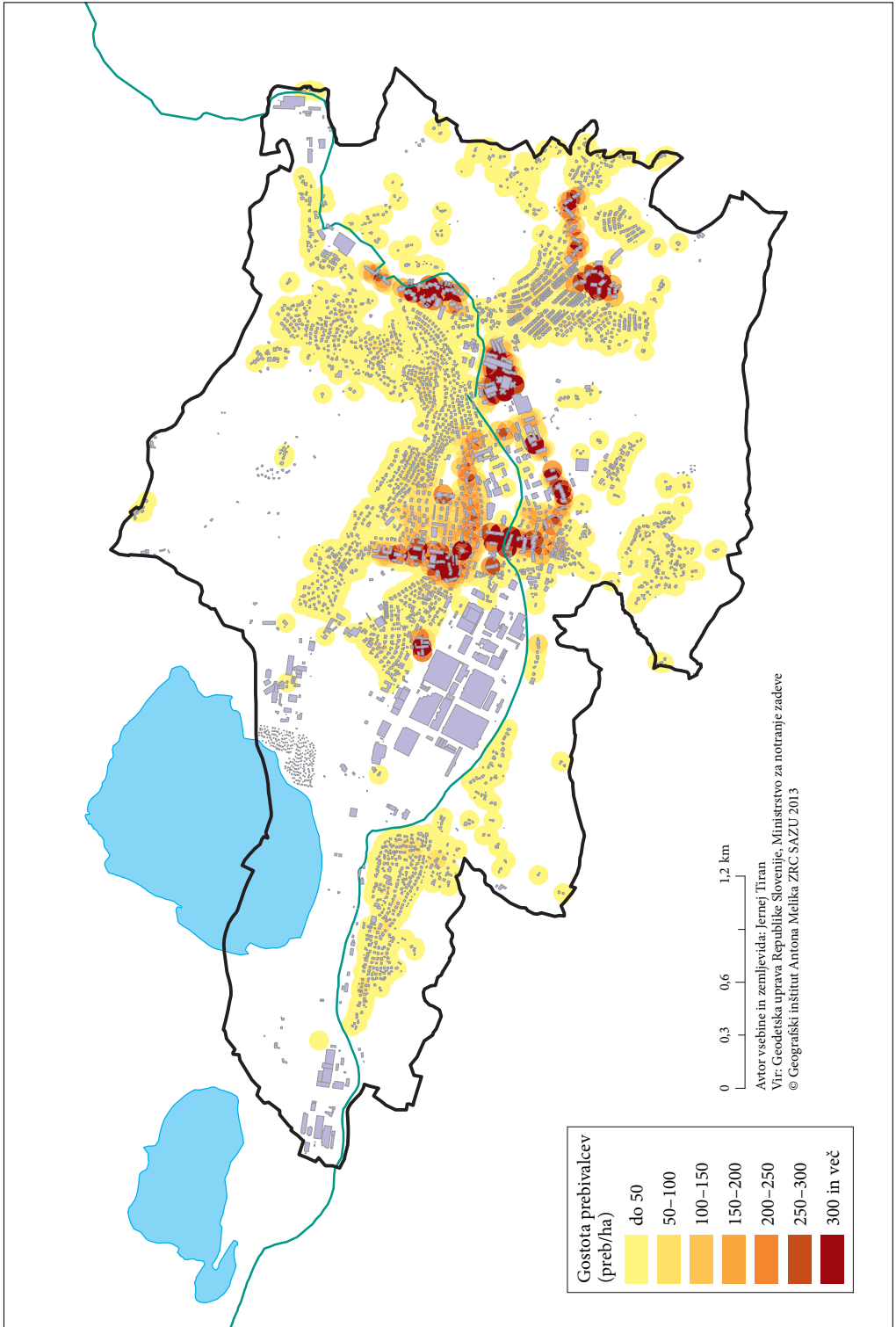
stotni delež prebivalcev, ki prebivajo v najvišjem razredu gostote. Zelo visoko vrednost obtežene gostote prebivalstva v Velenju lahko torej pojasnimo z nadpovprečno visokim deležem prebivalcev v njegovih najbolj gosto poseljenih območjih. To je razvidno tudi iz slike 3 – gosteje poseljena območja so omejena na posamezne blokovske soseske, v njih pa gostote prebivalstva dosegajo tudi 1000 prebivalcev/ha in več. Iz kartografskega prikaza vidimo tudi značilnost večine slovenskih mest, to so obsežna neposeljena območja in manj gosto poseljena območja z gostoto pod 50 prebivalcev/ha.

Naši rezultati se v veliki meri ujemajo z Drozgovimi (1999a), ki je na primeru 27 slovenskih mest izračunal gostoto prebivalstva, pri čemer je pri izračunu upošteval samo stanovanjska območja, brez zemljišč z drugačno rabo. Drozg (1999a) ugotavlja, da je za fizično strukturo slovenskih mest značilna nizka gostota prebivalstva, predvsem zaradi prevladujočih območij s prostostoječimi stanovanjskimi hišami, območij z večjimi gostotami pa je manj. Zelo velike razlike v gostoti prebivalstva so med posameznimi mestnimi območji – od 40 prebivalcev/ha v območjih prostostojećih enodružinskih hiš do 300 prebivalcev/ha in več v blokovskih soseskah. V primeru razpršene gradnje je gostota prebivalstva pod 30 prebivalcev/ha.

6 Sklep

Rezultati kažejo, da izbor metode vidno vpliva na vrednosti gostote prebivalstva. Podatek o bruto gostoti ni primeren za vrednotenje in primerjavo med slovenskimi mesti, saj se ta med seboj preveč razlikujejo po površini neposeljenih območij. Podatek o neto gostoti se zdi primernejši, pri čemer pa ima velikost rastrskih celic, s katerimi smo zamejili poseljena območja, močan vpliv na končni izračun. Podatek o neto gostoti prebivalstva ima na ravni celotnega mesta zaradi velikih razlik v gostoti prebivalstva med posameznimi mestnimi območji omejeno uporabno vrednost. Urbanističnim načr-

Slika 3: Gostota prebivalstva v Velenju. ► str. 82



tovalcem in mestnim oblastem sicer lahko ponudi osnovno informacijo o značilnostih poselitve v mestu ter o možnostih za udejanjanje trajnostnega urbanega razvoja, a je podatek za ustrežnejšo in celovitejšo razlago treba kombinirati z drugimi kazalniki, denimo z zazidanostjo ali vrsto objektov (Drozg 1999b, 5), s številom prebivalcev, ki prebivajo v posameznem razredu gostote, s podatkom o površini območij posameznih razredov gostote, ali s podatkom o obteženi gostoti prebivalstva, ki v primerjavi z bruto ali neto gostoto bistveno bolj ponazarja gostoto, v kateri živi povprečen prebivalec nekega območja.

Podatek o gostoti prebivalstva na določenem območju je vedno samo približna ocena gostote. Število prebivalcev na posamezni lokaciji se preko dneva ali leta precej spreminja. V kolikor bi nas zanimala podrobnejša gostota prebivalstva, bi morali v izračunu upoštevati tudi število prebivalcev, ki so na določenem območju začasno (zaposleni, obiskovalci), mimoidoče in podobno. Natančnejše izračune gostot prebivalstva žal onemogoča tudi slaba povezanost baz podatkov, na primer katastra stavb in evidence hišnih števil. Naša spoznanja je priporočljivo upoštevati tudi pri računanju gostote prebivalstva na nižjih prostorskih ravneh – denimo v posameznih mestnih območjih ali soseskah, kjer lahko ob neupoštevanju vseh razsežnosti podatka o gostoti še bolj vplivamo na izračunane vrednosti. Pri tem pa se je treba zavedati tudi omejenih možnosti vrednostne opredelitve gostote, ki je, kot smo videli, kompleksna vrednost.

7 Viri in literatura

- Alexander, E. R. 1993: Density measures, A review and analysis. *Journal of Architectural and Planning Research* 10-3. Chicago.
- Amrita, Y., Sharma, A., Sharma, N. R. 2006: Effect of residential density on mental health. *Indian Journal of Community Psychology* 2-1.
- Barnes, G. 2001: Population and employment density and travel behaviour in large U.S. cities. Final report, National Technical Information Services. Springfield.
- Bertaud, A. 2004: The spatial organization of cities: deliberate outcome or unforeseen experience? *Medmrežje*: <http://escholarship.org/uc/item/5vb4w9wb> (10. 7. 2012).
- Bonaiuto, M., Bonnes, M., Ercolani, A. P. 1991: Crowding and residential satisfaction in the urban environment: A contextual approach. *Environment and Behavior* 23-5. Thousand Oaks.
- Commission for Architecture and the Built Environment 2005: Better neighbourhoods: Making higher densities work. *Medmrežje*: <http://www.cabe.org.uk/files/better-neighbourhoods.pdf> (19. 7. 2012).
- Centralni register prebivalstva, stanje na dan 16. 5. 2010. Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. Ljubljana, 2010.
- Churchman, A. 1999: Disentangling the concept of density. *Journal of Planning Literature* 13-4. DOI: 10.1177/08854129922092478
- Drozg, V. 1999a: Nekateri značilnosti fizične strukture slovenskih mest. Dela 14. Ljubljana.
- Drozg, V. 1999b: Opredelitev naselij, upravičenih do statusa mesto. Elaborat. Maribor.
- D'Sousa, E., Forsyth, A., Koepf, J. 2006: Density. *Environment and Physical Activity: GIS Protocols*. *Medmrežje*: http://208.106.193.160/pdfs/From_MDCWEB/GIS_Protocols/MinGIS_Ver3_1_021006-Fin.pdf (16. 7. 2012).
- Forsyth, A. 2003: Measuring density: Working definitions for residential density and building intensity. *Medmrežje*: http://www.corridordevelopment.org/pdfs/from_MDC_Website/db9.pdf (13. 7. 2012).
- Forsyth, A., Oakes, M., Schmitz, K. H., Hearst, M. 2007: Does residential density increase walking and other physical activity? *Urban Studies* 44-4. Abingdon. DOI: 10.1080/00420980601184729
- Fridl, J., (Perko, D.) 2007: Gostota prebivalstva. *Zemljevid. Okolje na dlani*. Ljubljana.
- Gabrovec, M., Razpotnik Visković, N. 2012: Ustreznost omrežja javnega potniškega prometa v Ljubljanski urbani regij iz vidika razpršenosti poselitve. *Geografski vestnik* 84-2. Ljubljana.
- Giuliano, G., Narayan, D. 2003: Another look at travel patterns and urban form: The US and Great Britain. *Urban Studies* 40-11. Abingdon. DOI: 10.1080/0042098032000123303

- Kalb, L. S., Keating, J. P. 1981: The measurement of perceived crowding. *Personality and Social Psychology Bulletin* 7-4. Thousand Oaks. DOI: 10.1177/014616728174022
- Kataster stavb, stanje na dan 10. 4. 2009. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2009.
- Krevs, M. 1998: Geografski informacijski sistemi v raziskovanju življenjske ravni. Geografski informacijski sistemi v Sloveniji 1997–1998. Ljubljana.
- Mars, N., Vendel, S. 2012: Perceived density. Medmrežje: http://burb.tv/view/Perceived_density (19. 7. 2012).
- McCarthy, D., Saegert, S. 1978: Residential density, social overload, and social withdrawal. *Human Ecology* 6-3. New York.
- Mladenovič, L. 2011: Kriteriji za trajnostno načrtovanje in gradnjo območij z visoko gostoto poselitve. Doktorsko delo, Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Natek, K., Krevs, M., Lampič, B., Mrak, I., Ogrin, D., Repe, B., Stepišnik, U., Koželj, T. 2010: Karte erozijske in poplavne nevarnosti, plazljivosti in nevarnosti snežnih plazov za območje občine Trzič. Elaborat, Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Orožen Adamič, M. 1994: Gostota prebivalstva v Ljubljani. Geografski obzornik 41-4. Ljubljana.
- Perko, D. 1998: Gostota prebivalstva. Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Rapoport, A. 1975: Toward a redefinition of density. *Environment and Behavior* 7-2. Thousand Oaks. DOI: 10.1177/001391657500700202
- Register prostorskih enot: Hišne številke, stanje na dan 19. 5. 2009. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2009.
- Register prostorskih enot: Prostorski okoliši, stanje na dan 19. 5. 2009. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2009.
- Residential Density Guide 2011. Medmrežje: http://www.landcom.com.au/downloads/uploaded/Density%20Guide%20Book%20V9LR_0880.pdf (25. 7. 2012).
- Richardson, A. J., Brunton, P. J., Roddis, S. M. 1998: The Calculation of Perceived Residential Density. Medmrežje: <http://www.tuti.com.au/1998wigantrails.pdf> (2. 3. 2013).
- Rogers, R. G. 1999: *Towards an Urban Renaissance*. London.
- Roskamm, N. 2011: Dichte, Eine transdisziplinäre Dekonstruktion, Diskurse zu Stadt und Raum. Medmrežje: <http://www.transcript-verlag.de/ts1871/ts1871.php> (5. 3. 2013).
- Taylor, R. B. 1981: Perception of density – individual differences? *Environment and Behaviour* 13-1. Thousand Oaks. DOI: 10.1177/0013916581131001
- Tunstall, R. 2002: *Housing Density: What do Residents Think?* London.
- Walton, D., Murray, S. J., Thomas, J. A. 2008: Relationships between population density and the perceived quality of neighbourhood. *Social Indicator Research* 89. DOI: 10.1007/s11205-008-9240-9

8 Summary: Choice of method and its influence on the population density

(translated by Živa Malovrh)

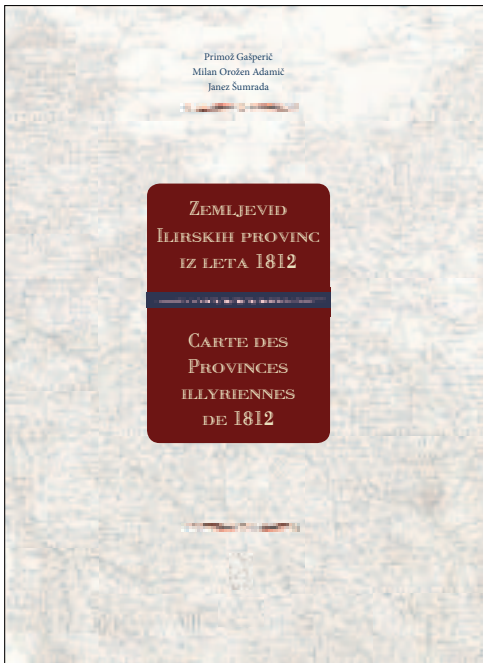
Population density is a prominent but also very complex amount often used for the purposes of different evaluations and comparisons. The population density is dependent on numerous aspects. The determining factors are the type of data to which the density relates, the spatial units to which the data relates, factoring unpopulated areas in the calculation, and the sizes of the spatial unit and the influencing area. It is widely accepted that it is exceedingly difficult to define the value of the data on population density in an unambiguous way; this is supported by numerous findings of various researches that either describe the negative effects of high density on the quality of the residential environment or promote the advantages of a high density, especially from the aspect of enabling the paradigm of sustainable urban development.

The central part of the article illustrates the influence that the choice of method has on the values of the population density and how it can be used to dramatically influence the calculation. Based on

data from the Record of House Numbers and the Central Population Register, Geographic Information Systems (GIS) was used to compare different methods of calculating population density: the gross density (the number of inhabitants divided by the entire area surface), the net density (the number of inhabitants divided by the surface that was determined to be populated), and the population-weighted density (the number of inhabitants in census units multiplied by the share of the inhabitants in these areas in relation to the total number of inhabitants), which were then applied to ten of the largest settlements in Slovenia. The effect of the raster cells on the calculation was also tested. The results show that gross density is not a suitable method for demonstrating and comparing the values of population density due to the large and varied sizes of unpopulated areas between different settlements. The net density method proved a more suitable choice as it involves eliminating the unpopulated surfaces from the calculation; however, the ratios between the values in different settlements did change to a certain degree according to the size of the raster cells. For this reason, the method cannot ensure definitive results about which of the settlements have the greatest population densities. The values of the population-weighted density also differed noticeably from the net density values and were determined to depend on the number of inhabitants residing in individual density classes. The settlements of Koper and Velenje may be said to have the most urban physical structure from the aspect of population density; Koper has the smallest, 12 percent share of inhabitants residing in the lowest density classes (under 50 inhabitants/ha) and Velenje has the greatest, 34 percent share of inhabitants residing in the highest density class (over 300 inhabitants/ha). The calculated values of population density coincide with the conclusions of some authors, who claim that the physical structure of most Slovenian settlements is characterized by a low population density (this applies especially to Novo mesto and Ptuj) and by radical differences in density between certain settlement districts. Based on the demonstrated differences in calculations, it is possible to state that the method choice can have a great effect on the calculated population density values. It is recommended that the conclusions deduced from this research be applied especially when calculating the population density on smaller spatial units, for example, on individual settlement districts or neighborhoods, where a failure to incorporate all the aspects of population density can have an even greater effect on the calculated values. However, when evaluating density, one must bear in mind the theoretical and empirical findings that have been documented so far, as the majority of them, at least from the aspect of the quality of the residential environment, draw attention to the limitations of a value-oriented definition of this extremely complex value.

KNJIŽEVNOST

Primož Gašperič, Milan Orožen Adamič, Janez Šumrada:
Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812 / Carte des Provinces illyriennes de 1812
 Ljubljana 2012: Založba ZRC, 114 strani, ISBN 978-961-254-390-7



Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU je ob šestdeseti obletnici delovanja svojega Oddelka za tematsko kartografijo skupaj z Arhivom Republike Slovenije izdal faksimile zemljevida Ilirskih provinc Gaetana Palme iz leta 1812 s spremljajočo znanstveno monografijo in tako nadaljeval z izdajanjem zgodovinsko pomembnih kartografskih del. Leta 2006 je ob šestdesetletnici inštituta izdal faksimile Atlanta, prvega atlasa sveta v slovenskem jeziku. Nič nenavadnega ni, da inštitut obletnice proslavlja prav z izdajami tako pomembnih atlasov in zemljevidov, saj je inštitut zibelka slovenske institucionalne kartografije. Že 7. februarja 1952 je namreč skupščina Slovenske akademije znanosti in umetnosti ustanovila Kartografski zavod, ki se je leta 1979 preimenoval v Kartografski oddelek, leta 1994 pa v Oddelek za tematsko kartografijo. Svetovno odmevnost je oddelek dosegel predvsem s pripravo nekaterih temeljnih kartografskih del o Sloveniji, na primer obsežnim Geografskim atlasom Slovenije leta 1998, Nacionalnim atlasom Slovenije leta 2001 ob desetletnici samostojnosti Slovenije v slovenskem in angleškem jeziku, zemljevidom Slovenije za *National Geographic Society* leta 2006, prvim Popisnim atlasom Slovenije leta 2007 in atlasom *Slovenia in Focus* v angleškem jeziku, ki je izšel 1. januarja 2008 ob začetku slovenskega predsedovanja Evropski uniji.

Evropsko razsežnost pa ima tudi izdaja zemljevida Ilirskih provinc Gaetana Palme, saj zgodovinsko, geografsko in kartografsko povezuje Slovenijo in Francijo.

Faksimile zemljevida s polnim imenom *Carte des Provinces illyriennes, comprenant la Bosnie l'Herzégovine le Monténéro et quelques pays adjacens* ima dolžino 124 cm, širino 93 cm, shranjen pa je v tulcu. Zemljevid sestavlja štiri enako veliki listi, ki merijo po 62 krat 46 cm.



◀ *Slika: Zemljevid Ilirskih provinc z Bosno, Hercegovino, Črno goro in nekaterimi sosednjimi deželami (Gaetano Palma, 1812).*

Na prvem listu so prikazana ozemlja današnje Vzhodne Tirolske, Avstrijske Koroške, vzhodne Italije, Slovenije in Hrvaške. Navedena so imena območij: Koroška (*Carinthie*, označena z rimsko I), Istra (*Istrie*, II), Kranjska (*Carniole*, III), civilna Hrvaška (*Croatie Civile*, IV), Vojna Krajina (*La Croatie Militaire*, VII), ozemlje Hrvaške pod turško oblastjo (*Croatie Turque*, VIII).

Na drugem listu so območja Slavonije, Srema do Beograda, tok Donave vzhodno od Beograda do današnje meje z Romunijo ter severni del Bosne do Save in Drine.

Na tretjem listu je prikazana srednja Dalmacija (*Dalmatie*, V) južno od otoka Lošinja do otokov Brača in Hvara, na kopnem pa severno od gorskega grebena Velebita in Dinare.

Na četrtem listu so prikazana ozemlja južne Dalmacije, bivše Dubrovniške republika (*Province de Raguse*, VI), Bosne (*Bosnie*, IX), Hercegovine (*Herzegovine*, X) in Črne gore (*Montenero*, XI).

Relief je narisan z različno dolgimi, širokimi in usmerjenimi črticami. Ceste so razložene v legendi. Delijo se na glavne poti (*Grande Route*), označene z vzporednima črtama, kolovozne poti (*Chemin Carrossable*), označene s pikčasto in neprekinjeno črto, in pešpoti (*Chemin pur les Pietons et Chevaux*), označene s črto. Kraji so glede na velikost razdeljeni v štiri kategorije: glavno mesto (*VILLE CAPITALE*), sedež province (*CHEF-LIEU de Province*), sedež okraja (*Chef-Lieu de District*) ter trgi (*Bourg*) in vasi (*Village*). Označeni so z različno pisavo in s krogi, v katerih leži večja ali manjša pika. Zunanjo mejo Ilirskih provinc (*Limite d'Etat*) ponazarjajo križci, meje med provincami (*Limite de Province*) pa pikice. V legendi so razložene tudi oznake za poštne postaje in razdalje (*Relai de Poste*, *Une Poste*). Merilo zemljevida je približno 1 : 650.000.

Barvna monografija meri 270 krat 365 mm. Oblikoval jo je Andrej Furlan v francoskih oziroma slovenskih nacionalnih barvah. Celotno besedilo je v slovenskem in francoskem jeziku. Prevod v francoščino je prispevala Florence Gacoin Marks. Poleg Uvodne besede in Predgovora jo sestavlja 8 poglavij.

Janez Šumrada podaja zgodovinski opis Državnopravnega statusa Ilirskih provinc s kratkim pregledom upravne ureditve (strani 8 do 33) in Oris nekaterih dosežkov francoske kartografije ob vzhodnem Jadranu in v vzhodnih Alpah (strani 34 do 45). Primož Gašperič in Milan Orožen Adamič sta prispevala poglavji Opis zemljevida »Carte des Provinces illyriennes, comprenant la Bosnie l'Herzegovine le Monténéro et quelques pays adjacens« (strani 46 do 58) in Pomanjšana karta Ilirskih provinc z mejami in najpomembnejšimi naselji (strani 59 do 61). Bolj tehnična pa so končna poglavja. Josip Kalanović, Adrijan Kopitar, Janez Šumrada in Ornata Tadin so pripravili Razpredelnico upravne razdelitve Ilirskih provinc (strani 62 do 77), Primož Gašperič je izdelal Pojasnila k imenskemu kazalu (strani 78 do 79) in skupaj z Renato Šolar še Imensko kazalo z lego po kvadrantih (strani 80 do 83). Sledi Reprodukcijska zemljevida Ilirskih provinc (strani 84 do 109), monografijo pa sklenejo Viri in literatura (strani 110 do 114).

Zemljevid Ilirskih provinc je delo danes skoraj neznanega avtorja Gaetana Palme, kljub temu pa sodi med najbolj kakovostne kartografske izdelke časa, v katerem je nastal. Razmeroma veliko merilo in za tisti čas zelo kakovosten kartografski prikaz reliefa ter razčlenitev nekaterih kartografskih elementov so glavne odlike zemljevida.

Dvestota obletnica nastanka tega, za nas Slovence še posebej zanimivega kartografskega izdelka je bila res izvrstna priložnost za izdajo njegovega faksimila. Največja zahvala za uresničitev večletnega slovensko-francoskega projekta velja trem glavnim avtorjem, ki so za njegovo uresničitev vložili res veliko znanstvenega dela in organizacijskega truda.

Drago Perko

Bojan Erhartič:
Geomorfološka dediščina v Dolini Triglavskih jezer
Geografija Slovenije 23

Ljubljana 2012: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 187 strani, 87 slik, 25 preglednic, ISBN 978-961-254-365-5



Si predstavljate geografa, ki se meni nič, tebi nič sprehodi z roba Komarče mimo Triglavskih jezer in ostane pri tem povsem ravnodušen? Seveda ne, kaj šele, ko enkrat zavije vstran z glavne, na številne stranske poti in v prostranstvo brezpotij. Prav slednja si je avtor obsežne znanstvene monografije zelo podrobno ogledal ter jih sistematsko obdelal. Delo je vsebinsko izjemno sistematično urejeno in posega na področje varstva naravne, natančneje geomorfološke dediščine. Prvič imamo zbrano na enem mestu vse, kar smo želeli vedeti o tej naši prelepi dolini, pa si do sedaj nismo upali vprašati ali pa so ostala naša vprašanja s polovičnimi odgovori. Spomnimo, prihodnje leto bo minilo 90 let, odkar so jo z varstvenim odlokom zavarovali kot prvo takšno območje pri nas.

V knjigi imamo vse kot na pladnju – razlago temeljnih pojmov geodiverzitete in geomorfološke dediščine ter z njima povezanega vrednotenja naravnih vrednost oziroma narave. Tu velja opozoriti na pionirski pregled pojma vrednota ter metod za vrednotenje narave v Sloveniji in nežive narave po svetu. Osrednji del je namenjen predstavitvi širšega območja Julijskih Alp s poudarkom na njihovem delu v okviru Triglavskega narodnega parka ter podrobnejši predstavitvi Doline Triglavskih jezer. Na območju slednje je opravil avtor tudi podrobno geomorfološko analizo ter vrednotenje geomorfološke dediščine. Gre za vsekakor najbolj zanimivi in ne nazadnje tudi najboljšežnejši poglavji v knjigi, ki sta za bralce z afiniteto do geografske literature kot ocvirki ali pa smetana na torti (če ste med vegetarijanci ...). Na temelju analize in po skrbnem vrednotenju ter nazorni kartografski predstavitvi, nam avtor ob koncu postreže še z dodatnimi »sladkorčki« – novimi predlogi geomorfološke dediščine v Dolini Triglavskih jezer.

Črnega jezera, Velikega jezera (Ledvička), škrapelj, laštov, makrožlebičev, škavnic, vrtač, kotličev in drugih znamenitosti Doline Triglavskih jezer ni dovolj samo občudovati, temveč jih moramo tudi spoznati. Šele to nam omogoča, da takšna območja še bolj varujemo in jih po potrebi tudi zavarujemo. Prav v tej dolini je še nekaj biserov, ki bi jih veljalo na primeren način predstaviti njenim vse bolj številnim obiskovalcem. Prav (pre-)strog varstveni režim je lahko v nekaterih primerih zaviralni dejavnik pri udejanjanju prej omenjenih izhodišč, ki so zapisana kot vodila Triglavskega narodnega parka – spoznati- doživljati-razumeti. Avtor se ukvarja tudi s splošnim in zemljepisnim imenoslovjem posameznih reliefnih oblik, pa tudi z njihovo primerjavo v drugih podobnih alpskih pokrajinah. Pri razlagi nekaterih reliefnih oblik se avtor vrača k ustaljeni metodi shematskih prikazov z odličnimi in nazornimi ilustracijami Marijana Pečarja, ki so kot nalašč za osvežitev mestoma tako vsebinsko kot tudi po videzu zastarelih naravovarstvenih predstavitev na različnih informacijskih panojih v Triglavskem narodnem parku. Z njimi je avtor smiselno zaokrožil predstavitev tiste geomorfološke dediščine, katere nastanek je prav na ta način najenostavneje razložiti. Seveda ne moremo mimo odličnih in skrbno izbranih fotografij avtorjevega »tretjega očesa«, po katerih je sicer vse bolj znan tudi izven geografskih in naravovarstvenih krogov.

A vrnimo se za hip nazaj, k osrednjemu, najobsežnejšemu delu raziskave. Zaradi drobljenja reliefnih oblik, njihove zelo različne velikosti in večjega naravovarstvenega pomena območij z njihovo veliko gostoto ter raznovrstnostjo oblik, je relief ovrednoten po 17 enovitih geomorfoloških enotah. Uporabljena je švicarska metoda, ki jo sestavljajo osrednja oziroma znanstvena merila vrednotenja (redkost, tipičnost, celovitost, paleogeografska vrednost), dopolnjena z dodatnimi merili (ekološka, estetska, kulturna, ekonomska vrednost). Rezultat reliefne analize in vrednotenja geomorfoloških enot so kartografska, tabelarična, slikovna in opisna predstavitev območij geomorfološke dediščine v Dolini Triglavskih jezer. Podani so tudi predlogi podelitve statusa naravne vrednote in zavarovanja.

V zadnjih desetletjih je bila težnja po opisovanju in vrednotenju pestrosti narave najmočnejša na področju biologije, kjer je naraščala zaskrbljenost zaradi izumiranja vrst in izgube njihovih habitatov, kar je privedlo do nekaterih mednarodnih sporazumov. Tudi v Sloveniji je bilo ohranjanju biodiverzitet namenjene precej pozornosti na vseh ravneh družbe. Izraz varstvo narave se tako pogosto uporablja kot sopomenka za varstvo živali in rastlin. V veliki meri se lahko temu izognemo s primerjavo z drugimi zavarovanimi območji po svetu, kjer se pozna, da ima avtor ogromno kilometrino.

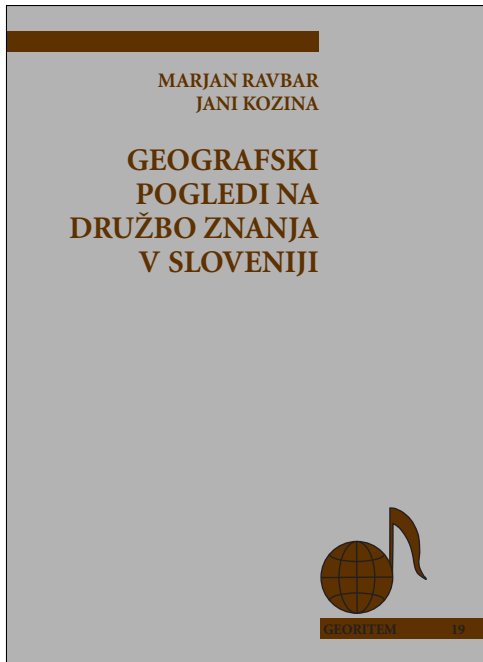
Ob priložnosti enega od mnogih predavanj v zadnjih letih je avtor zapisal: »V varstvo narave vpeti geografi, geomorfologi in geologi so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja za opisovanje pestrosti nežive narave začeli uporabljati izraz geodiverziteteta. Kljub mnogim poskusom je izraz v številnih državah, tudi Sloveniji, še neuveljavljen, tako v izobraževanju, med splošno javnostjo kot tudi na upravljavski ravni. Pa vendar je poznavanje in preučevanje geodiverzitet pomembno za usmerjanje trajnostnega razvoja, pomembno je za znanost, saj je učilnica v naravi, ne smemo pa spregledati niti njenega kulturnega in ekološkega pomena.« S pričujočim delom je avtor brez dvoma potrdil, da bi morali biti med prvo poklicanimi pri varstvu naravne dediščine prav geografi, saj imamo ves čas pred očmi celovitost in interdisciplinarnost, ki sta nujni pri tovrstnih raziskavah. Knjiga bo sčasoma gotovo postala brevir za častilce nežive narave ter tega čudovitega koščka naše dežele.

Miha Pavšek

Marjan Ravbar, Jani Kozina:
Geografski pogledi na družbo znanja v Sloveniji
Georitem 19

Ljubljana 2012: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 79 strani, 23 slik, 12 preglednic, ISBN 978-961-254-373-0

Knjiga Geografski pogledi na družbo znanja v Sloveniji avtorjev Marjana Ravbarja in Janija Kozine ponuja zanimiv pogled na znanje kot četrti dejavnik gospodarskega napredka, poleg surovin, dela in kapi-



tala. Avtorja namreč ugotavljata, da nove oblike znanja ne nastopajo povsod, istočasno in enakomerno, temveč pronicajo zgolj iz določenih inovacijskih središč in povečujejo razlike v regionalni razvitosti.

V prvem delu knjige so predstavljene raziskave o družbi znanja, regionalnih inovacijskih sistemih in njihovem prispevku h gospodarski rasti, ki so v znanstveni literaturi že uveljavljene. Avtorja sta se osredotočila na razsežnosti družbe znanja in njene učinke v pokrajinski podobi, hkrati sta poskušala opredeliti dejavnike, ki vplivajo na razvoj družbe znanja, razjasnila pa sta tudi osnovno izrazje, ki je že uveljavljeno v znanstveni literaturi. Tako kot na številnih področjih, tudi opredeljevanje družbe znanja ni enotno. Mednarodno sprejete skupne definicije (še) ni, razpon pojmovanja družbe znanja pa sega od ozkih interpretacij učinkov tehnoloških inovacij do kompleksnejših razprav, ki segajo na področje sociologije, ekonomije in geografije. Avtorja sta se v knjigi oprla na geografske analize povezanosti med tehnološkim razvojem, faktorji konkurenčnosti in gospodarskimi učinki. Izhajala sta iz podmene, da je gospodarska učinkovitost v pokrajini povezana s kakovostjo človeškega kapitala, kjer so inovacije predpogoj za družbeni napredek, konkurenčnost in razvojni uspeh.

Družba znanja ima tehnično-tehnološke, ekonomskogeografske in regionalnogeografske razsežnosti. V knjigi je za vsako od njih opredeljena skupina kazalnikov, njihov izbor pa je operacionaliziran do te mere, da so statistično dosegljivi, za bralca razumljivi ter hkrati nazorni. Prva skupina kazalnikov, ki pokriva tehnično-tehnološko razsežnost, zajema tehnološki vidik in vidik infrastrukturne opremljenosti. Kazalniki ekonomskogeografske razsežnosti družbe znanja vrednotijo vidik trga delovne sile, talentov in naložb. V tretji skupini kazalnikov, ki so regionalnogeografske narave, pa so zajeti vidiki izobrazbe, človeških virov in velikosti vplivnega območja. Avtorja sta se v knjigi osredotočila na dve glavni raziskovalni vprašanji. Najprej sta raziskala ključne dejavnike družbe znanja v Sloveniji in njihovo medsebojno povezanost. Glede na to, da gre za kompleksen pojav, sta se odločila za celovitejše vrednotenje z upoštevanjem več spremenljivk v obliki faktorjske analize. V drugem delu analize sta želela preveriti, ali je Slovenijo moč razdeliti na območja s podobnimi značilnostmi družbe znanja. Z uporabo metode razvrščanja v skupine sta oblikovala tipologijo občin glede na dejavnike družbe znanja

in občine uvrstila v pet tipov: od razvojno-tehnoloških središč do nerazvitih območij. Sledila je tudi regionalnogeografska analiza družbe znanja v Sloveniji, ki je pokazala, da je razlog gospodarskih disparitet pogosto regionalna proizvodna usmerjenost, ključno vlogo pri tem pa imata izobrazbena sestava in infrastrukturna opremljenost, ki vplivata na gospodarsko sestavo območij in hitrost strukturnih sprememb.

Pomembno sporočilo knjige je spoznanje, da dejavniki družbe znanja niso zmanjšali, niti premostili razlik med regijami, ampak so jih utrdili oziroma celo poglobili. Avtorja zato v sklepu razmišljata, kako v prihodnje usmerjati razvoj, ki bi nas približal družbi znanja, kakršno poznamo v gospodarsko uspešnejših oziroma razvitejših državah sveta in na katero v svojih razvojnih dokumentih (že skoraj dve desetletji!) stavi tudi Evropska unija.

Nika Razpotnik Visković

Janez Nared, David Bole, Matej Gabrovec, Matjaž Geršič, Maruša Goluža, Nika Razpotnik Visković, Petra Rus:

Celostno načrtovanje javnega potniškega prometa v Ljubljanski urbani regiji

Georitem 20

Ljubljana 2012: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 89 strani, 27 slik, 2 preglednici, ISBN 978-961-254-402-7



Pisec predgovora Marjan Ravbar ugotavlja, da so sodobni družbenogospodarski procesi, kot so globalizacija, prehod v informacijsko družbo, porast mobilnosti, množična motorizacija, oblikovanje novih mrežnih struktur in decentralizacija gospodarskih dejavnosti, povzročili intenzivno preobrazbo obmestnega naselbinskega sistema. Kljub nekaterim pozitivnim učinkom, kot sta denimo zmanjševanje nasprotij

med mesti in podeželjem ter višja stopnja avtonomnosti obmestij, ima takšen razvoj številne negativne okoljske, družbene in gospodarske posledice, ki so lahko še posebej izraziti v podjetniško propulzivnih in gospodarsko uspešnih območjih, kot je na primer Ljubljanska urbana regija (LUR).

Privlačen, udoben in stroškovno ter časovno konkurenčen javni prevoz lahko bistveno omili posledice okoljsko in prostorsko škodljive suburbanizacije, obenem pa ima številne pozitivne družbene učinke. Ti se med drugim kažejo v izboljšanju kakovosti življenja, kar še posebej velja za določene skupine prebivalstva, ki si iz takšnih in drugačnih razlogov ne morejo privoščiti potovanja z avtomobilom. Kakovosten javni prevoz hkrati zmanjšuje družbeno neenakost, krepi stike med ljudmi in zmanjšuje izdatke za osebno mobilnost. Slovenija je z 14,9 % finančnih sredstev, ki jih v ta namen porabijo gospodinjstva, celo na drugem mestu med evropskimi državami!

Knjiga 'Celostno načrtovanje javnega potniškega prometa v Ljubljanski urbani regiji' obravnava različne vidike urejanja javnega potniškega prometa v LUR, pri čemer je izpostavljeno sodelovanje Ljubljane kot metropole z njenim funkcijsko povezanim zaledjem. Avtorji knjige so se vsekakor lotili zelo aktualne teme, ki predstavlja izziv številnim metropolitanskim regijam na poti k bolj trajnostnemu prostorske- mu in prometnemu vzorcu ter večji kakovosti življenja. V knjigi so združeni rezultati dveh projektov – mednarodnega projekta CATCH-MR: Skupni pristopi k prometnim izzivom v metropolitanskih regijah ter podoktorskega projekta Prometna raba tal: spreminjanje in vpliv na vsakodnevno življenje.

Knjiga ima 7 vsebinskih poglavij. Uvodu in predstavitvi metod sledi tretje poglavje, v katerem so avtorji preučili temeljne družbene procese v LUR. Avtorji ugotavljajo, da je ob suburbanizaciji in dekoncentraciji ekonomskih dejavnosti za LUR značilen tudi proces centralizacije na državni ravni, ki je še pospešil zgoraj omenjene družbenogospodarske procese in v urbani regiji povzročil kopičenje človeškega, kapitalnega in gospodarskega kapitala.

V četrtem poglavju so predstavljene temeljne značilnosti dnevne mobilnosti in dostopnost javnega potniškega prometa v LUR, ki jih spremljajo privlačni kartografski prikazi. Kot ugotavljajo avtorji, je za LUR v zadnjih letih značilno povečanje prometnih tokov v vse smeri. K temu je opazno prispevala izgradnja avtocest, ki vpliva na večji obseg mobilnosti zaposlenih, pri čemer pa so se prometni tokovi povečali tudi tam, kjer se cestne povezave niso bistveno izboljšale. Razmerje med načini prevoza potnikov (*modal split*) se je med letoma 2003 in 2008 spreminjal v smer večjega deleža voženj z avtomobilom. Avtorji so preučili tudi razmerja med potovalnimi časi in frekventnost voženj. Ugotovili so, da so frekvence primerne le na štirih glavnih koridorjih javnega potniškega prometa, kar avtorje napeljuje k sklepu, da ni treba bistveno spreminjati omrežja linij, temveč le izboljševati frekvence voženj na obstoječih linijah. Pozornost si zasluži tudi ugotovitev, da je delež vozačev, ki uporabljajo javni promet, največji na območjih s časovno konkurenčno, zlasti železniško povezavo. To velja predvsem za relaciji Ljubljana–Litija in Ljubljana–Borovnica. S pomočjo uporabe geoinformacijskih orodij so avtorji preučili dostopnost do obrtno-poslovnih con, določili pa so tudi območja, kjer je glede na dovolj visoko gostoto prebivalstva smiselno organizirati javni promet.

V petem poglavju najdemo pregled dobrih praks iz Evrope in kritičen pregled izbranih ukrepov v Ljubljanski urbani regiji. Integrirani javni potniški promet v regiji, financiranje javnega potniškega prometa s cestninami, prednostno obravnavanje javnega potniškega prometa, načrtovanje dobrih prestopnih točk in izboljšanje dostopa do javnega prometa – vse to so primeri dobre prakse, ki jih najdemo marsikje v Evropi in jih vsekakor velja posnemati. Nekaj izboljšav v ponudbi javnega potniškega prometa je bilo v zadnjih letih opaziti tudi v posameznih občinah v LUR (delna tarifna integracija mestnega in medkrajevnega prometa, izgradnja P + R parkirišč ...), a sta njihova podrobnejša analiza in vrednotenje ugotovili precej šibkih točk in nedodelanosti.

Šesto poglavje daje knjigi še posebno dodano vrednost. Avtorji so v njem navedli vrsto konkretnih predlogov, priporočil in možnih rešitev za nastali položaj. Pripravili so jih na podlagi splošnih priporočil iz projekta CATCH-MR, jih dopolnili z relevantnimi spoznanji iz urbane regije ter jih prilagodili njenim potrebam. Na podlagi analiz, načel in priporočil je v knjigi predstavljena tudi idejna zasnova javnega potniškega prometa na notranjskem koridorju.

Eno od glavnih sporočil knjige je spoznanje o pomenu povezanosti prostorskega in prometnega načrtovanja za skladen razvoj, večjo kakovost bivanja ter izboljšano konkurenčnost regionalnega gospodarstva. Ob tem mora biti načrtovanje celovito, potekati pa mora na ravni celotne funkcijske regije; sektorske in upravne razmejitve morajo biti presežene. Kot navajajo avtorji, morajo biti izbrane rešitve »... premišljene, usklajene in dolgoročno vzdržne, saj so sicer lahko breme prihodnjim generacijam ...«. Avtorji ob tem opozarjajo na nujnost posodobitve celotnega sistema javnega potniškega prometa v LUR.

Kot ugotavljajo avtorji, se »... s podobnimi težavami soočajo tudi druge metropolitanske regije, le da so v iskanju rešitev velikokrat korak pred nami. Za vzor so nam lahko predvsem metropolitanske regije z integriranim javnim potniškim prometom ter hkratnim celovitim sistemom načrtovanja, ki presega sektorske pristope in vključuje vse relevantne deležnike, od katerih je v največji meri odvisna izpeljava zastavljenih ciljev ...«. Upati je, da bo k hitrejšem in bolj odločnem udejanjanju omenjenih rešitev pripomoglo tudi obravnavano delo. Odlikuje ga močna sporočilnost, pa tudi tekoče in razumljivo napisano besedilo, zato se ga vsekakor spleča vzeti v roke.

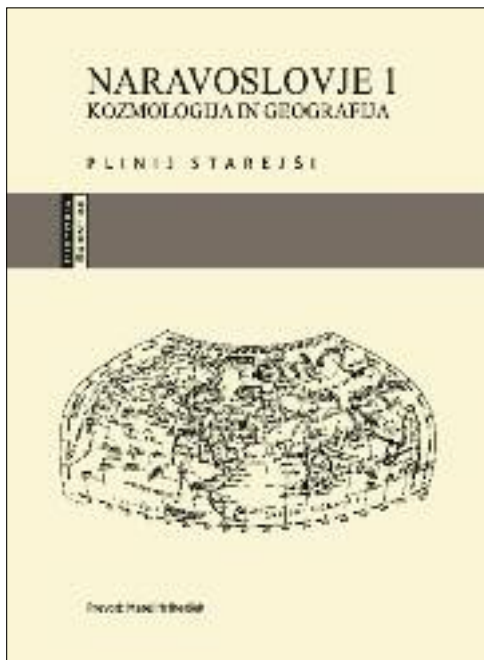
Jernej Tiran

Plinij Starejši:

Naravoslovje 1: Kozmologija in geografija, knjige 1–6

Zbirka *Historia scientiae*

Ljubljana 2012; Založba ZRC, 362 strani, ISBN 978-961-254-425-6



Obsežno delo *Naturalis historia* 'Naravoslovje', ki ga je napisal *Gaius Caecilius Secundus Plinius maior* 'Plinij Starejši', je enciklopedija antične dobe. Je eno najobsežnejših in strokovno najzahtevnejših del, kar se jih je ohranilo iz rimske antike. Plinij je vsebino črpal iz obstoječih virov. Naslonil se je na 146 rim-

skih in 327 grških piscev. V celoto je povezal obsežna esejistična besedila s področja naravoslovnih in sorodnih znanosti. Na eni strani opisuje snovi, naravne procese in pojave, na drugi pa razlaga njihov vpliv na vsakdanje življenje ljudi, tako da je njegovo podajanje znanja skladno s sodobno geografijo, ki teži k povezovanju narave in človeka.

Plinij se je rodil leta 23 v kraju *Novum Comum*, današnjem Comu v Lombardiji, umrl pa je leta 79 v kraju *Stabiae* blizu današnjega Neaplja ob izbruhu Vezuva. Je edini rimski pisec, ki se je ukvarjal s tako pisano paleto različnih znanosti. Še vedno je ena glavnih referenc za poznavanje antične geografije, kozmologije in astronomije, pa tudi antične zoologije, botanike, farmacije, metalurgije in mineralogije. Vplival pa ni le na naravoslovje, ampak tudi na umetnost, predvsem z opisi živali, na katere so se pri upodabljanju naslanjali slikarji in kiparji, in preglednim opisom antičnih ustvarjalcev in njihovih umetnin, kar je prav tako vključil v *Naravoslovje*.

Strokovna avtoriteta je ostal vse do 17. stoletja, ko je hitrejši razvoj naravoslovnih znanosti prinesel nova spoznanja in nove, sodobnejše enciklopedije. Plinija in njegovo *Naravoslovje* so spet začeli preučevati v 20. stoletju, še posebej poglobljeno pa v zadnji desetletjih, ko sodobna znanost skuša eksperimentalno potrditi ali ovreči dognanja antičnih znanstvenikov in z novimi metodami osvežiti Plinija in njegovo delo. Namreč marsikaj, kar je pred stoletjem in več veljalo za napačno, sodobne metode gledajo skozi povsem novo prizmo.

Plinijevo *Naravoslovje* ima kar 36 knjig. *Naravoslovje 1* je le prva knjiga integralnega prevoda Plinijevega dela. Skrbno ga opravlja Matej Hriberšek, ki je diplomiral iz klasične filologije, magistriral in doktoriral pa iz jezikoslovja.

V prvo knjigo je prevajalec združil 6 Plinijevih knjig: prva je kazalo vseh 36 knjig, druga se ukvarja s kozmologijo, ostale štiri pa so posvečene geografiji. Prvi dve geografski knjigi se ukvarjata z Evropo, drugi dve pa z Afriko in Azijo. Uvod v vse knjige pa je posvetilno pismo, ki ga je Plinij naslovil: Plinij Secund pozdravlja svojega cesarja Vespazijana. Z ozemljem današnje Slovenije se ukvarja predvsem zadnji del tretje knjige, torej prve knjige o Evropi.

Pri vsaki knjigi je na začetku zaradi preglednosti ponovljen seznam vsebine iz prve knjige. Majhne arabske številke označujejo poglavja latinskega izvirnika, velike arabske številke pa odstavke. Besedila v oklepajih so prevajalčeva pojasnila, ki so nujna za lažje razumevanje pomena izvirnega besedila, ki je sicer polno jezikovnih poigravanj.

Knjiga je izšla v knjižni zbirki *Historia scientiae*, ki jo ureja Matjaž Vesel, izdaja pa Založba ZRC, katere glavni urednik je Aleš Pogačnik. V tej zbirki je izšlo že več prevodov izjemnih znanstvenih del, ki so močno vplivala na nadaljnji znanstveni razvoj, na primer leta 2009 (ponatis leta 2013) knjiga O nastanku vrst Charlesa Darwina, ki je prvič izšla leta 1859.

Bralcem *Geografskega vestnika*, še posebej raziskovalcem in učiteljem, knjigo res toplo priporočam. A vzemite si čas, kar nekaj časa, saj branje kljub esejističnemu slogu zahteva zbranost, česar pa nam ob hitrem sodobnem življenju pogosto manjka.

Založbi ZRC pa želim, da bo kljub težkim finančnim razmeram našla dovolj sredstev in nadaljevala z razmeroma dragim, a za našo znanost izjemno pomembnim projektom izdajanja prevodov zgodovinsko pomembnih znanstvenih del v slovenski jezik.

Nekaj mesecev za prevodom je pri isti založbi in v isti zbirki izšla še spremna študija prevajalca Mateja Hriberška, ki s podrobnimi pojasnili, indeksom, biografskimi opisi virov in dvema zemljevidoma dopolnjuje in lajša branje prevoda Plinijevega *Naravoslovja 1*.

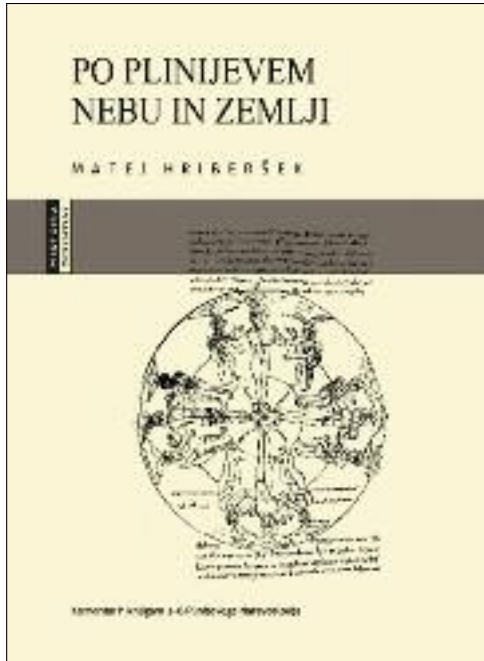
Drago Perko

Matej Hriberšek:

Po Plinijevem nebu in Zemlji

Zbirka *Historia scientiae*

Ljubljana 2013: Založba ZRC, 806 strani, 2 zemljevida, ISBN 978-961-254-462-1



Nekaj mesecev za prevodom prvih šestih knjig Plinijevega Naravoslovja, ki so kot enotno delo izšle z naslovom Naravoslovje 1: Kozmologija in geografija, je pri isti založbi in v isti zbirki izšla še spremna študija prevajalca Mateja Hriberška s podrobnimi pojasnili, indeksom, opisi virov in dvema zemljevidoma.

Knjiga ima nad 800 strani in je več kot dvakrat debelejša od prevoda prvih šestih knjig.

Sprva sta prevajalec in založba načrtovala, da bodo pojasnila dopolnjevala prevod v opombah pod črto. Med prevajanjem pa so se pojasnila tako namnožila, da bi preveč obremenila prevod. Zato sta se prevajalec in urednik odločila za posebno knjigo. Tako se bralec lahko povsem posveti prevodu, če pa ga kakšna podrobnost posebej zanima, si pojasnilo lahko prebere v tej posebni knjigi.

Knjigo sestavlja 6 poglavij: Posvetilna stran, Knjigi na pot, Seznam kratic in virov, Seznam Plinijevih virov, Komentar ter Imensko in stvarno kazalo. Najobsežnejše, dobri dve tretjini knjige, je peto poglavje, Komentar, s 562 stranmi pojasnil, ločenih po posameznih Plinijevih šestih knjigah.

Pojasnila se nanašajo predvsem na predstavitve zgodovinskih dogodkov, zgodovinskih in geografskih predstavitev mest, pokrajin, rek in drugih geografskih pojavov, primerjave prevodnih različic imen in primerjave rokopisnih različic besedil. Navedena so tudi številna sklicevanja na besedilo znotraj Naravoslovja ter na druge grške in latinske pisce.

Prevajalec ugotavlja, da je imel izjemno velike težave pri lastnih osebnih in zemljepisnih imenih, predvsem pri slovenjenju in zemljepisni legi, zato se je za dodatno pomoč obrnil na jezikoslovce, zgodovinarje, arheologe, geografe in druge strokovnjake, ki se jim v poglavju Knjigi na pot tudi poimensko zahvaljuje in celo pravi: »... Čeprav je komentar avtorsko delo spodaj podpisane, je končni rezultat plod skupinskega dela ...«.

In res, osrednje poglavje knjige bi bilo bistveno težje razumljivo, če knjiga ne bi imela posebnega poglavja Imensko in stvarno kazalo, kjer so zapisana tudi lastna in zemljepisna imena v izvirni in slovenjeni obliki, in dveh zemljevidov z vrisanimi imeni in legami krajev na predlistu in nekaterih drugih geografskih pojavov, predvsem dežel in morij, na zalistu. Zemljevida je izdelal Oddelek za tematsko kartografijo Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU.

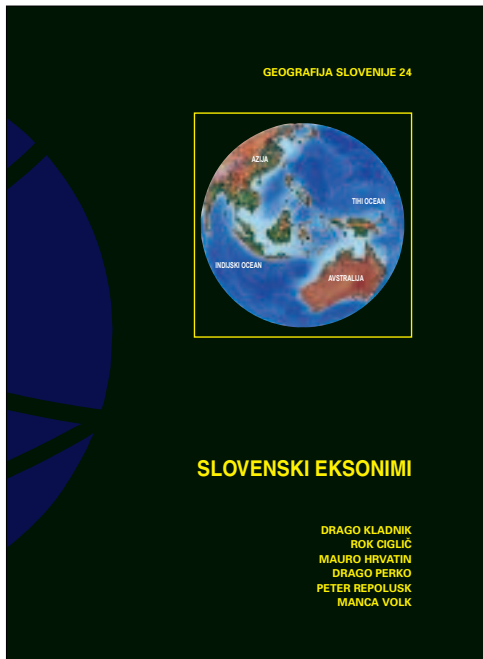
Tako si bralec lažje umesti in predstavlja določene dogodke, osebe in kraje, omenjene v prevodu Plinijevega Naravoslovja, za geografje pa je prostorska umestitev seveda še posebej pomembna.

Knjiga je nastajala v okviru triletnega projekta, ki ga je financirala Javna agencija za knjigo Republike Slovenije. V tem projektu sta bila avtorjeva najtesnejša sodelavca urednik knjižne zbirke *Historia scientiae*, Matjaž Vesel, in glavni urednik Založba ZRC, Aleš Pogačnik, za katera avtor pravi, da sta: *»... z izjemno mero potrpežljivosti in razumevanja vseskozi bdela nad mojim delom in s kopico dobre volje poskrbela, da se je uspešno končalo; brez njunega sodelovanja bi končni rezultat projekta še zdaleč ne bil takšen, kakršen je...«.*

Drago Perko

**Drago Kladnik, Rok Ciglič, Mauro Hrvatini, Drago Perko, Peter Repolusk, Manca Volk:
Slovenski eksonimi
Geografija Slovenije 24**

Ljubljana 2013: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 244 strani, 10 slik, 21 preglednic, 51 zemljevidov, ISBN 978-961-254-412-6



Zemljepisno ime je lastno ime naselij, delov zemeljskega površja, nebesnih teles, stvarno ime pa lastno ime ustanov, organizacij, podjetij, ki je po definiciji ustaljeno in nedvoumno identificira ter indi-

vidualizira kakega izmed naštetih objektov. Vsako zemljepisno ime je vezano na strogo določen zemljepisni objekt, kar pa ne pomeni, da se ne more pojavljati več enakih zemljepisnih imen. Nastane na določeni točki časovne osi in na natanko določenem jezikovnem ozemlju. Skupek vseh zemljepisnih imen na svetu in v vseh jezikih delimo na endonime in eksonime. Endonim je ime od znotraj (*ἐνδον* = znotraj), eksonim pa ime od zunaj (*ἐξω* = brez, to je zunaj). Ljudje so od nekdaj poimenovali pojave z ene od teh dveh lokacij, torej od znotraj ali od zunaj, odvisno, ali živijo na območju poimenovanega pojava ali pa nanj gledajo iz določene razdalje. Slovenski endonimi so slovenska zemljepisna imena znotraj slovenskega etničnega ozemlja, slovenski eksonimi pa slovenska zemljepisna imena na vseh ostalih ozemljih, če se razlikujejo od endonimov na teh ozemljih. Tako je Ljubljana slovenski endonim in *Laibach* nemški eksonim za glavno mesto Slovenije, Dunaj pa slovenski eksonim in *Wien* nemški endonim za glavno mesto Avstrije. Na drugi strani London ni slovenski eksonim za angleški London, saj se slovenski zapis tega zemljepisnega imena kljub drugačni izgovarjavi ne razlikuje od zapisa v angleškem jeziku. Med slovenske eksonime v ožjem pomenu spadajo le slovenska zemljepisna imena, ki se povsem razlikujejo od izvornih endonimov, na primer Nemčija za *Deutschland* ali Carigrad za *Istanbul*, v širšem pomenu pa tudi zemljepisna imena, prevedena v slovenščino, na primer Skalno gorovje za *Rocky Mountains* ali Rumena reka za *Huang He*, podomačena oziroma poslovenjena zemljepisna imena, na primer Pariz za *Paris* ali Avstralija za *Australia*, in umetna zemljepisna imena, ki nimajo ustrezne izvorne oblike, na primer Panonska kotlina ali Amazonsko nižavje.

Štiriindvajseta knjiga zbirke Geografija Slovenija z naslovom »Slovenski eksonimi« je rezultat osem letnega dela Draga Kladnika, znanstvenega svetnika na Geografskem inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter njegovih sodelavcev Roka Cigliča, Maura Hrvatina, Draga Perka, Petra Repoluska in Mance Volk Bahun.

Temeljno gradivo za knjigo predstavljajo rezultati doktorskega dela Draga Kladnika z naslovom *Tuja zemljepisna imena v slovenskem jeziku; razvojni vidiki in problematika njihove rabe*, ki ga je avtor skupaj s sodelavci oplemenitil z raziskavo z naslovom *Slovenski eksonimi: metodologija, standardizacija, GIS*, ki sta jo sofinancirali Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Knjigo lahko razdelimo na tri glavne vsebinske dele. Prvi del je razdeljen na 6 poglavij. V uvodnem poglavju avtorji orišejo preučevanje eksonimov v Sloveniji ter knjigo umestijo v evropski okvir sorodnih publikacij. Sledita teoretično poglavje o eksonimih, njihovi definiciji, problematiki razmejevanja z endonimi ter o mednarodnih priporočilih in načelih rabe, ter metodološko poglavje o virih za zajem imen in merilih za njihovo vključevanje. V analitičnem poglavju o pogostnosti pojavljanj eksonimov je ponazorjena dejanska pogostnost ter razmerje med eksonimskimi in endonimskimi različicami imen. Na koncu vsebinskega dela sta še dve metodološki poglavji; prvo se nanaša na tabelarični prikaz eksonimov, drugo pa na njihov grafični prikaz.

Drugi vsebinski del predstavlja preglednica v katero je vključenih 3819 najpogosteje rabljenih eksonimov. Posamezen eksonim je opremljen z enajstimi kategorijami v stolpcih. Poleg zaporedne številke in eksonima oziroma podomačenega imena, so v preglednici naslednje kategorije: originalno ime, jezik originalnega imena, pomenski tip eksonima, tip podomačevanja, lega eksonima glede na celino oziroma ocean ter državo oziroma morje, zemljepisne koordinate ter koordinate na priloženih zemljevidih. Omenjeni preglednici je dodana še preglednica s 353 alonimi in istimi kategorijami kot so v prvi preglednici z izjemo koordinat na zemljevidih, saj alonimi na zemljevidih niso prikazani.

V tretjem delu knjige so na enainpetdesetih zemljevidih prikazani vsi v preglednici obravnavni eksonimi.

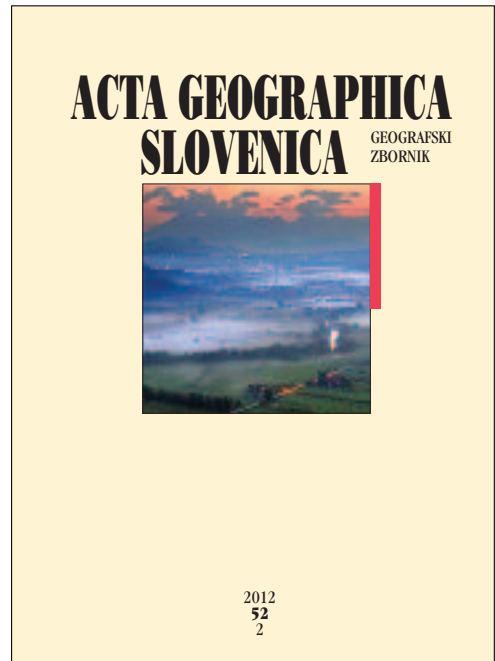
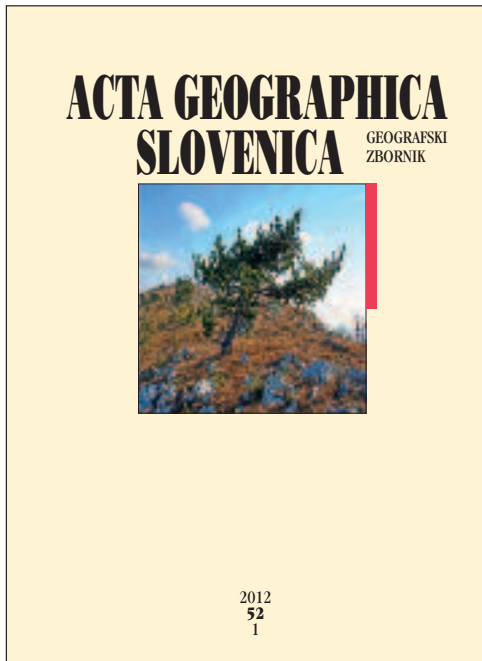
Knjiga bralca v prvi vrsti seznanja z občo problematiko tujih zemljepisnih imen. Njihova raba je neenotna, čeprav je bilo ugotovljeno, da se sčasoma razlike vendarle zmanjšujejo. Knjiga je pomemben prispevek k poenotenju rabe tujih zemljepisnih imen v javnih, strokovnih in znanstvenih krogih, kar bo omogočilo povsem nedvoumno identifikacijo poimenovanih posameznih pojavov in objektov. Nekateri slovenski eksonimi, ki jih predstavlja knjiga, zvenijo dokaj arhaično, a je kljub temu pomembno, da so

zabeleženi, saj je tako poskrbljeno, da ta pomemben segment slovenskega jezika ne bo utonil v pozabo. Knjiga prispeva ne le k ohranjanju jezikovne dediščine kot pomembnega vidika naše kulturne dediščine, temveč tudi k ohranjanju nacionalne identitete.

Matjaž Geršič

Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik 52-1 in 52-2

Ljubljana 2012: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, sozaložnik SAZU, 463 strani, ISSN 1581-6613



Revija v letniku 52 prinaša sedemnajst znanstvenih prispevkov, osem v prvi in devet v drugi številki. V tokratnem letniku prevladujejo domači prispevki, pet pa je tujih, od katerih so štiri napisali srbski avtorji. Na splošno je bilo v zadnjih letnikih objavljeno več prispevkov iz Srbije, kar je po eni strani odraz sodelovanja med Geografskim inštitutom Antona Melika ZRC SAZU in nekaterimi sorodnimi srbskimi inštitucijami, po drugi strani pa tudi srbski sistem ocenjevanja raziskovalcev zahteva objave v revijah, ki so vključene v mednarodne indekse citiranja ter imajo faktor vpliva, teh pa v Jugovzhodni Evropi s področja geoznanosti ni prav veliko. Acti geographici Slovenici faktor vpliva (IF) med posameznimi letniki revije še relativno močno niha: IF za leto 2009 0,714; IF za leto 2010 0,346; IF za leto 2011 1,333 in IF za leto 2012 0,484. IF za leto 2011 je bil najvišji med vsemi slovenskimi revijami vključenimi v indekse citiranja.

Leta 2012 so vede o Zemlji praznovale posebno obletnico. Pred natanko sto leti sta namreč Alfred Wegener in Milutin Milanković, neodvisno drug od drugega, napisala dva za geoznanosti izredno pomembna članka. V njih sta razvila revolucionarni teoriji, ki temeljita na viziji premikanja kontinentov ter vplivu gibanja Zemlje, njene orbite in osi na stanje podnebja na njej. Njuna prispevka sta za vede

o Zemlji naredila to, kar je teorija evolucije naredila za biologijo, teorija relativnosti pa za fiziko. Oblikovala sta celovit pregled Zemljine dinamike tako z astronomskega kot zemeljskega vidika ter povzročila pravo revolucijo s tem, ko sta zavrgla ideji klimatološko samozadostne Zemlje in nepremičnih kontinentov. V počastitev te obletnice sta Aleksander Petrović (Filološka fakulteta Univerze v Beogradu) in Slobodan B. Marković (Prirodoslovno-matematična fakulteta Univerze v Novem Sadu) napisala uvodni prispevek za prvo številko z naslovom 'Cikli revolucije: kako sta Wegener in Milanković spremenila vede o Zemlji'. Prispevek nedvomno sodi med tiste, ki bi jim moral prebrati vsak, ki se zanima za to področje. Soroden članek z naslovom 'Alfred Wegener in rojstvo teorije o potovanju celin' je bil ob tej obletnici objavljen tudi v reviji *Proteus* (75-4). Tudi drugi prispevek z naslovom 'Ledenik Debeli namet od druge polovice 20. stoletja do danes' je napisal srbski avtor. Predrag Djurović (Geografska fakulteta Univerze v Beogradu) predstavlja ledenik Debeli namet na Durmitorju v Črni gori, ki je eden izmed dveh še obstoječih ledenikov v jugovzhodnem delu Balkanskega polotoka (drugi se nahaja v Prokletijah v Albaniji). Ledenik spada med male ledenike in je v tem pogledu soroden našima Triglavskemu ledeniku in Ledeniku pod Skuto. Glavni poudarek prispevka je, da spremembe velikosti Debelega namesta v zadnjega pol stoletja niso bile tako obsežne kot pri drugih ledenikih v Južni Evropi. Članek je neke vrste nadaljevanje članka istega avtorja izpred štirih let z naslovom 'Rekonstrukcija pleistocenskih ledenikov na Durmitorju v Črni Gori' (DOI: 10.3986/AGS49202). S področja fizične geografije je tudi tretji prispevek z naslovom 'Vplivni dejavniki umikanja flišnih klifov na slovenski obali, ki so ga napisali Ela Šegina, Blaž Komac in Matija Zorn (zadnja dva Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU). Članek med drugim prinaša pregled dejavnikov, ki vplivajo na hitrost umikanja klifov ob slovenski obali, aplikativna vrednost pa je v ocenah ogroženost posameznih odsekov obale zaradi pobočnih procesov. Četrty je prispevek Mitje Durnika z naslovom 'Vrednotenje udeležbe javnosti pri ocenjevanju okoljskih javnih politik: primer Slovenije in Kanade'. Participativni pristop je sigurno nekaj, za kar smo v Sloveniji imeli/imamo premalo posluha. Sledi prispevek Draga Kladnika in Davida Boleta (oba Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU) z naslovom 'O življenju slovenskih eksonimov in njihovem poznavanju v strokovni javnosti'. Članek med drugim obravnava življenjske cikle slovenskih eksonimov – od nastanka eksonima, njegove čedalje pogostejše rabe, pogoste in splošne rabe, čedalje redkejša raba oziroma odmiranja, do odmrtnja in pozabe. Branislav S. Djurdjev, Daniela Arsenović, Stevan Savić (Prirodoslovno-matematična fakulteta Univerze v Novem Sadu) v naslednjem prispevku z naslovom 'Smrtnost v povezavi s temperaturami v Beogradu v obdobju 1888–2008' pišejo o soodvisnosti temperature in umrljivosti. V zadnjih dvajsetih letih je na primer njuna povezanost negativna. Sedmi je prispevek Iuliane Vijulie in sodelavcev (Geografska fakulteta Univerze v Bukarešti) z naslovom 'Ocena razdrobljenosti kmetijskih zemljišč v Romuniji – študija na primeru občine Izvoarele v okrožju Olt'. Iz prispevka je razvidno, da razdrobljenost kmetijskih zemljišč predstavlja resen problem, ki vpliva na kmetijsko proizvodnjo v najrodovitnejših delih Romunije. Zadnji prispevek v prvi številki ima naslov 'Privlačnost cest za nelegalno odlaganje odpadkov glede na pokrajinske razlike v Sloveniji' in so ga napisali Janez Matos (Društvo Ekologi brez meja), Krištof Oštir (Inštitut za antropološke in prostorske študije ZRC SAZU) in Jaka Kranjc (Društvo Ekologi brez meja). Potrdili so trditve starejših raziskav, da je bližina cest nadpovprečno privlačna za nelegalno odlaganje odpadkov. Glede pokrajinskih razlik pa so ugotovili, da reliefno razgibani in redkeje poseljeni pokrajinskoekološki tipi dosegajo tudi do desetkrat višje vrednosti indeksa privlačnosti za nelegalno odlaganje odpadkov kot ravninska in gosteje poseljena območja.

Drugo številko začenja prispevek Mateje Ferk (Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU) in Mateja Liparja (Naravoslovnotehniška fakulteta Univerze La Trobe) z naslovom 'Eogenetske jame v pleistocenskem karbonatnem konglomeratu v Sloveniji'. Avtorja obravnavata jame v gorenjskem konglomeratu, ki je razvojno še v zgodnji fazi diagenese. Gre do neke mere za nadaljevanje prispevka z naslovom '*Eogenetic caves in conglomerate: an example from Udin Boršt, Slovenia*', ki sta ga avtorja pred dvema letoma objavila v reviji *International Journal of Speleology* (40-1; DOI: 10.5038/1827-806X.40.1.7). Sledi mu prispevek Andreje Paušič in Andraža Čarnija (oba Biološki inštitut Jovana Hadžija ZRC SAZU) z naslovom 'Spremembe krajine na območju belokranjskega nizkega krasa v zadnjih 220 letih'. Gre za kla-

sično raziskavo sprememb rabe tal, s katerimi smo se v preteklosti pretežno ukvarjali geografi (glej letnike *Acte geographice Slovenice* 35, 42, 44-1, 45-1, 46-1), danes pa se s tem področjem ukvarjajo tudi druge vede, v tem primeru biologija. Tretji je prispevek Roka Cigliča in sodelavcev (Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU) z naslovom 'Kras kot kazalnik za določanje manj primernih območij za kmetijstvo'. Raziskava kaže velike, a nemalokrat neizkoriščene aplikativne možnosti geografije, saj so avtorji razvili poseben kazalnik, ki preprečuje, da bi slovenski kmetje na kmetijsko manj ugodnih kraških območjih bili, zaradi »togh« kazalnikov Evropske unije za določanje manj primernih območij za kmetijstvo, neupravičeno finančno oškodovani s strani evropskih kmetijskih finančnih spodbud. Četrty je prispevek Naje Marot (Urbanistični inštitut Republike Slovenije) in Jörna Harfsta (dresdenski Inštitut za okoljski urbani in regionalni razvoj) z naslovom 'Porudarski potenciali in razvoj nekdanjih rudarskih regij srednje Evrope: študiji primera iz Nemčije in Slovenije'. Avtorja obravnava značilnosti porudarskih potencialov in njihovo vlogo v regionalnem razvoju v nekdanjih rudarskih regijah. Peti je prispevek Nataše Kolega in Mojce Poklar (obe Harpha Sea) z naslovom 'Morfološka analiza slovenske obale s podatki lidarskega in sonarskega snemanja'. Avtorici s pomočjo natančnega daljinskega zaznavanja obravnava reliefne značilnosti slovenskega obalnega pasu, tako na kopnem (na primer klifi) kot v priobalnem pasu (na primer abrazijske terase). Predvsem pa je združitev lidarskih kopenskih podatkov s sonarskimi podvodnimi omogočila hkratno opazovanje procesov na stiku kopnega in morja. Sledi prispevek Davida Boleta in sodelavcev (Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU) z naslovom 'Celostno načrtovanje javnega potniškega prometa med mestom in regijo na primeru Ljubljane', v katerem avtorji opozarjajo na povezanost prometnega načrtovanja s poselitvenim vzorcem in posledično na potrebo po celostnem načrtovanju obeh – poselitvenega in prometnega sistema. Za vse, ki jih tovrstna problematika bolj zanima, pa je prav tako leta 2012 izšla monografija z naslovom 'Celostno načrtovanje javnega potniškega prometa v Ljubljanski urbani regiji' (Georitem 20, Založba ZRC; <http://giam2.zrc-sazu.si/sites/default/files/9789612544027.pdf>; glej knjižno poročilo v tej številki). Sedmi je prispevek Boštjana Kerblerja (Urbanistični inštitut Republike Slovenije) z naslovom 'Staranje doma s pomočjo informacijsko komunikacijskih tehnologij'. Kot odgovor na probleme, povezane s staranjem prebivalstva, so družbe v razvitih državah v obstoječe sisteme zdravstvenega varstva ter socialne in stanovanjske oskrbe starejših začele vključevati koncept staranja doma s pomočjo informacijsko komunikacijskih tehnologij. Avtor na podlagi literature podaja stanje na tem področju. Sledi prispevek Ljiljane Živković z naslovom 'K institucionalnemu in organizacijskemu okviru za razvoj Nacionalne prostorske podatkovne infrastrukture v Srbiji', katerega cilj je opredeliti primeren družbeni oziroma institucionalni ter organizacijski okvir za razvoj prostorske podatkovne infrastrukture v Srbiji. Zadnji je prispevek Maruše Nučič (Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU) z naslovom 'Interdisciplinarnost znanosti o trajnostnosti: časovna dinamika'. Avtorica prikaže interdisciplinarnost raziskovanja na področju znanosti o trajnostnosti v obdobju 1991–2011, ter izpostavi osrednjo vlogo okoljskih znanosti in tehnologij za razvoj tega področja, ne pozabi pa tudi opredeliti vlogo geografije na tem področju.

Kot vsi letniki revije od leta 1995 (letnik 35), je tudi tokratni prosto dostopen na spletni strani: <http://ags.zrc-sazu.si/>. Poleg tega je revija dostopna še prek nekaterih drugih spletnih portalov: *Geoscience e-Journals* (<http://paleopolis.rediris.es/geosciences/>), *Google scholar* (<http://scholar.google.si/>) in *EBSCOhost* (<http://www.ebscohost.com/>) ter v direktoriju prosto dostopnih znanstvenih revij DOAJ (*Directory of open-access journals*; <http://www.doaj.org/>) in Digitalni knjižnici Slovenije (<http://www.dlib.si>).

Matija Zorn

Janez Nared, Nika Razpotnik Visković (urednika):

Moving People: Towards Sustainable Mobility in European Metropolitan Regions

Potsdam 2012: Joint Spatial Planning Department Berlin-Brandenburg, 111 strani,

ISBN 978-1-934293-06-5



V zadnjem obdobju se v prometnih krogih čedalje bolj krepi mišljenje, da je treba preiti od ustaljene prakse zagotavljanja dostopnosti za osebne avtomobile k izboljševanju dostopnosti za ljudi. K temu sta veliko prispevala vse višja zavest o kakovosti življenjskega okolja in zahteve po gospodarski konkurenčnosti. Namesto prevoza z osebnimi avtomobili je sedaj v ospredju potreba po prevozu ljudi. Hierarhija prevoznih načinov narekuje, da je zlasti na območjih velike gostote poselitve, ki so značilna za metropolitanske regije, treba najprej spodbujati nemotorizirane oblike premikanja, kot sta hoja in kolesarjenje, nato javni potniški promet in šele na koncu najbolj netrajnosten osebni avtomobilski promet. V znanstveni literaturi ne manjka zgledov, ki kažejo, da se z zmanjševanjem intenzivnosti uporabe prevoznih načinov v tem vrstnem redu povečujeta tako kakovost življenja kot gospodarska konkurenčnost gosto poseljenih območij.

Kljub številnim dosežkom stroke, nove prometne rešitve marsikje vse prepočasi prihajajo v ospredje. Razlogov za to je več. V globalnem smislu to preprečuje predvsem močan naftno-industrijski lobi, ki s prodajo pogonskih goriv in osebnih avtomobilov kuje zajetne dobičke. Tej realnosti se je v praksi zelo težko izogniti. Svetovna kapitalistična logika narekuje, da se ponudba povečuje premosorazmerno s povpraševanjem, oglaševalska politika pa je skozi pretekla desetletja ustvarila močno potrebo po posedovanju in rabi osebnega avtomobila tudi v primeru, ko ta predstavlja samo statusni simbol. Če po eni strani priznamo poraz v bitki svetovnim igralcem s tega področja, s katerimi se je neposredno težko boriti, se moramo istočasno vprašati, kaj lahko na krajevni oziroma regionalni ravni naredimo, da ne izgubimo vojne. Tu je rešitev in vzvodov zagotovo več. Metropolitanske regije kot gonilne sile razvoja posedujejo zmogljivosti za načrtovanje, financiranje in udejanjanje novih prometnih rešitev. Prek

načrtovanja in udejanja lastne prometne politike lahko odločilno vplivajo na uporabo posameznih prevoznih načinov. S številnimi ukrepi je namreč mogoče tudi kratkoročno spreminjati še tako globoko zasidrane potovalne navade ljudi.

V tem oziru je posebnega pomena sodelovanje različnih metropolitanskih območij, s čimer prihaja do izmenjave dobrih praks in hitrejšega prehoda v nizkoogljično družbo. Dober primer tovrstnega povezovanja je mednarodni projekt *CATCH_MR* (*Cooperative Approaches to Transport Challenges in Metropolitan Regions*/Skupni pristopi k prometnim izzivom v metropolitanskih regijah; <http://www.catch-mr.eu/>), ki je bil v obdobju 2010–2012 financiran iz evropskega programa Interreg IVC. Z njim so predstavniki sedmih metropolitanskih regij (Oslo-Akershus, Göteborg, Berlin-Brandenburška, Dunaj-Spodnja Avstrija, Budimpešta, Ljubljana in Rim) iskali rešitve za trajnostno mobilnost v metropolitanskih regijah, ki naj bi prispevala k večji kakovosti življenja, konkurenčnosti gospodarstev in skladnejšemu regionalnemu razvoju.

Glavni izsledki projekta so zbrani v znanstveni monografiji *Moving People: Towards Sustainable Mobility in European Metropolitan Regions*. V kontekstu spodbujanja trajnostne mobilnosti se publikacija osredotoča predvsem na štiri glavna področja, in sicer: 1) zmanjševanje povpraševanja po prometu, zlasti z boljšo integracijo prostorskega in prometnega načrtovanja, 2) spreminjanje načina prevoza, posebej z izboljševanjem privlačnosti lokalnega javnega prometa, 3) povečanje rabe učinkovitih in nizkoizpustnih tehnologij v osebni in javni promet in 4) okrepljeno sodelovanje med metropolo in regijo pri skupnem načrtovanju. Navedene teme so bile v okviru projekta, ob uporabi metod participativnega planiranja, obravnavane na sedmih mednarodnih delavnicah, pri čemer je vsaka sodelujoča metropolitanska regija organizirala po eno. Za vsako od področij so predlagani številni ukrepi, ki naj bi vodili k povečanju trajnostne mobilnosti. Dodana vrednost temu je, da so vsi ukrepi podprti s primeri dobrih praks iz sodelujočih metropolitanskih območij. V okviru tega publikacija zelo dobrodošlo ponuja tudi medsebojno primerjavo njihovega geografskega konteksta, kar bralcu omogoča razumevanje posebnosti, v katerih posamezen prometni ukrep daje pozitivne rezultate.

Učenje na primerih dobrih praks lahko veliko pomaga pri razreševanju prometnih, gospodarskih, okoljskih in družbenih izzivov v metropolitanskih regijah. Omejevanje nenehne rasti osebnega avtomobilskega prometa in spodbujanje uporabe javnega potniškega prometa gotovo predstavlja pravo pot. To je toliko lažje doseči, če so na voljo preverjeni ukrepi, ki so se v določenih okoliščinah že izkazali za koristne. V prihodnjih tovrstnih raziskavah bi morda veljalo nekoliko več pozornosti nameniti še nemotoriziranim načinom prevoza, kot sta hoja in kolesarjenje, ki na zelo primeren način dopolnjujejo kolektivne trajnostne oblike prometa. Ne glede na to publikacija predstavlja odličen vir informacij za celostno urejanje prometa v gosteje poseljenih metropolitanskih regijah in jo je moč priporočiti v branje prostorskim in prometnim načrtovalcem, nosilcem odločanja na krajevni in regionalni ravni, ter vsem, ki jih zanima trajnostna mobilnost. Celotna monografija je dostopna na spletnem naslovu: http://www.catch-mr.eu/public/DB_Data/files/Downloads/Catch-MR_Guide_Towards-Sustainable-Mobility-in-MRs.pdf.

Jani Kozina

KRONIKA**Akademik prof. dr. Igor Vrišer – utemeljitelj slovenske geografske regionalno planerske šole**

Dolgoletno uspešno znanstveno in strokovno ter univerzitetno pedagoško delo akademika rednega profesorja dr. Igorja Vrišerja, našega profesorja, kolega, sodelavca in prijatelja na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, je končano.

Pregled, analiza in vrednotenje prehojene znanstvene, raziskovalne, strokovne in pedagoške poti ter celotnega ustvarjalnega opusa prof. Vrišerja, ki je bil neprestano prisoten v geografskih znanstvenih in strokovnih ter pedagoških krogih, in tudi izven njih, več kot štirideset let, zahteva posebno študijo. Njegova bogata zakladnica znanstvenih in strokovnih prispevkov na področju teoretskih, metodoloških ter vsebinskih vprašanj regionalnega planiranja, sistema poselitve oziroma urbanega sistema, industrijske, agrarne in ekonomske geografije Slovenije je bil in ostaja predmet številnih razprav tudi v pogojih sodobnega razvoja.

Z izredno bogato publicistično dejavnostjo je prof. Vrišer pomembno sooblikoval slovensko geografsko bibliografijo druge polovice 20. stoletja. V petih desetletjih znanstvenega, raziskovalnega, strokovnega in pedagoškega dela je objavil številne samostojne publikacije, znanstvene monografije, elaborate, razprave, pomembnejše strokovne in poljudne članke. »V slovenski bibliografski bazi se njegovo ime v vlogi avtorja, soavtorja, urednika ali mentorja pojavi v 480-ih bibliografskih enotah«. Uvrščamo ga med štiri najpogosteje citirane slovenske geografe, kar velja tudi za njegovo mednarodno odmevnost, saj je uvrščen med »redke slovenske geografe, ki so citirani v največji mednarodni bibliografski bazi



DRUŽINSKI ARHIV

Slika: Igor Vrišer z ženo Bredo in sinom Borisom na Brkinih (maj 2010).

SSCI«. Pri njegovem raziskovalnem delu so nastale številne študije, raziskovalne naloge in elaborati, ki jih je opravil za različne naročnike. O njegovem dolgoletnem pedagoškem delovanju priča tudi mentorstvo pri številnih diplomskih nalogah, magistrskih delih ter doktoratih. Vzgojil je številne geografske strokovnjake, ki uspešno delajo na področju razvojnega planiranja. Njegov publicistični opus, v obliki samostojnih publikacij, znanstvenih in strokovnih člankov ter pomembnejših poljudnoznanstvenih prispevkov je bil prikazan v bibliografiji ob njegovi sedemdesetletnici (Geografski vestnik 72-1).

Prispevki, ki jih je prof. Vrišer s teh področij objavil, so danes ponovno v ospredju pozornosti strokovnih geografskih in regionalno planerskih, ter ne nazadnje tudi razvojnih in širših družbenih razpravah. Če omenim med temi samo prispevke na področju zasnove slovenskih pokrajin, ponovne vzpostavitve sistema regionalnega planiranja in organizacije lokalne samouprave. Spoznanja in rezultati znanstvenega in raziskovalnega dela, pa tudi odprta vprašanja s tega področja so ponovno, na takšen ali drugačen način aktualna. Prispevek prof. Vrišerja so postali sestavni, obvezni, nesporni del številnih referenc domačih in tujih strokovnjakov, ki tudi v sedanjem času razmišljajo o geografski stroki, o urbanem sistemu in regionalnemu razvoju. Le malo je znanstvenih in strokovnih raziskav in razprav znotraj geografije s področja ekonomske, urbane, industrijske in agrarne geografije, geografske regionalizacije ter regionalnega razvoja, ki se ne sklicujejo na prispevke, ki jih je zapisal prof. Vrišer. Geografski pristopi in koncepti ter pogledi, ki jih je zagovarjal so prav tako, kot so bili v sedemdesetih in osemdesetih ter devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ponovno predmet podrobnejših strokovnih analiz, preverjanj in vrednotenj.

V knjigi prof. Vrišerja *Regionalno planiranje* (1978), do sedaj edini znanstveni monografiji s tega področja v Sloveniji, je zapisano: *»Avtor knjige, dr. Igor Vrišer je redni univerzitetni profesor za geografijo in regionalno planiranje na ljubljanski univerzi. Šolal se je v Ljubljani in na visoki tehnični šoli v Zürichu. Po končanem študiju geografije in zgodovine se je zaposlil kot planer na urbanističnem področju in je sodeloval pri izdelavi urbanističnih projektov. Tudi pozneje, ko je postal fakultetni učitelj, je še veliko sodeloval pri izdelavi prostorskih planov, v zadnjem času zlasti pri pripravi regionalnega prostorskega plana za SR Slovenijo. Strokovno se je največ ukvarjal s problemi slovenskega in jugoslovanskega mestnega omrežja in z industrializacijo Slovenije ter je o tem objavil več razprav in poročal na različnih strokovnih prireditvah doma in v tujini. Napisal je tudi dva geografska učbenika«.*

Prof. Vrišer je knjigo regionalno planiranje zasnoval *»kot splošni priročnik, ki naj bralca seznanj s teorijo in prakso regionalnega planiranja«* ter naj ga uvede v *»temeljna znanstvena spoznanja«*, ki se uporabljajo na področju regionalnega planiranja. Hkrati pa naj mu prikaže *»tudi poglobitve dejavnike in njihove zakonitosti, zlasti tiste, ki so odločilnega pomena pri oblikovanju pokrajine in njenega prihodnjega razvoja«.*

Nekatera strokovna geografska izhodišča za potrebe *»urbanističnega planiranja«* je prof. Vrišer objavil še pred izidom knjige. Naj omenim znanstveno monografijo *Vplivna območja jugoslovanskih mest in drugih središč* (1972), univerzitetni učbenik – skripta z naslovom *Urbana geografija* (1973) na takratni Fakulteti za arhitekturo gradbeništvo in geodezijo, leta 1984 pa še univerzitetni učbenik *Urbana geografija za potrebe Interdisciplinarnega podiplomskega študija prostorskega in urbanističnega planiranja*, prav tako na Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo.

Elementi *»slovenske geografske regionalno planerske šole«* so po zaslugi prof. Vrišerja prerasli redne dodiplomske študijske okvire in se nadaljevali tudi na individualnem podiplomskem študijskem programu na Oddelku za geografijo ter na Interdisciplinarnem podiplomskem študijskem programu iz urbanističnega in prostorskega planiranja na takratni Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo. K zadnjemu interdisciplinarnemu študijskemu programu lahko dodamo poleg regionalnega planiranja še predmet urbano geografijo. Še več, prof. Vrišer je z vztrajanjem na geografskih konceptih in udejanjanju le-teh v številnih znanstvenih ekspertizah, raziskavah in strokovnih prispevkih ter akademskih krogih odpiral vrata tudi ostalim temeljnim geografskim predmetom, ki so postali prepoznavni del planerske izobrazbe. Pri tem pa velja še posebej poudariti, da številni in raznovrstni rezultati geografske planerske šole niso ostali in ne ostajajo zgolj v akademskih krogih. Po njegovi zaslugi, predvsem zaradi njegovega raznovrstnega strokovnega sodelovanja so bili in so prisotni tako na znanstve-

noraziskovalnem področju številnih geografskih in tudi planerskih institucij, državnih in regionalnih zavodih ter uradih, kakor tudi v vsakodnevni planerski praksi na lokalni, občinski ravni planiranja.

Ob petinsedemdeset letnici prof. Vrišerja je Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani organiziral strokovno razpravo o sistemu regionalnega planiranja v Sloveniji in izdal štiriindvajseto številko revije *Dela*, z naslovom »Regionalno planiranje in regionalni razvoj med teorijo in prakso«.

Teoretske, metodološke, vsebinske in praktične razsežnosti regionalnega planiranja ter vprašanja sodobnega regionalnega razvoja v Sloveniji, so bile predmet dolgoletnega uspešnega znanstvenega in strokovnega proučevanja, ter ne nazadnje tudi univerzitetnega pedagoškega dela prof. Vrišerja, utemeljitelja ljubljanske »slovenske geografske regionalno planerske šole«. Zasnoval jo je na temeljih aplikacije geografskega koncepta predvsem na področju številnih geografskih analiz poselitvenega in urbanega sistema, industrializacije, ekonomsko-geografskih regionalizacij in vrednotenju družbenogeografskih in prostorskih vplivov ter posledic regionalnega razvoja Slovenije.

Prof. Vrišer je s svojim znanstvenoraziskovalnim in strokovnim delom, ter ob ustvarjalnem sodelovanju z drugimi sodelavci in strokami, pomembneje prispeval k pripravi strokovnih temeljev in izhodišč pri zasnovi družbene, regionalne, prostorske in razvojne politike Slovenije.

Razsežnost njegovega obsežnega znanstvenoraziskovalnega in strokovnega dela na področju sistema poselitve oziroma urbanega sistema se je odražalo in se odraža še danes v vseh temeljnih razvojnih usmeritvah Slovenije. V drugi polovici šestdesetih let je prof. Vrišer opredelil urbano omrežje in centralne kraje v etničnem prostoru Slovenije, v začetku sedemdesetih let pa je pripravil študijo o vplivnih območjih slovenskih mest. Rezultati omenjenih in nekaterih drugih temeljnih raziskav so bili objavljeni v kartografskem dokumentacijskem gradivu o stanju v prostoru in razvojnih težnjah (1970) ter v gradivu o urbanem sistemu, kjer so bile prikazane tri različice policentričnega urbanega razvoja Slovenije. Tudi na tej podlagi so bila sprejeta stališča o izboru ene izmed različic urbanega sistema: policentrični urbani sistem.

V Zasnovi urbanizacije (1974) kot elementu regionalnega prostorskega plana so bili prikazani rezultati obsežnih raziskav prof. Vrišerja o vplivnih območjih slovenskih mest na zgornji, srednji in spodnji stopnji oskrbe. Ta strokovna izhodišča so bila podlaga za opredelitev prvih študijsko-planskih regij v Sloveniji. Med letoma 1975 in 1977 so nastala strokovna gradiva z naslovom *Zasnova uporabe prostora* (1977), ki so bila, skupaj s poglavji o ekonomsko-socialnemu razvoju, industrializaciji in urbanizaciji, ki jih je prispeval prof. Vrišer, predstavljena v obliki delavnega gradiva z naslovom: *Sinteza, Povzetki strokovnih gradiv, ki zadevajo prostorski plan Slovenije*.

Policentrični urbani sistem oziroma policentrični koncept razvoja Slovenije je postal tudi temeljna razvojna usmeritev za celotno poselitev Slovenije v tako imenovanih prostorskih sestavinah dolgoročnega družbenega plana Slovenije do leta 2000 (1986) ter za ohranjanje poselitve na celotnem območju Slovenije kot elementu spodbujanja skladnega regionalnega razvoja (1999) in eden izmed ciljev prostorskega razvoja Slovenije – razvoj policentričnega omrežja mest in drugih naselij – v strategiji prostorskega razvoja Slovenije (2004). In ne nazadnje je bil policentrični razvojni koncept v obliki zasnove mest po načelu policentričnega razvoja prepoznan kot temeljna razvojna prednost Slovenije v strategiji gospodarskega in strategiji regionalnega razvoja.

Drugi pomemben element regionalnega razvoja je prof. Vrišer povezoval z industrijo in industrializacijo Slovenije, zato je posvečal veliko raziskovalno pozornost geografskim značilnostim industrijskih dejavnosti. Rezultat tega proučevanja je geografski prikaz pomena, vloge in učinkov industrije, kot najučinkovitejšega družbenega in najhitreje delujočega geografskega dejavnika pri oblikovanju geografskih pojavov ter procesov in njihove razmestitve na zemeljskem površju, žal velikokrat tudi z vrsto škodljivih učinkov. Industrijo je uvrščal med tiste dejavnike, ki so pomemben element zaposlovanja in omogočajo premagovanje gospodarskih ter družbenih kriz in stagnacij. Industrijske dejavnosti in njihovo delovanje je imel za pomemben sestavni del gospodarskega ter družbenega sistema kot celote in njenih regionalnih ter lokalnih sestavnih delov, saj naj bi »*industrija ustvarjala največ razvojnih spodbud in*

s svojo tržno naravnostjo ter visoko stopnjo družbene delitve dela povezovala svetovna in regionalna gospodarstva v celoto«. Znotraj tega konteksta je prof. Vrišer posebej utemeljeval pomen energetskega virov za industrijo, zaradi energetskega potreb človeške družbe, ki skokovito naraščajo z razvojem proizvodnih sredstev in dvigom življenjskega standarda, zaradi tega, ker so se potrebe po mehanski energiji z množično uporabo strojev ter množično blagovno proizvodnjo v dobi industrijske revolucije izredno povečale in to razmeroma v zelo kratkem obdobju ter ne nazadnje, zaradi tega, ker se je z rastjo energetske potrošnje spreminjala tudi vloga posameznih energetskega virov.

Utemeljitelj »slovenske geografske regionalno planerske šole« je zasnoval predmet regionalnega planiranja že v šestdesetih letih, najprej na »komunalni smeri«, nato pa kot osrednji in usmeritveni predmet na dodiplomskem študiju na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete, na Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo (sedanji Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo), na Oddelku za krajinsko arhitekturo Biotehniške fakultete in na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru (sedanji Filozofske fakulteti), ter Fakulteti za gradbeništvo v Mariboru.

Vplival je, da je geografsko znanje, geografski vidik proučevanja postal sestavni in pomemben del novih bolonjskih študijskih programov na ljubljanski univerzi s področja regionalnega in prostorskega planiranja, urbanizma in krajinske arhitekture na magistrski stopnji, in sicer na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete (regionalno planiranje in urbano ruralne študije), Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo (prostorsko planiranje), Biotehniški fakulteti (krajinsko planiranje) in Fakulteti za arhitekturo (urbanizem). Osrednje prepoznavne vsebine te šole so v prvi vrsti vsekakor geografske podlage za regionalno planiranje oziroma geografski koncept, pristop k analizi stvarnih razmer v pokrajini, regiji, različnih prostorskih enotah, geografska analiza pojavov ali procesov oziroma proučevanje temeljnih razvojnih dejavnikov spreminjanja struktur ter funkcij pokrajin in regij.

V uvodni besedi v knjigi *Regionalno planiranje* (1978) je prof. Vrišer na koncu zapisal: »Prvotna zamisel je bila, da bi poleg »regionalnega planiranja« izšla še druga knjiga z naslovom »urbanistično planiranje«. Napisal naj bi jo eden pionirjev slovenskega in jugoslovanskega urbanizma in moj dolgoletni mentor in prijatelj univ. prof. dr. Saša Sedlar. Žal mu je prerana smrt to preprečila. Njegovemu spominu posvečam to knjigo«.

Tudi sam sem ob sedemdeset letnici prof. Vrišerja v geografski reviji (*Geografski vestnik* 72-1) zapisal željo in pričakovanja, da bi profesor, poleg tistega, kar je imel v tistih letih še sam v načrtu, napisal »... vsaj še knjigo s predlaganim naslovom: *Regionalno planiranje, dvaindvajset let pozneje*«. A žal sta tudi njemu bolezen in smrt to preprečila.

Celoten ustvarjalni opus označuje prof. Vrišerja kot izvrstnega znanstvenika, strokovnjaka in pedagoga in ne nazadnje kot človeka. Prepričan sem, da potrebujemo vsa leta, da se naučimo oceniti razdaljo med znanstvenikom, strokovnjakom, sodelavcem in človekom.

Andrej Černe

In memoriam: prof. dr. Vladimir Klemenčič (10. 7. 1926–27. 5. 2013)

27. maja 2013 je preminil cenjeni kolega, učitelj in vzornik, zaslužni profesor Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ambasador Republike Slovenije v znanosti, dr. Vladimir Klemenčič. 87 let dolgo življenje in pol stoletja aktivnega dela v geografski srenji je doma in v tujini pustilo bogate sledove. Klemenčič je nedvomno premoagal izjemen raziskovalni in pedagoški *eros* ter človeški *etos*. Bistveno je zaznamoval prostor in čas svojega obstoja ter delovanja in pomembno vplival na miselne tokove slovenske ter tudi evropske geografije, pa tudi etničnih študij.

Življenje mu je začelo teči leta 1926 v Ljubljani, mladost pa je preživel v Kamniku. Med drugo svetovno vojno je proti svoji volji postal nemški vojak, po svoji pa begunec, nato ruski ujetnik in končno povratnik. Čeprav so burna leta in življenjsko nevarne situacije pustile sledi, se ni dal. Obrnil jih je sebi v prid: pomagale so mu širiti empatijo v raznolikih družbenih situacijah, krepiti samozavest in iznajdljivo iskati nova pota. Vpisal se je na študij geografije, zgodovine in etnologije na ljubljanski Filozofske



fakulteti, kjer je leta 1951 diplomiral. Potem se je raziskovalno vrnil na domačo kamniško-bistriško ravnino. Študija o preobrazbi Podgorja je postala »klasika« socialnogeografskih raziskav, na kateri so kalile mnoge generacije študentov. Že zelo hitro, še preden je obranil doktorsko disertacijo leta 1959, ga je pot zanesla na Koroško, s katero je ostal osebno – družinsko, znanstveno in strokovno povezan. S to regijo in manjšinsko tematiko je tudi sklenil svoj več kot polstoletni delovni opus – tri obsežne monografije, ki sta jih pripravila skupaj s sinom Matjažem, zgodovinarjem, ki so dale tudi piko na i vednjenju in razgledu o koroško-slovenski tematiki. Prav »koroška« pota so bila pomemben mejnik tudi v njegovem znanstvenoraziskovalnem opusu, saj so geografizirala teme – konkretno manjšinsko – ki se jih je prej geografija le obrobno dotikala.

Predvsem pa je bil Klemenčič nestor slovenske socialne geografije. Že zgodnje povezave s tako imenovano Münchensko socialnogeografsko šolo so dale izvrstna teoretična izhodišča za študij domačih, slovenskih primerov. V to geografsko panogo je vstopil v času njene največje kulminacije v šestdesetih in sedemdesetih letih, ko je v tesnem sodelovanju, a z zelo samostojnimi pristopi odpiral pota slovenski in tudi jugoslovanski geografiji v mednarodno arena. Poznejše sodelovanje tudi z drugimi središči nemške socialne geografije (Augsburg, Bayreuth, Frankfurt), s švicarskimi in italijanskimi geografi je prinašalo nova znanja, obenem pa je promovirala Slovenijo in slovensko geografijo. Bogati stiki s poljsko, češko, slovaško in madžarsko, pa tedaj vzhodnonemško in tudi rusko geografijo sta ga vztrajno vračali k prvi raziskovalni ljubezni – podeželju. Podrobne študije rabe zemljišč so odpirale nove nianse agrarne geografije, da o podeželskem prostoru kot celoti sploh ne govorimo. Tako so poleg že omenjene študije o Podgorju in disertacije o Brkinih (Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom), ključno vlogo pri uveljavljanju nove smeri odigrale raziskave o geografski razsežnosti dnevnik migracij, pa o obmejnem prostoru kot posebnem tipu pokrajine ter o manjšinskih vprašanjih v luči sodobnih socialnih (socialnogeografskih) sprememb, postale jedro teoretičnega in metodološkega razumevanja »po geografsko«. Prav tako je skrbel za uporabnost svojih spoznanj, zato velja za družbeno zelo angažiranega avtorja. Tu je prišel do izraza ne le njegov nemirni raziskovalni duh in življenjski optimizem, temveč predvsem drznost in inovativnost. Ni bilo lahko, saj se je (podobno tudi v svetu) za vsaj dve desetletji podal v precej zagrizeno in na momente tudi ideološko obremenjeno razpravo o geografiji kot vedi. Z neverjetno energijo je – včasih prav uporniško – jadral v nove miselne sfere geografske interpretacije stvarnosti, ki se je v dinamiki spreminjanja iz agrarne v industrijsko in pozneje v postindustrijsko družbo. A to je znal plastično opredeliti, znanstveno postaviti in teoretično utemeljiti. Saj so znane njegove najbolj pogoste besede: proces in

problem! Obe namreč kažeta na bistvene razsežnosti njegovega znanstvenega dela: nenehen stik s terenom in uporabna naravnost.

Klemenčičeva socialnogeografska šola se je v veliki meri kalila na podrobnih proučevanjih etnično mešanih okolij, se posvečala narodnim manjšinam, mednarodnim selitvam in obmejnim območjem. Pri študiju manjšin je utiral pota interdisciplinarnemu in s tem »problemskemu« pristopu na področju manjšinskih ter etničnih študij. S tem je bistveno prispeval k preobratu razmišljanja o manjšinskih usodah ter njihovem prostoru. Tu je bil velik borec, a tudi optimističen vizionar, kar je marsikomu tudi iz manjšinskih vrst dajalo poguma in raziskovalne vneme. Iz tega ter razprav o mejah in obmejnosti se je pričela razvijati – prav po njegovi zaslugi – slovenska politična geografija.

Polnih 44 let dela na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, je posvetil napredku geografske znanosti in stroke; bistveno je prispeval k njenemu razvoju, napredku, mednarodnemu uveljavljanju, prenosu v prakso in uspešnemu posredovanju številnim generacijam diplomantov, magistrantov in doktorantov. Mnogim je odpiral vrata v svet, s predavanji je širil vednost o Sloveniji, njeni geografiji in njenih problemih. Čeprav se nekaterih tematik osebno ni nikoli lotil (na primer področja varstva okolja), je spodbujal mlajše in jim, kolikor je bilo mogoče, utiral poti. Trideset let je vodil Katedro za družbeno geografijo, dve desetletji je bil direktor Inštituta za geografijo, ki ga je tudi soustanovil, dve leti pa vršilec dolžnosti direktorja Inštituta za narodnostna vprašanja. S to ustanovo je dolga leta sodeloval. Bil je med soustanovitelji Slovenskega raziskovalnega inštituta v Trstu, med prizadevnimi tvorci in oblikovalci koroških kulturnih dni, zasnoval je mladinske raziskovalne tabore v Prekmurju in jih petnajst let tudi vodil. Zasnoval je revijo *Geographica Slovenica*, organiziral je mednarodna srečanja znanstvene narave in se jih pogosto udeleževal. Seveda je nastopal tudi kot svetovalec ter recenzent domačih in tujih, zlasti avstrijskih in nemških avtorjev ter projektov, pa tudi habilitacijskih postopkov. Polnih 26 let je bil član uredniškega odbora Geografskega vestnika. Zaradi mednarodnega uveljavljanja slovenske geografske stroke ter sodelovanja s tujimi univerzami ga je še tesneje zavezalo k številnim stikom: postal je dopisni član *Süddeutsche Gesellschaft*, München (1972), dopisni član *Akademie für Raumforschung und Landesplanung*, Hannover (1988), Dopisni član Münchenskega geografskega društva, član *Internationale Städteforums*, Gradec (1989), član uredniških odborov strokovnih in znanstvenih časopisov. Postal je častni član makedonskega, srbskega, italijanskega, poljskega in nemškega geografskega društva. Za zasluge na različnih področjih je bil večkrat odlikovan: prejel je 26 pohval, plaket, priznanj in nagrad. Naj bodo tu omejene le nekatere najbolj vidne: leta 1982 Red dela z zlatim vencem, leta 1987 odlikovanje Red zaslug za narod s srebrnimi žarki, leta 1992 priznanje Ambasador Republike Slovenije v znanosti, leta 1995 zlato plaketo Univerze v Ljubljani, leta 1996 Nagrado Republike Slovenije na področju šolstva in istega leta še Srebrni častni znak svobode Republike Slovenije ter leta 1998 naziv »zaslužni profesor«, leta 2004 je prejel Tischlerjevo nagrado in 2011 zadnje (skupaj s sinom Matjažem) Zoisovo nagrado.

In končno moramo ob tem kratkem preletu opomniti tudi na njegov človeški lik. Pred nami zaživi podoba neutrudnega učitelja, mentorja in raziskovalca, ki je mnogim izmed nas omogočil pot v (geografski) svet. Znal je navdušiti, spodbujati in bodriti, a tudi očetovsko razumeti napake in nedoslednosti. Predvsem pa se je znal veseliti naših dosežkov. Znal je priznati, pohvaliti, videti moč in priložnosti geografije kot vede. To zmore velik učitelj. O vsem je bil na tekočem tudi še dolgo potem, ko je kot upokojenec rad prihajal na malodane vse prireditve in srečanja. Ob tem je ostajal dostopen in preprost, nič akademsko vzvišen. Kdor je hotel, se je ob njegovih diskusijah lahko brusil in pilil ter postajal kritično razmišljajoč in samozavesten znanstvenik. Tega humanistično naravnega svetovljana in intelektualca širokih obzorij je krasila še ena lastnost: večni optimizem, ki mu je bil prav tako lasten kakor vztrajnost, marljivost in pronicljivost.

Za dolgim, marljivim življenjem so ostale bogate sledi. Mnoge so zapisane in so že postale dediščina slovenske geografije. V Klemenčičevem duhu pa nam ostaja optimističen pogled na geografijo, na prostor in čas, v katerem smo sami predvsem snovalci. Naj bo njegov delovni zagon tudi popotnica slovenske geografije.

Jernej Zupančič

Milan Natek – osemdesetletnik

Sredi letošnjega poletja je dopolnil 80 let Milan Natek. Jubilantovo znanstveno pot je pred 20 leti v Geografskem vestniku orisal Drago Meze, ki je poudaril, da je Milan Natek eden »... najplodovitejših slovenskih geografskih piscev ...« in zaključil z željo »... da bi še naprej slovenski geografiji dajal vsaj toliko, kot ji je doslej, vemo pa, da je bilo tega zelo veliko ...«. Že bežen pogled na Natkovo bibliografijo zadnjih dveh desetletij nam pokaže, da se je ta želja večkratno izpolnila. Milan Natek je v zadnjih letih dela na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, na katerem je bil med letoma 1992 in 1994 tudi upravnik, napisal obilo sintetičnih znanstvenih razprav, kot v prejšnjih letih pa je bil tudi vestni kronist geografskih dogodkov, poročevalec o novih geografskih knjigah in revijah ter pisec številnih enciklopedičnih gesel. V tem zapisu bom omenil le izbrana Natkova dela zadnjih 20 let, vseh niti naštetih ni mogoče. O Natkovem ustvarjalnem delu v tem času nas prepriča že bežen pogled na njegovo bibliografijo, ki samo v razdobju po letu 1993 obsega več sto enot.

Jeseni leta 1993 je potekalo 16. zborovanje slovenskih geografov v Natkovi rodni pokrajini, v Spodnji Savinjski dolini. Milan Natek je predaval o sestavinah prebivalstvene rasti v savinjskih občinah; demogeografske raziskave so bile nasploh stalnica v Natkovi znanstveni karieri. Po isti metodologiji je prikazal prebivalstveno rast Spodnjega Podravja na naslednjem zborovanju geografov leta 1996 na Ptuj; obe razpravi nam omogočata zanimivo primerjavo med pokrajinama. Udeležencem zborovanja v Celju pa nam je ostalo v spominu predvsem njegovo vodenje po Savinjski dolini med Celjem in Ljubnim, kjer je pokazal svoj odličen čut za regionalnogeografski prikaz pokrajine, ko smo ob njegovih razlagah lahko začutili povezavo med človekom in njegovim naravnim okoljem tudi v luči sprememb tega odnosa v različnih zgodovinskih razdobjih. V tem času smo slovenski geografi pripravljali regionalno-



MATEJ GABROVEC

Slika: Milan Natek pri Matkovem škaflu julija 1995.

geografsko monografijo Slovenije. Milan Natek je za to knjigo (Slovenija – pokrajine in ljudje) predstavil dve regiji: Savinjsko ravan ter Ložniško in Hudinjsko gričevje. Ob branju teh besedil občudujemo Natkov čut za povezovanje naravnih in družbenih dejavnikov pri interpretaciji obravnavanih pokrajin. Milan Natek je bil v vsej svoji znanstveni karieri med geografi najbolj vesten pisec gesel v različnih enciklopedijah in leksikonih. Tako je za Krajevni leksikon Slovenije, ki izšel leta 1995, pripravil opise vseh naselij v takratni občini Žalec, ki jih je bilo takrat več kot 100. Bil je tudi stalen pisec gesel v Enciklopediji Slovenije, kjer je samo od leta 1993, to je od 7. do 16. zvezka, pripravil več kot 50 gesel. Kot avtor slovarskih člankov je sodeloval tudi pri Geografskem terminološkem slovarju in tudi pri Slovenskem etnološkem leksikonu. V devetdesetih letih preteklega stoletja je Milan Natek aktivno sodeloval tudi pri pripravi Geografskega atlasa Slovenije. Zanj je pripravil poglavje o kmečkem prebivalstvu, v katerem je združil svoje znanje na področju prebivalstvene in agrarne geografije.

Kot je bilo že poudarjeno, Milan Natek v svojem geografskem raziskovanju nikoli ni bil ozko usmerjen. V njegovem opusu sicer res prevladujejo družbenogeografske vsebine, vendar pa je posegal tudi na področje fizične geografije. Pogosto se je namreč lotil proučevanja naravnih nesreč. Posebej bi izpostavil njegovo razpravo o poletnem neurju v porečju Bolske leta 1994, ki je izšla v Geografskem zborniku leta 1995. Članek je zasnovan mnogo širše kot bi lahko pričakovali glede na naslov. Opisane niso le posledice takratnih neurij, temveč so podrobno analizirani fizičnogeografski dejavniki, ki vplivajo na pogostost poplav in plazov v tem porečju. Podrobno je analizirana rečna mreža s strmci potokov ter geološki in podnebni dejavniki. Na drugi strani so proučene prebivalstvene in gospodarske razmere, poseben poudarek pa je na posestni sestavi in drugih značilnostih kmetijskih gospodarstev v porečju. V delu se ni omejil le na neurje v letu 1994, ampak ga je postavil v zgodovinski kontekst in ga primerjal s podobnimi dogodki v predhodnih 200 letih. Študija bi tako lahko služila kot zgledna strokovna osnova za celovito upravljanje porečja.

Poleg strokovnih in znanstvenih objav se je Milan Natek odlikoval kot vesten kronist geografskih dogodkov ter poročevalec in recenzent številnih geografskih del. Samo v zadnjih 20 letih ima s tega področja več kot 150 objav. Ocenjeval je nove geografske knjige in nove številke revij, geografje pa nas je obveščal tudi o publikacijah sorodnih strok, med katerimi naj posebej omenim etnološka dela. Spomnil se je obletnic številnih svojih kolegov in jim posvetil zapise tako v geografskem tisku kot v dnevnikih, časopisih in drugih revijah. Vseskozi je bil aktiven tudi v stanovski organizaciji – Zvezi geografskih društev Slovenije (sedanji Zvezi geografov Slovenije), kjer je opravljal različne funkcije. Zveza geografskih društev Slovenije mu je leta 1998 podelila zlato plaketo, leta 2001 pa Melikovo priznanje za vrhunske dosežke v znanstvenem delu.

Milan Natek je sicer že dobro desetletje v pokoju, vendar pa ostaja ves čas aktiven na strokovnem področju. Tako je na primer še v letošnjem letu sodeloval pri dokumentarnem filmu o Libojah, ki predstavlja rudarsko dediščino na obrobju Savinjske doline. Slavljencu želimo v prihajajočih letih obilo zdravja in veselja do pisanja.

Matej Gabrovec

Konferenca projekta CHERPLAN
Cetinje, Črna gora, 17. 4. 2013



Aprila je v nekdanji prestolnici Črne gore – Cetinju – potekala vmesna konferenca projekta CHERPLAN (<http://www.cherplan.eu/>), ki se ukvarja z upravljanjem območij s kulturno dediščino. Rdeča nit konference je bilo učinkovito upravljanje območij: okoljsko načrtovanje, sistemi upravljanja, problematika kulturnega turizma. Omenjene vsebine je zaokrožil niz okroglih miz, posvečenih dediščini in trajnostnemu razvoju, ekonomskim potencialom dediščine ter učinkoviti rabi energije v procesu revitalizacije območij s kulturno dediščino.

Ker so tovrstna območja prostor delovanja številnih dejavnosti in življenjsko okolje prebivalcev, zahteva njihova revitalizacija stalno vključevanje deležnikov prek participativnega procesa; sodelovanje

je namreč nujna pot k gospodarskemu razvoju ter sredstvo za premagovanje nesoglasij, za vključevanje lokalnega znanja in za izboljševanje kakovosti življenja. Pri tem mora načrtovalni proces izhajati iz potreb lokalnih deležnikov, sprejete odločitve pa je treba vseskozi dejavno uresničevati.

Kot so ugotovili udeleženci okrogle mize na temo trajnostne rabe kulturne dediščine, mora biti izhodišče razvoja partnerski odnos, znotraj katerega pa je treba zasledovati tako cilje prebivalcev, gospodarstva, kot tudi stroke. Odločitve morajo izhajati iz sporazuma o srednjeročnih in dolgoročnih razvojnih ciljih, pri čemer je treba zagotoviti dolgoročno ohranitev bistvenih sestavin kulturne dediščine.

Druga skupina, ki se je osredotočila na gospodarske učinke kulturne dediščine, je sicer izpostavila prevladujoče učinke na področju turizma, so pa kljub temu prepoznali številna gospodarska področja, kjer bi bilo dediščino mogoče tržiti. Pri tem so se zavedali, da je povpraševanje skoraj neomejeno, ponudba kulturne dediščine pa omejena in je nanjo treba še posebej paziti. Osredotočili so se na edinstvenost kulturne dediščine, ki se jo da uporabiti kot tržno znamko, a je treba biti pozoren, da s tem kulturna dediščina ni ogrožena in da se dobiček namenja tudi za varovanje ter obnavljanje kulturne dediščine. V navezavi na kulturno dediščino je mogoče razvijati tudi različne produkte, vendar je pri tem treba izhajati iz njihove avtentičnosti in povezanosti z območjem ter paziti, da se pri tem kulturne dediščine ne izrablja.

Kulturna dediščina ima veliko vlogo tudi pri identifikaciji prebivalcev s krajem; če so ti ponosni na kraj, so po navadi veliko bolj vključeni v prostovoljne dejavnosti in zainteresirani za razvoj, pomemben dejavnik pa je tudi s tem povezana kakovost življenja.

Kulturna dediščina ima lahko tudi nekatere negativne posledice, saj je tovrstna območja težje vzdrževati, stavbe so energetsko potratne in konstrukcijsko zastarele. Rešitve za to problematiko je iskala tretja skupina. Soglašali so, da je energetska sanacija zaščiteneh stavb težavna, z njo povezani stroški pa razmeroma visoki, saj je treba iskati unikatne rešitve. Zato bi morale imeti države za to posluš in revitalizacijo ter energetsko sanacijo podpirati s subvencijami. Veliko pozornost je treba nameniti novim tehnologijam, ki bi omogočale učinkovito rabo sončne energije ali nudile dobro izolacijo ter bile ob tem tudi vizualno nemoteče. Ena od rešitev bi bila, da se solarne sisteme namesti izven zaščiteneh območij, tako pridobljeno energijo pa uporablja v območjih kulturne dediščine.

Veliko težavo na tem področju povzroča tudi pomanjkanje znanja, saj je treba iskati zelo specifične rešitve. Pri tem je pomembna razlika tudi z vidika lastništva stavb, saj zasebniki gledajo na to drugače kot predstavniki javnega sektorja, poleg tega pa je po navadi zasebna lastnina tudi bolj razdrobljena in je soglasje vseh deležnikov težje pridobiti.

Čeprav so bile teme okroglih miz različne, se je zelo hitro pokazala njihova prepletenost, še bolj očitno pa se je pokazala potreba po celostnem načrtovanju in vključevanju vseh relevantnih deležnikov v razvojne aktivnosti.

Janez Nared

Šesto srečanje v okviru projekta »Orodje za strateško prostorsko načrtovanje v Sredozemlju«

Murcia, Španija, 28.–29. 5. 2013

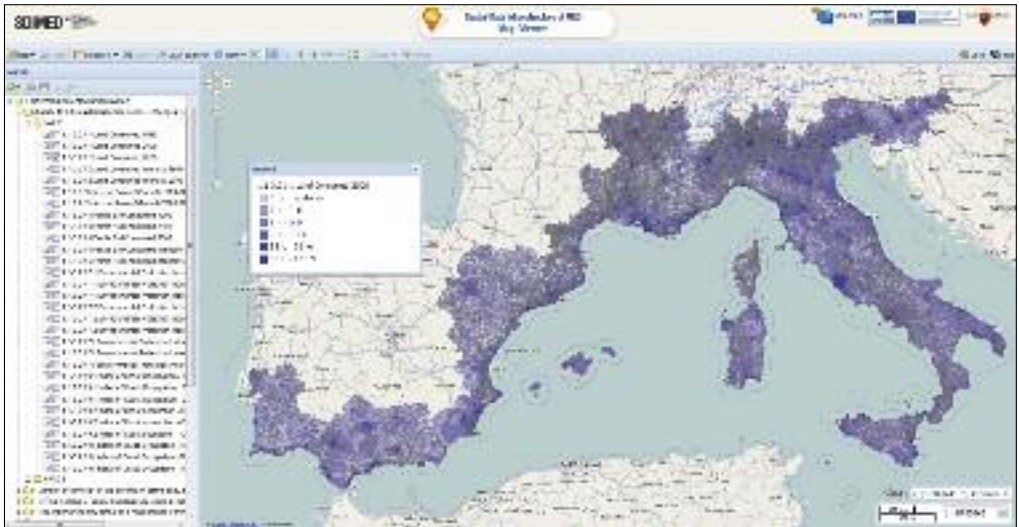


V okviru mednarodnega projekta *Tool for the Territorial Strategy of the MED Space* (Orodje za strateško prostorsko načrtovanje v Sredozemlju) oziroma kratko OTREMED, ki je financiran v okviru EU transnacionalnega sodelovanja za območje Sredozemlja, je bil konec maja 2013 organiziran šesti in hkrati zadnji usmerjevalni sestanek. Srečanje je potekalo v španski pokrajini Murcia oziroma v njenem istoimenskem glavnem mestu. Organizirala ga je Deželna uprava pokrajine Murcije (*Región de Murcia*), ki je tudi vodilni partner projekta. V projektu sodeluje dvanajst partnerjev iz šestih sredozemskih držav (Portugalske, Španije, Francije, Italije, Grčije in Slovenije). Namen projekta je razvoj enotnega (skupnega) »orodja za strateško prostorsko načrtovanje v Sredozemlju«, z namenom krepitev konkurenčnosti tega območja. Projekt se je začel septembra 2010 in se bo zaključil avgusta 2013. Pred samim zaključkom



MATIJA ZORN

Slika 1: Srečanje je potekalo v prostorih Deželne uprave pokrajine Murcije.



Slika 2: Poglavitni rezultat projekta OTREMED je spletno orodje SDIMED (Spatial Data Infrastructure of MED), ki prikazuje izbrane kazalnike za vsa LAU 2 in NUTS 3 območja vključena v Program Mediteran. Prikazan je delež pozidanih zemljišč na območjih LAU 2 leta 2006.

MATIJA ZORN



Slika 3: Katedrala v Murciji je bila zgrajena v 15. stoletju v kastiljskem gotskem slogu.

MATIJA ZORN



Slika 4: V španski pokrajini Murcia je zaradi sušnega podnebja in degradacije tal veliko erozijskih žarišč.

projekta je v Rimu, 16. julija 2013, potekal še *Interregional European Forum* (Medregionalni evropski forum), kjer so bili rezultati projekta predstavljeni deležnikom iz celotnega evropskega Sredozemlja in širše.

Samemu usmerjevalnemu sestanku je bil namenjen drugi dan, prvi dan pa je bil organiziran »Tretji mednarodni seminar« (prvi je bil oktobra 2011 v Bolonji v Italiji, drugi pa novembra 2012 v Patrasu v Grčiji) z naslovom *SDIMED – Geoportal Network for Territorial Competitiveness Strategy of the European Mediterranean*. SDIMED (*Spatial Data Infrastructure of MED*; <http://www.sdimed.eu/>) je eden glavnih rezultatov projekta; gre za spletno orodje oziroma enotni informacijski sistem sredozemske makroregije, ki omogoča analize celotnega območja in je bil izdelan za lažje opredeljevanje skupnih razvojnih izzivov v Sredozemlju. Povabljenim deležnikom je bilo predstavljeno to orodje, poleg tega pa se je zvrstilo še nekaj vabljenih predavanj, v katerih so bila predstavljena podobna spletna orodja na nacionalnih (na primer v Franciji – *Observatoire des Territoires*; <http://www.observatoire-des-territoires.gouv.fr>) in lokalnih ravneh (na primer v španski pokrajini Navara – *Observatorio Territorial de Navarra*; <http://www.nasuvinsa.es/es/observatorio-territorial-de-navarra>) ter so vsa po vrsti kazala prednosti tovrstnih orodij za enotno prostorsko načrtovanje na nekem območju. Tem orodjem je bila namenjena tudi okrogla miza z naslovom *Contribution of the Observatories to Territorial Development of MED*.

Na samem usmerjevalnem sestanku smo pregledali rezultate preteklih aktivnosti ter uskladili sklepe aktivnosti na projektu. Glavnina aktivnosti je bila v zadnjem obdobju povezana z izvedbo pilotnih projektov, ki smo jih izvajali partnerji iz Španije, Italije, Portugalske, Grčije in Slovenije. V okviru teh aktivnosti smo zbirali podatke za predhodno določene kazalnike, ki smo jih opredelili v okviru projekta. Na srečanju smo sodelujoči partnerji predstavili ugotovitve in opažanja glede dostopnosti ter uporabnosti zbranih podatkov in izdvojili skupne izzive s katerimi se bo treba v regionalnem ter prostorskem načrtovanju v Sredozemlju soočiti v prihodnje.

Rezultati projekta so dostopni na spletnem naslovu: <http://www.sdimed.eu/>, ter v dveh monografijah: *OTREMED: Tool for Competitiveness Strategy in the European Mediterranean* (2013; ISBN 978-88-6257-162-3) in *Prostorski in regionalni razvoj Sredozemlja – enotni pristop in izbrana orodja* (2013, Založba ZRC; ISBN 978-961-254-649-6).

Matija Zorn, Mateja Ferik

ZBOROVANJA**Dolgoročne spremembe okolja 2013**

Ljubljana, 7. 5. 2013

V prostorih Slovenske akademije znanosti in umetnosti je 7. maja 2013, v organizaciji Inštituta za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU), potekal drugi posvet z naslovom »Dolgoročne spremembe okolja« (poročilo o prvem posvetu je objavljeno v Geografskem vestniku 83-1). Razlogi za organizacijo so ostali isti kot pred dvema letoma in sicer, povezati »... raziskovalce, ki preučujejo dolgoročen razvoj okolja, okoljsko zgodovino, opomba avtorja – na območju Slovenije (lahko tudi širše), s poudarkom na multidisciplinarnem povezovanju med vedami.«

Že pred dvema letoma smo ugotovili, da okoljska zgodovina v Sloveniji nima posebne tradicije, a njen prispevek k razumevanju procesov v pokrajini ni zanemarljiv. Organizatorji so zelo »geografsko« zapisali: »Spremembe klime in okolja so bistveno vplivale na človeško družbo, pa tudi človekov vpliv na pokrajino (npr. izsekavanje gozda, kar je vodilo v erozijo tal) je vplival na sestavo vegetacije, živalstvo, hidrološke in klimatske razmere. Zaradi prepletenosti raznih dejavnikov (klima, sukcesijski procesi, človekov vpliv na okolje), je včasih zelo težko ugotoviti, kateri so (bili) glavni vzroki za spremembe nekdanjega, današnjega in bodočega okolja.«

Na tokratnem posvetu se je zvrstilo osem predavanj (eno tuje), ker je precejšen osip napram tridesetim predavanjem pred dvema letoma. Vzrok za to sigurno ni manjše zanimanje za to področje, pač pa dejstvo, da se z okoljsko zgodovino pri nas sistematično ukvarjajo le redki, dvoletno obdobje med dvema posvetoma pa je ob takšnem načinu raziskovanja nedvomno premalo, da bi lahko pritegnili več avtorjev.

Andrej Šmuc (Oddelek za geologijo, Naravoslovnotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani) je predstavil sedimentološke raziskave v naših alpskih jezerih kot vir za podatke o podnebnih spremembah. Dimitrij Mlekuž (Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani) je spregovoril o uporabi daljinskega zaznavanja v arheologiji, na primeru pokrajinskih sprememb na Ljubljanskem barju. Predavanje je pokazalo, kako pomembno bi bilo sodelovanje različnih strok pri tovrstnih raziskavah, saj so bile nekatere geomorfološke interpretacije precej ohlapne. Mateja Ferk in podpisani (oba Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU) pa sva opozorila na obstoj bistveno višjih poplav v Pivški kotlini v preteklosti, kot smo jim priča danes. Če smo po eni strani bili priča osipu števila prispevkov glede na prvo srečanje, pa je po drugi strani razveseljujoče, da sta bila tokrat predstavljena tudi dva zgodovinska prispevka. Razveseljujoče zato, ker smo zgodovinarje pred dvema letoma pogrešali in zato, ker so v nekaterih državah prav zgodovinarji »vlečni konji« na področju okoljske zgodovine. Hrvoje Petrić (Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Zagrebu) je predstavil antropogene pokrajinske spremembe v danes izginulih panonskih puščavah – Deliblatski peščari v Srbiji in urdevačkih pijesakih na Hrvaškem, Žiga Zwitter (Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani) s sodelavci pa spremembe v solčavskih gozdovih zaradi posegov človeka predvsem v novoveškem obdobju, a tudi prej. Sledila so še tri arheološka predavanja. Tjaša Tolar (Inštitut za arheologijo ZRC SAZU) je predstavila pomen tako imenovanih arheobotaničnih raziskav za preučevanje širjenja kulturnih rastlin. Tina Žerjal (Zavod za varstvo kulturne dediščine) je s sodelavci predstavila obrežje Ljubljance na Prulah v prazgodovini, Borut Toškan (Inštitut za arheologijo ZRC SAZU) pa je spregovoril o potencialu, ki jih imajo kosti in zobje sesalcev za prepoznavanje nekdanjih podnebnih razmer ter pri tem predvsem izpostavil ostanke malih sesalcev, ki niso tako okoljsko prilagodljivi kot veliki sesalci.

Avtorji so bili pozvani, da svoje prispevke objavijo v monografiji z naslovom Dolgoročne spremembe okolja 2, ki bo ob zadostnem številu prispevkov izšla prihodnje leto v monografski zbirki Inštituta za arheologijo ZRC SAZU *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae*. Prva knjiga, z žal le slabo tretjino prispevkov iz posvetovanja, je izšla leta 2012 (monografija je v celoti dostopna na spletnem naslovu: <http://iza2.zrc-sazu.si/sites/default/files/9789612543761.pdf>).

Več o obeh posvetovanjih si je moč prebrati na spletnem naslovu: <http://iza2.zrc-sazu.si/sl/strani/dolgorocne-spremembe-okolja-2#v>.

Matija Zorn

4. letna konferenca Evropskega združenja geografov

Bruges, Belgija, 9.–11. 5. 2013

Evropsko združenje geografov (*European Association of Geographers*, EUROGEO) vsako leto organizira konferenco. Letos je potekala v Brugesu v Belgiji, organiziral pa jo je Oddelek za geografijo Univerze v Gentu. Konferenca, na kateri se je zbralo več kot 150 strokovnjakov različnih vej geografije, je bila namenjena znanstveni izmenjavi znanj ter izkušenj. Udeleženci so bili praktično iz vse Evrope, kar je vplivalo na zanimivost predstavitev in razprav. Konferenca je potekala v znamenju povezovanja tradicije in prihodnosti. Pri tem je bil glavni poudarek namenjen geografiji in njeni širitvi v mednarodnem prostoru, na kakšen način so različne veje geografije medsebojno povezane, kakšni vzorci in procesi se pri tem oblikujejo ter na kakšen način vplivajo na sedanje in prihodnje generacije. Ključno sporočilo konference je bilo, da je treba zagotoviti ustrezen razvoj, ki bo temeljil na povezovanju pretekle tradicije, sedanjosti in prihodnosti.

Konferenca je bila sestavljena iz več posameznih sklopov. Ti so bili razdeljeni na pet tematskih področij in namenjeni predstavitvam strokovnjakov, ki so izhajali iz akademskih, pedagoških, znanstvenih in strokovnih sfer. Tematska področja so vsebovala politično, humano in kulturno, okoljsko, ekonomsko, turistično, urbano in pedagoško geografijo ter geografske informacijske sisteme. Potekala so sočasno v petih sklopih. Tematski področji okoljska geografija in geografski informacijski sistemi sta bili izredno zanimivi, saj so bili predstavljeni najnovejši izsledki raziskav o vplivu človekovih aktivnosti na okolje in njegove degradacije ter rezultati preučevanj fizične in družbene geografije s pomočjo digitalne tehnologije. Na konferenci so se zvrstila tri plenarna predavanja uglednih predavateljev z različnih delov sveta. Prvi dan konference je Philippe De Maeyer na inovativen način predstavil tematiko uporabe kartografije v teoriji in praksi. V nadaljevanju je Murat Karabulut v svojem predavanju izpostavil problematiko obremenjevanja okolja na primeru Turčije. Zadnje vabljeni predavanje finske profesorice Sirpe Tani pa je bilo namenjeno predstavitvi povezovanja varstva geografskega okolja in izobraževanja.



ROK CIGLIČ

Konference smo se udeležili trije predstavniki iz Slovenije. Rok Ciglič je predstavil naravnopokrajinske »vroče točke« v Evropi, Mateja Breg Valjavec in Katarina Polajnar Horvat pa možnosti upravljanja obalnih mokrišč v okviru njihovih vodozbornih območij v slovenski Istri. Avtorici sta predstavili tudi poster z isto vsebino.

Omenili smo le nekaj najzanimivejših prispevkov konference, ki kažejo na zapletene odnose med človekovimi procesi ter njegovim življenjskim okoljem. Vseh prispevkov zaradi vzporednega poteka posameznih sklopov namreč nismo uspeli slišati, a se je med odmori ter v času druženja nemalokrat razvila konstruktivna in široka debata na temo povezovanja fizične in družbene geografije v luči trajnostnega razvoja. V okviru konference je bil izdan zbornik povzetkov predavanj in posterjev z naslovom *Geography: linking tradition and future*.

Naslednja letna konferenca EUROGEO bo na Malti, prihodnjega maja. Več informacij o združenju in konferenci si je moč prebrati na spletnem naslovu: <http://www.eurogeography.eu/>.

Katarina Polajnar Horvat

14. srečanje Delovne skupine za eksonime

Krf, Grčija, 23.–25. 5. 2013

Tokrat so se člani Delovne skupine za eksonime (*Working Group on Exonyms*) pri UNGEGN-u (*United Nations Group of Experts on Geographical Names*, slovensko Skupina izvedencev Združenih narodov za zemljepisna imena) zbrali na najbolj severnem in drugem največjem od grških Jonskih otokov Krfu. Grčija in Krf sicer nimata kaj prida ponuditi glede dvojezičnih napisov, saj Grki razmeroma slabo skrbijo za svoje manjšine, so pa mnoga tamkajšnja zemljepisna imena zaradi svetovno pomembne zgodovinske vloge v eksonimskih različicah zastopana v najrazličnejših jezikih sveta. To v precejšnji meri velja tudi za imeni otoka Krfa in njegovega istoimenskega upravnega središča, ki je od leta 2007 na UNESCO-vem seznamu svetovne kulturne in naravne dediščine. Krf je slovenski, srbski in hrvaški eksonim tako za otok kot mesto z okrog 28.000 prebivalci, ki se v grščini imenujeta Kérkyra, v angleščini pa, tako kot v italijanščini, Corfu. Če smo natančni, moramo zapisati, da sta italijanski ustreznici pravzaprav Corfù, medtem ko ju v bližnji Albaniji imenujejo Korfuzi, v mnogih slovanskih in germanških državah, tudi v Rusiji in Nemčiji, pa Korfu.

Na srečanju je sodelovalo 35 strokovnjakov za zemljepisna imena iz 19 držav. Običaj je, da se srečanje delovne skupine za eksonime združi z zasedanjem ene od regionalnih skupin ali preostalih devetih delovnih skupin UNGEGN-a, zato je bilo med udeleženci tudi nekaj članov Delovne skupine za toponimsko terminologijo (*UNGEGN Working Group on Toponymic Terminology*), ki so se na delovnem posvetovanju sestali zadnji dan srečanja popoldan. Seveda smo se tega udeležili tudi skoraj vsi udeleženci Delovne skupine za eksonime. Sklicatelj obeh delovnih skupin sta bila Peter Jordan iz Avstrije in Staffan Nyström iz Švedske. Med udeleženci je bila tudi dolgoletna predsednica UNGEGN-a Helen Kerfoot iz Kanade, ki je lansko leto poleti na 10. konferenci Združenih narodov o standardizaciji zemljepisnih imen v New Yorku mandat predala Avstralcu Williamu Wattu, obenem tudi predsedniku Delovne skupine za zemljepisna imena kot kulturne dediščine (*UNGEGN Working Group on Geographical Names as Cultural Heritage*).

Prispevki udeležencev Delovne skupine za eksonime so bili razvrščeni v tri sekcije: Velika delitev – vsestranska stališča, Velika delitev – svojstveni vidiki ter Eksonimi – dokumentacija in raba. Prva sekcija je nadaljevala z zdaj že dolgoletnimi prizadevanji po izboljšanju definicij pojmov endonim in eksonim (več o tem v Kladnikovem članku *Odprte dileme pomenske razmejitve izrazov endonim in eksonim*, objavljenem v Geografskem vestniku 81-1), še enkrat več pa bi težko rekli, da je bil dosežen kakršenkoli napredek. Obe strani trdno vztrajata v svojih okopih in težko premostljiv pat položaj še kar traja. Zato bodo tovrstna prizadevanja zagotovo še vnaprej na dnevnem redu delovne skupine, četudi zaenkrat ni videti, kako nastalo razdvojenost speljati v smer medsebojnega zblíževanja stališč. V okviru te sekcije je bilo predstavljenih šest raznovrstnih prispevkov (program konference je dostopen na spletnem naslo-



DRAGO KLADNIK

Slika 1: Pogled na Staro trdnjavo (grško Παλαιό Φρούριο), ki varuje mesto z vzhodne strani. Na nekdanjem polotoku, ki je z odprtjem prekopa postal otok, so jo zgradili Benečani, gospodarji otoka med letoma 1386 in 1797.

vu: http://ungegn.zrc-sazu.si/Portals/7/14th%20Meeting_Corfu.pdf), v katerih je bila problematika v veliki meri osvetljena z vidika jezikoslovja. Drugo sekcijo so zaznamovali štiri prispevki, v katerih so avtorji problematiko tematizirali z vidika imen velikih morij, rabe eksonimov v arabščini, delitve na endonime in eksonime z zornega kota nubijskega jezika ter imen držav v poljščini. V tretji sekciji so bili predstavljeni štiri prispevki. Dva sta bila dokaj specifična, saj sta obravnavala krajevna imena južnega Podonavja v delih makedonsko-romunskega jezikoslovca Theodorja Capidana ter rabo krajevnih imen z latvijske perspektive na zemljevidih mejnega območja med Latvijo in Rusijo, ki ga poseljujejo govorniki manj znanega baltskega jezika letgalščine. Preostala dva sta predstavila najnovejše dosežke ravnanja z eksonimi na Finskem in v Sloveniji. Na Finskem so namreč pravkar izdali obsežno publikacijo s skoraj 3000 finskimi eksonimi, pri nas pa smo ob monografiji *Slovenski eksonimi* (izšla v zbirki Geografija Slovenije, knjiga 24) pripravili tudi obsežno elektronsko zbirko dobrih 5000 slovenskih eksonimov, obdelanih v kar 34-tih rubrikah. Zbirko, ki bo v kratkem dostopna na medmrežju, sva predstavila avtor tega zapisa in Matjaž Geršič. Najin prispevek je med udeleženci naletel na precejšnje zanimanje in odobravanje, nekateri v njem vidijo dober zgled za podobno obravnavo eksonimov v drugih jezikih.

Zasedanje Delovne komisije za toponimsko terminologijo je imelo bolj plenarni značaj. Na njem je sklicatelj Nyström predstavil pobude za uvrstitev nekaj novih terminov v toponimsko terminologijo. Po živahni razpravi so udeleženci presodili, da z izjemo izraza oikonim (tudi ojkonim) kot sopomenke za naselbinsko ime, s čimer je pomensko bistveno ožji od izraza toponim, noben drug še ni v zadostni meri dozorel, da bi ga lahko uvrstili v terminologijo.

Grški gostitelji so za udeležence posvetovanja pripravili poldnevno ekskurzijo na najbolj turistično točko otoka. Prva je vas Palaiokastritsa (ime bi lahko v slovenščino prevedli kot Stara trdnjavica) na



Slika 2: Udeleženci posvetovanja na stopnišču pred vhodom v vzhodno krilo Palače svetih Mihaela in Jurija, kjer je potekalo zasedanje. Palačo so v prvi polovici 19. stoletja zgradili Britanci, ki so Krfu, tako kot drugim Jonskim otokom, vladali med letoma 1815 in 1864.

severozahodu otoka, ki slovi predvsem po razvejeni obali z mnogimi privlačnimi, turistično obremenjenimi zalivi in razglednem samostanu Device Marije, ustanovljenem v 13. stoletju. Druga, morda še bolj oblegana turistična točka je palača Achilleion, ki jo je po tragični smrti sina Rudolfa leta 1889 dala v istoimenskem naselju kakih 10 km južno od mesta Krf zgraditi avstrijska cesarica Elizabeta Bavarska (1837–1898), bolj znana kot Sisi. V njem je preživela glavnino preostalega življenja; pravijo, da je grščino obvladala bolje od vseh grških kraljic. Osrednji lik palače je legendarni mitološki junak Ahil, v njej in na njenih vrtovih pa so poleg njegovega kipa še mnoge druge umetnine.

Da palača ne bi preveč samevala, imajo glavno zaslug organizirani obiski gostov s sodobnih turističnih križark, ki med plovbo po Sredozemlju krfsko pristanišče redno obiskujejo med aprilom in oktobrom. Dnevno se zvrstijo po tri ladje, lahko tudi več, ki s svojimi gosti zagotavljajo razcvet tudi preštevlnim trgovinam in gostinskim lokalom izjemno privlačnega starega mestnega jedra Krfa, umeščeni v ozkih ulicah, ki jih obdajajo stavbe v beneškem slogu. Turizem tako ali drugače »reže kruh« kar okrog 70 % otočanom, preostala poglavitna vira preživljanja sta storitvene dejavnosti in kmetijstvo. V zvezi s slednjim naj omenim kumkvat, mali agrum iz Kitajske in Japonske, ki so ga po svetu razširili Britanci; njegovo gojenje se je v Evropi obneslo le v Grčiji. Prav na Krfu so se v prejšnjem stoletju z njim tako zelo poistovetili, da človek nehote dobi vtis, da gre za avtohtono rastlino teh krajev. Iz njenih majhnih oranžnih sadežev pripravljajo okusne marmelade, džeme, slaščice in sirupe, ne smemo pa prezreti likerjev, ki jih proizvajajo v tamkajšnjih destilarnah.

Drago Kladnik

21. Mednarodna krasoslovna šola »Klasični kras«

Postojna, 10.–14. 6. 2013

Med 10. in 14. junijem 2013 je na Inštitutu za raziskovanje krasa Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Postojni potekala že 21. Mednarodna krasoslovna šola »Klasični kras« z naslovom »Hipogena speleogeneza (med teorijo in resničnostjo ...)«. Krasoslovna šola je potekala pod okriljem Slovenske nacionalne komisije za UNESCO ter v sodelovanju z Jamarsko zvezo Slovenije, Mednarodno speleološko zvezo (UIS) in Komisijo za kras pri Mednarodni zvezi geografov (IGU).

Mednarodno krasoslovno šolo na Inštitutu za raziskovanje krasa organiziramo že od leta 1993 in že vrsto let predstavlja največje redno vsakoletno srečanje krasoslovcev z vsega sveta. Kljub temu, da je bilo v bližnji in daljni okolici letos organiziranih še nekaj srečanj krasoslovcev (med drugim tudi mednarodni speleološki kongres v Brnu; glej Geografski vestnik 85-2), se je letošnje šole udeležilo 113 udeležencev iz 23 držav. Kot običajno je bila pestrost udeležencev velika tako po strokah, kot po raziskovalnih izkušnjah: od profesorjev in priznanih raziskovalcev, do dodiplomskih in podiplomskih študentov različnih naravoslovnih znanosti.

Delo je potekalo po že ustaljenem redu, in sicer je po uvodnih nagovorih sledil celodnevni sklop vabljenih in s temo šole povezanih predavanj ter popoldanska predstavitev posterjev, ki se je prevesila v družabni večer z zdaj že tradicionalno predstavitvijo »nerešenih skrivnosti krasa« (*Unresolved Mysteries of the Karst*), kjer udeleženci predstavijo svoje raziskovalne dileme in vprašanja, za katere ne vedo, kako bi se jih lotili oziroma jih rešili. Drugi in tretji dan sta dopoldanskim predavanjem sledili popoldanski ekskurziji, četrti dan je bil rezerviran za celodnevno ekskurzijo na temo letošnje šole, zadnji, peti dan pa za ekskurzijo na temo »klasičnega« krasa.



JURE KOŠU/TNIK

Slika: Udeleženci Krasoslovne šole pred vhodom v jamo Mravljetovo brezno v Gošarjevih rupah.

Na prvi popoldanski ekskurziji, ki se je odvijala na območju vrha Svetih Treh Kraljem med Rovtami in Žirmi, smo se seznanili z jamami, za katere menimo, da so vsaj deloma nastale s hipogenimi procesi oziroma, da je vsaj kamnina v kateri so izoblikovale, hipogenega nastanka (Jama pri Svetih Treh Kraljih, Mravljetovo brezno v Gošarjevih rupah, Matjaževe kamre). Med drugo popoldansko ekskurzijo smo se odpravili v Predjamo, kjer smo v Predjamskem sistemu opazovali stenske jamske oblike, ki so lahko skupne tako hipogenim kot epigenim jamam. S tematiko krasoslovne šole povezana celodnevna ekskurzija na Jelovico nas je vodila v Jamo pod Babjim zobom in jamo Cok. Predvsem v slednji so si udeleženci ogledali velike hidrotermalne kristale, ki jih povezujemo s prvimi fazami speleogeneze na tem območju in so očitno hipogenega značaja. Zadnji dan šole smo posvetili ekskurziji v porečje kraške Ljubljane s poudarkom na geomorfologiji ter hidrogeologiji območja.

V okviru šole je bila objavljena publikacija v angleškem jeziku z naslovom: *21st International Karstological School »Classical Karst« – Hypogene speleogenesis (between theory and reality ...)*, v kateri so zbrani program šole, navodila udeležencem, vodniki po ekskurzijah ter povzetki predavanj in posterjev (publikacija je dostopna na spletnem naslovu: http://iks.zrc-sazu.si/datoteke/GuideBook_2013.pdf).

Petra Gostinčar, Bojan Otoničar

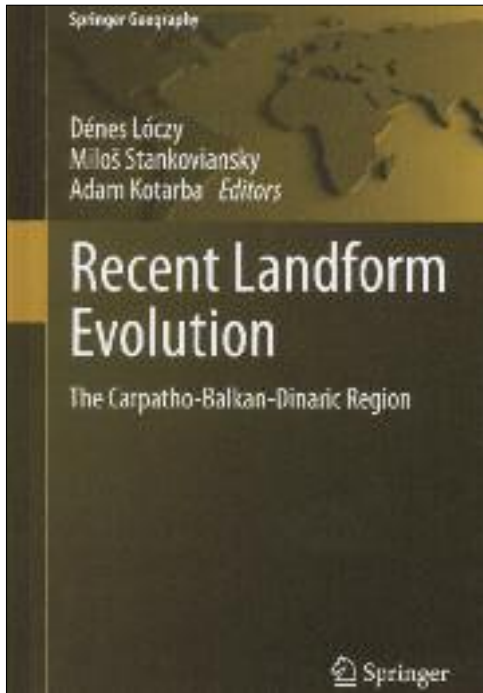
Petdeset let Karpatsko-balkanske geomorfološke komisije

Stará Lesná, Slovaška, 24.–28. 6. 2013

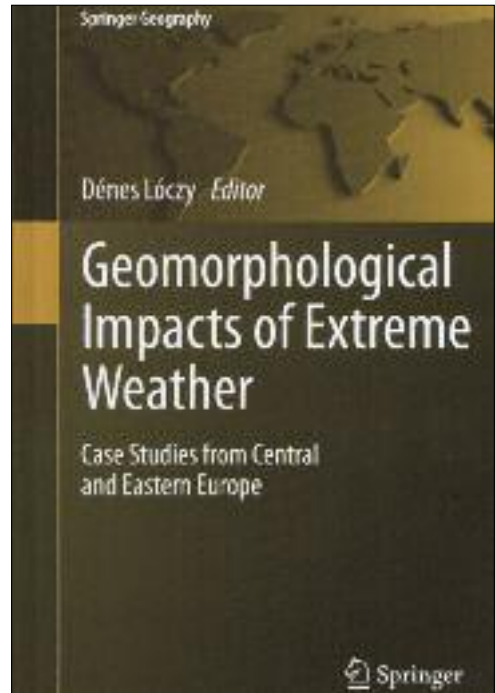
V počastitev pol stoletja obstoja Karpatsko-balkanske geomorfološke komisije (*Carpatho-Balkan Geomorphological Commission* – CBGC) je konec junija v malem slovaškem turističnem kraju Stará Lesná ob vzhodni strani Visokih Tater, ne daleč stran od znanega zimskošportnega središča Štrbské Pleso, potekala geomorfološka konferenca.

Karpatsko-balkanska geomorfološka komisija je bila ustanovljena leta 1963, kot nevladno, mednarodno, znanstveno, nepolitično in neprofitno združenje geomorfologov, ki raziskujejo v Srednji, Vzhodni in Jugovzhodni Evropi. Od ustanovitve pa do političnih sprememb konec osemdesetih let preteklega stoletja je združevala predvsem geomorfologe iz držav nekdanjega vzhodnega bloka. Od leta 1963 se je zvrstilo enajst osrednjih konferenc združenja (Krakov-Bratislava leta 1963, Sofija leta 1966, Bukarešta leta 1970, Budimpešta leta 1975, Prešov leta 1982, Debrecen leta 1987, Băile Herculane-Orșova leta 1988, Bratislava leta 2003 (poročilo je objavljeno v Geografskem vestniku 75-2), Pécs leta 2007 (poročilo je objavljeno v Geografskem vestniku 79-2), Ostravice leta 2011 (poročilo je objavljeno v reviji Dela 36) in Stará Lesná), dvanajsto srečanje pa bo leta 2016 v organizaciji Geomorfološkega društva Slovenije potekalo pri nas.

Srečanje je potekalo v soorganizaciji Karpatsko-balkanske geomorfološke komisije in Karpatsko-balkansko-dinarske regionalne delavne skupine pri Mednarodni geomorfološki zvezi (*IAG Carpatho-Balkan-Dinaric Regional Working Group*; <http://www.geomorph.org/wg/wgcbd.html>), v sodelovanju s Slovaškim in Poljskim geomorfološkim društvom, Inštitutom za geografijo Slovaške in Poljske akademije znanosti, Oddelkom za fizično geografijo Fakultete za naravoslovje Univerze v Bratislavi ter Inštitutom za geografijo Jagelonske univerze iz Krakova. Soorganizacijo sta tako imeli dve združenji s podobnim imenom, za katerima tudi stojijo isti ljudje. Karpatsko-balkansko-dinarska regionalna delavna skupina je bila s strani Mednarodne geomorfološke zveze potrjena leta 2005 in je delovala dve štiriletni obdobji, do letošnjega leta (od kongresa Mednarodne geomorfološke zveze v Zaragoza, do letošnje konference v Parizu). Njena predlagateljica pa je bila prav Karpatsko-balkanska geomorfološka komisija, z namenom poglobitve geomorfoloških raziskav in sodelovanja na območju Karpatov, Balkanskega in Dinarskega gorovja ter širše regije. Delavno skupino je vsa leta vodil Miloš Stankoviansky (Oddelk za fizično geografijo, Fakulteta za naravoslovje Univerze v Bratislavi), ki je bil med letoma 2003 in 2007 tudi predsednik Karpatsko-balkanske geomorfološke komisije. Nasledil ga je Dénes Lóczy (Inštitut za okoljske študije, Univerza v Pečuhu), ki je funkcijo predsednika opravljal do konference v Stari Lesni, kjer je bil za predsednika izvoljen Petru Urdea (Oddelk za geografijo, Zahodna univerza v Temišvaru).

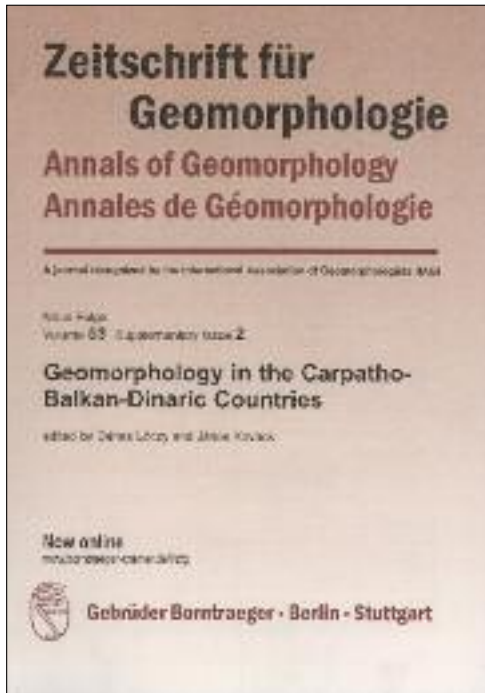


Slika 1: Monografija »Recent Landform Evolution: The Carpatho-Balkan-Dinaric Region« (2012) s prispevki o razvoju reliefa na Karpatsko-balkansko-dinarskem območju.



Slika 2: Monografija »Geomorphological Impacts of Extreme Weather: Case studies from Central and Eastern Europe« (2013) s prispevki o ekstremnih vremenskih dogodkih in z njimi povezanimi naravnimi nesrečami v Srednji in Vzhodni Evropi leta 2010.

Karpatsko-balkanska geomorfološka komisija ima svojo revijo *Studio Geomorphologico Carpatho-Balcanico* (<http://old.versita.com/scgb>), ki jo od leta 1967 izdaja Poljska akademija znanosti in katere glavna urednica je Zofia Rączkowska (Inštitut za geografijo, Poljska akademija znanosti). Poleg tega je v okviru Komisije izšlo več monografij oziroma zbornikov posvetovanj. Izpostavili bi monografiji *Geomorphological Problems of Carpathians I: Evolution of the Relief in Tertiary* (Bratislava, 1965) in *Geomorphological Problems of Carpathians II: Evolution of the Relief During the Quaternary* (Varšava, 1966). Minilo je skoraj pol stoletja, da sta knjigi dobili nadaljevanje oziroma, da smo dobili sodobnejšo razlago reliefa na širšem Karpatsko-balkansko-dinarskem območju – *Recent Landform Evolution: The Carpatho-Balkan-Dinaric Region* (Dordrecht, 2012, Springer; DOI: 10.1007/978-94-007-2448-8; slika 1). Pri isti založbi je letos izšla še knjiga *Geomorphological Impacts of Extreme Weather: Case Studies from Central and Eastern Europe* (Dordrecht, 2013, Springer; DOI: 10.1007/978-94-007-6301-2; slika 2). Omenili bi še posebno izdajo revije *Zeitschrift für Geomorphologie* (2009, Supplementband 53-2) z naslovom *Geomorphology in the Carpatho-Balkan-Dinaric Countries* (http://www.schweizerbart.de/papers/zfg_suppl/list/53#issue2; slika 3). Za vse tri smo poglavja prispevali tudi Slovenci. Za prvo je Blaž Komac (Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU) s sodelavci napisal poglavje z naslovom *Recent Landform Evolution in Slovenia* (DOI: 10.1007/978-94-007-2448-8_11), za drugo in tretjo pa sva Blaž Komac in podpisani napisala poglavje z naslovom *Extreme Floods in Slovenia in September 2010* (DOI: 10.1007/978-94-007-6301-2_8) oziroma članek z naslovom *The Importance of Landsliding in a Flysch*



Slika 3: Naslovnica posebne številke revije »Zeitschrift für Geomorphologie« (2009) z izbranimi geomorfološkimi prispevki iz Karpatsko-balkansko-dinarskega območja.



MATIJA ZORN

Slika 4: Predstavitve posterjev – Zofia Rączkowska, urednica Studia Geomorphologica Carpatho-Balcanica in Karel Natek.



MATIJA ZORN

Slika 5: Udeleženci celodnevne ekskurzije ob jezeru Morskie Oko v poljskih Visokih Tatrah.

Geomorphic System: The Example of the Goriška brda Hills (W Slovenia) (DOI: 10.1127/0372-8854/2009/0053S3-0057).

Na konferenci je bilo blizu štirideset predavanj, od kateri je bilo pet vabljenih. Med predavanji je prevladovala fluvialna geomorfologija, ki so ji sledili pobočni procesi. Predstavljeno je bilo tudi blizu trideset posterjev (slika 4). Vseh predstavitev je bilo preveč, da bi jih naštevali, omenimo le dve slovenski predavanji in en poster. Andrej Mihevc (Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU) je imel predavanje z naslovom *The age and evolution of karst relief in the Dinaric Mountains – some examples from Slovenia*, podpisani pa sem imel predavanje z naslovom *Extreme wind erosion from agricultural land in the Vipava Valley (SW Slovenia) in February 2012*, predstavil pa sem tudi poster z naslovom *Sediment production in flysch badlands in SW Slovenia*. Od Slovencev se je konference udeležil še Karel Natek (Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani), ki je predstavil slovensko kandidaturo za naslednjo konferenco. Povzetki predavanj in posterjev so objavljeni v posebni številki revije *Geomorphologica Slovaca et Bohemica* (2013-1), ki je v celoti dostopna na medmrežju: http://www.asg.sav.sk/gfsb/v0131/Abstracts_Book.pdf. Če primerjamo predstavitev s tistimi pred desetimi leti v Bratislavi, je najbolj opazna razlika v premiku iz »morfostrukturne geomorfološke šole« generacije geomorfologov, ki je Komisijo postavila na noge, k danes trendovskima procesni in kvantitativni geomorfologiji. Ta premik je nedvomno povezan z menjavo generacij.

V okviru konference sta bili tudi poldnevna in celodnevna ekskurzija. Prva je vodila v Lipovsko kotlino oziroma v porečje reke Bele in je bila namenjena fluvialni geomorfologiji. Druga ekskurzija pa je vodila v Visoke Tatere oziroma v Narodni park Tatra (slika 5), enega večjih narodnih parkov na Poljskem ter je bila namenjena gorski geomorfologiji. Gradivo za obe ekskurziji je dostopno na spletnem naslovu: http://www.asg.sav.sk/gfsb/v0131/Excursion_Guide.pdf. Če smo že omenili premik v smeri procesne geomorfologije, omenimo še, da sta ekskurziji potekali njenih idealnih pogojih – v dežju.

Matija Zorn

POROČILA**120 let Geografske fakultete Univerze v Beogradu**Beograd, Srbija, <http://www.gef.bg.ac.rs/>

MARIJA ZORN

Geografska fakulteta Univerze v Beogradu je največja geografska izobraževalna in raziskovalna ustanova v Srbiji. Na njej se šolajo študenti za strokovno in raziskovalno delo na področjih: geografije, prostorskega načrtovanja, turizma, demografije in GIS-ov. Raziskovalna in izobraževalna dejavnost poteka na treh lokacijah po Beogradu, in sicer na Studentskem trgu (občina Stari grad), v ulici Vatroslava Jagića (občina Zvezdara) in v Vojvodanski ulici (občina Zemun).

Ustanovitev fakultete sega v leto 1893, ko je bil (22. junija) sprejet sklep o ustanovitvi Geografskega zavoda pri Visoki šoli. Ko je ta leta 1905 prerasla v Univerzo, so ustanovili tudi Filozofsko fakulteto na kateri je bilo 15 študijskih skupin; geografija se je poučevala v okviru dveh. V času balkanskih vojn in prve svetovne vojne Geografski zavod ni deloval; z delom je ponovno začel leta 1919. V tem obdobju so geografijo poučevali J. Cvijić, B. Milojević in P. Vujević. V obdobju po prvi svetovni vojni so svoja doktorska dela zagovarjali geografi, ki so imeli osrednjo vlogo pri razvoju geografije v Srbiji v naslednjih nekaj desetletjih. Nova prekinitev dela Geografskega zavoda nastopi z drugo svetovno vojno. Med bombardiranjem je bil uničen skoraj celotni strokovni in znanstveni inventar.

Zavod je z delom nadaljeval leta 1945. Poseben mejnik za nastanek Geografske fakultete je bila ustanovitev Prirodoslovno-matematične fakultete, ki se je leta 1947 odcepila od Filozofske fakultete. Eden od petih odsekov novonastale fakultete je bila tudi geografija. V tem obdobju pride tudi do menjave generacij – nova generacija zamenja Cvijićeve učence.

Pomembne organizacijske spremembe, predvsem pa razširitev izobraževalnega in raziskovalnega dela, je Geografski zavod doživel v študijskem letu 1972/1973 z ustanovitvijo Študijske skupine za turizem ter v študijskem letu 1977/1978 z ustanovitvijo Študijske skupine za prostorsko načrtovanje.

Z reorganizacijo Prirodoslovno-matematične fakultete je leta 1990 nastalo šest novih fakultet, med drugimi tudi Geografska fakulteta.

Organizacijsko strukturo fakultete sestavljajo: dekanat s tajništvom in referatom za študentske zadeve, računovodstvo, ter pet inštitutov (oddelkov) (za: geografijo, turizem, prostorsko načrtovanje, demografijo ter življenjsko okolje in GIS), ki so razdeljeni na deset kateder (za: fizično geografijo, družbeno geografijo, regionalno geografijo, kartografijo, didaktiko in metodiko poučevanja geografije, turizem, prostorskega načrtovanja, demografijo ter življenjsko okolje in GIS).

Danes na Geografski fakulteti na vseh treh bolonjskih stopnjah študira okrog 2500 študentov, zaposlenega pa ima približno sto pedagoškega in nepedagoškega kadra. V času delovanja je na Geografskem zavodu oziroma Geografski fakulteti diplomiralo okrog 5000 študentov, zagovarjanjih pa je bilo še okrog 520 magistrskih in okrog 220 doktorskih del.

Predrag Djurović

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU v letu 2012

Ljubljana, Gosposka ulica 13, <http://giam.zrc-sazu.si>

Geografski inštitut Antona Melika je imel v letu 2012 štiriintrideset redno zaposlenih raziskovalcev in tri tehnične delavke ter več stalnih in občasnih pogodbenih sodelavcev, ki so sodelovali pri raziskovalnih projektih in nalogah. Inštitut vodi predstojnik dr. Drago Perko, njegova pomočnika pa sta dr. Mimi Urbanc in dr. Matija Zorn. Znanstveni svet inštituta sestavljajo akademika dr. Andrej Kranjc in dr. Dragica Turnšek ter dr. Matej Gabrovec (predsednik), dr. Drago Kladnik, dr. Drago Perko, dr. Marjan Ravbar in dr. Maja Topole.

Inštitut ima 7 organizacijskih enot: Oddelek za fizično geografijo vodi dr. Matija Zorn, Oddelek za humano geografijo dr. Janez Nared, Oddelek za regionalno geografijo dr. Drago Perko, Oddelek za naravne nesreče dr. Blaž Komac, Oddelek za varstvo okolja dr. Aleš Smrekar, Oddelek za geografski informacijski sistem dr. Matej Gabrovec in Oddelek za tematsko kartografijo mag. Jerneja Fridl.

Na inštitutu delujeta tudi Zemljepisni muzej, ki ga vodi Primož Gašperič, in Zemljepisna knjižnica, ki jo vodi dr. Maja Topole.

Na inštitutu je sedež Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije. Njen predsednik je dr. Milan Orožen Adamič.

Leta 2012 je raziskovalno delo sodelavcev inštituta potekalo v okviru 1 raziskovalnega programa, 6 temeljnih in 4 uporabnih nacionalnih projektov ter 11 evropskih in 4 bilateralnih mednarodnih projektov. To so:

- šestletni raziskovalni program **Geografija Slovenije** (vodja dr. Blaž Komac),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Uporaba geografskega informacijskega sistema pri reliefni členitvi Slovenije** (vodja dr. Blaž Komac),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Geografija človeških virov Slovenije** (vodja dr. Marjan Ravbar),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Šolski učbeniki kot orodje za oblikovanje geografskih predstav o slovenskih pokrajinah** (vodja dr. Mimi Urbanc),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Kulturna demografija prve svetovne vojne** (vodja dr. Petra Svolfjšak),
- triletni temeljni raziskovalni projekt **Prostor slovenske literarne kulture: literarna zgodovina in prostorska analiza z geografskim informacijskim sistemom** (vodja dr. Marko Juvan),
- triletni podoktorski temeljni raziskovalni projekt **Prometna raba tal: spreminjanje in vpliv na vsakodnevno življenje** (vodja dr. David Bole),
- triletni aplikativni raziskovalni projekt **Slovenski eksonimi: metodologija, standardizacija, GIS** (vodja dr. Drago Kladnik),

MANCA VOLJK



Slika 1: Postavitev vremenske postaje na vrhu Zgornji Plot v Karavankah 2. 7. 2012.

MIHA PAVŠEK



Slika 2: Preizkušanje snežne odeje za napoved nevarnosti proženja snežnih plazov na Zelenici 8. 3. 2012.

- triletni aplikativni raziskovalni projekt **Določanje naravnih pokrajinskih tipov Slovenije z geografskim informacijskim sistemom** (vodja dr. Drago Perko),
- triletni aplikativni raziskovalni projekt **Povečanje učinkovitosti in aplikativnosti preučevanja naravnih nesreč s sodobnimi metodami** (vodja dr. Matija Zorn),
- triletni aplikativni raziskovalni projekt **Terasirane pokrajine v Sloveniji kot kulturna vrednota** (vodja dr. Drago Kladnik),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega 7. okvirnega programa **CapHaz-Net – Social capacity building for natural hazards: towards a more resilient society** 'Izboljšanje razmerij med družbo in naravnimi nesrečami: prožnejši družbi naproti' (vodja dr. Blaž Komac),
- štiriletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega 7. okvirnega programa **BIOMOT – Motivational strength of ecosystem services and alternative ways to express the value of biodiversity** 'Motivacijska moč ekosistemskih storitev in alternativni načini izražanja vrednosti biodiverzitete (vodja dr. Aleš Smrekar),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega ozemeljskega sodelovanja (Območje Jugovzhodne Evrope) **SY_CULTour – Synergy of culture and tourism: utilisation of cultural potentials in less favoured rural regions** 'Sinergija kulture in turizma: uporaba kulturnih vrednot v manj razvitih ruralnih območjih' (vodja dr. David Bole),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega ozemeljskega sodelovanja (Območje Jugovzhodne Evrope) **CHERPLAN – Enhancement of cultural heritage through environmental planning and management** 'Krepitev kulturne dediščine z okoljskim načrtovanjem in upravljanjem' (vodja dr. Janez Nared),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega ozemeljskega sodelovanja (Območje Evrope) **Catch_MR – Cooperative approaches to transport challenges in metropolitan regions** 'Združeni pristopi za reševanje prometnih izzivov metropolitanskih območij' (vodja dr. Janez Nared),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega ozemeljskega sodelovanja (Območje Sredozemlja) **OTREMED – Tool for the territorial strategy of the MED space** 'Orodje za strateško prostorsko načrtovanje v Sredozemlju' (vodja dr. Matija Zorn),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega ozemeljskega sodelovanja (Območje Sredozemlja) **2Bparks – Creative sustainable management, territorial compatible marketing and environmental education to be parks** 'Ustvarjalno trajnostno gospodarjenje, trženje po meri območja in okoljska vzgoja o parkih' (vodja dr. Aleš Smrekar),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega ozemeljskega sodelovanja (Območje Srednje Evrope) **UHI – Development and application of mitigation and adaptation strategies and measures for counteracting the global urban heat islands** 'Razvoj in uporaba ublažitvenih ter prilagoditvenih strategij in ukrepov za lajšanje globalnega vpliva mestnih toplotnih otokov' (vodji dr. Blaž Komac in Petra Rus),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega ozemeljskega sodelovanja (Območje Alp) **Rurbance – Rural-Urban inclusive governance strategies and tools for the sustainable development of deeply transforming Alpine territories** 'Podeželsko-mestne strategije upravljanja in orodja za trajnostni razvoj spreminjajočih se alpskih območij' (vodja Petra Rus),
- štiriletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega programa Life+ **INCOME – Improved management of contaminated aquifers by integration of source tracking, monitoring tools and decision strategies** 'Učinkovito upravljanje onesnaženih vodonosnikov – povezava postopkov za odkrivanje in nadzor virov onesnaženja ter ukrepov za izboljšanje stanja' (vodja dr. Aleš Smrekar),
- triletni mednarodni raziskovalni projekt evropskega ozemeljskega sodelovanja (čezmejno sodelovanje Slovenije in Avstrije) **NH-WF – Natural Hazards without Frontiers** 'Naravne nesreče brez meja' (vodja mag. Miha Pavšek),
- dvoletni bilateralni slovensko-ruski raziskovalni projekt **Geografsko zamišljanje nacionalne pokrajine: primerjalna analiza med Slovenijo in Rusijo** (vodja dr. Mimi Urbanc),
- dvoletni bilateralni slovensko-norveški raziskovalni projekt **Razumevanje sprememb kulturnih pokrajine z vidika njihovega varovanja in usmerjanja razvoja** (vodja dr. Mimi Urbanc),

- dvoletni bilateralni slovensko-bolgarski raziskovalni projekt **Opazovanje globalnih sprememb v visokih gorah na primeru območja jezer Rila v Bolgariji in Julijskih Alp v Sloveniji** (vodja dr. Matija Zorn),
- dvoletni bilateralni slovensko-kitajski raziskovalni projekt **Razumevanje sprememb kulturnih pokrajin z vidika njihovega varovanja in usmerjanja razvoja** (vodja dr. Mimi Urbanc).
Ostali projekti in naloge pa so:
 - **Kras kot kazalnik manj ugodnih območij za kmetijstvo** (vodja dr. Drago Perko),
 - **Socioekonomska analiza in analiza rabe prostora na območju tujerodnih vrst** (vodja dr. Irena Rejec Brancelj),
 - **Slovenski standard ISO 3166** (vodja dr. Drago Perko),
 - **Zmanjšanje onesnaževanja in ohranjanje biotske pestrosti v kmetijstvu s poudarkom na oljkarstvu** (vodja dr. Primož Pipan),
 - **Izdelava opozorilne karte območij snežnih plazov in izdelava opozorilne karte nevarnosti erozije za območja nekaterih občin v Sloveniji** (vodja mag. Miha Pavšek),
 - **Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812** (vodja Primož Gašperič),
 - **Analiza historičnih podatkov o kmetijski rabi prostora v okolici Cerknice** (vodja dr. Irena Rejec Brancelj),
 - **Spremljanje dela Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije** (vodja dr. Drago Perko).
Inštitut je organiziral več simpozijev in drugih srečanj:
 - **(Ne)zatravljanje oljčnikov v slovenski Istri** (delavnica za kmetijske strokovnjake, Padna, 31. 1., soorganizatorja: Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica),
 - **NH-WF 2. project partner meeting and workshop / 2. sestanek in delavnica projektnih partnerjev NH-WF-ja** (redno srečanje in delavnica v okviru čezmejnega projekta NH-WF, Zelenica, 7.–8. 3., soorganizator: Zvezni urad za meteorologijo in geodinamiko, Dunaj, Avstrija),
 - **Erozija v kmetijstvu** (posvet, Ajdovščina, 22. 5., soorganizatorja: Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije, Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica),
 - **Digitalna infrastruktura za humanistiko in umetnost in novo spletišče SI-DIH** (predstavitev rezultatov projekta SI-DIH, Ljubljana, 14. 6., soorganizator: Inštitut za novejšo zgodovino),
 - **European Cooperation day / Dan evropskega sodelovanja** (predstavitev čezmejnega projekta NH-WF, Zelenica, 21. 9., soorganizatorji: Geodetski inštitut Slovenije; Zvezni urad za meteorologijo in geodinamiko, Dunaj, Avstrija; Lavinska služba dežele Koroške, Celovec, Avstrija),
 - **Geografski informacijski sistemi v Sloveniji** (simpozij, Ljubljana, 25. 9., soorganizatorji: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Inštitut za antropološke in prostorske študije ZRC SAZU, Zveza geografov Slovenije, Zveza geodetov Slovenije),
 - **NH-WF 3. project partner and workshop meeting / 3. sestanek in delavnica projektnih partnerjev NH-WF-ja** (redno srečanje in delavnica v okviru čezmejnega projekta NH-WF, Gödersdorf/Vodiča vas, 10.–11. 10., soorganizator: Zvezni urad za meteorologijo in geodinamiko, Dunaj, Avstrija),
 - **Lawinenkommissionskurs / Tečaj za člane lavinskih komisij** (tečaj in delavnica za člane lavinskih komisij avstrijskih zveznih dežel Štajerske, Koroške in Spodnje Avstrije ter za projektne partnerje NH-WF-ja, Turracher Hohe, 12.–14. 12., soorganizatorja: Zvezni urad za meteorologijo in geodinamiko, Dunaj, Avstrija; Lavinska služba dežele Koroške, Celovec, Avstrija),
 - **Avtorske pravice v digitalnem svetu** (1. delavnica v okviru projekta SI-DIH, Ljubljana, 18. 12., soorganizator: Inštitut za novejšo zgodovino).
Leta 2012 so izšle naslednje publikacije:
 - Bojan Erhartič: **Geomorfološka dediščina v Dolini Triglavskih jezer** (Geografija Slovenije 23, ur. Drago Perko in Drago Kladnik, Založba ZRC, Ljubljana, 188 strani),
 - Marjan Ravbar, Jani Kozina: **Geografski pogledi na družbo znanja** (Georitem 19, ur. Drago Kladnik in Drago Perko, Založba ZRC, Ljubljana, 79 strani),



IGOR LAPAJNE

Slika 3: Člani inštituta v dvorani Zemljepisnega muzeja 21. 1. 2013.

- Janez Nared, David Bole, Matej Gabrovec, Matjaž Geršič, Maruša Goluža, Nika Razpotnik Visković, Petra Rus: **Celostno urejanje javnega potniškega prometa v Ljubljanski urbani regiji** (Georitem 20, ur. Drago Kladnik in Drago Perko, Založba ZRC, Ljubljana, 89 strani),
- Rok Ciglič, Drago Perko, Matija Zorn (ur.): **Geografski informacijski sistemi v Sloveniji 2011–2012** (GIS v Sloveniji 11, Založba ZRC, Ljubljana, 264 strani),
- Primož Gašperič, Milan Orožen Adamič, Janez Šumrada: **Zemljevid Ilirskih provinc iz leta 1812/Carte des Provinces illyriennes de 1812** (Založba ZRC, Ljubljana, 114 strani in faksimile zemljevida (124 krat 93 cm)),
- **Acta geographica Slovenica / Geografski zbornik 52-1** (ur. Blaž Komac, Založba ZRC, Ljubljana, 250 strani),
- **Acta geographica Slovenica / Geografski zbornik 52-2** (ur. Blaž Komac, Založba ZRC, Ljubljana, 214 strani).

Leta 2012 so inštitutski raziskovalci objavili 5 znanstvenih monografij, 16 poglavij v monografijah in 63 člankov, imeli 155 predavanj in opravili 103 študijske obiske v tujino, inštitut pa je v okviru mednarodnih projektov in drugih dejavnosti sodeloval z več kot 100 tujimi ustanovami.

Raziskovalci inštituta so bili dejavni tudi kot uredniki in člani uredniških odborov številnih knjig in revij, v različnih komisijah državnih organov, pri Gibanju znanost mladini, kot mentorji podiplomskih mladih raziskovalcev, srednješolcev in osnovnošolcev, v Zvezi geografskih društev Slovenije in Ljubljanskem geografskem društvu ter drugod.

Drago Perko

NAVODILA**NAVODILA AVTORJEM ZA PRIPRAVO PRISPEVKOV
V GEOGRAFSKEM VESTNIKU****1 Uvod**

Na temelju zahtev Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, Poslovnika o delu uredništva revije in odločitev uredniškega odbora Geografskega vestnika so nastala spodnja navodila o pripravi člankov za Geografski vestnik.

2 Usmeritev revije

Geografski vestnik je znanstvena revija Zveze geografov Slovenije. Namenjen je predstavitvi raziskovalnih dosežkov z vseh področij geografije in sorodnih strok. Izhaja od leta 1925. Od leta 2000 izhaja dvakrat letno v tiskani in elektronski obliki na medmrežju (<http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/geografskivestnik.aspx>).

V prvem, osrednjem delu revije se objavljajo članki, razporejeni v štiri sklope oziroma rubrike. To so *Razprave*, kjer so objavljeni daljši, praviloma izvorni znanstveni članki, *Razgledi*, kamor so uvrščeni krajši, praviloma pregledni znanstveni članki, *Metode*, kjer so objavljeni članki, izraziteje usmerjeni v predstavitev znanstvenih metod in tehnik, ter občasna rubrika *Polemike* s članki o pogledih na geografijo.

V drugem delu revije se objavljajo informativni prispevki, razdeljeni v štiri rubrike: *Književnost*, *Kronika*, *Zborovanja* in *Poročila*. V *Književnosti* so najprej predstavljene slovenske knjige, nato slovenske revije, potem pa še tuje knjige in revije. V rubrikah *Kronika* in *Zborovanja* so prispevki razporejeni časovno. V rubriki *Poročila* je najprej predstavljeno delo geografskih ustanov po abecednem redu njihovih imen, nato pa sledijo še druga poročila.

Na koncu revije so objavljena *Navodila avtorjem za pripravo prispevkov v Geografskem vestniku*.

3 Sestavine članka

Članki morajo imeti naslednje sestavine:

- glavni naslov članka,
- avtorjev predlog rubrike (avtor naj navede, v kateri rubriki (*Razprave*, *Razgledi*, *Metode*, *Polemike*) želi objaviti svoj članek),
- ime in priimek avtorja,
- avtorjev znanstveni naziv, če ga ima (dr. ali mag.),
- avtorjev poštni naslov brez krajšav ustanov ali navajanja kratic (na primer: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika, Gosposka ulica 13, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija),
- avtorjev elektronski naslov,
- izvleček v enem odstavku (skupaj s presledki do 800 znakov),
- ključne besede (do 8 besed),
- abstract (angleški prevod naslova prispevka in slovenskega izvlečka),
- key words (angleški prevod ključnih besed),
- članek (skupaj s presledki do 30.000 znakov za *Razprave* oziroma do 20.000 znakov za *Razgledi*, *Metode* in *Polemike*),

- summary (povzetek članka v angleškem jeziku, skupaj s presledki od 4000 do 8000 znakov, ime prevajalca),
- slikovne priloge.

Članek naj ima naslove poglavij označene z arabskimi števki (na primer 1 Uvod, 2 Metodologija, 3 Terminologija). Razdelitev prispevka na poglavja je obvezna, podpoglavja pa naj avtor uporabi le izjemoma. Zaželeno je, da ima članek poglavji Uvod in Sklep. Obvezno zadnje poglavje je Viri in literatura.

4 Besedilo

Naslovi člankov naj bodo čim krajši.

Digitalni zapis besedila naj bo povsem enostaven, brez vsakršnega oblikovanja, poravnave desne roba, deljenja besed, podčrtavanja in podobnega. Avtor naj označi le krepki (**bold**) in ležeči (*italic*) tisk. Ležeči tisk je namenjen zapisu besed v tujih jezikih (na primer latinščini ali angleščini). Besedilo naj bo v celoti izpisano z malimi črkami (razen velikih začetnic, seveda), brez nepotrebnih krajšav, okrajšav in kratic. Uporabite pisavo Times New Roman z velikostjo 10.

Pisanje opomb pod črto ali na koncu strani ni dovoljeno.

Pri številih, večjih od 9999, se za ločevanje milijonic in tisočic uporabljajo pike (na primer 12.535 ali 1.312.500).

Pri pisanju merila zemljevida se dvopičje piše nestično, torej s presledkom pred in za dvopičjem (na primer 1 : 100.000).

Med številkami in enotami je presledek (na primer 125 m, 33,4 %), med številom in oznako za potenco ali indeks števila pa presledka ni (na primer 12^3 , km², a₅, 15 °C).

Znaki pri računskih operacijah se pišejo nestično, razen oklepajev (na primer $p = a + c \cdot b - (a + c : b)$).

Bolj zapletene računske enačbe in podobno morajo biti zapisani z modulom za enačbe (*Equation*) v programu Word.

Avtor naj pazi na zmerno uporabo tujk in naj jih tam, kjer je mogoče, zamenja s slovenskimi izrazi (na primer: klima/podnebnje, masa/gmota, material/gradivo, karta/zemljevid, varianta/različica, vegetacija/rastje, maksimum/višek, kvaliteta/kakovost, nivo/raven, lokalni/krajevni, kontinentalni/celinski, centralni/srednji, orientirani/usmerjeni, mediteranski/sredozemski); znanstvena raven člankov namreč ni v nikakršni povezavi z deležem tujk. Izogiba naj se uporabi glagola znašati (na primer namesto »višina znaša 50 m« uporabite »višina je 50 m«), nahajati se (na primer namesto »stavba se nahaja« uporabiti »stavba je« ali »stavba stoji«).

Preglednica: Najpomembnejše prvine preloma revije Geografski vestnik.

format	B5
širina ogledala (širina besedila strani)	134 mm
višina zunanjega ogledala (med zgornjo in spodnjo črto strani)	200 mm
višina notranjega ogledala (višina besedila strani)	188 mm
širina stolpca na strani	64 mm
razmik med stolpcema na strani	6 mm
razmerje širina : višina zunanjega ogledala	1 : 1,5
največje število vrstic na strani	49
največje število znakov v vrstici	100
največje število stolpcev na strani	2
povprečno število znakov na strani	4000

5 Citiranje v članku

Avtor naj pri citiranju med besedilom navede priimek avtorja, letnico ter po potrebi številko strani. Več citatov se loči s podpičjem in razvrsti po letnicah, navedbo strani pa se od priimka avtorja in letnice loči z vejico, na primer: (Melik 1955, 11) ali (Melik, Ilešič in Vrišer 1963, 12; Kokole 1974, 7 in 8). Če ima citirano delo več kot tri avtorje, se citira le prvega avtorja, na primer (Melik s sodelavci 1956, 217).

Enote v poglavju *Viri in literatura* naj bodo navedene po abecednem redu priimkov avtorjev, enote istega avtorja pa razvrščene po letnicah. Če je v seznamu več enot istega avtorja iz istega leta, se letnicam dodajo črke (na primer 1999a in 1999b). Zapis vsake citirane enote skladno s slovenskim pravopisom sestavljajo trije stavki. V prvem stavku sta navedena avtor in letnica izida (če je avtorjev več, so ločeni z vejico, z vejico sta ločena tudi priimek avtorja in začetnica njegovega imena, med začetnico avtorja in letnico ni vejice), sledi dvopičje, za njim pa naslov in morebitni podnaslov, ki sta ločena z vejico. Če je citirana enota članek, se v drugem stavku navede publikacija, v kateri je članek natisnjen, če pa je enota samostojna knjiga, drugega stavka ni. Izdajatelja, založnika in strani se ne navaja. Če enota ni tiskana, se v drugem stavku navede vrsta enote (na primer elaborat, diplomsko, magistrsko ali doktorsko delo), za vejico pa še ustanova, ki hrani to enoto. V tretjem stavku se za tiskane enote navede kraj izdaje, za netiskane pa kraj hranjenja. Pri navajanju literature, ki je vključena v sistem DOI (*Digital Object Identifier*), je treba na koncu navedbe dodati tudi številko DOI. Številke DOI so dodeljene posameznim člankom serijskih publikacij, prispevkom v monografijah in knjigam. Številko DOI najdete v samih člankih in knjigah, oziroma na spletni strani <http://www.crossref.org/guestquery>.

Nekaj primerov (ločila so uporabljena skladno s slovenskim pravopisom):

1) za članke v revijah:

- Melik, A. 1955a: Kraška polja Slovenije v pleistocenu. Dela Inštituta za geografijo 3. Ljubljana.
- Melik, A. 1955b: Nekaj glacioloških opažanj iz Zgornje Doline. Geografski zbornik 5. Ljubljana.
- Perko, D. 2002: Določanje vodoravne in navpične razgibanosti površja z digitalnim modelom višin. Geografski vestnik 74-2. Ljubljana.
- Fridl, J., Urbanc, M., Pipan, P. 2009: The importance of teachers' perception of space in education. Acta geographica Slovenica 49-2. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS49205

2) za poglavja v monografijah ali članke v zbornikih:

- Lovrenčak, F. 1996: Pedogeografska regionalizacija Spodnjega Podravja s Prlekijo. Spodnje Podravje s Prlekijo, 17. zborovanje slovenskih geografov. Ljubljana.
- Mihevc, B. 1998: Slovenija na starejših zemljevidih. Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Komac, B., Zorn, M. 2010: Statistično modeliranje plazovitosti v državnem merilu. Od razumevanja do upravljanja, Naravne nesreče 1. Ljubljana.

3) za monografije:

- Natek, K., Natek, M. 1998: Slovenija, Geografska, zgodovinska, pravna, politična, ekonomska in kulturna podoba Slovenije. Ljubljana.
- Fridl, J., Kladnik, D., Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.) 1998: Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.
- Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.) 1998: Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.
- Oštir, K. 2006: Daljinsko zaznavanje. Ljubljana.

4) za elaborate, diplomska, magistrska, doktorska dela ipd.:

- Richter, D. 1998: Metamorfne kamnine v okolici Velikega Tinja. Diplomsko delo, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru. Maribor.
- Šifrer, M. 1997: Površje v Sloveniji. Elaborat, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Ljubljana.

5) za vire brez avtorjev in kartografske vire:

- Popis prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji, 1991 – končni podatki. Zavod Republike Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1993.
- Digitalni model višin 12,5. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 2005.

- Državna topografska karta Republike Slovenije 1 : 25.000, list Brežice. Geodetska uprava Republike Slovenije. Ljubljana, 1998.
- Franciscejski kataster za Kranjsko, k. o. Sv. Agata, list A02. 1823–1869. Arhiv Republike Slovenije. Ljubljana.
- Buser, S. 1986a: Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000, list Tolmin in Videm (Udine). Zvezni geološki zavod. Beograd.
- Buser, S. 1986b: Osnovna geološka karta SFRJ 1 : 100.000, tolmač lista Tolmin in Videm (Udine). Zvezni geološki zavod. Beograd.

Avtorji vse pogosteje citirajo vire z medmrežja. Če sta znana avtor in/ali naslov citirane enote, potem se jo navede takole (datum v oklepaju pomeni čas ogleda medmrežne strani):

- Vilhar, U. 2010: Fenološka opazovanja v okviru Intenzivnega spremljanja stanja gozdnih ekosistemov. Medmrežje: http://www.gozdis.si/impsi/delavnice/Fenoloska%20opazovanja_Vilhar.pdf (19. 2. 2010).
- eGradiva, 2010. Medmrežje: <http://www.egradiva.si/> (11. 2. 2010).

Če avtor ni poznan, se navede le:

- Medmrežje: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

Če se navaja več enot z medmrežja, se doda še številko:

- Medmrežje 1: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).
- Medmrežje 2: <http://zgs.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

Med besedilom se v prvem primeru navede avtorja, na primer (Vilhar 2010), v drugem primeru pa le medmrežje, na primer (medmrežje 2).

Zakone se citira v naslednji obliki (ime zakona, številka uradnega lista, kraj izida), na primer:

- Zakon o kmetijskih zemljiščih. Uradni list Republike Slovenije 59/1996. Ljubljana.
- Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami. Uradni list Republike Slovenije 64/1994, 33/2000, 87/2001, 41/2004, 28/2006 in 51/2006. Ljubljana.

Če ima zakon dopolnitve, je treba navesti tudi te. Med besedilom se zakon navaja s celim imenom, če gre za krajše ime, ali pa z nekaj prvimi besedami in tremi pikami, če gre za daljše ime. Na primer (Zakon o kmetijskih zemljiščih 1996) ali (Zakon o varstvu ... 1994).

V poglavju *Viri in literatura* morajo biti navedena vsa dela, citirana v prispevku, ostalih, necitiranih del pa naj avtor ne navaja.

Avtorji naj upoštevajo tudi navodila za navajanje virov lastnika podatkov ali posrednika, če jih le-ta določa. Primer: Geodetska uprava Republike Slovenije ima navodila za navajanje virov določena v dokumentu »Pogoji uporabe geodetskih podatkov« (http://e-prostor.gov.si/fileadmin/narocanje/pogoji_uporabe_podpisani.pdf).

6 Preglednice in slike v članku

Vse preglednice v članku so oštevilčene in imajo svoje naslove (uporaba funkcije za avtomatsko označevanje in oštevilčevanje ni dovoljena). Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

- Preglednica 1: Število prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.
- Preglednica 2: Spreminjanje povprečne temperature zraka v Ljubljani (Velkavrh 2009).

Preglednice naj bodo oblikovane čim bolj preprosto, brez senčenj, z enotnimi obrobami, brez krajsanja besedil znotraj preglednice. Preglednice naj ne bodo preobsežne, tako da jih je mogoče postaviti na eno stran in da so berljive.

Vse slike (fotografije, zemljevidi, grafi in podobno) v prispevku so oštevilčene enotno in imajo svoje naslove (uporaba funkcije za avtomatsko označevanje in oštevilčevanje ni dovoljena). Med številko in naslovom je dvopičje. Naslov konča pika. Primer:

- Slika 1: Rast števila prebivalcev Ljubljane po posameznih popisih.
- Slika 2: Izsek topografske karte v merilu 1 : 25.000, list Kranj.

Slike so lahko široke točno 134 mm (cela širina strani) ali 64 mm (pol širine, 1 stolpec), visoke pa največ 200 mm.

Zemljevidi naj bodo brez naslova, ker je naveden že v podnapisu. Za legendo zemljevida je treba uporabiti tip pisave Times new roman velikosti 8 pik, za kolofon pa isto vrsto pisave velikosti 6 pik. V kolofonu naj so po vrsti od zgoraj navzdol navedeni: merilo (le grafično), avtor vsebine, kartograf, vir in ustanova oziroma nosilec avtorskih pravic. Pri izdelavi zemljevidov si lahko pomagata s predlogami na spletni strani Geografskega vestnika: <http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/geografskivestnik.aspx>. Pri izbiri in določanju barv za slikovne priloge uporabite zapis CMYK in ne RGB oziroma drugih.

Slikovno gradivo (zemljevidi, sheme in podobno) naj bo v formatih .ai ali .cdr, fotografije pa v formatih .tif ali .jpg.

Pri tistih zemljevidih in shemah, izdelanih s programom ArcGIS, kjer so poleg vektorskih slojev kot podlaga uporabljene tudi rastrski sloji (na primer .tif reliefa, letalskega ali satelitskega posnetka in podobno), oddajte tri ločene datoteke. V prvi naj bodo samo vektorski sloji z izključeno morebitno prosojnostjo poligonov skupaj z legendo in kolofonom (izvoz v formatu .ai), v drugi samo rastrska podlaga (izvoz v formatu .tif), v tretji, kontrolni datoteki pa vektorski in rastrski sloji skupaj, tako kot naj bi bil videti končni zemljevid v knjigi (izvoz v formatu .jpg). To je nujno, da tudi natisnjeni zemljevid ohrani ustrezno kakovost.

Pri zemljevidih in shemah, izdelanih v programih CorelDraw ali Adobe Illustrator, oddajte dve ločeni datoteki; poleg originalnega zapisa (format .cdr ali .ai) dodajte še datoteko, ki prikazuje, kako naj bo videti slika (format .jpg).

Grafi naj bodo izdelani s programoma Excel ali Corel Draw. Excelove datoteke morajo poleg izrisane grafa vsebovati tudi preglednico z vsemi podatki za njegovo izdelavo.

Fotografije mora avtor oddati v digitalni rastrski obliki z ločljivostjo vsaj 240 pik na cm oziroma 600 pik na palec, najbolje v formatu .tif ali .jpg, kar pomeni približno 3200 pik na celo širino strani v reviji.

Slike, ki prikazujejo računalniški zaslon, morajo biti narejene pri največji možni ločljivosti zaslona (ločljivost uredimo v: *Nadzorna plošča\Vs elementi nadzorne plošče\Zaslon\Ločljivost zaslona* oziroma *Control Panel\All Control Panel Items\Display\Screen Resolution*). Sliko se nato preprosto naredi s pritiskom tipke *print screen*, prilepi v izbran grafični program (na primer Slikar, *Paint*) in shrani kot .tif. Pri tem se slike ne sme povečati ali pomanjšati oziroma ji spremeniti ločljivost. Po želji lahko uporabite tudi ustrezne programe za zajem zaslona in shranite sliko v zapisu .tif.

Za slikovne priloge, za katere avtor nima avtorskih pravic, mora avtor od lastnika avtorskih pravic pridobiti dovoljenje za objavo. Avtor naj ob podnapisu k fotografijam dopiše tudi avtorja slike, po potrebi pa tudi citat oziroma vir, ki je naveden kot enota v *Virih in literaturi*. Med besedilo avtor vpiše le naslov slike in po potrebi ime in priimek avtorja slike (fotografije), samo sliko pa odda v ločeni datoteki.

7 Ostali prispevki v reviji

Prispevki za rubrike *Književnost*, *Kronika*, *Zborovanja* in *Poročila* naj skupaj s presledki obsegajo do naj več 8000 znakov. Prispevki so lahko opremljeni s slikami, ki imajo po potrebi lahko podnapise.

Pri predstavitvi publikacij morajo biti za naslovom prispevka navedeni naslednji podatki: kraj in leto izida, ime izdajatelja in založnika, število strani, po možnosti število zemljevidov, fotografij, slik, preglednic in podobnega ter obvezno še ISBN oziroma ISSN.

Pri dogodkih morajo biti za naslovom prispevka navedeni naslednji podatki: kraj, država in datum.

Člankom ob sedemdesetletnici ali smrti pomembnejših geografov je treba priložiti tudi njihovo fotografijo v digitalni obliki z ustrezno ločljivostjo.

Pri poročilih o delu naj naslovu prispevka sledi naslov ustanove in po možnosti naslov njene predstavitve na medmrežju.

8 Sprejemanje člankov

Avtor naj prispevek odda zapisan s programom Word.

Wordov dokument naj avtor naslovi s svojim priimkom (na primer: novak.doc), slikovne priloge pa s priimkom in številko priloge, ki ustreza vrstnemu redu prilog med besedilom (na primer: novak01.tif, novak02.cdr, novak12.ai, novak17.xls).

Če ima avtor zaradi velikosti slikovnih prilog težave s pošiljanjem prispevka po elektronski pošti, naj se pravočasno obrne na uredništvo za dogovor o najprimernejšem načinu oddaje prispevka.

Avtorji člankov morajo priložiti preslikano (prepisano), izpolnjeno in podpisano Prijavnico. Prijavnica nadomešča spremni dopis in avtorsko pogodbo. Prijavnica je na voljo tudi na medmrežni strani Geografskega vestnika (<http://zgs.zrc-sazu.si/sl-si/publikacije/geografskivestnik.aspx>).

Avtor z oddajo prispevka avtomatično potrjuje, da je seznanjen s pravili objave in da se z njimi v celoti strinja, vključno z delom, ki se nanaša na avtorske pravice.

Datum prejetja članka je v reviji objavljen za angleškim prevodom izvlečka in ključnih besed.

Avtor sam poskrbi za profesionalni prevod izvlečka, ključnih besed in povzetka svojega članka ter obvezno navede ime in priimek prevajalca.

Če avtor odda lektorirano besedilo, naj navede tudi ime in priimek lektorja. Če je besedilo jezikovno slabo, ga uredništvo lahko vrne avtorju, ki poskrbi za profesionalno lektoriranje svojega besedila.

Avtorji morajo za slikovne priloge, za katere nimajo avtorskih pravic, priložiti fotokopijo dovoljenja za objavo, ki so ga pridobili od lastnika avtorskih pravic.

Avtorji naj prispevke pošiljajo na naslov urednika:

Matija Zorn

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gosposka ulica 13

1000 Ljubljana

e-pošta: matija.zorn@zrc-sazu.si

telefon: (01) 470 63 48

faks: (01) 425 77 93

9 Recenziranje člankov

Članki za rubrike *Razprave*, *Razgledi*, *Metode* in *Polemike* se recenzirajo. Recenzentski postopek je anonimen. Recenzijo opravijo ustrezni strokovnjaki, le članke v rubriki *Polemike* opravijo izključno člani uredniškega odbora. Recenzent prejme članek brez navedbe avtorja članka, avtor članka pa prejme recenzijo brez navedbe recenzenta. Če recenzija ne zahtevata popravka ali dopolnitve članka, se avtorju članka recenzij ne pošlje. Uredništvo lahko na predlog urednika ali recenzenta zavrne objavo prispevka.

10 Avtorske pravice

Za avtorsko delo, poslano za objavo v Geografski vestnik, vse moralne avtorske pravice pripadajo avtorju, materialne avtorske pravice reproduciranja in distribuiranja v Republiki Sloveniji in v drugih državah pa avtor brezplačno, enkrat za vselej, za vse primere, za neomejene naklade in za vse analogne in digitalne medije neizključno prenese na izdajateljico.

Če obseg avtorskega dela ni v skladu z navodili za objavo, avtor dovoljuje izdajateljici, da avtorsko delo po svoji presoji ustrezno prilagodi.

Izdajateljica poskrbi, da se vsi prispevki s pozitivno recenzijo, če so zagotovljena sredstva za tisk, objavijo v Geografskem vestniku, praviloma v skladu z vrstnim redom prispetja prispevkov in v skladu

PRIJAVNICA

Avtor

ime: _____

priimek: _____

naslov: _____

prijavljam prispevek z naslovom: _____

za objavo v reviji Geografski vestnik in potrjujem, da se strinjam s pravili objavljanja v reviji Geografski vestnik, ki so navedena v Navodilih avtorjem za pripravo prispevkov v zadnjem natisnjem Geografskem vestniku.

Datum: _____

Podpis: _____

OBRAZEC ZA RECENZIJO ČLANKOV V GEOGRAFSKEM VESTNIKU

1. Naslov članka: _____

2. Ocena članka:

Ali je naslov članka dovolj jasen?	ne	delno	da
Ali naslov članka ustrezno odraža vsebino članka?	ne	delno	da
Ali izvleček članka ustrezno odraža vsebino članka?	ne	delno	da
Ali so ključne besede članka ustrezno izbrane?	ne	delno	da
Ali uvodno poglavje članka jasno predstavi cilje raziskave?	ne	delno	da
Ali so metode dela v članku predstavljene dovolj natančno?	ne	delno	da
Kakšna je raven novosti metod raziskave?	nizka	srednja	visoka
Ali sklepno poglavje članka jasno predstavi rezultate raziskave?	ne	delno	da
Kakšna je raven novosti rezultatov raziskave?	nizka	srednja	visoka
Ali povzetek članka, ki bo preveden, ustrezno povzema vsebino članka?	ne	delno	da
Kakšna je raven jasnosti besedila članka?	nizka	srednja	visoka
Ali je seznam citiranih enot v članku ustrezen?	ne	delno	da
Katere preglednice v članku niso nujne?	številka: _____		
Katere slike v članku niso nujne?	številka: _____		

3. Sklepna ocena:

Članek ni primeren za objavo	<input type="checkbox"/>
Članek je primeren za objavo z večjimi popravki	<input type="checkbox"/>
Članek je primeren za objavo z manjšimi popravki	<input type="checkbox"/>
Članek je primeren za objavo brez popravkov	<input type="checkbox"/>

4. Rubrika in COBISS oznaka:

Najprimernejša rubrika za članek je:	Razprave	Razgledi	Metode
Najprimernejša COBISS oznaka za članek je:	1.01 (izvirni znanstveni)		
	1.02 (pregledni znanstveni)		
	1.03 (kratki znanstveni)		
	1.04 (strokovni)		

5. Krajše opombe ocenjevalca:

6. Priloga z opombami ocenjevalca za popravke članka: ne da

7. Datum ocene: _____

8. Podpis ocenjevalca: _____

z enakomerno razporeditvijo prispevkov po rubrikah. Naročeni prispevki se lahko objavijo ne glede na datum prispetja.

Članki v reviji Geografski vestnik niso honorirani.

Avtorju pripada 1 brezplačen izvod publikacije.

11 Naročanje

Geografski vestnik lahko naročite pri upravniku revije. Pisno naročilo mora vsebovati izjavo o naročanju revije do pisnega preklica ter podatke o imenu in naslovu naročnika, za pravne osebe pa tudi podatek o identifikacijski številki za DDV.

Naslov upravnika:

Rok Ciglič

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gosposka ulica 13

1000 Ljubljana

e-pošta: rok.ciglic@zrc-sazu.si

telefon: (01) 470 63 65

faks: (01) 425 77 93

INSTRUCTIONS TO AUTHORS FOR THE PREPARATION OF ARTICLES FOR *GEOGRAFSKI VESTNIK* (GEOGRAPHICAL BULLETIN)

(translated by DEKS, d. o. o.)

1 Introduction

The following instructions for preparing English-language submissions for *Geografski vestnik* are based on the requirements of the Slovenian Ministry of Education, Science and Sport, the Slovenian Research Agency, the Rules of Procedure for Journal Editorship, and decisions by the editorial board of *Geografski vestnik*.

2 Journal orientation

Geografski vestnik is the research journal of the Association of Slovenian Geographers. It is dedicated to presenting research findings in all areas of geography and related disciplines. It has been published since 1925. Since 2000 it has been issued twice a year in print format and electronically on the Internet (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>).

The first and main part of the journal contains articles organized into four sections. These are *Papers*, which includes lengthier, primarily research articles, *Reviews*, which includes shorter, generally survey articles, *Methods*, which includes articles clearly oriented toward presenting research methods and techniques, and *Polemics*, with articles about viewpoints on geography.

The second part of the journal contains informative articles organized into four sections: *Literature*, *Chronicle*, *Meetings*, and *Reports*. The *Literature* section presents Slovenian books, followed by Slovenian journals, and then foreign books and journals. In *Chronicle* and *Meetings*, the material is presented chronologically. The *Reports* section first presents the work of geographical institutions in alphabetical order (by name), followed by other reports. The »Instructions to authors for the preparation of articles for *Geografski vestnik* (Geographical Bulletin)« appear at the end of the journal.

3 Parts of an article

Articles must contain the following parts:

- The main title of the article;
- The author's suggestion for the section (the author should state which section – *Papers*, *Reviews*, *Methods*, or *Polemics* – the article is intended for);
- The author's full name;
- The author's degree, if he or she has one (e.g., PhD, MA, etc.);
- The author's mailing address, giving the institution name in full and without abbreviations (e.g., Department of Geography, Indiana University, Student Building 120, 701 E. Kirkwood Avenue, Bloomington, IN 47405-7100 USA);
- The author's e-mail address;
- A one-paragraph abstract (up to 800 characters including spaces);
- Key words (up to eight);
- A Slovenian abstract (a Slovenian translation of the article title and the English abstract) and key words (a Slovenian translation of the English key words);

- The article (up to 30,000 characters with spaces for *Papers*, or up to 20,000 characters with spaces for *Reviews*, *Methods*, or *Polemics*);
- A Slovenian summary (4,000–8,000 characters with spaces, and the name of the Slovenian translator);
- Figures.

The sections of the article should be numbered using Arabic numerals (e.g., 1 Introduction, 2 Methodology, 3 Terminology). Articles must be divided into sections, and only exceptionally into subsections. The article should have sections titled »Introduction« and »Conclusion.« The last section must be »References.«

4 Text

Titles of articles should be as brief as possible.

The electronic version of the text should be completely plain, without any kind of special formatting, without full justification, without hyphenation, underlining, and so on. Only **bold** and *italic* should be used to mark text. Italic text is reserved for words in foreign languages (e.g., Latin, etc.). The entire text should use sentence-style capitalization without unnecessary abbreviations and acronyms. Use Times New Roman, font size 10.

Footnotes and endnotes are not permitted.

For numbers greater than 999, use a comma to separate thousands, millions, etc. (e.g., 5,284).

Write the scale of maps with a colon with no space on either side (e.g., 1 : 100,000).

A space should stand between numbers and units (e.g., 125 m, 15 °C), but not between numbers and exponents, index numbers, or percentages (e.g., 12³, km², a₅, 33.4%).

Signs for mathematical operations are written with spaces on either side, except for parentheses; for example, $p = a + c \cdot b - (a + c : b)$.

More complicated formulas and so on must be written using the equation editor in Word.

Table: The most important formatting elements for Geografski vestnik.

Paper size	B5
Print space width	134 mm
Print space height with headers and footers	200 mm
Print space height without headers and footers	188 mm
Column width	64 mm
Column spacing	6 mm
Width vs. height ratio of print space with headers and footers	1:1.5
Maximum lines per page	49
Maximum characters per line	100
Maximum columns per page	2
Average characters per page	4,000

5 Citing sources

For in-text citations, cite the author's last name, the year of publication, and the pagination as necessary. Multiple citations are separated by a semicolon and ordered by year, and page numbers are separated from the author and year by a comma; for example, (Melik 1955, 11) or (Melik, Ilešič and Vrišer 1963, 12; Kokole 1974, 7–8). If a cited work has more than three authors, only the first author is cited; for example, (Melik et al. 1956, 217).

Works in the »References« section should be alphabetized by authors' last names, and works by the same author ordered by year. If the list contains multiple works by the same author with the same year, a letter is added to the year (e.g., 1999a and 1999b). Each cited unit comprises several parts. The citation starts with the author's name and the year of the publication (if there is more than one author, they are separated by a comma, a comma also separates the last name of an author and the initial of his or her first name, and there is no comma between the author's initial and the year) followed by a colon and article title and any subtitle (separated by a comma). This is followed by the name of the publication (book or journal) that it was published in. For journal articles, the journal title is followed by the volume number and issue number. At the end the place of publication is stated. If the work has not been published, the type of work is stated after the title (e.g., report, thesis, dissertation), and after a comma the institution where the work is held, followed by a period and the place of storage. When citing works included in the DOI (Digital Object Identifier) system it is also necessary to add the DOI number at the end. DOI numbers are assigned to individual periodical articles and articles in books. The DOI number can be found in the articles and books themselves or at the website <http://www.crossref.org/guest-query>.

Some examples:

1) Journal articles:

- Williams, C. H. 1999: The communal defence of threatened environments and identities. *Geografski vestnik* 71. Ljubljana.
- Perko, D. 2002: Determination of horizontal and vertical surface roughness by digital elevation model. *Geografski vestnik* 74-2. Ljubljana.
- Fridl, J., Urbanc, M., Pipan, P. 2009: The importance of teachers' perception of space in education. *Acta geographica Slovenica* 49-2. Ljubljana. DOI: 10.3986/AGS49205

2) Chapters in books:

- Hrvatin, M., Perko, D., Komac, B., Zorn, M. 2006: Slovenia. *Soil Erosion in Europe*. Chichester. DOI: 10.1002/0470859202.ch25
- Zorn, M. 2011: Soil erosion of flysch soil on different land use under submediterranean climate. *Soil Erosion: Causes, Processes and Effects*. New York.

3) Books:

- Natek, K. 2001: *Discover Slovenia*. Ljubljana
- Zupan Hajna, N. 2003: *Incomplete Solution: Weathering of Cave Walls and the Production, Transport and Deposition of Carbonate Fines*. Ljubljana.

4) Reports, theses and dissertations, etc.:

- Richter, D. 1998: *Metamorphic Rocks in the Surrounding of Veliko Tinje*. Bachelor's thesis, Faculty of education, University of Maribor. Maribor.
- Šifrer, M. 1997: *Relief in Slovenia*. Report, Anton Melik Geographical Institute ZRC SAZU. Ljubljana.

5) Sources without authors and cartographic sources:

- Census of population, households, dwellings and agricultural holdings in Slovenia 1991 – final data. Institute of statistics of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 1993.
- Digital Elevation Model 12,5. Surveying and mapping authority of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 2005.
- National Topographic Map of the Republic of Slovenia 1:25,000, sheet Brežice. Surveying and mapping authority of the Republic of Slovenia. Ljubljana, 1998.
- Der franzsische Kataster für Krain, cadastral municipality St. Agtha, sheet A02. 1823–1869. Archives of the Republic of Slovenia. Ljubljana.
- Buser, S. 1986a: Basic geological map of SFRY 1:100,000, sheet Tolmin and Videm (Udine). Federal geological survey. Beograd.
- Buser, S. 1986b: Basic geological map of SFRY 1:100,000, interpreter of sheet Tolmin and Videm (Udine). Federal geological survey. Beograd.

Authors are increasingly citing Internet sources. If the author and title of a cited work are known, cite them like this (the date in parentheses refers to the date the webpage was viewed):

- Vilhar, U. 2010: Phenological Observation in the Framework of Intensive Monitoring of Forest Ecosystems. Internet: http://www.gozdis.si/impsi/delavnice/Fenoloska%20opazovanja_Vilhar.pdf (19. 2. 2010).
- eLearning, 2012. Internet: <http://www.elearningeuropa.info> (22. 11. 2012).

If the author is unknown, cite only:

- Internet: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

If citing more than one work from the Internet, add a number:

- Internet 1: <http://giam.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).
- Internet 2: <http://zgs.zrc-sazu.si/> (22. 7. 2011).

In the text itself, cite the author when known; for example, (Vilhar 2010). When the author is unknown, cite »Internet« only; for example, (Internet 2).

Cite legislation in the following format (name of legislation, name of publication, place of publication); for example:

- Agricultural Land Act. Official Gazette of the Republic of Slovenia 59/1996. Ljubljana.
- Act on Protection against Natural and Other Disasters. Official Gazette of the Republic of Slovenia 64/1994, 33/2000, 87/2001, 41/2004, 28/2006, 51/2006. Ljubljana.

If legislation has been amended, this must also be cited. Cite the legislation in the text with its full title if it is short or with the first few words and an ellipsis if it is long; for example, (Agricultural Land Act 1996) or (Act on Protection ... 1994).

The »References« section must include all works cited in the article, and other works not cited should not be included.

Authors should also take into account the instructions for citing sources if the owners or transmitters of these define them; for example, the Surveying and Mapping Authority of the Republic of Slovenia has its instructions for citing sources defined in the document »Pogoji uporabe geodetskih podatkov« (http://e-prostor.gov.si/fileadmin/narocanje/pogoji_uporabe_podpisani.pdf).

6 Tables and figures

All tables in the article must be numbered and have titles (do not use automatic numbering). Place a colon after the number and a period after the title; for example:

- Table 1: Population of Ljubljana according to various censuses.
- Table 2: Variation in average air temperature in Ljubljana (Velkavrh 2009).

Tables should be formatted as simply as possible, without shading, using only one border style, and without abbreviations within the table. Tables should not be excessively large; they should fit on one page and be easy to read.

All figures (photos, maps, graphs, etc.) in the article must be numbered the same way and have titles (do not use automatic numbering). Place a colon after the number and a period after the title; for example:

- Figure 1: Population growth in Ljubljana according to various censuses.
- Figure 2: Detail of 1:25,000 topographic map, Kranj sheet.

Figures may be 134 mm wide (full page width) or 64 mm (half width, one column), and no more than 200 mm high.

Maps should not have titles because the title already appears in the caption. Map legends should use Times New Roman, font size 8, and map colophons should use Times New Roman, font size 6. The map colophon should state the following (top to bottom): scale (graphically or, exceptionally, in prose), designer, cartographer, source, and institution or copyright holder. When creating maps, follow the principles available on the *Geografski vestnik* website (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>).

When selecting and defining colors for figures, use the CMYK color model (not RGB or any other). Figures should be submitted in .ai or .cdr format; however, photographs should be submitted in .jpg or .tif format.

For maps produced using the ArcGIS or ArcView programs, where vector layers are used along with raster layers as a base, submit two separate files. The first one should contain vector layers without any transparency (in .ai format), and the second one should contain the raster base (in .tif format). Both files should be accompanied by a .jpg file showing how the map will look with all the layers. When submitting the article, state what any transparency levels should be.

Submit figures produced using CorelDRAW or Adobe Illustrator in the original file format accompanied by a .jpg file showing how the figure should appear. In addition to a .cdr or .ai file, the author should submit a separate original bitmap/base in .tif format. Graphs should be created using Excel or Corel Draw. In addition to the graph, Excel files must also contain a table with all of the data used to produce it.

Photos and other figures must be submitted in digital raster format with a resolution of at least 240 pixels per cm or 600 pixels per inch, preferably in .tif or .jpg format, which is approximately 3,200 pixels for the entire page width in the journal.

The images showing the computer screen must be created at the highest screen resolution possible (set the resolution Control Panel\All Control Panel Items\Display\Screen Resolution). An image can then simply be created by pressing the print screen button, pasting it into a graphics program of your choice (e.g., Paint), and saving it as a .tif. The image cannot be enlarged or reduced during this process; the same applies for the image resolution. If you wish, you can also use another program for screen captures and save the image in .tif format.

For figures that the author does not hold copyright to, the author must obtain permission for publication from the copyright holder. Alongside the photo captions the author should also include the name of the photographer and, as necessary, also a citation or source included in the »References« section. In the text itself only the title of the figure should be given and, as necessary, the full name of the photographer; the figure itself should be submitted in a separate file.

7 Other journal articles

Articles in the *Literature*, *Chronicle*, *Meetings*, and *Reports* sections should be no longer than 8,000 characters including spaces. These articles may include figures, which may have captions as necessary.

For publication notices, the title of the article must be followed by the place and year of publication, the name of the publisher, the number of pages, and (as applicable) the number of maps, figures, tables, and so on, as well as the ISBN or ISSN.

For events, the title of the article must be followed by the place, country, and date.

Articles about the seventieth birthdays or deaths of prominent geographers should be accompanied by photographs of the person in digital format with suitable resolution.

For reports on work, the title of the article should be followed by the name of the institution and, if possible, its website address.

8 Accepting articles

Authors should submit articles written in Word.

Word documents should be saved under the author's surname (e.g., smith.doc) and enclosed figures with the surname and number of the enclosure matching the sequential order in the text (e.g., smith01.tif, smith02.cdr, smith12.ai, smith17.xls).

If authors have trouble submitting an article electronically because of the size of the attached figures, they should consult the editorship in a timely manner to agree on the best way to submit the article.

Authors of articles must enclose a copied, completed, and signed Submission Form. The Submission Form fulfills the function of a cover letter and copyright agreement. The Submission Form is also available on the *Geografski vestnik* website (<http://zgs.zrc-sazu.si/en-us/publications/geographicalbulletin.aspx>).

By submitting an article, authors automatically confirm that they are familiar with the rules of publication and that they fully agree with them, including the part relating to copyright.

The date the article is received is published in the journal after the Slovenian abstract and key words.

Authors themselves are responsible for arranging professional translations of the abstracts, key words, and summaries of their articles, and they must provide the full name of the translator.

Authors that submit copyedited texts must provide the full name of the copyeditor. If the language of the submission is poor, the editorship can return it to the author, who must arrange for the text to be professionally copyedited.

Authors must enclose a photocopy of permission for publication from the copyright holder for figures that they themselves do not own copyright to.

Authors should submit articles to the editor's address:

Matija Zorn

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gospodska ulica 13

1000 Ljubljana, Slovenia

E-mail: matija.zorn@zrc-sazu.si

Phone: +386 1 470 63 48

Fax: +386 1 425 77 93

9 Reviewing articles

Articles for the *Papers*, *Reviews*, *Methods*, and *Polemics* sections are reviewed. The review process is anonymous. Reviews are provided by qualified experts; only articles in the *Polemics* section are reviewed exclusively by members of the editorial board. The reviewer receives an article without knowing who the author is, and the author receives the review without being told who the reviewer is. If the review does not require any corrections or additions to the article, the review is not sent to the author. The editorship may reject an article based on the opinion of the editor or a reviewer.

10 Copyright

All moral rights are retained by the author for copyright work submitted for publication in *Geografski vestnik*. The author transfers all material rights to reproduction and distribution in Slovenia and in other countries to the publisher free of charge, without time limit, for all cases, for unlimited numbers of copies, and for all analog and digital media without exception.

If the length of an article is not in line with the instructions for publication, the author shall permit the publisher to adapt the article accordingly.

The publisher shall ensure that, given sufficient funds for printing, all positively reviewed articles shall be published in *Geografski vestnik*, generally in the sequence in which they are received and in line with the balanced distribution of articles by section. Commissioned articles may be published at any time regardless of the date they are received.

No authorship fee is paid for articles in *Geografski vestnik*.

Authors are entitled to one free copy of the publication.

REGISTRATION FORM

Author

first name: _____

last name: _____

address: _____

I am submitting the article titled: _____

for publication in *Geografski vestnik* and confirm that I will abide by the rules of publication in *Geografski vestnik* as given in the Instructions to authors for the preparation of articles in the last printed issue of *Geografski vestnik*.

Date: _____

Signature: _____

11 Subscription

Geografski vestnik can be ordered from the journal manager editor. Written subscription requests must state that the journal subscription is valid until written cancellation and contain the name and address of the subscriber; subscribing legal entities must provide their VAT identification number.

Journal managing editor's address:

Rok Ciglič

Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU

Gosposka ulica 13

1000 Ljubljana

E-mail: rok.ciglic@zrc-sazu.si

Phone: +386 1 470 63 65

Fax: +386 1 425 77 93

	RAZPRAVE – PAPERS	
Staša Salmič,	Prostorska analiza počitniških bivališč v Občini Kranjska Gora	9
Miha Koderman	<i>Spatial analysis of second homes in the Municipality of Kranjska Gora</i>	23
Nika Razpotnik Viskovič,	Ugled kmečkega poklica in polkmetov v slovenski	
Miha Seručnik	družbi po drugi svetovni vojni	25
	<i>Respectability of the farming profession and part-time</i>	
	<i>farmers in Slovene society after World War II</i>	35
	RAZGLEDI – REVIEWS	
Maruša Goluža	Vloga počitniških bivališč na podeželju: primerjava med občinama	
	Cerklje na Gorenjskem in Komen	37
	<i>The function of second homes in countryside: the comparison between</i>	
	<i>the Municipalities of Cerklje na Gorenjskem and Komen</i>	48
Mimi Urbanc,	Prihodnost turizma v Alpah v luči prilagajanja podnebnim spremembam:	
Primož Pipan	nekatero ugotovitve iz projekta ClimAlpTour	51
	<i>The future of tourism in the Alps in the light of adaptation to climate changes:</i>	
	<i>Some findings from the ClimAlpTour project</i>	61
Irena Hergan,	Raba zemljevidov spodbuja miselno aktivnost učencev	63
Maja Umek	<i>Map use improves pupils' thinking skills</i>	73
	METODE – METHODS	
Jernej Tiran	Vpliv izbora metode na vrednost gostote prebivalstva	75
	<i>Choice of method and its influence on the population density</i>	84
	KNJIŽEVNOST – LITERATURE	87
	KRONIKA – CHRONICLE	105
	ZBOROVANJA – MEETINGS	117
	POROČILA – REPORTS	127
	NAVODILA – INSTRUCTIONS	133

I S S N 0 3 5 0 - 3 8 9 5



9 770350 389506